

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Alay-ı Hümayun

İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri
1657-1658

Karin Ådahl
Editör

Ali Özdamar
Çeviri

Editör
Karin Ådahl

Yazarlar

Karin Ådahl

Uppsala Üniversitesi, İslam sanatı tarihçisi.
İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü Müdürü
İstanbul.

Nurhan Atasoy

İstanbul Üniversitesi, İslam sanatı tarihçisi,
İstanbul.

Göran Bäärnhielm

İsveç Ulusal Kütüphanesi, kütüphaneci,
harita küratörü, Stockholm.

Sara Ellenius

Nordiska Museet, resim konservatörü,
Stockholm.

Per Falck

Nordiska Museet'in eski küratörü,
Stockholm.

Cemal Kafadar

Harvard Üniversitesi, tarihçi.

Zeki Kavanoz

Marmara Üniversitesi, arşivci ve öğretim üyesi,
İstanbul.

Tadeusz Majda

Varşova Üniversitesi, Doğu Araştırmaları
Enstitüsü ve Varşova Ulusal Müzesi, Varşova.

Margareta Nockert

Uppsala Üniversitesi, tekstil araştırmaları
öğretim üyesi, Stockholm.

Sten Westerberg

Eski müsteşar, Claes Rålamb'ın mülklerinden
Beatelund'un sahibi, Stockholm.

Düzeltilme

Kitabınızın 212. sayfasında
17 numaralı resimde **Saka** resmi yerine
Çavuş Başı resmi basılmıştır.
Arzu ederseniz yukarıdaki çıkartmayı
ilgili sayfadaki yanlış resmin üstüne
yapıştırabilirsiniz.

Alay-ı Hümayun

KitapYAYINEVi

Alay-ı Hümayun

İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti ve Resimleri

1657-1658

Karin Adahl
Editör

Ali Özdamar
Çeviri

Istanbul İsveç Araştırma Enstitüsü

KitapYAYINEVİ

Alay-ı Hûmayun

İsveç Elçisi Rålamb'ın İstanbul Ziyareti
ve Resimleri 1657-1658

Kitap Yayınevi 134

Tarih ve Coğrafya Dizisi 47

© 2006, İstanbul İsveç Araştırma
Enstitüsü ve yazarlar

© 2006, Kitap Yayınevi (Türkçe metin)

Editör

Karin Ådahl

Kitap tasarımı

Ersu Pekin

Çeviri

Ali Özdamar

Fotoğraflar

Sara Ellenius 331 (sağ), 332, 333

Hadiye Cangökçe 10,31,40, 42-43, 44, 45,
62, 104, 201

Ulusal Eski Eserler Müzesi, Stockholm
266,270, 272

Ulusal Arşiv, Stockholm 46, 49, 275, 286

Ulusal Kütüphane, Stockholm 19, 22,
23, 30 (sağ), 37 (Marie Persson), 59, 60-
61 (Marie Persson) , 76-77, 280, 283, 285,
294 ve Rålamb Kıyafet Albümü

Ulusal Müze, Stockholm 9, 10, 28

Margareta Nockert 273

Nordiska Museet

Rålamb resimleri (Mats Landini)

ve ayrıntılar

Stockholms Auktionsverk, Stockholm
26, 30 (sol)

Yayın Yönetmeni

Çağatay Anadol

Kitap Yayınevi Ltd.

Cihangir Caddesi, Özoğul Sokağı 20/1-B

Beyoğlu 34433 İstanbul

T: 212 292 62 86 F: 212 292 62 87

E: kitap@kitapyayinevi.com

W: www.kitapyayinevi.com

Baskı

Mas Matbaacılık a.ş.

Dereboyu Caddesi, Zağra İş Merkezi B
Blok 1

Maslak-İstanbul

T: (0212) 285 11 96

E: Info@Masmat.com.tr

1. Basım

Aralık 2006, İstanbul

ISBN 975 6051-45-0

İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü

AstraZeneca
yaşamı daha iyi yapıyoruz

İçindekiler

⁶ Önsöz

8 – 25

Karin Ådahl

Claes Brorson Rålamb'ın Bâbüâli'deki elçiliği (1657-1658)

26 – 57

Sten Westerberg

Claes Rålamb: Devlet adamı, bilgin ve elçi

58 – 73

Cemal Kafadar

Rålamb'ın ziyaret ettiği kent: 1650'lerde İstanbul'un politik ve kültürel atmosferi

74 – 113

Karin Ådahl

Alay-ı Hümayun'u tasvir eden yirmi resim

114 – 125

Per Falck

*“Ahşap çerçeveli, büyük boy 20 Türk resmi”: Rålamb resimlerinin
350 yıllık tarihi*

126 – 167

Rålamb resimleri

168 – 195

Nurhan Atasoy

Osmanlı İstanbulu'nda alaylar ve teşrifat

196 – 265

Tadeusz Majda

Rålamb'ın Türk kıyafetleri albümü

266 – 277

Margareta Nockert

Rålamb koleksiyonundan Rålamb kaftanı ve Osmanlı dokumaları

278 – 305

Göran Bäärnhielm

Ulusal Kütüphane ve Ulusal Arşiv'deki Rålamb koleksiyonları

306 – 319

Zeki Kavanoz

Türkiye arşivlerinde Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair belgeler

320 – 331

Sara Ellenius

Rålamb'ın tablolarının teknik tahlili ve Q tablosunun konservasyonu

332 – 339

Kaynakça

340

Dizin

Önsöz

Rålamb resimleri benzersiz sanat objeleri oldukları halde, dört yüzyıl boyunca fazla dikkat çekmediler. 17. yüzyılın hiçbir kaynağında bu resimlere değinilmez, Rålamb'ın sağlığında resimlerin ailenin dışında herhangi bir ilgi uyandırdığına dair bir bulgu da yoktur. Yirmi resim 1937'ye kadar aile tarafından korundu, o tarihte Rålamb Vakfı on beşini Nordiska Museet'e emanet etti, beşi de özel mülkiyete geçti. Bu beş resim 1988'den beri müze-ye aittir.

On dört resim, emanet edildiklerinden bu yana İsveçlilerin genellikle pek dikkatlerini çekmeden ya da bilgileri olmadan müzede sergilendi. Resimler Nordiska Museet'in dışında yalnızca bir kez, 1985'te Stockholm'de Ulusal Eski Eserler Müzesi'ndeki *İslam: Sanat ve Kültür* başlıklı büyük uluslararası sergide teşhir edildi. Resimlerden biri, 1980'lerde birkaç yıl Stockholm'deki Akdeniz ve Yakındoğu Eski Eserler Müzesi'nde İslam sanatı bölümünde durdu.

2003'te İstanbul'a geldiğimde, Claes Rålamb'ın 1657-1658'de Osmanlı padişahı nezdindeki elçiliğini ve Alay-ı Hümayun resimlerini belgelemek üzere bir proje başlattım. Proje, AstraZeneca Türkiye'nin o sıradaki genel müdürünün ilgisini çekti ve kendisi proje için parasal destek verdi.

İsveç, Türkiye, Polonya ve ABD'li bir grup bilim insanının ilk buluşması 2004'te İstanbul'da düzenlendi ve Rålamb'ın elçilik resimleri ile belgelerine ilişkin araştırma başladı.

Rålamb'ın elçiliği hakkındaki belgeler pekçok, konu da kapsamlıydı. En ilginç yanı da yirmi resim ve bunların altında yatan sırdı. Çalışma büyük bir ilgi ve coşkuyla yürütüldü, başarıyla sonuçlandı. Resimlerin sırrına ve Rålamb'ın onları nasıl ismarladığına dair henüz kesin bir cevap bulunamazken, resimler ve elçiliğin gerçekleşme koşulları hakkında epeyce bilgi ortaya kondu.

Rålamb resimleri, İsveç ve Türkiye arasındaki temaslardan geriye kalan önemli bir mirasın parçasıdır. İsveçli Türkiye gezginleri, diplomatlar, bilginler ve sanatçılar dört yüz yılı aşkın bir süre yurtlarına İstanbul ve Türkiye

anlarıyla döndüler. Çeşit çeşit ve kimi zaman eşsiz olan sanat eserleri, obje, yazma ve kitap, resim, gravür ve belgeler, İsveçliler arasında Türkiye'ye, tarihsel bağlamda Osmanlı dünyası ve kültürüne dair yaygın bir ilginin ve bir bilgi arayışının kanıtıdır.

Bu sanat objelerinin birçoğu, sözgelimi Osmanlı otağ-ı hümayunu, 18. yüzyıl Celsing resim koleksiyonu, 15. yüzyıldan kalma Marby seccadesi, Kraliyet Sarayı ve Skokloster Şatosu'ndaki 17. yüzyıl halıları, 19. yüzyılın başına ait Löwenhielm suluboya koleksiyonu, yazmalar ve gravürler, nitelik ve boyut bakımından etkileyicidir.

Rålamb resimleri salt bu bağlamda değil, Türkiye bağlamında ve uluslararası bağlamda da eşsizdir. Naif olabilirler, belki sanatsal bakımdan başyapıt değildirler; sanatsal değerleri, bir motifi, ne Osmanlı sanatında, ne herhangi bir yabancı sanatçı tarafından bir Osmanlı konusunu resimlerken hiç kullanılmamış bir tarzda sunmalarında yatar.

Yirmi resim şimdi ilk kez, elinizdeki güzel resimlerle dolu kitapta kapsamlı bir biçimde belgelenip yayınlanıyor. Kitap, hepsi de Osmanlı tarih ve sanatı, arşivleme ve konservasyon uzmanı olan dokuz bilim insanının bilgi ve ilgisini birleştiren olağanüstü bir ekip çalışmasının ürünü. Kendilerini adadıkları çalışma ve çabaları için onlara en samimi takdir ve teşekkürlerimi sunarım.

Rålamb resimlerini araştırma ve yayınlama projesi, AstraZeneca Türkiye ve önceki Genel Müdürü Per Wesslau'nun cömert desteği olmaksızın gerçekleşmezdi. İsveç'te Rålamb Vakfı, İsveç Kraliyet Yurtseverler Derneği, İsveç Araştırma Kurulu, İsveç Edebiyat Tarih ve Eski Eserler Akademisi ve İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü diğer destek verenlerdi. Projeyi destekledikleri ve projeye ilgilendikleri için hepsine en derin teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca kitabı tasarlayan Ersu Pekin'e, yine Çağatay Anadol'a, sabırlı yardımları ve değerli profesyonel öğütleri, son olarak Stockholm'deki Nordiska Museet'e değerli işbirliği için teşekkür etmek isterim.

İstanbul, Mayıs 2006

Karin Ådahl

İstanbul İsveç Araştırma Enstitüsü Müdürü

Claes Brorson Rålamb'ın Bâbîâlî'deki elçiliği (1657-1658)

Karın Adahl

İSVEÇ KRALI Karl X. Gustaf'ın Sultan IV. Mehmed ile Bâbîâlî'ye gönderdiği elçisi Claes Brorson Rålamb, 1657 Mayıs'ında Edirnekapı'dan İstanbul'a girdi. Günlüğüne şöyle yazmıştı:

14 Mayıs, sabah altıda, yukarıda değindiğim Kutziukcek Mese'den [Küçükçekmece] yola çıktım. Kente giderken aşağı yukarı yarı yolda Erdel elçileriyle karşılaştım, bana güzel koşum takımlı bir at getirdiler, ama ayağımdan dolayı ata binecek durumda olmadığım için, at, yolculuk ettiğim arabanın önüne sıra götürüldü; iki hizmetkârıyla birlikte Macar yardımcım da önde gidiyordu. Alışılmış yerde, yani kentten bir hayli uzakta, Türk imparatorunun adını, yanında atlı 24 çavuşla bir Türk ağası ya da Ali Ağa diye anılan bir subay beni karşıladı ve buranın âdetine göre beni alayla kente, kalacağım yere götürdü...¹

Claes Rålamb'ın Osmanlı Padişahı ve Bâbîâlî nezdindeki elçiliği, İsveç ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihinde resmi niteliğe sahip ilk, aynı zamanda en büyüleyici elçilik göreviydi. İsveç arşivlerinde korunmuş mektup ve diğer belgeler kadar, Rålamb'ın görevi sırasında tuttuğu günlü-

**Claes Rålamb
(1622-98).**
D. K. Ehrenstahl'a
(1628-98) atfedilir.
Ulusal Müze,
Gripsholm 962,
Stockholm.
Foto: Ulusal Müze,
Stockholm.
[karşı sayfa]

¹ "A relation of a journey to Constantinople by Nicholas Rolamb..." *A collection of voyages and travels, some now first printed from original manuscripts, others now first published in English in six volumes* başlığıyla Stockholm'de İsveççe basılan nüshadan çevrildi, yay. Awnsham ve Churchill, c. 5, Londra 1732, s. 681. Rålamb yolda kaza geçirdi, bacağı ciddi yaralandı. Rålamb'ın uşağı Olof Hansson yolculuk sırasında tuttuğu hesap defterinde (Stockholm Kraliyet Kütüphanesi, Rålamb, fol. 135), İstanbul'a varışlarında yoksullara 40 akçe ödediklerini belirtir. 24 çavuşun her birine bir taler ödenir. Hesap defterinde birim İspanyol taleri olup bir taler 90 akçe değerindedir. Bir İspanyol taleri kabaca bir İsveç rikstalerine eşittir, bkz. Claes Rålamb *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*, (Historiska handlingar del 37:3), Stockholm 1963, ed. C. Callmer, s. 115.

Sultan IV. Mehmed

Sanatçı: Konstantin Kapıdağlı
1804-06, kâğıt üstüne guvaş.
Topkapı Sarayı Müzesi 17/88.
Foto: Hediye Cangökçe.
[solda]

Karl X. Gustaf'ın Portresi. (1622-1660), 1652/53.

Sanatçı: S. Bourdon (1616-1671).
Ulusal Müze, nr 2642.
Stockholm [sağda]

ğün de sayesinde, en iyi belgelenmiş olanlardan da biridir.² Bir zamanlar Rålamb'a ait olan, bir İstanbul motifi içeren yirmi önemli resim ve küçük bir kıyafet albümü, yalnızca İsveç bağlamında değil, uluslararası bağlamda da 17. yüzyılın Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili en değerli, ama aynı zamanda en merak uyandırıcı görsel belgelerinden bazılarını oluşturur.³ Resimler gerek konu, gerek boyut ve malzeme bakımından kıyas kabul etmez. O dönemden kalma benzer resimler mevcut değildir.

Claes Rålamb 1657'de otuz beş yaşında genç bir hükümet görevlisiydi. 1622'de doğmuş, Uppsala ve Leyden üniversitelerinde iyi bir eğitim görmüştü. Daha o zamanlar saray idari teşkilatında savaş danışmanlığı ve Askeri Konsey üyeliğiyle onurlandırılmıştı. Polonya'da Posen (bugün Poznan) valisiyken, Karl X. Gustaf'tan bir mektup aldı; kral 1656 Mayıs'ında gönderdiği mektupta Doğu Prusya'daki Frauenburg'a gelip kendisini görmesini emrediyordu. Frauenburg'a ulaşan Rålamb, kraldan elçisi olarak İstanbul'a gitmesi yönünde yeni ve beklenmedik emirler aldı. Görevi, İsveç, Polonya [Lehistan], Transilvanya [Erdel Beyliği] ve Bâbüâli arasındaki ilişkilerde İsveç'in çıkarlarını desteklemek için, İsveç kralından Osmanlı padişahı IV. Mehmed'e ve ünlü sadrazamı Köprülü Mehmed Paşa'ya bir mesaj götürmektir.⁴

İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu arasında diplomatik ilişkileri Kral Gustaf Vasa daha 16. yüzyılın ortasında başlatmış, oğlu Johan, Claes Rålamb'ın amcası Sigfrid Rålamb'ı 1592'de, o sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir bölgesi olan Kırım'daki Tatar hanına göndermişti. İstanbul'a giden ilk elçi, Kral Gustaf II. Adolf'un, Habsburglara karşı bir ittifak oluşturmak amacıyla IV. Murad'a gönderdiği Paul Strassburg'du. Strassburg'un görevi başarıyla sonuçlanmadı.⁵ Osmanlı padişahı 1656'da Mustafa Ağa'yı büyükelçi olarak Lehistan kralı Johan Casimir'e gönderdi. Mustafa Ağa, politik değişiklikler nedeniyle, o sırada Lehistan'a hükmeden ve orduları o dönemde Lehistan'ın büyük bölümünü işgal etmiş olan İsveç Kralı Karl X. Gustaf tarafından Soldau'da karşılandı.⁶ Gelgelelim, bu temaslar ne başarılı oldu, ne de Rålamb'a emanet edilen görevle aynı düzeydeydi.

² Claes Rålamb *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*, (Historiska handlingar del 37:3), Stockholm 1963, ed. C. Callmer. Rålamb'a ilişkin belgeler: *Diplomatica, Turcica*, Ulusal Arşiv (Riksarkivet) Stockholm ve Ulusal Kütüphane'deki (Kungliga Biblioteket) Rålamb koleksiyonunda bulunuyor. Bkz. Callmer 1963, *Diarium*, s. 8-15 ve G. Bäärnhielm, bu kitapta, s. 278-305.

³ Rålamb resimleri bugün Rålamb Aile Vakfı'ndan Stockholm, Nordiska Museet'e sürekli emanet edilmiş durumdadır, env. No. NM, 991059-991073 ve NM, 315161-315165. Rålamb kıyafet albümü Stockholm'de Ulusal Kütüphane'nin koleksiyonları içindedir, env. No. KB, Rålamb, 8vo 10.

⁴ Kral Karl X. Gustaf'tan talimat, 23 Eylül 1656, Ulusal Arşiv, Stockholm.

⁵ T. J. Arne, *Svenskarna och Österlandet*, Stockholm 1952, s. 66-67.

⁶ Samuel von Pufendorf, *Konung Karl X Gustafs Bragder*, Stockholm 1697, s. 142 ile 143 arasındaki N. 29 kodlu illüstrasyon. Resim içindeki metin "Rex Sveciae. Missum ab Imperatore Turcico legatum Mustapha Hanassa Audit Soldaviae An. 1656."

Rålamb, sonunda karısını Baltık kıyısındaki Stettin'de (şimdi Szczecin) bırakıp Avrupa'yı baştan başa geçip İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmadan önce, 1656 Eylülünden 1657 Şubatına kadar kendini yolculuğa hazırladı. Güzergâhı üstünde Berlin, Leipzig, Prag, Viyana, Macaristan, Transilvanya (Siebenbürgen) ve Boğdan yer alıyordu. Avrupa'yı geçen güzergâhlar daha 16. yüzyılda belirgindi. Görevin niteliğine bağlı olarak farklı güzergâhlar kullanılıyordu.⁷ Rålamb 1657 Mayısında Silistre'de Tuna'yı geçerek Osmanlı İmparatorluğu'na girdi.⁸ Silistre'de, o sırada sancak beyi ve daha sonra sadrazam olan Melek Ahmed Paşa tarafından karşılandı. Günlüğüne 28 Nisan'da şöyle yazdı:

Tuna'yı geçerek Silistre Drestor* ya da Silistre denilen bir kasabaya geldim, söz konusu ırmak burada Eflak'ı Türkiye'den ayırıyor. Irmağı sallarla geçtim, böylece Hristiyanlığı arkada bırakıp Türkiye'ye ayak bastım.⁹

Rålamb'a yalnızca kâtibi Jonas Klingstedt, uşağı Olof Hansson ve Alman asıllı genç bir öğrenci refakat ediyordu. Yolculuk sırasında onlara Hollanda asıllı bir hekim, Theodor Cethisius ve Kıbrıs doğumlu bir tercüman, Mihail Yeorgios Kapsalis katıldı, her ikisi de İstanbul'da geçirdiği aylar boyunca Rålamb'la birlikte kalacaklardı.¹⁰

Rålamb'ın görevi, İsveç kralına Osmanlı sarayı nezdinde elçilik etmek olduğu halde, Avrupa'daki politik durum ve görevinin nazikliği yüzünden, resmi olarak seyahat etmeme emri almıştı. Bundan dolayı sıradan bir gezgin gibi, kimi zaman kılık değiştirerek, çoğunlukla at sırtında, arabasız, yalnızca birkaç eşyasıyla seyahat ediyordu. Kralın emirleri uyarınca Rålamb yanına hediye almadı, zaten seyahat koşulları hesaba katıldığında bu zor olurdu. Karl Gustaf hediyelerin gerekli olmadığı görüşündeydi, oysa bunun hatırı sayılır yanlışlıkta bir yargı olduğu meydana çıktı; hediye götürmemek Rålamb'ın görevinin başarısızlığına ciddi ölçüde katkıda bulunacaktı. Kralın emirleri Rålamb'a yazılı olarak ve çok kesin talimatla verilmiş, yolculuk sırasında kraldan Rålamb'a gönderilen mektuplarda bunlara ekler, bazen de düzeltmeler getirilmişti.¹¹

⁷ S. Yerasimos, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe Siècles)*, Ankara 1991, s. 53 vd.

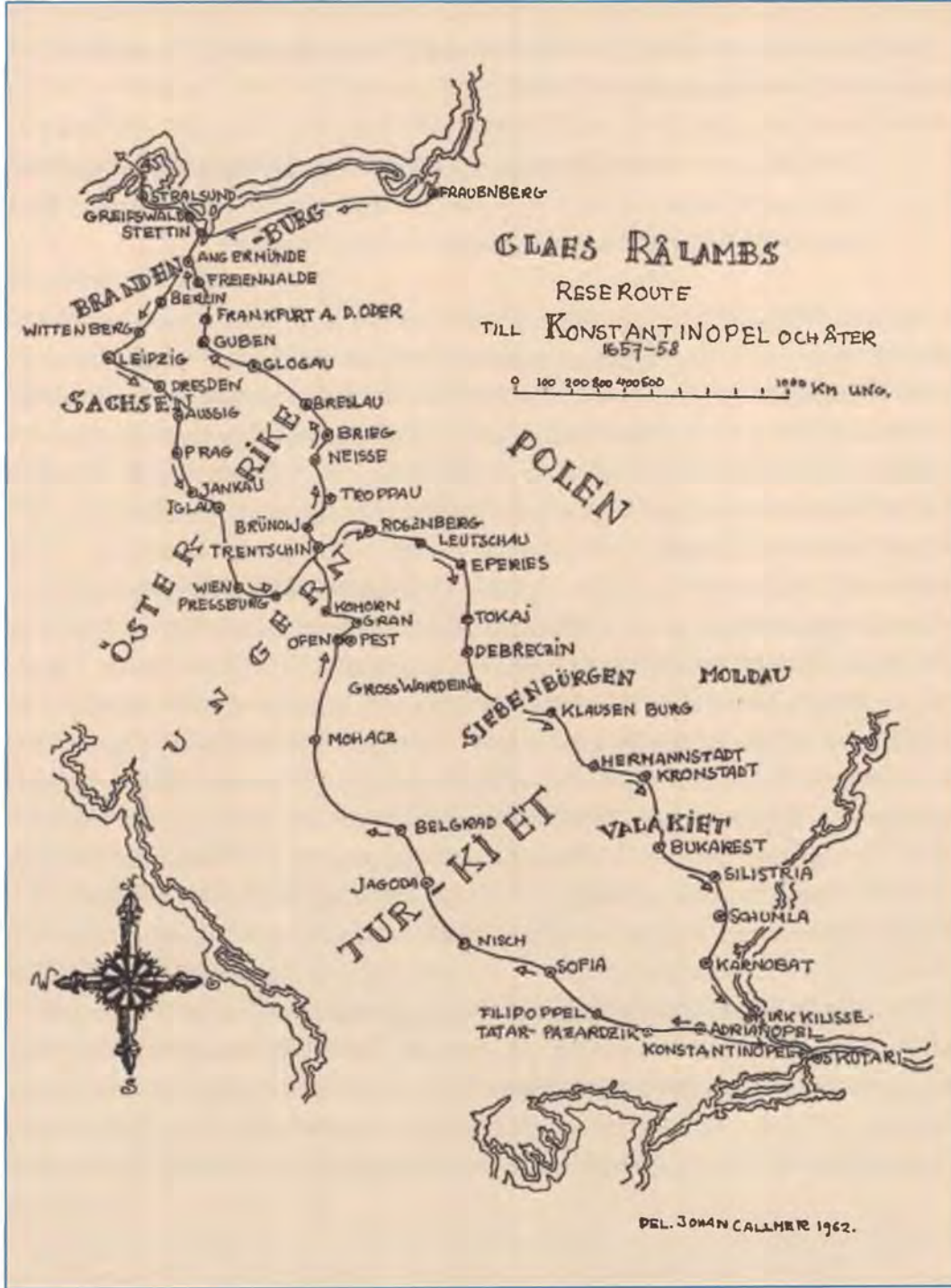
⁸ Callmer 1963, *Diarium*, s. 87 vd.

⁹ *A Relation of a Journey*, Londra 1732, s. 679.

¹⁰ Callmer 1963, *Diarium*, s. 47, not 65.

¹¹ Karl X. Gustaf'ın talimatı, 23 Eylül 1656 ve mektuplar, Riksarkivet (Ulusal Arşiv), Stockholm, *Diplomatica, Turcica*.

* Drestor, Romalıların Durostorum diye andıkları kentin Bulgarca (Drstr) antik adı, kentin o gün de bugün de kullanılan öteki Bulgarca adı Silistra'dır -ç.n.

Rålamb'ın
Avrupa güzergâhının
haritası.

Johan Callmer
tarafından
elle çizilen harita,
Rålamb'ın *Diarium'u*
içinde, ed. C. Callmer,
1963.

İstanbul'a varışında Rålamb'a önce Balat'ta oturacak yer sağlanmış, ev vezirin emri üzerine onun için hazırlanmıştı. Günlüğünün İngilizce versiyonuna göre, Rålamb şunları yazmıştı:

Kalacağım yer vezir tarafından hazırlanmış, iki odası yerlere halılar ve duvarların önüne rengârenk minderler konarak Türk tarzına göre döşenmiş; diğer odalara Türklerin alışık olmadığı masa ve sıralar konmuştu.¹²

Ne var ki Rålamb bu evde rahat etmedi, yalnızca iki hafta sonra kendi kesesinden kiraladığı başka bir yere taşındı; burası Fener'de,¹³ Boğdan elçilerinin ikametgâhı içindeydi. Boğdan Sarayı'nda başka birçok yabancı elçi de kalıyordu; görevi sırasında Paul Strassburg'un da kaldığı yerd. Aslında bir Bizans Kilisesi olan Kefeli Camii'nin civarında, altıncı tepedeydi. Boğdan Sarayı 1784'te bir yangında yok oldu; bugün yalnızca kilisesinin merkez apsisinin yıkıntıları görülüyor.¹⁴

Osmanlı İmparatorluğu'yla diplomatik ilişkilerin ilk yüzyıllarında büyükelçi ve elçilerin çoğu, Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'nda kalıyorlardı.¹⁵ 17. yüzyılın ortasında ise birçok elçilik Pera'ya (bugün Beyoğlu) taşındı. Cenovalı ve Venedikli tacirler Pera'ya daha Bizans döneminde yerleşmişler, Galata Kulesi'ni 14. yüzyılda Cenevizler yapmıştı. Yabancı elçilikler Grand Rue de Pera (bugünkü İstiklal Caddesi) boyunca Hollanda Sarayı, Fransa Sarayı ve Venedik Sarayı gibi kendi saraylarını inşa edeceklerdi; nitekim İsveç elçiliği için yapılacak İsveç Sarayı'nın arazisi 1757'de aynı bölgede satın alınmıştı. Saray, elçiliğin Ankara'ya taşındığı 1934'e kadar İsveç Elçiliği olarak kaldı, bugün ise İsveç Başkonsolosluğu ve İsveç Araştırma Enstitüsü'nü barındırmaktadır.

Rålamb da, Ocak 1658'de İstanbul'dan ayrılmadan kısa süre önce, Kasımda, Pera semtine taşındı. Orada hangi adreste kaldığı bilinmiyor. Uşağı Olof Hansson, 8 Kasımda hesap defterine, Tophane bölgesinde kiralamayı planladıkları bir eve verilecek kaparoya dair bir not düşmüştü, ama son olarak 11 Ocaktaki başka bir notta, Galata'da taşındıkları bir evin bir aylık kirası

¹² *A Relation of a Journey*, s. 681.

¹³ Rålamb "Fonar" diye yazıyor.

¹⁴ Wolfgang Müller-Wiener, *Bildlexikon zur Topographie Istanbul*, Tübingen 1977, s. 108. Müller-Wiener şöyle yazar: "Einer hohen Mauer umgebene und damit gegen die häufigen Stadtbrände geschützte Bogdan Sarayı durch den Sultan an fremde Gesandtschaften vermietet – so 1634 bzw 1657/58 an die schwedischen Gesandten P. Strasburg bzw C. Ralamb. [Yüksek bir duvarla çevrili olan, böylece sık sık vuku bulan kent yangınlarından korunan Boğdan Sarayı, padişah tarafından yabancı elçiliklere kiralanıyor – sözgelimi 1634 ve 1657/58'de İsveçli elçiler P. Strasburg ve C. Ralamb'a.]" John Freely ve Ahmet S. Çakmak, *Byzantine Monuments of Istanbul*, Cambridge 2004, s. 287-288.

¹⁵ P. Mansel, *Constantinople*, Londra 1997, s. 194 ve *Diarium*, s. 18.

için 10 taler ödediğini kaydetti. Râlab ve maiyetindekiler, sadrazamdan, İsveç'e dönmek üzere Osmanlı İmparatorluğu'nu terk etme iznini nihayet aldıktan sonra, 20 Ocak dolayında Haliç'ten geçerek eşyalarını gerisin geri Boğdan Sarayı'ndaki eski odalarına götürdüler. 22 Ocak 1658'de de İstanbul'dan ayrılarak Edirne'ye doğru yola koyuldular.¹⁶

Büyükelçi ve Görevi

Claes Râlab, Karl X. Gustaf'ın İstanbul'a gönderdiği ilk büyükelçiydi, ama gelişinden sonraki bir ay içinde, İsveç kralının Osmanlı padişahı nezdindeki görevi sağlama bağlamak için gönderdiği ikinci bir elçi de ona katılacaktı. Gotthard Wellingk (Wellingor olarak da biliniyor) Alman-Baltık asıllıydı, bugünkü Letonya'da, Riga'da doğmuş, Riga o sırada İsveç Krallığı'nın bir parçası olduğundan İsveç yurttaşlığına kabul edilmişti. İstanbul'a 9 Haziranda geldi, kendisine kâtibi Johan Ulrich von Wallich ile İstanbul'daki elçiliği Almanca yazdığı günlüğünde belgeleyecek olan genç ilahiyatçı Conrad Jacob Hiltebrant refakat ediyordu. Hiltebrant'ın günlüğü, biraz daha kısa bir versiyonu olsa da, birçok yerde Râlab'ın günlüğüne paralel gider.¹⁷ Wallich daha sonra, bir bölümü Râlab'dan ya da Hiltebrant'tan kopya edilen ve 1659'da yayınlanan *Religio Turcica* başlıklı dini bir inceleme kaleme alacaktı.¹⁸ Wallich yolculuk ve görevle ilgili anlatılara katkıda bulunmadı.

Wellingk ve yol arkadaşları Râlab'ın yakınında kalacak bir yer tuttular, ama evleri bir Eylül gecesi toprak kayması sonucunda Haliç'in sularına gömülünce Râlab'ın yanına taşındılar.¹⁹

Râlab İstanbul'a varışından yalnızca birkaç gün sonra, 17 Mayıs'ta, ünlü sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın, 19 Mayıs'ta da Sultan IV. Mehmed'in huzuruna kabul edildi. Gelgelelim hem padişah, hem sadrazam, Râlab'ı ve görevinin ne olduğunu merak etseler de, daha baştan İsveç kralının niyetleri ve İsveç'in Erdel Beyi II. Georg Rakoczi'yle ittifakı hakkında kuşku besliyorlardı.

Râlab günlüğünde bu resmi kabullerin ayrıntılı ve canlı bir tasvirini kaleme aldı, daha sonra Topkapı Sarayı'nın planlarını da çizdi; sarayın göz-

¹⁶ Callmer 1963, *Diarium*, s. 177.

¹⁷ C. J. Hiltebrant's *Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise (1656-1658)*, Leyden 1937, ed. Franz Babinger (Historiska handlingar del 30:2, Stockholm 1937).

¹⁸ J. U. Von Wallich, *Religio Turcica et Mahometis vita*, 1664.

¹⁹ Callmer 1963, *Diarium*, s. 153.

lemlediği değişik bölümleri ve bunların kullanımı üstüne doğru notlar düştü, ama bunu yaparken İstanbul'da tanıştığı Wojciech Bobowsky'nin verdiği bilgilerden de yararlanmıştı muhtemelen.²⁰

Bobowsky Polonyalı bir dönme idi, zamanında İstanbul'da ünlü olmuştu. Rålamb günlüğünde Bobowsky'ye ilk kez 8 Ağustosta değinir ve kendisine tercümanlık eden "Polonyalı Türk"ten (*Pålniske Turcken*) söz eder.²¹ 8 Aralıkta yine Polonya asıllı bir Türkü anlatır. Polonyalı Türk muhtemelen (Albert ya da Albertus Bobowski, Albertus Bobovius, Alberto Bobovio, Ali Bey, Hali Bey ve Alli ya da Hulis Bey adlarıyla da bilinen)²² Wojciech Bobowsky ya da Ali Ufki Bey'di; anlaşılan Osmanlı İmparatorluğu, gelenek ve görenekleri konusunda Rålamb'ı bilgilendiren başlıca kişiydi, her şeyin ötesinde padişah sarayında tanınmış bir musikişinas ve besteci idi. Berthier ve Yerasimos'a göre İstanbul'dan 1657'de ayrıldı, ama Rålamb'ın günlüğünde en son 14 Ocak 1658'de ondan söz edilir: Rålamb, Polonyalı Türk "Boo Bovius'un" onu görmeye geldiğini ve "Türk ve İran dinleri"ne dair uzun uzun sohbet ettiklerini yazar.²³

Gotthard Wellingk'in gelişinden sonra, her ikisi de İsveç kralının elçisi ve görevleri aynı olan iki büyükelçinin varlığı, temas kurma ve müzakere etmekte gönülsüz olan Bâbîâli'de daha da derin bir şaşkınlığa ve kararsız bir tutuma neden oldu. Rålamb, Wellingk'ten çok daha tecrübeli bir diplomat olduğu gibi, tartışmasız daha yüksek bir toplumsal statüye sahipti, ama ikisinden kralı son gören ve emirlerini alan o olduğu için, Wellingk yine de daha itimada layıktı. Rivayete göre Rålamb ve Wellingk, İstanbul'da kaldıkları aylarda yakın ilişki içinde oldukları ve işbirliği yaptıkları halde, iyi geçinmiyorlardı. Wellingk'in, sadrazamla vedalaşma görüşmesinde, Rålamb'la yarışmaya kalkışıp sözünü kestiği ve bundan dolayı hem Rålamb'ı, hem sadrazamı öfkeliendirdiğine ilişkin münferit bir olay dışında, iki günlükte ilişkilerinin kötü olduğunu kanıtlayan hiçbir ifade yok.²⁴

Rålamb İstanbul'da geçirdiği aylarda, kralın emirleri uyarınca Britanya ve Fransa büyükelçileriyle temas halindeydi ve her iki elçiden de büyük destek gördü. Gelgelelim, Hollanda büyükelçisi onun yaklaşma çabalarından "uzak durdu."²⁵

Rålamb ve Wellingk'in İstanbul'da kaldığı aylarda Avrupa'da siyasi durum değişecekti, böylece padişah ve Bâbîâli'yle ilişkiler, İsveç kralının baş-

²⁰ Callmer 1963, *Diarium*, s. 168. Ulusal Kütüphane, Stockholm, Rålamb Koleksiyonu fol. 209.

²¹ *Age*, s. 148.

²² Albertus Bobovius, *Topkapı*, Paris 1999, ed. Anne Berthier ve Stéphane Yerasimos, s. 9 vd.

²³ Callmer 1963, *Diarium*, s. 175 vd.

²⁴ *Age*, s. 186.

²⁵ *Age*, s. 20 vd.

langıçtaki niyetlerine uygun geliştirilemedi. Görevinin zor, hatta bütünüyle açık seçik olmayan özelliği kadar, bu nedenle de ikametinin başlarında İsveç'e dönmek için padişah'tan izin isteyen Rålamb, Ocak 1658'e kadar, neredeyse dokuz ay boyunca İstanbul'da bekletilecekti.

İstanbul'dan Ocak sonunda ayrılan Rålamb ve Wellingk, Edirne'de sonuncu kez sadrazamın huzuruna kabul edildiler, ama bizzat padişahla vedalaşmalarına izin verilmedi. Sadrazam düşüncelerini nazik ve diplomatik terimlerle ifade ederek, Osmanlı İmparatorluğu ile İsveç arasındaki iyi ilişkileri ve iyi niyeti doğruladı, ama İsveç kralını, kendisini ya da Osmanlı padişahını herhangi bir konuda kesin taahhüt altına sokmazken, ikili bir oyun oynamakla suçladı. Rålamb'ın İsveç kralına götürdüğü mektup bugün Ulusal Arşiv'de korunmaktadır. Âdet olduğu üzere güzel bir hatla yazılmış ve kırmızı ipekten yalın bir zarfa konulmuştu.²⁶ Sadrazam, Rålamb ve Wellingk'in geri dönerken Budin yoluyla Viyana'ya gitmelerine izin verdi ve geleneksel kaftanları hediye ettikten sonra hem Rålamb, hem Wellingk'le vedalaştı. İkisi birlikte seyahat ediyorlardı, Rålamb'a göre Edirne'den 22 Ocakta, Hiltebrant'a göre ise 2 Şubatta ayrıldılar. Yolculuk, Avrupa'nın buz gibi soğuk kışında kimi zaman güçlüklerle doluydu, ama artık kılık değiştirmelerine gerek yoktu, gizlenmeden seyahat edebilirlerdi. Rålamb, kendilerine refakat eden beş yük arabasında, kral ve karısı için İstanbul ve Edirne'de satın almış olduğu halı, çadır ve hediyeleri taşıyordu muhtemelen.²⁷ Rålamb, hesap defterine göre çeşitli halılar, iki "İran örtüsü" ("Persianske tecken"), ilaveten büyük miktarda inci satın almıştı. En büyük miktar, Rålamb'ın Edirne'de satın aldığı bir Türk atı ve bir elmasa harcanmıştı. Rålamb İsveç'in Göteborg kentine 1658 Mayıs'ında ulaştı.²⁸

Rålamb ile Wellingk'in elçilikleri, ayrıca Polonya [Lehistan], Siebenbürgen [Erdel Beyliği] ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilere dair kapsamlı ve neredeyse aynı döneme ait bir anlatı, Samuel von Pufendorf'un *De rebus a Carolo Gustavo rege gestis commentationum* adlı eserinde yer alır; kitabın Latince ilk baskısı 1696'da yayınlanmış, daha sonra Almanca ve İsveççeye çevrilmiştir.²⁹

Rålamb'ın görevi doyurucu bir sonuç alınmaksızın tamamlanmıştı. Olayların gösterdiği gibi, Rålamb'ın İstanbul'daki ikametinin henüz baş-

²⁶ Diplomata, *Turcica*, Ulusal Arşiv, Stockholm, No. 56.

²⁷ Callmer 1963, *Diarium*, s. 177. Hiltebrant'a göre, yollarında kaymakamın tahsis ettiği dört yük arabası vardı.

²⁸ Callmer 1963, *Diarium*, s. 211.

²⁹ Samuel von Pufendorf, *De rebus a Carolo Gustavo Sueciae rege gestis commentationum*, Nürnberg 1696, İsveççe baskısı 1697.

langıç aşamasında, oradaki temaslarından belli olan şuydu: Osmanlı padişahı, İsveçlilerin Erdel beyi Rakoczi'yle ittifakı yüzünden İsveçlilerle yakın ilişki kurmak istemiyordu. Rakoczi 1657 Ağustosunda Osmanlıların saldırısına uğrayıp sonunda 1658'de Erdel'den kaçtığına, her şey sona erdi. Yine de, padişah ile sadrazam Lehistan ve Erdel'deki durum hakkında bir karara varmadan, Rålamb ile Wellingk'in ülkeden ayrılmalarına izin verilmemişti.³⁰

Günlükler ve diğer belgeler

İşte bu nedenle, Rålamb'ın yolculuk ve görevinin en önemli sonucu, günlüğüdür; Rålamb yolculuğunun ilk günlerinden başlayarak, kralla 1658 Mayıs'ında Göteborg'da buluşmak üzere geri dönene kadar günlük tutmuştu. Günlüğün çeşitli versiyonları var, kralla teslim edilen resmi versiyonu 1679'da *Kort beskrifning om thet som wid then Constantinopolitanske Resan är föreluppit* başlığıyla basıldı.³¹

Özel kullanım ya da Rålamb'ın ailesi için öngörülen başka versiyon ve kopyalar bugün Stockholm'de Ulusal Kütüphane'dedir. Özel günlüğün, Christian Callmer tarafından 1963 gibi geç bir tarihte yayına hazırlanan ve basılan daha uzun bir versiyonu, Rålamb ve ailesinin özel kullanımı için kaleme alınmış görünüyor.³² Bir kopyası şimdi Ulusal Kütüphane'de olsa da, özel günlüğün muhtemelen Rålamb'ın elinde olan orijinal yazması kayıptır. Kısa versiyonun 1732'de yayınlanan İngilizce çevirisi, Rålamb'ın Osmanlı İmparatorluğu'na ilk gelen gezginlerden sayılıp ün kazanmasına neden oldu.³³

Rålamb'ın özel günlüğü alışılmadık derecede kişiseldir, Osmanlı toplumu, gelenek ve âdetleri kadar, Avrupa'daki yolculuğa ilişkin de canlı ve ayrıntılı bilgi verir. Rålamb, Osmanlı dünyasında uygulandığı biçimiyle İslam dininin kısa, bilgilendirici, tarafsız ve bir hayli doğru bir tasvirini de günlüğe eklemiştir. Besbelli Wojchech Bobowski'nin verdiği bilgilere dayanan bu tasvirde, Rålamb önyargılı değildir, hatta Müslümanlığa o denli saygı ve ilgi gösterir ki, anlatısının sonunda "Türklerin dini işte böyle budalaca" diyerek kendisini affettirmek ister. Rålamb 1732 tarihli İngilizce versiyonda, aynı

³⁰ Caroline Finkel, *Osman's Dream*, Londra 2005, s. 256-7.

³¹ Hem 1679'da Stockholm'de basılan resmi versiyon, hem 1732 Cambridge baskısı İngilizce versiyon ve değişik yazmalar, ilaveten özel günlüğün 1963'te Stockholm'de basılan yazması, bugün Stockholm'de Ulusal Kütüphane'dedir. Bkz. G. Bäärnhielm, bu kitapta, s. 278-305.

³² Callmer 1963, *Diarium*. KB, Rålamb fol. 57.

³³ *A relation of a journey*, 1932.

pasajın sonunda şöyle yazar: “Dinlerinde başka saçmalıklardan bol bol var, bunları anlatmak fazla bıktırıcı olurdu.”³⁴ Râlab Müslüman Türklerin dine gerçekten büyük saygı ve ilgi gösterdiğinden, bu yorumların amacı, muhtemelen İslam dininin ve Müslümanların âdetlerinin çok fazla lehinde görüldüğü gibi bir kuşku duyulmasın diye aldığı bir önlemdi.³⁵

1963'te yayınlanan özel günlük aynı zamanda en ayrıntılı olandır, İngilizce çevirisi ise 8 Hazirana kadar süren kayıtları içerir; günlük, o tarihte Osmanlı toplumu, padişahları, Topkapı Sarayı'nda hayat ve saray teşkilatı, ayrıca Müslümanlık üstüne kısa bir inceleme içeren bir pasajla kesilir. İn-

Claes Râlab.
Diarium [Günlük].
1657-58 tarihli orijinalın
17. yüzyıl kopyasının
ön sayfaları.
Ulusal Kütüphane,
Stockholm.

³⁴ Age., s. 707.

³⁵ Callmer 1963, *Diarium*, s. 229.

gilizce günlük, kaymakamın 21 Temmuzdaki resmi kabulüyle, kaldığı yerden devam eder.³⁶

Aynı görevle ilgili olarak Gotthard Wellingk'in sekreteri Conrad Jacob Hildebrant tarafından Almanca kaleme alınan günlük, 1937'de Leyden'de Franz Babinger'in editörlüğünde yayınlandı. Büyük ölçüde aynı bilgileri içerse de, Rålamb'ın yazdığı özel günlükten daha kısa, daha az ayrıntılıdır ve o kadar büyüleyici değildir.³⁷

Rålamb'ın günlüğü, uluslararası bağlamda hatırı sayılır derecede ilginçti ve ilk basılı versiyonun İsveççe yayınlanmasından yalnızca on-yirmi yıl sonra İngilizceye çevrilip yayınlanacaktı. Rålamb'ın günlüğü, Habsburg büyükelçisi Ogier Ghislain de Busbecq'e 16. yüzyılda İstanbul'a giderken refakat eden Nicolas de Nicolay³⁸ dahil, Osmanlı dünyasına ilişkin, artık iyice yerleşik hale gelmiş bir seyahatname geleneğinin parçasıydı. Antoine Galland 1660'ta İstanbul yolculuğunun bir günlüğünü yayınladı.³⁹ G. J. Grelot'nun 1681'de Fransızca ve 1683'te İngilizce yayınlanan *Voyage to Constantinople* adlı resimli eseri de çok ilgi çekicidir.⁴⁰ Nicolas de Nicolay'ın *Voyage dans l'Empire Ottoman*'ı, her biri kendi karakteristik ulusal kıyafeti içinde olmak üzere çeşitli meslek ve dinlerden Osmanlı erkek ve kadınlarının resimleriyle süslüydü. Bu resimler, türün ikonografisi üstünde güçlü bir etki bırakacaktı.

³⁶ *A relation of a journey*, s. 670-716.

³⁷ C. J. Hildebrant's *Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise (1656-1658)*, herausgegeben und erläutert von Franz Babinger, Leyden 1937 (Historiska Handlingar del 30:2). Bernt Brendemoen "Some Remarks on Claes Brodersson Rålamb and His Contemporaries" (*Turcica et Orientalia* içinde, Transactions of the Swedish Research Institute in Istanbul, c. 1, Stockholm 1988, s. 10-12) başlıklı makalesinde Rålamb, Hildebrant ve Johan Ulrich Wallich'in günlüklerinin ve metinleri arasındaki ilişkinin kısa, ama bilgilendirici bir analizini yapar; özellikle üç günlükte, yalnızca Türk toplumunun tutum ve anlayışını algılamadaki farklara değil, aynı zamanda her üçünün de katıldığı olayların tarihlendirilmesi ve meydana geliş biçimindeki farklara ve diğer tutarsızlıklara dikkati çeker. Gerçi Rålamb'dan önce Truls Kåhre gibi başka İsveçliler de İran ve Ortadoğu'ya giderken Türkiye'den geçtikleri sırada gözlemlerde bulunmuşlardır, ama Rålamb'ın günlüğü İsveç bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili ilk seyahatnamedir. Sten Svantesson Bielke ve Bengt Skytte gibi çeşitli İsveçliler Rålamb'dan önce İstanbul'u ziyaret etmişlerse de yazılı bir belge bırakmadılar. Örneğin Bengt "Resare" Oxenstierna, Mats Matsson Kiöping ve Ludwig Fabritius 17. yüzyılda, üçü de İran'a olmak üzere, Doğu'ya gittiler, ama Osmanlı İmparatorluğu'na dair bir anlatı bırakmadılar. İsveç Kralı XII. Karl'a 18. yüzyıl başında refakat eden İsveçliler arasında hem Sven Agrell, hem Mikael Ene-man, imparatorluktaki seyahatleri ve İstanbul'da kaldıkları dönem hakkında anlatılar bıraktılar. Jonas Jacob Björnstaahl 1770'lerde ilginç ve ayrıntılı bir günlük kaleme aldı, 19. yüzyılda onu daha modern seyahatname ve günlükler izledi.

³⁸ Nicolas de Nicolay, *Dans l'Empire de Soliman le Magnifique*, Paris 1989, ed. Marie-Christine Gomez-Géraud ve Stephané Yerasimos, Ogier Ghislain de Busbecq, *Turkish Letters*, Oxford Univ. Press 2001. Bkz. ayrıca C. T. Forster ve F. H. B. Daniell, *The Life and Letters of Ogi-er Ghiselin de Busbecq I-II*, Londra 1881.

³⁹ Antoine Galland, *Voyage à Constantinople (1672-1673)*, Paris 2002, ed. Charles Schefer, ön-söz Frédéric Bauden (Charles Schefer'in yayına hazırlayıp yayınladığı versiyonun yeni basımı).

⁴⁰ Guillaume Joseph Grelot, *Relation Nouvelle d'un Voyage à Constantinople*, Paris 1681. Grelot'nun İngilizce çevirisi, *A Late Voyage to Constantinople* (1683) "Fransız kralının emriyle Mösyo William Joseph Grelot tarafından yayınlandı."

Rålamb'ın uşağı Olof Hansson'un tuttuğu hesap defteri ve kâtibi Klingstedt'in tuttuğu, hâlâ yazma halindeki günlük de, Rålamb'ın günlük ve mektuplarının çeşitli yazma nüshalarıyla birlikte Ulusal Kütüphane'dedir.⁴¹

Rålamb'ın İstanbul yolculuğuyla ilgili başka belgeler Stockholm'de Ulusal Kütüphane ve Ulusal Arşiv'de, ayrıca Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Bu mirasın daha kapsamlı bir tasviri, Göran Bäärnhielm tarafından bu kitapta Rålamb'ın kitap koleksiyonu ve belgeleleriyle ilgili yazıda veriliyor.

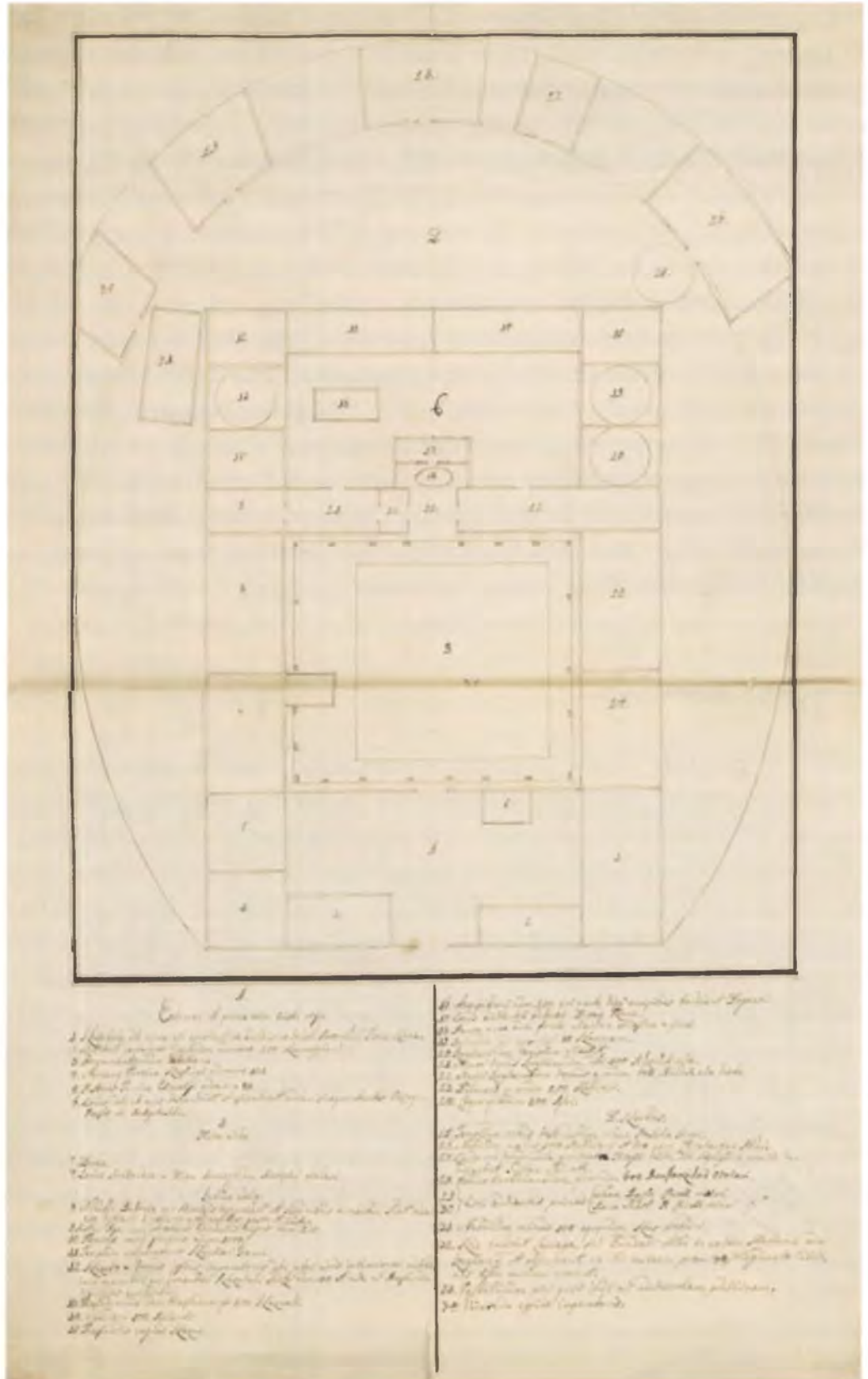
Rålamb tutkulu bir kitap koleksiyoncusuydu, oğlu Gustaf da öyleydi; gerek Rålamb'ın, gerekse oğlunun kısmen babadan miras kalan kitaplığı, binlerce ciltten oluşuyordu. Gelgelelim, bugün bildiğimiz kadarıyla, Rålamb'ın kitaplığında ne Osmanlı İmparatorluğu ve tarihine dair kitaplar, ne dönemin gezginlerinin seyahatnameleri vardı, bu nedenle J. U. Wallich'in *De Religio Turcica*'sını bunun dışında tutmuyoruz. Rålamb'ın kitap koleksiyonunun büyük bir bölümü, Kral XII. Karl tarafından tensikat [bkz. s.53]sırasında Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'ne devredilmiştir.

Resimlerden oluşan miras

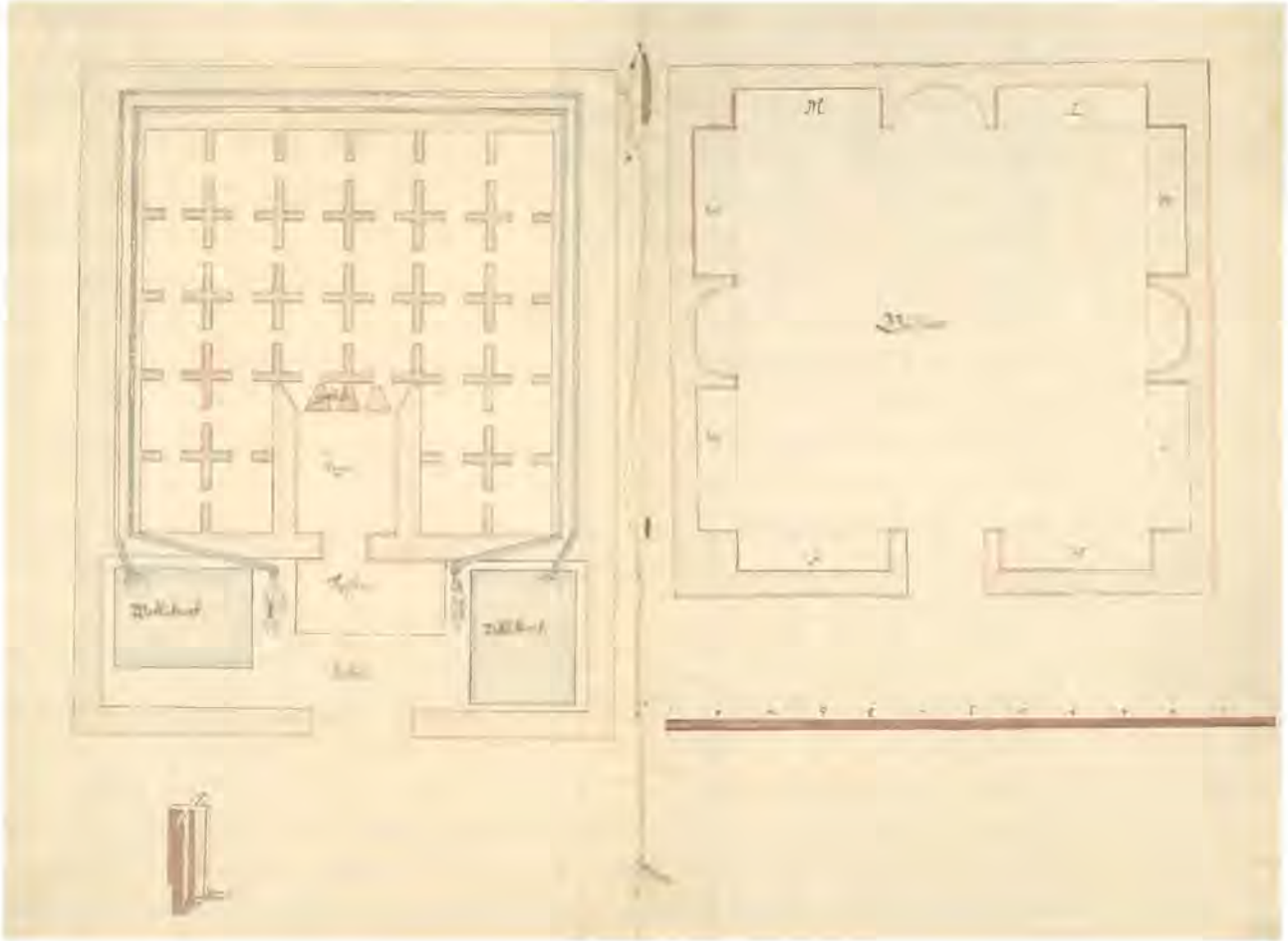
Rålamb'ın görev ve yolculuğundan geriye kalanlar arasında, günlüğün dışında, küçük boyutta 121 Türk erkek ve kadın resminden meydana gelen bir albüm vardır; İstanbul'da yabancılar için hediyelik diye üretilen ya da Osmanlı toplumu hakkında bilgi verici bir elkitabı olarak kullanılan türden bir kıyafet albümüydü bu. Albümün cildi daha geç tarihlidir, resimler ise o denli küçüktür ki, alışılmadık bir uygulamayla, cildin üst ve alt kenarlarıyla bağlantılı olarak sırayla ciltlenmiştir. Aynı sanatsal geleneği izleyen benzer albümlere, Avrupa'nın değişik koleksiyonlarında rastlanır; belki de İstanbul'da bu albümleri diplomatlar ve kentteki başka yabancılar için talep üzerine üreten bir atölye vardı.

Bununla birlikte, Rålamb'ın görevinden artakalan en ilginç ve dikkate değer şey, Osmanlı saray erkânını, padişah ve sadrazamı İstanbul sokaklarından geçerken gösteren yirmi resimlik dizidir. Yirmi resimden on beşi Rålamb Aile Vakfı'na aittir, ama 1937'den beri Nordiska Museet'in muhafazası altındadır. İlave beş resim, Nordiska Museet tarafından 1988'de Uppsala'da o za-

⁴¹ Olof Hansson'un hesap defteri, Ulusal Kütüphane, KB, Rålamb, fol. 135, Klingstedt'in günlüğü, Ulusal Kütüphane, KB, Rålamb, quarto, 61.

Topkapı Sarayı'nın Planı.
İstanbul'da Claes Rålamb tarafından, ya da Rålamb için çizildi.
Ulusal Kütüphane, Stockholm.
Rålamb, fol. 209.

manki sahibinden satın alınmıştır. Bu beş resim bugün onarılmak üzere depoda tutulmaktadır.⁴²

Yirmi resim, günlük ve diğer belgeler, ayrıca Râlambe tarafından İstanbul'da satın alınan ya da ısmarlanan ve İsveç'e götürülen, Türkiye dışındaki koleksiyonlarda o dönemden bilinen çok az sayıdaki albümlerden biri olan küçük kıyafet albümü gibi parçalar, İsveç'in yabancı ve kudretli bir devletle, hükümdarı, resmi görevlileri, halkı ve gelenekleriyle karşılaşmasının ilk görsel kaydını oluşturur. Yirmi resim, bu kitabın yoğunlaştığı ana konudur. Bunlar 17. yüzyıl İstanbul'unun eşsiz belgeleri ve İsveç koleksiyonlarının, ayrıca Türk koleksiyonları ile uluslararası koleksiyonların o dönemden kalma emsalsiz sanat eserleridir. Burada ilk kez kapsamlı bir biçimde yayınlanmaktadır.⁴³

Hamam.

Claes Râlambe tarafından, ya da Râlambe için çizildi. İstanbul 1657 Ulusal Kütüphane, Stockholm. Râlambe, fol. 208.

⁴² Bu resimler, 2006'da Nordiska Museet konservatörlerinden Sara Ellenius tarafından onarıldı ve 2006'nın Haziran-Eylül ayları arasında İstanbul'da Pera Müzesi'nde düzenlenen Râlambe resimleri sergisine dahil edildi.

⁴³ Bkz. Ådalh, *Orientalism*, 1990, s. 91-95.

Rålamb'ın günlüğü çok ayrıntılı, bundan dolayı da okunması olağanüstü büyüleyici bir anlatı olduğu halde, kıyafet albümünü ve yirmi tabloyu nasıl, ne zaman satın aldığı belirtilmez. Resmi kabullerde ona verilen ya da İsveç'e götürdüğü kaftanlara dair de az bilgi vardır. Rålamb'ın bir Türk atı, büyük miktarda inci ve bir elmas dışında satın aldığı herhangi özel bir değere sahip parçalar hakkında günlüğündeki tek bilgi, İstanbul'dan ayrılmasından iki hafta önce, 7 Ocakta düştüğü kısa nottur; buna göre bir kitap müzayede-si vardı ve Rålamb "Boo Bovyo," diğer adıyla Woijec ya da Albertus Bobowsky'yi bir "*Alcoranum in Octavo*"* satın alması için görevlendirdi ve buna 16 taler ödedi.⁴⁴

Rålamb'ın günlüğünün 1679'da basılan kısa ve resmi versiyonu, Rålamb'ın ölümünden sonra yayınlanan İngilizce versiyonu gibi, resmi görevliler kadar dostlarına da dağıtılmış olabilir. Resimler 1938'de Nordiska Museet'e teslim edilene kadar ailede kaldı ve muhtemelen dar aile çevresi ve arkadaşlar dışında fazla dikkat çekmedi.

Rålamb genel olarak Osmanlı toplumunda gördüğü ve karşılaştığı olgular karşısında alışılmadık ölçüde açık görüşlüydü; Avrupa'yı iyice gezip görmüş olduğu halde, Doğu ya da İslam dünyasında daha önce hiç deneyimi olmadığından, içinde ilk kez yaşadığı, harikalarla dolu bir dünyaydı bu. Rålamb, Avrupa'nın en büyük güçlerinden biri olan, büyük nüfuz ve öneme sahip ve Otuz Yıl Savaşı'nın barış antlaşmasını yalnızca birkaç yıl önce başarıyla sonuçlandırmış bir ülkeyi temsil ediyordu. Buna rağmen yabancı bir kültür ve dinin âdetleriyle yüz yüze geldiğinde, bunlara hiçbir biçimde yukarıdan bakmaz, tersine, Osmanlı kültürünün inceliğine ve Osmanlı toplumunun örgütlenme biçimine çoğu zaman hayranlık duyar, etkilenir. Yabancı bir çevredeki bir aristokrattan beklenebilecek sakıngan bir tutum içindeydi Rålamb, üstelik Türkçe bilmiyordu, ama gerek Avrupa yolculuğu sırasında, gerek İstanbul'da kaldığı dönemde gördüklerinden çoğunlukla hoşlanmışa benziyor.

Rålamb 1698'de 76 yaşında öldü. Yaşadığı dönemde özellikle hukuk alanında tanınmıştı, daha kral tarafından İstanbul'a gönderilmeden önce saygı ve ün kazanmış olduğu bir bilgi ve uzmanlık alanıydı bu. Gelgelelim, alışılmadık görevinin ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki deneyiminin o dönemin insanları üstünde nasıl bir etki bıraktığı bilinmiyor. Kral Karl X. Gustaf, Rålamb'ın İsveç'e dönmesinden sonraki yıl öldü, görev başarılı olmamış ve

⁴⁴ Callmer 1963, *Diarium*, s. 175.

* "Octavo [20-25 cm] boyutunda Kuran" -ç.n.

siyasi bir sonuç doğurmamıştı, dolayısıyla yeni hükümdar ya da hükümeti açısından pek ilginç bir yanı yoktu. Rålamb kariyerini başka ilgi alanlarında sürdürdü, Stockholm valisi ve kabine üyesi oldu. İsveç'in Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerine gelince, bunlar elli yıl sonra XII. Karl'ın hükümdarlığı sırasında, bu defa farklı amaçlarla yenilenecekti.

Claes Rålamb *Devlet adamı, bilgin ve elçi*

Sten Westerberg

Giriş

İSTANBUL'A 1657'DE İsveç Kralı Karl X. Gustaf'dan bir elçi geldi. Kraliyet elçisi Claes Rålamb'a gücünün sınırlarını zorlayacak bir diplomatik görev emanet edilmişti; altı ayı aşkın bir süre İstanbul'da kalacaktı. O sırada, bu kitabın ilgi merkezini oluşturan resimleri ismarlayacak ve kıyafetnameyi satın alacaktı.

Rålamb nasıl bir insandı? Karl X. Gustaf, yaşlıların ululandığı bir saray ve ülkeye niçin nispeten genç bir elçiyi göndermeyi seçmişti? Rålamb'ın görevi ne kazandırdı? Rålamb'ın sonraki kariyeri nasıl gelişti? Bu deneme, Rålamb'ın görevini tarihsel bağlamına oturtarak söz konusu sorulara bir cevap bulmayı hedefliyor.

Rålamb'ın meslek hayatı, İsveç'in Avrupa sahnesinde büyük bir güç olarak bir an görünüp kaybolduğu 17. yüzyılda geçer. Dikkate değer bir dizi hükümdar, Gustavus Adolphus, Kraliçe Kristina, Karl X. Gustaf, XI. Karl ve nihayet XII. Karl sırayla ülkeye hükmeder. Önce Kristina, sonra XI. Karl için iki de naip vardır.

Hükümdarlara birçok devlet adamı danışmanlık eder. En tanınmışları, Gustavus Adolphus ve Kristina'nın saltanatları sırasında şansölye ve Devlet Konseyi'nin önde gelen bir üyesi, ayrıca olağanüstü bir kişilik ve nüfuza sahip olan Axel Oxenstierna'dır. Ama başka birçok devlet adamından biri de Claes Rålamb'dır.

İsveç hükümdarları, ülke tarihinde eşi görülmemiş bir özgüven duygusunun tadını çıkarırlar. Ünlü Olof Rudbeckius gibi bilginler İsveç'in uygarlığın beşiği olduğunu ilan eder, Nuh ve gemisini İsveç dağlarındaki Åreskutan'a

Claes Rålamb.
Rålamb'ın 1674'te kurduğu Stockholms Auktionsverk (Stockholm Müzayede Salonu) için yapılan bronz madalyonun çizimi.

oturturlar. İsveç orduları zafer üstüne zafer kazanır. Krallar da yetenekli komutanlardır, üstelik arkalarında Lennart Torstensson ve Karl Gustaf Wrangel gibi kalburüstü mareşal ve generaller vardır. Ülke genişler, büyük bir zenginliğe kavuşur.

Karmaşık Jeopolitik durum

Ukrayna'da Kazaklardan yardım alan Ruslar, 1654'te Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu'na karşı başarılı bir sefere girişerek Litvanya'nın muazzam bir bölümünü kopardılar. Bu durum İsveç'in Baltık eyaletleri için tehdit oluştuyordu. Ruslar, 1617'de Stolbova'da imzalanan barıştan sonra Baltık kıyısı boyundaki limanlara giremiyor ve Riga'ya ulaşmaya can atıyorlardı.

Karl X. Gustaf kısmen bir savunma önlemi olarak Polonya'ya saldırdı. Başarılı bir askeri seferin ardından 1655 Ağustosunda Varşova'ya ve Ekimde Krakova'ya girdi. Bazı eyaletler ve büyük toprak sahipleri onu kabul ederken, kralın Polonya Meclisi'ni (Diyet) toplama ve egemenliğini ülke çapında tanımaya zorlama stratejisi başarısız oldu. Bir İsveçli tarihçinin dile getirdiği gibi: "Karl X. Gustaf, Polonya tacını başında değilse de, kılıcının sivri ucunda taşıdı."¹

1656'da Vilnius'ta Lehler ile Ruslar arasında ateşkes anlaşması yapıldı, artık Rus kuvvetleri rahat rahat Riga'ya saldırılabilecekti, yani stratejik durum kötüydü.² Leh direnişi de artmaktaydı ve 1656 Temmuzundaki üç günlük Varşova Muharebesi geçici bir rahatlama başka bir işe yaramamıştı. İsveç'in tek müttefiki olan Brandenburg prensinin güvenilir olmadığı anlaşılmıştı. Karl X. Gustaf'ın yeni müttefiklere ihtiyacı vardı. Siebenbürgen (Erdel) Beyi II. George Rakoczi en gelecek vaat eden adaydı. 1656'ya kadar çatışmada taraf tutmaktan kaçınmış, tüm taraflara, yani aynı anda Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu'na, Kazaklara ve İsveç'e, müsait olabileceğini çıtlatmıştı. Rakoczi sonunda İsveç'i tercih etti, zira Karl X. Gustaf ona başka hiç kimsenin ihsan etmek istemediği bir şeyi, Polonya tacını sunuyordu.³

Geriye bir sorun kalmıştı: Osmanlı İmparatorluğu'nun bir vasalı olarak Rakoczi, ittifaklara girmeden ve savaş açmadan önce Bâbüâli'nin iznini almak zorundaydı. Eski bir Erdel atasözü vardır: "Türk, şansın oğludur (*for-*

Karl X. Gustaf.
D. K. Ehrenstahl'a
atfedilir.
Ulusal Müze,
Gripsholm 962,
Stockholm.
Foto: Ulusal Müze,
Stockholm.
[karşı sayfa]

¹ F. M. Franzén, s. 213.

² G. Karman, II. böl.

³ Englund, X. Karl'ın "başkalarının malını dağıtanlara has bir cömertlikle" davrandığını gözlemler; P. Englund 2000, s. 452.

Claes Rålamb.
D. K. Ehrenstahl'dan
esinlenmiş portre.
Stockholms
Auktionsverk,
Stockholm. [solda]

Claudius Rålamb.
Rålamb'ın 1698'deki
resmi ölüm ilanı.
[sağda]

tunae filius)."⁴ Bu atasözü, askeri bakımdan başarılı olan Bâbüâlî'de kabul görür anlamında kullanılmaktaydı. İşte bu söze güvenerek şansını denemeye kalkan Rakoczi, ordusunu Polonya'ya soktu.⁵ Bunun padişah için hassas bir konu olduğunu biliyordu ve İsveçlilerden İstanbul'daki sarayda onun adına müdahale edecek bir elçi göndermelerini defalarca rica etti.⁶ Başka nedenlerle Karl'a da uygun gelmişti bu.

Osmanlılara haraç ödeyen başka bir devlet olan Kırım Tatarları Lehlerle işbirliği yapıyorlardı ve Karl X. Gustaf, padişahın onlara gem vurmasını istedi. Hatta Osmanlı yönetimi, Tatarları Ruslara saldırmaları için ikna etmeliydi. Son olarak, Bâbüâlî –İsveçlilerin potansiyel müttefikleri olan– Kazakların, Ruslar ve Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu'ndan bağımsız, özgür bir devlet kurmalarına da yardım etmeliydi. Bu önlemlerin genel amacı, İs-

⁴ G. Karman, II. böl.

⁵ Ne tuhaftır ki, Rakoczi'nin birlikleri, hızla hareket eden İsveç ordusu için bir destekten çok engel oluşturmuş görünüyor; P. Englund 2000, s. 466.

⁶ X. Karl'dan Claes Rålamb'a talimat, 23 Eylül 1656. Riksarkivet (RA), Diplomatica. X. Karl'ın Rålamb ve Gotthard Wellingk'e bu ve başka talimatı ile mektuplarının, ilaveten elçilerin krala mektuplarının çevriyazısı için Gabor Karman'a büyük teşekkür borçluyum.

veç ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ortak düşmanlarını (yani Katolikleri ve Rusları) zayıf düşürmekti.

Teşrifat gereği olarak bir elçi gönderilmesi gerekiyordu.⁷ Bir Türk elçisi, Mustafa Hasan Ağa 1655'in sonuna doğru Karl X. Gustaf'ı ziyaret etmiş, Rus ve Kazaklara karşı bir ittifak⁸ teklif etmişti. Aslında görevi, bu teklifi Lehistan kralı Johan Casimir'e yapmaktı, ama İsveçliler onu mağlup ettiklerinden, Mustafa Hasan Ağa, galibe yanaşmanın daha akla yakın olduğunu düşündü. Karl X. Gustaf, karşılık olarak bir elçi göndermeye söz verdi.

Claes Rålamb, kralın temsilcisi olarak gönderildiği sırada Polonya'nın Posen kentinde yaşıyordu. 1656 Mayıs'ında, Pomeranya'ya giderek Polonya se-

1656'da Karl X. Gustaf'a gönderilen Mustafa Hanassa'nın (Hasan Ağa) elçi heyeti.
S. von Pufendorf, *De rebus a Carolo Gustavo Sveciae vege gestis commentationum*, Nürnberg 1696.

⁷ Age.

⁸ G. Jarring, s. 33.

ferinde kendisine refakat eden karısını orada bırakması ve ardından Prusya'daki karargâhında kralı görmesi emredildi. Göreviyle ilgili tek kelime edilmemişti, her şey çok gizliydi.⁹ Frauenburg'a vardığında Rålamb, kralın elçisi olarak İstanbul'a gitmesi gerektiğini öğrendi.

Zor görev

Rålamb'a verilen, kamçılayıcı bir görevdi. Reel politika bakımından, Karl X. Gustaf karşılığında hiçbir şey sunmaksızın Bâbüâli'nin bir dizi önemli konuda tavır almasını bekliyordu. Karl ittifaka yanaşmıyordu; verdiği tek taviz şuydu: Eğer Bâbüâli her noktada yumuşak başlı olduğunu kanıtlarsa, Rålamb, padişahın yazılı bir teklifine Karl'ın olumsuz bakmayacağını ihsas edebilirdi.¹⁰

İsveç ve Siebenbürgen orduları 1657 Nisanında Krakova'da birleştiler, Karl X. Gustaf da Rakoczi'yle buluştu. O sırada kral Rålamb'dan herhangi bir rapor almamıştı. Bundan dolayı, müttefikine bir tür iyi niyet jestinde bulunarak,¹¹ ikinci bir elçi gönderdi. Görevi üstlenen Gotthard Wellingk benzer talimat alır, ilginç bir nokta dışında: Türkler talep ederlerse, Wellingk'e ittifak yapma yetkisi verilir. Ne var ki, Wellingk konuyu kendi gündeme getirmemelidir.¹²

Rålamb, görevi gereği çoğu zaman düşman topraklarından geçen uzun ve tehlikeli bir yolculuğa çıkmak zorundaydı. Avusturya imparatorunun ajanları, Rålamb daha Frauenburg'dayken görevinden haberdar olmuşlardı; Viyana, Avusturya ya da ona bağımlı devletlerde seyahat ederken Rålamb'ı tutuklamaya kararlıydı.

Rålamb dikkati çekmemek için yalnızca dört yol arkadaşıyla seyahat ediyordu. Her türlü kılığa girecek gibi hazırlanmıştı ve düşman topraklarındayken değişik zamanlarda kendine tüccar, öğrenci, at ticaretiyle uğraşan baş seyyis ve müzisyen süsü verdi. Tehlikeli yolculuk, Rålamb'ın padişaha alışılmış değerli hediyeleri götürmesini de engelledi.

Kralın bu görev için Claes Rålamb'ı seçmesinin gerisinde yatan motifler neydi? Bir kere, Latince dahil birkaç dil biliyordu ve diplomatik deneyimi vardı. İsveç'in kuzeyde Jämtland ve Härjedalen'i ve Baltık'ta Gotland ve Ösel adalarını Danimarka'dan aldığı 1645'te, Brömsebro'daki barış görüş-

⁹ *Age.*, s. 32.

¹⁰ X. Karl'dan Claes Rålamb'a talimat, 23 Eylül 1656. RA. Kralın 17 ve 28 Kasım 1656'da Rålamb'a gönderdiği mektuplarda bu nokta daha da vurgulanır.

¹¹ G. Karman, II. bölüm.

¹² X. Karl'dan Gotthard Wellingk'e talimat, 7 Nisan 1657.

melerine katılmıştı. Bengt Oxenstierna Varşova'da Leh yönetici sınıfıyla görüştüğünde ona refakat etmişti. İsveç askerlerinin yerel halka gaddarca davrandığı Posen'de kendini göstermiş, halkı yatıştırabilmişti.

Posen'deyken yalnızca diplomatik becerilerini değil, aynı zamanda kritik durumların altından kalkabildiğini de kanıtlamıştı. Leh mareşali Czarnecki kenti ve buradaki İsveç garnizonunu tehdit ediyordu. Saldırganların sayısı üç bini bulurken, kenti savunanların sayısı, kısmen veba salgını yüzünden, topu topu iki yüz kişiye düşmüştü. Bunun üzerine Rålamb, İsveçlilerin tüm girişlerin altına tünel kazıp barutla doldurdukları ve herhangi bir kimse kente girmeye kalkıştığında hepsinin havaya uçurulacağı söylentisini yaydı. Bu tehdit inandırıcılıktan uzak değildi, çünkü başka bir kentte bir süre önce benzer yollara başvurulmuştu. Bir kaynağa göre, Lehler Sandomir'e muzafer bir giriş yaptıklarında en az iki bin kişi ölmüştü.¹³ Bu kandırma manevrası, takviye kuvvetler gelinceye kadar saldırıyanları oyalamaya yetti.

Her zaman kitap ve başka kültür ürünlerinin peşinde olan Claes Rålamb, yine Posen'de üç bin kadar kitap ve değerli yazmalar satın almıştı. Bunların çoğu, savaş ganimeti olarak Posen'deki Cizvit Okulu ve yakınındaki iki manastırın kütüphanelerinden çıkmıştı. Bu kitaplar, Rålamb'ın ünlü kitaplığı'nın çekirdeğini oluşturdu.

Kral iyi bir seçim yapmıştı ve, görüleceği üzere, İstanbul'daki görevi sırasında Claes Rålamb'ın diplomatik hünerlerini, ayrıca kavrayışlı olduğunu gösterecek bol fırsatı olacaktı. Bekleyen çetin görev, kralın elçisi olarak nispeten genç bu adamın gönderilmesinin doğru olacağını gösteriyordu. Rålamb'ın kültürlü ve bilgili bir insan olarak tanınması da, Karl'ın kararında bir rol oynamış olmalıdır.

Claes Rålamb'ın hayatının ilk dönemleri

8 Mayıs 1622'de Stockholm'de doğan Rålamb, Bror Andersson Rålamb ile Anna Tott'un yedinci oğluydu. Kral Gustavus, Rålamb ailesinin atası Anders Sigfridsson'a 1541'de soyluluk payesi vermişti. Böylece Rålamb, alt rütbeden de olsa, soylu olarak doğdu. Babası başarılı bir yargıçtı, Åbo Temyiz Mahkemesi Başkanı, daha sonra Finlandiya valisi oldu.¹⁴

On yaşında, yani kolayca etki altında kalacağı bir çağdayken, Rålamb'ın kendini bir insanın egemenliği değil, hukukun egemenliği fikrine adanmasını

¹³ F. M. Franzén, s. 212.

¹⁴ N. Dardel, s. 6.

açıklamaya yardım edebilecek bir olay oldu. Üvey ağabeyi Eric, 1631’de bir akşam yemeğinde, bir ihtimal yanlış bir anlamadan dolayı ya da payesine yakışmadığını düşündüğünden kralın masasında hizmet etmeyi reddettiğinde, kralın öfkesini üstüne çekmişti. Kral onu affetmedi ve Eric Fransa’ya kaçmak zorunda kaldı. Üstelik, kral işi burada bırakmadı, Eric’in babasını da “oğluna, Majestelerine karşı daha onurlandırıcı, itaatkâr ve saygılı davranmayı öğretmediği için” cezalandırdı. Bror Rålamb’ın hizmetleri karşılığında kraliyetten almış olduğu malikânelere el konuldu ve Åbo Temyiz Mahkemesi Başkanlığı görevinden uzaklaştırıldı.¹⁵

Gustavus Adolphus’un ölümünü takiben malikâneler iade edilerek Bror Rålamb Finlandiya ve Åland valiliğine atandı. Yine de, bu olay –ve Rålamb ailesi içindeki buna ilişkin tartışmalar– genç Claes’te kralın denetimsiz imtiyazlarının ne kadar tehlike olabileceği konusunda derin bir izlenim bırakmış olmalıdır.

Rålamb önce evde, daha sonra Uppsala Üniversitesi’nde mükemmel bir eğitim aldı. Genç soylularda âdet olduğu üzere 20 yaşında yabancı ülkelerde yolculuğa çıktı. 1642’de, İsveç asilzadelerinin 17. yüzyılda genellikle yaptıkları gibi Leyden Üniversitesi’ne girdi. Hukuk ve siyaset bilimi alanlarındaki bilgisinin temellerini burada atmış olması akla yakındır. Rålamb Hollanda’dan Paris ve Saumur’a geçti.¹⁶ Dönüşünde yolu Osnabrück’e düştü, Otuz Yıl Savaşı’ndan sonra barış görüşmeleri için bu kentte bulunan İsveç diplomatlarının çalışmalarını izleyip kavrama fırsatını yakaladı.

İsveç’e Danimarka yoluyla, Danimarkalılar ile İsveçliler arasında arabuluculuk yapmakla görevli Fransız bakan De la Tuilleries’in himayesi altında döndü. Danimarkalı yetkililer genç soyludan kuşku duyarak Kopenhag’ı ziyaret etmesine engel oldular.¹⁷ Rålamb Stockholm’e varır varmaz Axel Oxenstierna’ya bizzat bilgi verdi, görüşmede Kraliçe Kristina da hazır bulundu. Şansölye, savaşı orduların pozisyonlarına ilişkin gözlemleri hakkında Rålamb’ı sıkı sıkı sorguladı (insan, Danimarkalı yetkililerin kuşkularının asılsız olmadığını düşünmeden edemiyor).

Şansölye genç adamı beğenmişti, bunun sonucu Rålamb, Brömsebro’daki barış görüşmelerine “şövalye” olarak atandı. Oxenstierna, 1645 Ağustosunda Rålamb’a, barış antlaşmasının (İsveç’in çok lehinde olan) koşullarına dair Kraliçe Kristina ve devlet danışmanlarının onayını almak için Stockholm’e gitme görevini verdi.

¹⁵ F. M. Franzén, s. 200.

¹⁶ B. Asker, s. 168.

¹⁷ G. Anrep, s. 574 ve F. M. Franzén, s. 209.

Umut veren bu başlangıca rağmen, Kristina'nın hükümdarlığı sırasında Rålamb'a başka görev verilmeyecekti. Rålamb takip eden on yılı değişik malikânelerinde geçirdi ve mal sahibi olarak üstüne düşen görevlerin yanı sıra bilimsel incelemelerle meşgul oldu. Bunu "sırf konuya duyduğu ilgiden dolayı" yapıyor, "eğer çocuklarım bundan bir biçimde yararlanabilirlerse, bu bana yeter" diyordu.¹⁸ 1652'de bitirmiş olduğu *Observationes Juris practicae* başlıklı risalesi ancak 1674'te ve kendi iradesi dışında yayınlanması, bu iddiaya inandırıcılık kazandırır.

Bununla birlikte, bu önemli bir eserdir ve "ülkümüzde hukuki konulara ilişkin genel bilgiyi muazzam geliştirdi" diye tanımlanmıştır.¹⁹ Bir dönüm noktası olan 1734 yasalarının hazırlanmasında, Rålamb'ın yazıları önemli bir rol oynamıştı.²⁰

Rålamb'ın kırdaki malikânelerine, öncelikle Uppland'daki Länna'ya çekilerek başkenti yalnızca ara sıra ziyaret etmesinin nedenini bilmiyoruz. "Ciddi bir delikanlı" olarak, Kristina'nın sarayındaki bazen uçarı hale gelen hayatı uygunsuz bulduğu ya da bilmediğimiz bir nedenle kraliçeyi gücendirmiş olabileceği söylenir. Her durumda, Karl X. Gustaf'ın tahta çıkar

Rålamb malikânesi.
Länna. Çizim.
Granhammar Arşivi.
Nordiska Museet,
Stockholm.

¹⁸ C. Rålamb 1679, önsöz.

¹⁹ J. A. Almquist, s. 150.

²⁰ S. Lindroth, s. 375.

çıkamaz Rålamb'ı yanına çağırıp Polonya seferine katılmasını emretmesi dikkat çekicidir.

Rålamb Kraliçe Kristina'nın sarayında görünmediyse de, 1647'den itibaren soylu yöneticilerin başkentteki buluşmalarına katıldı. Doğuştan soylu, ama en yüksek soylu kesimin küstahça tavırlarıyla ilişkilendirilmemeye dikkat eden, kusursuz bir hatip ve bilgisiyle sıvrilen biri olarak Rålamb, çok geçmeden soyluların üçüncü, yani en alt, ama en geniş sınıfının başlıca sözcüsü haline geldi. Soylular meclisinde tartışılacak konuları hazırlayan birçok komitenin faal üyesiydi artık.

Rålamb –en yüksek soyluların hükmettiği– devlet konseyinin savurgan politikalarını şiddetle eleştirdi ve naiplik ya da bizzat Kristina tarafından dağıtılan malikânelerin çoğunun krallığa geri verilmesi gerektiğini ileri sürdü. Bu malikâneleri alan, çoğunlukla en yüksek iki soylu sınıfının en nüfuzlu birkaç ailesinden gelen kişiler, bu yüzden Rålamb'a pek de sevgi beslemeyeceklerdi.

İstanbul'a yolculuk

Rålamb gezisi sırasında, İstanbul'da kaldığı dönem ve dönüşü dahil, kapsamlı bir günlük tuttu. Günlüğün tamamı ancak 1963'te yayınlanabildi. Ama Rålamb'ın Karl X. Gustaf'a sunduğu resmi rapor daha 1679'da yayınlanmıştı. Bu rapor da kısmen günlük formundadır, ama daha analitik bir niteliğe sahiptir. Rapor da bir hayli kapsamlıdır ve 1732'de İngilizce'ye çevrilmiştir.

Habsburgların casusları Rålamb'ın yolculuğundan, hatta hareket tarihinden haberdar olmuşlar, genç diplomatın tanımı her yere dağıtılmıştı. Rålamb düşmanı şaşırtmak için elinden geleni yaptı, gerçek planlarını yalnızca karısına açtı etrafa Polonya'ya gideceği söylentisini yaydı.

27 Şubat 1657 akşamı, "Tanrı adına ve O'nun himayesi altında" Stettin'den yola çıktı. Grup dört kişiden oluşuyordu: Rålamb dışında, kâtibi Jonas Klinge,²¹ paranın teslim edildiği ve hesapları tutan hizmetkârı Olof Hansson ve bir öğrenci, Jacob Reusch. Gruba Viyana'da hekim Theodor Cethisius ve Kıbrıs asıllı tercüman Mihail Yeorgios Kapsalis katıldı.

Rålamb sahte pasaportlarından ve kılıklarından sık sık yararlandı, ayrıca tanınabileceğinden korktuğu Dresden gibi kentlere girmekten kaçındı. Bir keresinde dostu Sten Bielke'yle bir randevu ayarlamış, Bielke onu ta-

²¹ 1660'da Klingstedt adıyla şövalye ilan edildi.

Avrupa Haritası.
Tarihsiz, muhtemelen
17. yüzyıl. Ulusal
Kütüphane, Stockholm.

nımayınca son derece memnun olmuştu. Grup Siebenbürgen/Transilvan-ya'ya [Erdel Beyliği] varmadan önce Prag, Viyana, Pressburg (Bratislava), Rosenberg ve Tokay yoluyla seyahat ediyordu. Güvenlik nedenleriyle atlı posta arabalarından kaçınıyor, ne zaman mümkün olursa yerel çiftçilerden araba kiralyorlardı. Eşkiyadan korunmak için başka gruplarla konvoy oluşturmaya çalışıyorlardı. Geceleri sık sık mütevazı hanlarda konaklar, ara sıra saman üstünde yatar, yataklarını tavuklar ve başka hayvanlarla paylaşıyorlardı.²²

Tehlikeden kıl payı kurtuldukları da oluyordu. Bir defasında Rålamb, silahlı süvarilerin yolda devriye gezdiklerini ve Erdel elçilik heyetindeki Prens Mednyánsky'yle temasa geçmesini engellediklerini öğrendi. Rålamb, Jacob Reusch'a eski ve yırtık pırtık bir ceket ("*en elack gammal Ungersk råck*") giydirerek yola çıkardı. Reusch beş silahlı süvari tarafından durduruldu,

²² A. Åberg, s. 43.

ama “dehşet verici görünüşü” ve diplomatik bir çanta taşımaması nedeniyle serbest bırakıldı. Mednyánsky, Reusch’u, birçok tanınmış Katolik’in bulunduğu Beckó yoluyla gitmemeleri konusunda uyardı ve alternatif bir güzergâh önerdi.²³

Rålamb zorluklardan şikâyetçi olmak yerine durumdan en iyi şekilde yararlanmaya çalışıyordu. Nitekim Nicolai’de, sarı renkli ve “kristal gibi şeffaf” birayı “o güne kadar içtiği en iyi bira” diye över. Macarların Tokay şarabından hoşlanır, çünkü (başka şaraplardan farklı olarak) onu içmek *podagra*’ya * neden olmaz.²⁴ Yalnızca birkaç gözlemini sayacak olursak, kazların ve diğer göçmen kuşların uçuşuna, sonsuz meyveliklerin manzarasına ve muhteşem kuşkonmazlara hayran kalır.²⁵

Gelgelelim, eleştirel, hatta iğneleyici de olabiliyordu Rålamb. Bir şarkıcının sesini, “insan sesinden çok kurt uluması” diye nitelendirmişti. Rålamb’ın müzik kulağı olmaması mümkündür ya da belki yalnızca Türk müziğine âşina değildi. Bir keresinde, yeniçerilerin “bir yere yapışmış sinek ve atsinekleri gibi”²⁶ ses çıkardıklarından şikâyet eder, başka bir keresinde de, bülbüller uykusunu kaçırdı diye sızlanır.²⁷ (Üstelik burada söz konusu olan, bülbülün kuzeydeki *Luscinia luscinia*’dan çok daha melodik olan güney türü *Luscinia megarhynchos*’dur).²⁸

Rålamb Erdel Beyliği’ne ulaştığında artık dost topraklardadır ve imparatorluk askerlerince yakalanma tehlikesinden uzaktır. II. George Rakoczi’nin sarayında, prensin kendisi Polonya’da seferde olsa da, iyi karşılanır.

Bir sonraki durak, Osmanlılara haraç veren başka bir devlet (şimdi Romanya’nın parçası) olan Eflak’tır. Rålamb ve ekibi burada büyük bir ziyafetle ağırlanır. Rålamb, Eflak prensinin İsveç kralının şerefine iki kez, ama padişahın şerefine yalnızca bir kez kadeh kaldırdığını –memnuniyetle belirtir.

Rålamb Nisan başında Silistre’ye ulaşır, “Hristiyanlığı arkada bırakıp Türkiye’ye ayak basmış”tır. Burada zor bir teşrifat meselesini çabucak halleder. Silistre paşası, Rålamb’ın kılıcını, resmi kabulün gerçekleştiği odanın dışında bırakmasını ister. Rålamb bunun İsveç kralına hakaret olacağını ileri sürerek, kendisinin paşaya değil, padişaha gönderilen bir elçi olduğu ekler, böylece paşaya, saygınlığını kaybetmeksizin geri adım atma şansı

²³ C. Callmer, s. 56.

²⁴ *Age.*, s. 61.

²⁵ *Age.*, s. 64.

²⁶ *Age.*, s. 112.

²⁷ *Age.*, s. 203.

²⁸ K. Mullaney ve diğ., s. 258.

* (Yun.) Gut hastalığı –ç.n.

tanır. Paşa hakkında, “ilk başta bir hayli kabaydı; ama bütün itirazlarına uygun cevaplar verdiğimi görünce yumuşamaya başladı” der; ayrıca, paşa maiyetindeki bir emire dönerek (Türkçe) şöyle demiştir: “İsveçlilerin iyi asker olduğunu boşuna duymuyoruz, şu genç adama bir bak, nasıl da cesurca konuşuyor.”²⁹

Paşa Râlab'a kahve de ikram eder, ağzını yakmasın diye uyarır. Bir İsveçlinin ilk kez kahve içtiği ya da bundan söz ettiği andır bu. Her ne kadar Râlab kahvenin tadını iğrenç bulsa da, ona “kavrulmuş nohut suyu”nu hatırlattığını söylese de, bir moda yaratmıştır bile: Günümüzde İsveçliler, adam başına dünyada en çok kahve tüketen ulustur.

Daha sonraki bir fırsatta paşa Râlab'la şakalaşır ve İsveç kralının neden sakal bile bırakamayacak denli genç olanları elçi diye yolladığını sorar. Râlab, İsveçlilerin bilgeliğinin kafalarında bulunduğu, “dolayısıyla sakalın önemli olmadığı” karşılığını verir.³⁰ Ondan sonra müzisyenler, içöğlanları, aşçılar vb. kaldığı yere kadar Râlab'a refakat eder; Râlab –her zamanki gözlemci günlük yazarı olarak– not düşer: “Kahve dedikleri şey için para verme mecburiyeti” olduğundan, hepsine bahşiş dağıtmak zorunda kalmıştır.

Râlab sadrazam ile padişahın huzurunda

Râlab 14 Mayıs 1657'de İstanbul'a ulaştı, Ali Ağa ve atlı 24 çavuş tarafından karşılanarak, kente teşrifatın tam olarak icap ettirdiği biçimde girdi.

Üç gün sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun o sırada fiili hükümdarı olan Sadrazam Köprülü Mehmed, Râlab'ı kabul etti. Râlab günlüğünde alayı, kabul odasını ve görüşmeleri ayrıntılarıyla anlatmıştır. Sadrazam, Râlab'a nezaketle bacağına nasıl olduğunu sorar (Râlab yolculuk sırasında bacağını incitmişti, güçbela yürüyebiliyordu).

Bu vaatkâr başlangıçtan sonra Râlab, Karl X. Gustaf'ın selamlarını aktarır ve kralın padişaha gönderdiği mektubu teslim eder, mektup kibarca kabul edilir. Ardından Râlab görevinin amacını açıklar. Mesajını Türkçeye çevirttirmiştir ve onu yazılı olarak da teslim eder. Râlab bu prosedür için beş neden saymıştı: 1) Tercümanlara tam olarak güvenmemektedir; 2) Türkler “çok dağınık düşünceli” olduklarından, sözlü görüşmeleri o denli iyi kavramıyorlar; 3) “uzun konuşan birini dinleyecek sabır-

²⁹ C. Râlab 1732, s. 679.

³⁰ C. Callmer, *Diarium*, s. 92.

ları yok"; 4) aleni resmi kabullerde yabancı devlet adamlarının casusları var; 5) Türkler işlerini yazılı yapmaya alışkınlar.³¹ Rålamb muhtemelen, bütün ikameti sırasında ona büyük destek veren İngiliz büyükelçisinin tavsiyesine uyuyordu.

Seksenlerindeki sadrazam Rålamb'a soru sormaya başlar. Majesteleri nasıldır? Nerededir? Rakoczi ne kadar güçlüdür? Karl X. Gustaf neden onunla ittifak kurmuştur? O anda ne yapmayı planlamaktadır? Hangi kent ve kaleler Majestelerinin elindedir? Rålamb bu sorulara uygun cevaplar verir, ama daha çetinleri gelecektir: İsveçliler, Rakoczi'yle ittifakı takiben Lehlere karşı hiç muharebe kazandı mı? Rålamb kazanılmadığı cevabını verir, Kral Casimir'in elinde artık savaş açmaya yetecek ordu yoktur, sadrazam buna karşılık olarak, eğer bir direniş yoksa İsveç ordusunun niçin ülkesine dönmediğini sorar.³²

Bu son soru nazik bir soruydu, ama Rålamb'a İsveç'in siyasi ve askeri planları hakkında konuşma fırsatı tanıdı. İmparator ve papa, İsveçlilere karşı ayaklanmaları için Lehleri kışkırtmışlardı, İsveçlilerin yeniden otorite kurmaları gerekiyordu. Lehler Ruslarla ittifaka girdiler, diye vurguladı

**Sadrazamın
kabul töreni.**
Taeschner,
*Alt Stambuler
Hof- und Volksleben
aus dem
17. Jahrhundert*,
Hannover 1925.

³¹ C. Rålamb 1732, s. 682.

³² C. Callmer, *Diarium*, s. 102.

Râlab; üstelik Rus çarına oğlunun Lehistan kralı olacağını vaat etmişlerdi. Böylece İsveç elçisi Lehistan'daki savaşın hedefinin Rusları uzakta tutmak olduğunu ima ediyordu; Râlab Osmanlı devletinin bunu onaylayacağını umut ediyordu. Ne var ki, sadrazam “Lehler bunu asla yapmayacaklardır diye şiddetle” itiraz ederek, yeme gelmedi.³³

Sadrazam Karl'ın niyetleri, özellikle Rakoczi'yle ittifakı konusunda son derece kuşkuluydu, ama Râlab görüşmeden bir hayli memnun kaldı. Sadrazam “herkese aksi ve kısa cevaplar verme alışkanlığının tersine”... “konuşmasında ona çok nazik” davranmıştı. Ziyaret, Râlab'ın ve yanındaki herkese hilat giydirilmesiyle son buldu, “böylece, ayin papazları gibi uzaklaştık, atlara binene kadar kaftanlar sırtımızda kaldı.”

Ayrıldıkları sırada bir talihsizlik oldu. Kelimesi kelimesine yapılan alıntı, Râlab'ın canlı yazı üslubunun lezzetini yansıtır.³⁴ “Vezirin sarayının dış kapısından sokağa çıktığım sırada, benden para dilenen çavuşum ve vezirin hizmetkârlarından bir diğeri atımın fazla yakınına geldiler, atım onları iki kez tepti ve sürücülerıyla beraber her iki atı da yere düşürdü, sürücülerin beyaz sarıkları sokak boyunca yuvarlandı; yaşlı ve şişman olan çavuşum bir Türkün üstüne düştü, şansa bakın hiç zarar görmedi, ama diğeri öyle yaralandı ki burnundan ve kulaklarından kan boşandı, ertesi gün de öldü. Önce gülme vesilesi yarattı bu, ama daha sonra, bu millet çok batıl itikatlı olduğundan, bir İsveç atının iki Türk atını bir vuruşta yere yıkması uğursuzluk sayıldı. Bundan başka, İsveç milletine karşı bir kuşku besliyorlar, kehanete göre imparatorlukları kuzeyli bir millet tarafından yok edilecekmiş, bu konuya daha sonra yeniden değineceğim.”

İki gün sonra, padişah Râlab'ı huzuruna kabul eder, Râlab gece 3.00'te kalkmasından başlayarak olayı ayrıntılarıyla hikâye eder. Alayı, görüşmeleri, katılanları ve giyimlerini, saray avlularını ve sarayın çeşitli odalarını tasvir eder. Hatta sarayın ayrıntılı bir eskizini de yapar. “Yüzü esmer ve uzun, ödle ve budala görünümlü olan” 17 yaşındaki padişah, Râlab'ı etkilemez.³⁵

İlginçtir, günlüğünde daha nüanslı bir analiz yapar: “Yüzü esmer ve uzun, gözleri küçük ve gaddar görünümlüydü.”³⁶ Krala diplomatik bir rapor olarak verilen anlatının tonunun, günlüktekinden daha eleştirel olduğu tek olay bu değildir.

³³ C. Râlab 1732, s. 682.

³⁴ *Age.*, s. 682.

³⁵ *Age.*, s. 684.

³⁶ C. Callmer, *Diarium*, s. 107.

Huzura kabulü bekleyen Venedik balyosu ve malyeti.
Taeschner, *Alt Stambuler Hof- und Volksleben aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover 1925.

Rålamb, Latince olarak, hükümdarının selamlarını padişaha aktarır. Aynı zamanda, Karl'dan padişaha getirdiği, teşrifat gereği mavi bir torbadaki mektubu padişaha teslim eder. Görevinin amaçları hakkında telaşsızca konuşmaya başladığında, padişahı zaten bilgilendirdiğini söyleyen sadrazam tarafından sözü kesilir. Dolayısıyla bu törensel kabulde önemli hiçbir konu ele alınmaz.

İmkânsız görev?

Rålamb, sadrazam ve padişahla görüşmelerinin sonucundan bir hayli memnundu. Daha sonraki olaylar onun fazla iyimser olduğunu kanıtlayacaktır. Osmanlı yetkilileri İsveç elçisiyle bir kedi fare oyununa girer. Daha Rålamb'ın padişahın huzuruna kabulünün ertesi günü, şeyhülislamın onu görmeyi reddetmesiyle başlar bu; Rålamb şeyhülislama Karl X. Gustaf'ın mektubunun bir kopyasını vermek istemektedir. Bu oyalama neredeyse bir yıl sürer.

Rålamb'a gösterilen davranış, karar mekanizmasının Osmanlı sarayında gerçekten son derece merkezileşmiş olduğunu göstermektedir; sadrazam Ve-

nedik savaşıyla meşgulken, hiçbir karar alınamaz. Dahası, Türkler zaman kazanmaya çalışmakta, Lehistan'daki savaşın kaderi hakkında daha fazla bilgi sahibi olmadan kendilerini bağlamak istememektedirler (bunun akıllıca olduğu ortaya çıkacaktır).

Rålamb'ın görevinin başarısızlığı altında yatan nedenler neydi? Aslında, aldığı talimat, Rålamb'ın başarı şansının daha baştan altını oymaktaydı.³⁷ Rålamb'a, padişahın huzuruna kabul edilmeden önce Fransız ve İngiliz büyükelçileriyle temas kurması açıkça söylenmişti. Nedeni, istenmeyen bir gücenikliğe yol açmamak için Osmanlı sarayındaki prosedür ve teşrifat kuralları hakkında bilgi edinmekti. Oysa, Jarring'in dikkati çektiği üzere, bugün bile (kural bu kadar katı uygulanmasa da) büyükelçilerin, ev sahibi ülkenin devlet başkanlarına güven mektuplarını, *corp diplomatiques*'teki meslektaşlarıyla temas kurmadan önce sunmaları beklenir.³⁸

Rålamb, sadrazamın önünde eylemini, Hristiyan devletler arasında bunun âdet olduğunu ve önemli hiçbir şey konuşulmadığını söyleyerek savu-

³⁷ X. Karl'dan Claes Rålamb'a talimat, 23 Eylül 1656.

³⁸ G. Jarring, s. 35. Kralın Rålamb'a talimatına besbelli ulaşamamış olan Jarring, suçu yanlışlıkla Rålamb'a yükler.

nur. Üstelik, üç ulus da “Bâbîâli’nin samimi dostlarıydı –en ufak bir zararlı düşünceleri yoktu.” Türkler zaten Karl X. Gustaf’ın niyetleri ve özellikle Rakoczi’yle ittifakı konusunda kuşku beslediklerinden, Rålamb’ın diğer Hıristiyan elçileriyle kumpas kurmuş gibi görünmesi, besbelli yanlış bir başlangıçtı.

Rålamb padişaha ya da diğer resmi görevlilere herhangi bir hediye getirmemişti. Rålamb bu eksikliğin pekâlâ farkındaydı, ama Karl X. Gustaf tehlikeli yolculuğun, pahalı hediyeler götürmeye fırsat tanımadığına dikkat çekmişti (halihazırda elde mali kaynak olmadığına da değinmişti).³⁹ İlaveten kral, ihtiyaçtan bir erdem çıkartarak, Bâbîâli’nin hediyelere ya da delegasyonun ihtişamına pek aldırış etmediğini öne sürüyordu.⁴⁰ Eğer görev başarılı olursa, Rålamb, padişah ve divan üyelerine bir sonraki elçilik heyetinin hediyeler getireceği ihtimalini belirtebilirdi. Kral, eğer mutlaka gerekliyse, Rålamb’ın “Venedik ya da başka bir yerden nadide bir şeyler” almak için iki ya da üç bin gümüş taler harcayabileceğini eklemişti.

Istanbul'da saray,
17. yüzyıl.
Taeschner, *Alt
Stambuler Hof- und
Volkseben aus dem
17. Jahrhundert*,
Hannover 1925.

³⁹ Claes Rålamb'dan X. Karl'a mektup, 25 Kasım 1656.

⁴⁰ Claes Rålamb'dan X. Karl'a mektup, 5 Aralık 1656.

Claes Rålamb Fransız büyükelçisine bir mektup göndererek, gelişi hakkında sadrazama bilgi vermesini ve hediye getirmediği için özürlerini beyan etmesini istedi, böylece tepkiyi yumuşatmaya çalıştı. Ne var ki, De la Haye, sadrazama yalnızca dragomanını göndererek Rålamb'ın çabalarını sabote etti: "Mağrur ve insanı horlayan biri olan sadrazam, bu duruma az buz sinirlenmedi"⁴¹ diye yazar Rålamb.

Rålamb'ın tahminlerine göre, Mehmed adlı bir padişahın saltanatı sırasında İstanbul'un fethedilip harabeye döndürüleceğine dair bir kehanet ("... Türk erkeklerinin sayısı o denli azalacak ki elli Türk kadınına bir koca düşecek") elçinin aleyhine olmuştur.

Rålamb'ın görevi başka koşullardan dolayı da zora girer. İsveç, Fransa'nın geleneksel bir müttefiki olduğu halde Fransız büyükelçisi De la Haye yalnızca yardım etmemekle kalmaz, Rålamb'a karşı fiilen kumpas kurar, Türklerin İsveçlilerin niyetlerine ilişkin kuşkularını körükler. Rålamb'a yararlı tavsiyelerde bulunmak ve Bâbüâli nezdindeki itibarını artırmak için büyük çaba gösteren İngiliz büyükelçisi, Fransızla taban tabana zıttır. Hollanda büyükelçisi ise tarafsızdır.

Venedik balyosunun İstanbul'daki evi, 17. yüzyıl.
Taeschner, *Alt Stambuler Hof- und Volksleben aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover 1925.

⁴¹ C. Rålamb 1732, s. 687.

İsveç Kralı Karl X. Gustaf'tan Osmanlı Sultanı IV. Mehmed'e gönderilen mektup.
Karl X. Gustaf'ın elçileri Claes Rålamb ve G. Wellingk'e verdiği 14 Nisan 1657 tarihli yetki mektubu. Ulusal Arşiv, Stockholm.
Turcica, c. I.
Foto: Kurt Ericsson.

İstanbul'daki günlerinin anıları, –o sırada meclis üyesi olan– Rålamb'ın neden fikrini değiştirip 1668'de Fransa'yla ittifakın bozulmasından, bunun yerine İngiltere ve Hollanda'yla bir ittifak kurulmasından yana oy kullandığını açıklamaya yardımcı olabilir. Richard Pipes'in ifade ettiği üzere: “Kişilikler, yüksek politikada muazzam bir rol oynar: Hoşlandıkları ve hoşlanmadıklarıyla, ayrıca korkuları, öfkeleri ve umutlarıyla.”⁴²

İkinci İsveç elçisi Gotthard Wellingk'in İstanbul'a gelişi de karışıklık yaratır. Türkler, Wellingk'in görevinin daha önemli olduğunu ve Karl X. Gustaf'ın Rålamb'ı “sırf onlarla oyun oynaması için” gönderdiğini iddia ederler. Dahası, Karl'ın iki elçi göndermeye bu denli hevesli olması, bir zayıflık alameti değil midir? Askeri başarıları abartılmış olmasın?

Sonunda, sadrazamın konumunun teşrifat meselelerinden ziyade reel siyaset, hatta batıl itikat tarafından belirlendiğine dair güçlü işaretler var. Osmanlılar o sırada Venedik'le savaş halindeydi ve Lehistan'da çatışmalara karışmak çıkarlarına değildi. Üstelik Köprülü Mehmed Paşa, Habsburg impa-

⁴² R. Pipes, s. 208.

ratorunun Osmanlı kuvvetlerinin topraklarından geçip Venedik'e doğru ilerlemelerine izin vereceğini umut ediyordu.

Osmanlıların Ruslara geleneksel bir husumet besledikleri doğrudur, ama Bâbîâli'nin bakış açısından Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu'yla bir ittifak, en azından İsveç'le bir ittifak kadar doğal bir seçimdi. Mustafa Hasan Ağa'nın 1656'da başlangıçta Lehistan hükümdarına gönderilmiş olması rastlantı değildi. En önemlisi, Bâbîâli, Rakoczi'nin önceden onay almaksızın İsveçlilerle ittifak oluşturmamasından tedirgindi. Bu, bağımlı bir devletin Bâbîâli'ye karşı ciddi bir itaatsizliği demektir ve tehlikeli bir emsal yaratabilirdi.

Rakoczi yalnızca kendi başına davranmakla kalmamış, Lehlere yenilmişti. Râlab'ın, pratikte görevini başarıyla tamamlama hedefine ulaşmış ve padişah'tan ayrılma iznini alacağı görüşme talebinin kabul edilmiş olduğunu yazdığı sırada, Temmuz sonunda Rakoczi'nin yenilgi haberleri İstanbul'a ulaşır. Bu, Râlab'ın kelimeleriyle "bütün taşları tekrar yerinden oynattı." Erdel büyükelçisi hapse atılır ve aynı akıbetin İsveç elçisinin başına geleceği söylentileri yayılır. Râlab ise, görevinin başarısızlığa uğramasına Rakoczi'nin davasını desteklemesinin yol açtığından kuşku duymaz.⁴³

Râlab: Pek az önyargısı olan bir gözlemci

Uzayan görüşmelerin avantajı, Râlab'ın İstanbul'da görüp geçirdiklerini belgeleyecek bol vakti olmasıydı. Râlab'ın ilgi yelpazesi genişti; gördüklerini çoğu zaman kılı kırk yaran bir özenle tasvir ediyordu. Kenti tasviri o denli ayrıntılıdır ki, bugün bile günlüğü bir yeri saptamak, örneğin sokaklar ve belirli yerleri bulmak için kullanılabilir. Sokaklar büyük ölçüde aynıdır ve ticaretle ilgili adları, satılan mallar az buçuk değişse de, artık köle ticareti yapılmıyorsa da, çoğu zaman muhafaza edilmiştir.

Genel olarak konuşacak olursak, Râlab'ın günlüğünü "farklı kılan, Râlab'a has çok kişisel bir canlılık ve coşkuya"⁴⁴ sahip olmasıdır. Râlab, başka birçok Batılı gezgin gibi, gördükleri karşısında büyüklük taslamaz. Tersine, nesnel olmaya çalışır, kimi zaman mizahi ayrıntıları dikkate değer bir duyarlılıkla yakalayarak olayları doğru bir şekilde nakleder.

Râlab kültür ve din hakkında birçok gözlemde bulunur, ama küçümseyici yorumlardan kaçınır. Nitekim günlüğü, Müslümanlığın on sekiz sayfalık bir tasviriyle son bulur. Ancak bu pasaj ona değil, Müslümanlığı kabul etmiş

⁴³ C. Râlab 1732, s. 710.

⁴⁴ B. Brendemoen, s. 18.

bir Leh olan Bobowsky, Rålamb'ın deyişiyle Boo Bovius'a aittir. İlginç olan şu ki, Müslümanlıkla ilgili olumlu düşüncelerinin onu etkilediği düşünülür korkusuyla, Rålamb günlüğünü: "Türklerin dini, işte böyle budalaca" ibaresiyle bitirme zorunluğunu duyar.

Ama Rålamb saf değildir. Tarabya'daki eski mezarlığa gittiğinde semt sakinlerinin orada ya İbrahim Peygamber'in dedesinin ya da Adem Peygamber'in babasının gömülü olduğuna dair sözlerini, "Biri ne kadar doğruysa, öbürü de o kadar doğru" diye ciddiye almaz.

Rålamb'ın gözlemleri çok çeşitli konuları kapsar: Venedik'le çatışma, saray entrikaları, dul valide sultan gibi değişik yüksek şahsiyetlerin etkisi, yeniciler ile sipahiler arasındaki rekabet, hadımların rolü, dragomanlar ile dönmeler, saray halkı, Bâbîâli'nin Hristiyan devletlerle, ayrıca İran ve Hindistan'la ilişkileri, alay ve törenler, dini âdetler ve tarih, askerlere çürük akçeyle ödeme yapılmasından kaynaklanan karışıklıklar, mahkemeler vb.

Rålamb'ın tasviri daha az önemli konuları da kapsar, sözgelimi ekmek nasıl pişirilir, pirinç nasıl yetiştirilir, (ölüm pahasına olsa bile) tütün içme alışkanlığı, kahve nasıl hazırlanır ve sunulur, sarayda sohbetler "bu sessiz söyleşme tarzının mekânın ululuğunu artırdığı düşüncesiyle"⁴⁵ büyük ölçüde işaret diliyle yürütülür, Türklerin kuşlara köpeklere iyi davranması vb.

Dönüş yolculuğu

Nihayet, 28 Şubat 1658'de, padişahın peşinden Edirne'ye gelen Rålamb ve ekibinin kentten ayrılmasına izin verildi. Rålamb'a, Budin'e sağ salim ulaşması için gerekli evrak temin edilmişti ve sadrazam Budin paşasına, Rålamb'ın Avusturya'nın hâkimiyetindeki topraklardan güvenli geçişini sağlaması emretti. İsveçlilere bir miktar para da verildi, ne var ki çoğu kalp çıktı.⁴⁶

Dönüş yolculuğu, İstanbul'a geliş yolculuğundan daha az çetin değildi. 1658 kışı alışılmadık derecede sert geçiyordu; Karl X. Gustaf'ın, buzlarla kaplı Danimarka kanallarını geçerek düşmanı arkasından vurup gafil avladığı kıştır bu. Rålamb, 27 Şubat 1658'de günlüğüne, hava o denli soğuk ki göçmen kuşlar "herkesi şaşkınlığa uğratarak" geri dönüyor diye not düşer.

Rålamb kendisinin ve ekibinin soğuğa, kar ve rüzgâra karşı verdiği mücadeleyi anlatır. "Şiddetli soğuk birbirimize yardım etmemizi kesinlikle im-

Rålamb'ın 1658'de Sadrazam'dan Kral Karl X. Gustaf'a götördüğü mektup. Ulusal Arşiv, Stockholm. *Diplomatica, Turcica* 56. [karşı sayfa]

⁴⁵ C. Rålamb 1732, s. 695.

⁴⁶ F. M. Franzén, s. 244.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a title or header, located at the top left of the page.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, covering the main body of the page. The text is written in a cursive style and appears to be a formal document or letter. It begins with a large, ornate initial 'A' (Alif) in the left margin. The text is written in a cursive style and appears to be a formal document or letter. It begins with a large, ornate initial 'A' (Alif) in the left margin.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, located at the bottom left of the page, possibly a signature or a small note.

kânsız kılınıştı; sanki denizdeymişiz gibi fırtınayı savuşturmaya çalışarak, mümkün olduğunca yolda kalmaya çalışıyor, buna rağmen hep yolun kenarına itiliyorduk. O gün, aynı yolda hemen arkamızda yirmi sekiz kişi açlıktan öldü.”⁴⁷ Soğuktan sonra yağmurla sel geldi ve “hayatımızı tehlikeye atarak, o sırada yüzlerce yolcunun can verdiği birçok suyu aştık.”

Hal böyleyken, Rålamb mizah duygusunu kaybetmez. Bir grup Türkün bir gün, soğuk nedeniyle İsveçlilerle paylaştıkları bir handa, dışarı çıkmamaları için onları nasıl uyardıklarını tasvir eder. İsveçliler Türklerin kaygılarını alaya alıp “Türklerin kışıyla asla kıyaslanamaz esas kış ülkesinde doğup büyümeleriyle” böbürlenerek yola koyulurlar. Elbette, çok geçmeden geri dönmek isterler, “ama o denli cesurca konuştuklarından” yola devam etmekten başka seçenekleri kalmamıştır.⁴⁸

Yolculuk Belgrad, Budin, Breslau ve Neumark yoluyla yapılır. Rålamb serüvenlerini özetler: “Böylece muhalifler ile düşmanların ortasında onlardan zarar görmeksizin seyahat ettik; Majestelerinin onları o denli etkileyen yiğitliği ve silahları karşısında duydukları saygıdan, doğal isteklerine çok ters de düşse, bize iyi hizmet verip yardımcı olmaktan başka bir şey yapamıyorlardı.”⁴⁹

Rålamb 27 Mayıs 1658’de Karl’a Göteborg’da rapor verir ve sadrazamın mesajını teslim eder. Mesajın özü şudur: İsveçliler Prens Rakoczi’yle ittifaka girdiler, Rakoczi ise, Bâbıâli’nin isteklerine karşı Lehistan’a saldırdı; dolayısıyla İsveçliler bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu’na savaş açtılar. Neyse ki mesaj, iyi niyetle Bâbıâli’nin dostluğunu kazanmaya çalışanların suçlanmayacağını belirterek bitiyordu.

Danimarka’daki başarılarından ve Polonya meselelerinin artık öncelik taşımamasından coşkuya kapılan kral, Rålamb’ın görevinin sonucunu hiç telaşa kapılmadan kabul eder. Rålamb ve kral 29 Mayıs’ta Türkiye yolculuğu ve başka konular hakkında dört saatlik bir özel görüşme yapar. Rålamb’a 5 Haziranda, iki yıldır görmediği karısı ile çocuklarını ziyaret izni verilir. Bunun kısa bir mola-dan başka bir şey olmadığı görülür. Yalnızca birkaç haftalık bir yokluktan sonra Rålamb’ın krala görünmesi ve yeni Danimarka seferine katılması gerekir.

Başarılı bir devlet memuru

Rålamb 1660’ta, Göteborg’da devam eden meclis oturumu sırasında Karl X. Gustaf’ın ölüm döşeginde hazır bulunur. XI. Karl’ın naipliği sırasında, İs-

⁴⁷ C. Rålamb 1732, s. 713.

⁴⁸ C. Callmer, *Diarium*, s. 179.

⁴⁹ C. Rålamb 1732, s. 716.

veç'in nasıl yönetileceğiyle ilgili tartışmaya adamakıllı karışır. Kral, vasiyetinde hem dul eşinin, hem biraderinin naiplik hükümetini yönetmelerini kararlaştırmıştır. Soylular, kraliyet ayrıcalıklarını savunanların konumunu fazlasıyla güçlendireceğinden, bunu engellemek ister, buna karşılık diğer üç sınıf vasiyeti onaylar.

Rålamb hukuktaki uzmanlığıyla soyluların baş sözcüsü haline gelir; vasiyetin, "İsveç'in temel yasaları"na karşı koşullar içerdiğinden geçersiz olduğunu ileri sürer. Üstelik, vasiyet özel bir belge olduğu için devlet işlerini bağlayıcı değildir. Aristokrasi görüşlerini kabul ettirir, ama Rålamb'ın eylemleri sonradan ona pahalıya mal olacaktır.

Rålamb 1660'ta, başkent yakınında stratejik bir konuma sahip Uppland Eyaleti'nin valisi olur. Rålamb enerjik bir validir. Eyaletinde olup bitenin yıllık sistemli bir değerlendirmesini yapar, bu girişim hükümet tarafından çok takdir edilir ve bunu tüm eyaletler için standart prosedüre dönüştürmek üzere adımlar atılır. Rålamb hukuk düzeni anlayışını, bundan dolayı soylu meslektaşlarına karşı çıkmak zorunda kalsa bile, valilik görevi süresince terk etmez. Ünlü bir davada, Kont Thure Oxenstierna'ya karşı kiracıların lehinde karar verir.⁵⁰ Ama acımasız da olabilir; nitekim çiftçi Per Eriksson'u –kralın vasiyetini savunan tanınmış bir sözcüyü bütün parlamento oturumu sırasında hapsettirmiştir.

Rålamb 1664'teki parlamento toplantısında bütün gücüyle tensikatı, yani geçmiş yıllarda aristokrasiye bırakılmış birçok malikânenin krallığa iadesini savunur. Rålamb'ı devlet konseyiyle ve onun iç halkası olan hükümetle karşı karşıya getirir bu. Buna rağmen ya da belki muhtemelen bundan dolayı, 1664 sonunda devlet konseyinin üyesi olur; muhalifleri topluluğa katarak saf dışı etmek, uzun zamandır çok işe yarayan bir yöntemdir.

Rålamb, bu saygın kurulda Şansölye Magnus Gabriel de la Gardie'nin savurganlığına karşı Maliye Bakanı Gustaf Bonde'nin tarafını tutar. Rålamb tutarlı bir biçimde, barışı koruyarak, aristokrasiye verilen toprakları geri alarak ve harcamaları kısarak krallığın perişan mali durumunun düzene sokulabileceğini savunur.⁵¹ Bu ilkelere dayanan "Mavi Kitap"ın (1668) tasarlanmasına katılır.

Birçok meslektaşından daha fazla öngörü göstererek, aristokrasinin, yalnızca sorumlu davrandığı takdirde konumunu zamanla sağlamlaştırmayı umut edebileceğini anlar. Bir meşrutiyetçi olarak Rålamb, kralın ülkeyi devlet konseyinin tavsiyelerine göre yönetmesi gerektiğini düşünür. Konsey,

⁵⁰ N. Dardel, s. 84.

⁵¹ Age., s. 85.

kral ile halkı arasında bir bağ işlevi görmelidir. Devlet konseyi, soylu sınıfı ve ordunun üst komutasıyla birlikte, diğer üç yönetici sınıfı –rahipler, burjuvalar ve çiftçiler– dengelemelidir.⁵²

Rålamb 1673 Haziranında Stockholm valiliğine atanır. Yeni görevine o kendine özgü enerjisiyle sarılır. Yaptıkları arasında, yurttaşların güvenliğini sağlamak üzere o dönemde çok ilkel olan sokak aydınlatmasını düzeltmek de vardır. Vali olarak borçları toplamaktan sorumludur ve tatmin edici bir para elde etmenin çoğu zaman zor olduğunu görür. Pratik bir insan olarak, bu sorunu çözmek için, bugün dünyanın en eski müzayede evi olan Stockholms Auktionsverk'i kurar. Ne tuhaftır ki, bizzat Rålamb'ın bu kurumun hizmetlerine muhtaç olacağı görülecektir.

Rålamb, İsveç deniz kuvvetlerinin Güney Baltık'ta Oland'ın dışında uğradığı feci yenilgiyi takiben, tehlikeye düşen başkentin savunma yapılarını güçlendirir. Donanmayı yeniden inşa edecek becerikli birini arayan XI. Karl, bu işi 1676 Temmuzunda Rålamb'a verir. Görev zorluklarla doludur, aynı zamanda stratejik öneme sahiptir ve Rålamb'ın kariyerinde üst noktayı temsil eder.

XI. Karl tahta çıkıyor

Başlangıçta, genç hükümdarın –o sırada 16 yaşındadır– tahta çıkışı, Rålamb için iyi haberleri, yükselmeyi müjdelere gibidir. Akıllıca davranarak, en büyük kızı Anna'nın eski bir öğretmen ve XI. Karl'ın yakın sırdaşı olan Edmund Gripenhielm'le evlenmesini yüreklendirir. Böylece krala yakın bir destekçi kazanır. Kimi kaynaklara göre bu bağlantı, Rålamb'ın Stockholm valiliğine getirilmesinde yardımcı olur.⁵³ Rålamb 1674'te baron ilan edilir ve kral ona başka ihsanlarda da bulunur.

Gelgelelim, Danimarka'yla yeni savaş art arda yenilgiler getirir; hükümetin mali durumu berbattır. 1675'teki parlamento oturumunda Rålamb, naiplik yönetimi konusunda özel bir soruşturma komisyonu kurulmasını destekler. İnancına göre, Naip tutarlı bir biçimde barışı ve mali bakımdan tedbirli davranmayı savunmuş olduğuna göre mutlaka temize çıkacaktır. Bunun fazla iyimser bir değerlendirme olduğu ortaya çıkar; yalnızca büyük nüfuz sahibi Magnus Gabriel de la Gardie'yi değil, devlet konseyindeki muhaliflerini de devirecek kuvvetler harekete geçmiştir.

⁵² P. Englund 1989, s. 123.

⁵³ F. M. Franzén, s. 86.

1675-1680 arasındaki yıllar –o sırada Avrupa’da yaygın olan modaya göre mutlakıyetçi bir rejim kurmak isteyen– kral ile devlet konseyi arasında bir üstünlük mücadelesi olarak nitelendirilebilir. Bu dönem, kralın ezici zaferi ve aristokrasinin gerilemesiyle sona erer.

Bu olayların ayrıntılı bir tasvirine girmek, bizi konudan fazla uzaklaştıracaktır. Kralın ve yakın danışmalarının, özellikle Johan Gyllenstierna’nın, üç alt sınıfı aristokrasiye karşı başarıyla kullanan kurnaz siyasi manevracılar olduklarını ispatladıklarını söylemek yeterlidir. Elbette, aristokrasinin başta vergi alanında olmak üzere ayrıcalıkları, hiç kimsenin hoşuna gitmiyordu.

Hukuk düzenine ve kuvvetler ayrılığına inanan Rålamb, kralın emellerini iğrenç bulur. Kuşkusuz, Rålamb’ın meşrutiyetçi davada güçlü bir çıkarı da vardır. Kralın en zorlu hasmı odur. Devlet konseyinin aşırılıklarının tutarlı bir muhalifi olarak sahip olduğu sicil, aristokrasinin yalnızca en alt ve en geniş sınıfının değil, diğer sınıfların da nezdinde onu güvenilir kılar. Buna ülkenin, özellikle hukuki konularda en bilgili adamlarından biri olarak sahip olduğu ünü ve hitabet becerilerini de eklersek, kralın ve etrafındaki grubun öfkesini üzerine çekmesi şaşırtıcı değildir.

Rålamb yavaş yavaş etkisiz hale getirilir. Ocak 1677’de deniz kuvvetlerini yeniden inşa çabalarının koordinatörlüğü görevinden alınır. 1678’de Güney İsveç’te Jönköping’deki Gota Temyiz Mahkemesi baş hâkimliğine atanır. Rütbesi güya düşürülmemiştir, ama Rålamb’ın vaktinin çoğunu başkentten uzakta geçirmesi anlamına gelir bu. Rålamb gidişini geciktirmek için elinden geleni yapar, devlet konseyinin toplantılarına katılır, ama 1679 Şubatında yeni görevine başlaması gerekir.⁵⁴ Rålamb, her zamanki gibi, mahkemenin çalışmasını daha etkili kılmak için gecikmeksizin önlemler alır.

XI. Karl, mutlak hükümdar olarak konumunu, dört sınıfın 1680’deki toplantısında sağlamlaştırmayı planlar. Rålamb’ın katılmasını engellemek şarttır. Birtakım nispeten önemsiz devlet meseleleri için Pomeranya’ya gönderilir, bu durum kralın tasarılarına muhalefet edenleri silahsız bırakır. Devlet konseyi, anlamlı bir biçimde, Krallık Konseyi olarak yeniden adlandırılır, artık etkisizdir. İki yıl sonra, 1682’de, kral bütün konsey üyelerini istifa etmeye zorlar.

Kral, devleti sağlam bir mali temele oturtmaya kararlıdır. 1672’de İsveç’teki tüm toprakların üçte ikiden az olmayan bir kısmı aristokrasiye aitti. Tensikat süreci tamamlandığında, bu rakam üçte bire inmiştir. Tensikat acımasızca uygulanır. Rålamb, tensikatı yürütmekle yükümlü değişik komisyonların önünde, toplayabildiği tüm yasal kanıtları kullanarak davasını etkili bir biçimde savunur, ama boşunadır. Hâkim güçlerin, sosyal sınıfların

⁵⁴ N. Dardel, s. 90.

atadığı bir komisyonun soyluları yargılamasına izin vermesinin, hakaret anlamına geldiğini düşünür.

Naiplik soruşturmasıyla karşı karşıya kalan Rålamb'ın savunması, harcamalardaki tüm artışlara tutarlı bir biçimde karşı çıktığını ve gerçekte 1655'teki tensikat işlemlerini teşvik ettiğini iddia etmekten oluşuyordu. Dahası, ilgili bütün kararları, devlet konseyinin tüm üyeleri değil, beş bakan-dan oluşan bir iç kabine almıştı. Yine de Rålamb, krallığın aleyhine bir satın almadan kısmen sorumlu tutulur ve 57.000 gümüş taler ceza ödemeye mahkûm edilir.⁵⁵

Kral ayrıca Rålamb'ı, Karl X. Gustaf'ın vasiyetinin iptalindeki rolünden dolayı sorumlu tutar. Hatta Rålamb bir süre ölüm cezasına çarptırılma tehdidi altında yaşar, ama bağışlanmasını diledikten sonra kral meseleyi unuttur.⁵⁶

Çöküş yılları

Rålamb 1682'de istifaya zorlandıktan sonra kendi özel işleriyle meşgul oldu. Delikanlıyken kırdaki malikânelerine çekildiğinde olduğu gibi, zamanını yine büyük ölçüde okumaya ve hukuki incelemeler yazmaya adadı. Malikânelerinden bazılarının elinden alınmasıyla ilgili sonsuz işlemlerle uğraştı. Cezasını ödemesi için gerekli kaynakları bulmakta güçlüklerle karşılaştı. Birçok soylu, toprağını ve başka mallarını satmak zorunda kaldığından fiyatlar düşmüştü, alıcı azdı. Rålamb gümüş sofra takımını ve mobilyasını satmaya mecbur oldu. Kitaplığından da ayrılması gerekti, bilimsel çalışmalarının temelini oluşturduğundan, kuşkusuz çok daha şiddetle hissettiği bir kayıptı bu. Kitaplığını XI. Karl satın alıp Uppsala Üniversitesi'ne bağışladı; bugün hâlâ oradadır. Ancak Rålamb, İstanbul yolculuğu sırasında ısmarladığı resimleri elinde tutmayı becerdi.

Rålamb'ın topraklarına –görünüşe bakılırsa bir ölçüde haksız yere– el konulmasının ona sert bir darbe vurduğu açıkken, yoksulluğu daha sonraki yazarlar ve Rålamb'ın kendisi tarafından abartılmış görünüyor.⁵⁷ Rålamb bu nedenle krala, geçimine ve çocuklarının yetiştirilmesine yetecek bir gelirin bırakılmasını dilediği bir hayli dokunaklı bir dilekçe yazmıştı. Kral sert bir cevap verdi.⁵⁸ Tensikatın hedefinin, aristokrasiyi tamamen toprak-

⁵⁵ B. Asker, s. 171. Cezanın büyüklüğü konusunda bir fikir edinmek için, bir generalin 1500 gümüş taler olan yıllık maaşıyla kıyaslayabiliriz.

⁵⁶ F. M. Franzén, s. 275.

⁵⁷ B. Asker, s. 171.

⁵⁸ N. Dardel, s. 92.

sız bırakmaktan ziyade, Gustavus Adolphus ve sonrakilerin hükümdarlığı sırasında bağışlanmışları geri almak olduğunu hatırlamak gerekir. Rålamb öldüğü sırada, kimi durumlarda küçülmüş olsa da, büyük malikânelerinin mülkiyeti hâlâ elindeydi: Bystad, Högsjö, Beatelund, Björkvik ve Länna, bunların hepsi en yakın akrabasına geçmişti. Başka bir kanıt daha var: 1697'nin vergi takdirinde, ülkenin en büyük toprak sahiplerinden biri olarak gösteriliyordu.

Rålamb mutlu bir aile hayatı yaşamışa benziyor. İlk 1648'de Anna Stålbarm'la evlendi. O sırada 26 yaşındaydı, gelin ise beş yaş gençti. Anna, Rålamb'ın sahibi olduğu Bystad malikânesinin bitişiğindeki Högsjö Gård malikânesini çeyiz olarak getirdi. 18 yıl evli kaldılar ve üç çocukları oldu. Evliliklerinin ilk yedi yılı, Rålamb'ın başkentten gönüllü sürgününe rastladı, dolayısıyla birbirlerini sık görmüş olmalı. Daha sonra, Rålamb'ın görevleri onu uzun süreler evden uzakta kalmaya zorladı, ama o zamanlarda bile, Polonya seferinde yaptığı gibi, Anna'yı mümkün olduğunca yanında götürmeye gayret etmiş gibidir. Kuşkusuz, Rålamb'ın Türkiye'deki geçici ikamet, çifti neredeyse iki yıl boyunca birbirinden ayrı kalmaya zorlamıştı.

Anna 16 Ocak 1666'da öldü. Rålamb altı aylık zorunlu yas döneminin üstünden çok geçmeden yeniden evlendi. Düğün 7 Ağustos 1666'da yapıldı, gelin Claes'den 18 yaş genç olan Beata Soop adında soylu bir hanımdı. Rålamb bir süre önce satın aldığı Värmdö'deki malikânesine onun adına nazire olarak Beatelund ismini verdi. Beata da üç çocuk doğurdu, ama 10 Mayıs 1672'de genç yaşta öldü.

Rålamb 1 Aralık 1672'de hemen üçüncü kez evlendi. Düğün Brüksel'de yapıldı ve bu defa gelin, damattan 30 yaş genç olan Elisabeth Gyllenstierna af Ulaborg idi. Rålamb'ın bu evlilikten tam on iki çocuğu oldu, karısı ondan on yıl daha uzun yaşayıp 1708'de öldü. Evlilik uyumlu geçmiş görünüyor, zira Claes Rålamb ölümü halinde şu sözlerin kayda geçirilmesini istemişti: "Bütün kötü zamanlarımda en sevgili tesellim oydu."

Claes toplam 18 çocuk babasıydı; en yaşlıları, en gencinden tam 38 yaş büyüktü. Çocuklarından dokuzu olgun yaşa ulaşacak kadar yaşadı.

XI. Karl 1697'de öldü ve kimi çevrelerde bu, mutlakıyetçi krallığın günlerinin sayılı olabileceği umudunu doğurdu. Ne var ki, artık 75'inde olan Rålamb, uzaktan bile olsa bir darbeye benzeyen herhangi bir oluşuma katılmayı reddediyordu. İdeolojisine sonuna kadar sadık kalarak, anayasal bir değişikliğin ancak dört sınıfın oyuyla gerçekleşmesi gerektiğine inanmıştı.⁵⁹ Claes Rålamb 14 Mart 1698'de dünyaya gözlerini kapadı.

⁵⁹ Age., s. 93.

Sonuç

Claes Rålamb İsveç tarihinde dramatik bir çağın renkli bir temsilcisiydi. Posen'deki İsveç temsilcisi, Bâbıâli'de büyükelçi, Devlet Konseyi üyesi, Uppland ve Stockholm valisi, ayrıca Gota Temyiz Mahkemesi baş hâkimi olarak sahip olduğu sicili, enerjik ve becerikli bir insanı yansıtır. Rålamb alışılmadık derecede yetenekliydi. Cesurdu, inançlarını sonuna kadar savunmaya her zaman hazırdı, ama bir ihtimal çabuk öfkeleniyordu. Öte yandan budalalara tahammül edebildiğini düşünmek pek akla yakın görünmüyor.

Rålamb yasal ve anayasal konularda önde gelen bir otoriteydi, mutlakıyetçi bir çağda hukuk düzenine yürekten inanıyordu. Gustavus Adolphus'un Rålamb'ın yakın akrabalarına karşı adil davranmaması, Rålamb'ın denetimsiz güce güvenmemesine yol açmış olabilir.

Kuşkusuz, Rålamb kültür alanında ve başka alanlarda pek çok şeye ilgi duyuyordu. Bu kitabın konusunu oluşturan resimleri ısmarlamış olması buna tanıklık ediyor. Başka kültürleri alışılmadık derecede nesnel gözlemleyebiliyordu. Kalemi kuvvetliydi; devlet konseyi ve soylular meclisindeki tartışmaların tutanakları da onun hitabet hünerlerini kanıtlıyor. Bu tartışmalar da bulunmak herhalde çok zevkliydi.

İsveç'i 1674'te ziyaret eden İtalyan kontu Lorenzo Magalotti, Rålamb'ı şöyle tasvir etmişti: "Bilgili, araştırmacı bir adam, ama huysuz ve asık yüzlü."⁶⁰ Rålamb'ın yaşlandıkça asık yüzlü olması elbette mümkün, ama günlük keskin bir mizah duygusuna sahip olduğunu düşündürüyor. Magalotti'nin gözleminin, Rålamb'ın düşmanı Magnus Gabriel de la Gardie'nin görüşlerini yansıtması daha akla yakındır.

Rålamb'ın iş ilişkilerinde acımasız olabileceğine dair işaretler var; uyanık bir iş adamı olduğu kuşku götürmez. Malikânelerinin idaresiyle, genişlemesiyle yakından ilgileniyordu. Kurduğu Stockholm Auktionsverk, üç yüzyıldan uzun bir süre ayakta kaldı.

Besbelli "iş bitirici" biriyken, hayatının büyük bölümünü entelektüel uğraşlara adanması şaşırtıcıdır. Öğrencilik yıllarının dışında 1645-1655 arasını hayatında dönüm noktası olan hukuk risalesi üstünde çalışarak geçirdi. 1682'de Krallık Konseyi'nden istifaya zorlandıktan sonra ömrünün son 16 yılını büyük ölçüde okuyup yazmaya adanmış. *Observationes Juris Practicae*'nin önsözünde, her zaman "kendini düşünce işlerine vermekten"⁶¹ zevk aldığını

⁶⁰ L. Magalotti, s. 106.

⁶¹ C. Rålamb 1679, önsöz.

belirtir. Çarptırıldığı cezayı ödemek için kitaplığını satmak zorunda kalması, onun için herhalde korkunç bir darbeydi.

Râlab, “döneminin en bilge ve bilgili insanlarından biri” olduğuna ilişkin şöhretini adamakıllı hak etmiş görünüyor.⁶²

⁶² C. Callmer, *Diarium*, s. 8.

Râlab'ın ziyaret ettiği kent

1650'lerde İstanbul'un politik ve kültürel atmosferi

Cemal Kafadar

CLAES RÂLAB'IN İstanbul'daki geçici ikameti (14 Mayıs 1657-21 Ocak 1658) sırasında vuku bulan en önemli olayın diplomatik ya da siyasi tarihle hiçbir ilgisi olmadığı söylenebilir; zaten Râlab'ın günlüğünde kayıtlı değildir: Osmanlı fikir tarihinin önde gelen figürlerinden biri olan Kâtip Çelebi, 24 Eylül 1657'de hayata gözlerini yummuştu.¹ Elbette diplomatik-politik sorunlar yüzünden kenti ziyaret eden Râlab'ın bu olaydan habersiz olduğunu ya da olaya ilgisiz kaldığını farz etmemeliyiz. Osmanlı aydını ve İsveç elçisi neredeyse birbirlerine değeceklerdi. Râlab'ın İstanbul'daki Avrupalı meslektaş ve tanıdıklarından biri, elçinin besbelli tuhaf bulduğu Hollandalı diplomat-bilim insanı Levinus Warner, Osmanlı bilginini tanımış görünüyor; daha sonra onun değerli yazmalarından bazılarını satın alarak Hollanda'ya götürmüştü.²

Râlab'ın Osmanlı kültür hayatının canlılığıyla ne kadar tanışma fırsatı bulduğunu kestirmek daha zor, ama yeni akımların genel olarak dünyanın

¹ Kâtip Çelebi'den ne Râlab'ın günlüğünün eksiksiz İsveççe orijinalinde (*Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*, ed. Christian Callmer, *Historiska Handlingar* 37:3 içinde, Stockholm 1963), ne de daha kısa İngilizce edisyonunda (*A Relation of a Journey to Constantinople*, Londra 1732) söz edilir. Çelebi'nin öldüğü gün Râlab, anlaşılabilir biçimde, sarayın Edirne'ye göçü vesilesiyle yapılan alayı seyretmek ve ayrıntılarını kaydetmekle daha çok ilgileniyordu; padişah, saray mensupları, saray erkânı ve değişik birlikleri alay halinde gösteren bir dizi resim ısmarlamasının ardında muhtemelen bu yatıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak için Râlab'ın bizzat Edirne'ye gitmesi gerekmiş ve sarayın resmi ayrılma izni kendisine orada verilmişti; Râlab Edirne'yi 28 Şubat'ta terk etti ve 18 Nisan 1658'de "Hristiyanlığın sınırlarına ulaştı."

² Râlab, Warner'in "bir diplomattan ziyade bir profesör olmaya daha uygun" olduğunu düşünüyordu (s. 688). Warner'in Doğu yazmaları için bkz. G. W. J. Drewes, s. 1-31, "The Legatum Warnerium of the Leiden Manuscript Library," *Levinus Warner and His Legacy: Three Centuries Legatum Warnerium in the Leiden University Library*, Leyden 1970. Osmanlı ve Avrupa aydınları arasında o dönemde görülen dostluklar hakkında bkz. Heidrun Wurm'un özgün olmakla birlikte çok ihmal edilen tezi: *Der Osmanische Historiker Huseyn b. Ga'fer, genannt Hezarfenn, und die Istanbul'er Gesellschaft in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Freiburg in Bresgau, değişik sayfalarda.

Istanbul panoraması.
Peter van der Keere,
Amsterdam 1616. Magnus
Gabriel de la Gardie'nin
(1622-86) kitaplığından.
Ulusal Kütüphane, Stockholm.

kalan kısmında, özel olarak Doğu Avrupa'da yanılığa yer bırakmayacak denli ilgi uyandırdığı ölçüde, bunu bir ihtimal olarak göz ardı etmemek gerekir. Osmanlı araştırmalarının uzun süre en ihmal edilen dönemi olan 17. yüzyıl, son zamanlarda birçok bilim insanının heveslendiği yeni bir çalışma alanı haline geldi. Bir ihtişam çağı ile gecikmiş, ama kuvvetli bir modernleşme çağı arasındaki bir durgunluk, içe dönük muhafazakârlık ve cehalet taraftarlığı zamanı olarak görülüyor pek; daha ziyade, Süleyman sonrası devir artık deneme ve değişime karşı seçmece bir muhalefet arasında, hatta daha uygun bir deyişle, rekabet eden politik projeler arasında dönüştürücü bir üstünlük mücadelesi olma özelliğiyle kabul ediliyor; bu politik projeler sık sık reform olarak sunuluyor ve bu hassasiyetler tarafından değişen derecelerde besleniyor, Osmanlı toplum düzeninde yapısal değişikliklere farklı cevaplar oluşturuyordu.

Râlab'ın kendisi değilse bile, tanıdıklarından bazıları, bilgilerini ve hayal güçlerini Osmanlı kültür tarihinde kanaatlerin kökten değişmesi anlamına gelecek bir doğrultuda kullanan aydınları tanıyorlardı. Kâtip Çelebi, Avrupa'nın geçmiş ve güncel olaylarını dikkate alan, evrensel coğrafya ve tarih yazımında çığır açıcı girişimleriyle, bu sahnenin en saygıdeğer ve nüfuzlu kişiliğiydi.³ Her iki bilim alanında da, bir yüzyıl kadar süren bir Osmanlı ansiklopediciliği dönemini başlatan önemli değişiklikler gerçekleşiyordu; bu dönem 18. yüzyıla, bu olgunun sırasıyla merkez ve taşra dinamiklerini temsil eden iki İbrahim'e, Müteferrika (ö. 1745) ile Erzurumlu'ya (*Marifetname*'yi 1757'de yazdı, ö. 1780) kadar devam edecekti. 17. yüzyılın ortası ile sonu arasındaki ilk ansiklopediciler, Lale Devri (1718-30) diye anılan ve "Osmanlı kültürü" ve Rönesans sonrası bir "Avrupa aklı" arasındaki farazi demirperdenin kaldırılış sürecini başlatmış

³ Kâtip Çelebi'nin kısa bir biyografisi ve kapsamlı bir kaynakçası, eserlerinden cömertçe seçmelerle birlikte Orhan Şaik Gökyay'da bulunabilir (*Kâtip Çelebi: Hayatı, Kişiliği ve Eserlerinden Seçmeler*, Ankara t.y. [1988]). Daha eksiksiz bir biyografi ve başlıca coğrafi eserin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Gottfried Hagen, *Ein osmanischer Geograph bei der Arbeit: Entstehung und Gedankenwelt von Katip Celebis Gihannuma*, Berlin 2003.

sayılan dönemden çok daha önce, İstanbul'daki Avrupalılarla dostluk kurmaya ve fikir alışverişinde bulunmaya çalışıyorlardı. Kâtip Çelebi gibi figürler, düzensizlik diye algıladıkları olgularla başa çıkmak için yeni bilgiler edinmeye ve taze yorumlar sunmaya hazırdılar.

Osmanlı kültür hayatı, Râlab'ın ziyaretinden önce ortaya çıkan nefes kesici bir siyasi karışıklık fonu önünde yön değiştirdi ve serpildi. Aslında, Râlab'ın gelişinden önceki on yıl, o altüstlük yüzyılı'nın standartlarına göre bile en fırtınalı çağdı. Eğer Kâtip Çelebi'nin "Osmanlı'nın gerilemesi"ni tahlil ederken çok beğenerek kullandığı insanbiçimci tıbbi mecazları kullanacak ve modernleştirecek olursak, bunu bir orta yaş krizi diye adlandırabiliriz. Râlab en azından Osmanlı politikasıyla ilgili olarak, besbelli ev ödevini yapmıştı; o on yıllık karışıklık dönemi için çıkarıldığı özet doğru bilgilere dayanır ve (o zamanın İsveç ve Avrupa'sındaki) okurun, Osmanlı kurumları, çıkar grupları ve karar verme süreçleri bağlamı dahilinde yakın geçmişin karışıklığını anlamasını mümkün kılacak bir metindir.

Râlab'ın kişisel bilgi kaynaklarından ikisini burada öne çıkarmaya değer. Jacob Nagy de Harsany İstanbul'daki Erdel delegasyonun bir mensubuydu ve Osmanlı yetkilileriyle çoğu görüşmesinde İsveç elçisine refakat etmişti; eğer iki Protestan krallığın, Râlab'ın görevinin esas konusunu oluşturan Polonya'daki ortak girişimleri göz önüne alınırsa, bu son derece doğaldı.⁴ Râlab'ın günlüğü, ikisinin arasında dostane bir ilişki olduğunu da akla getirir. Harsany'nin daha sonra Osmanlı İmparatorluğu üstüne kaleme aldığı kitap, bu konuda modern Avrupa'nın ilk döneminde yazılmış tüm eserlerin, kolayca en bilgili ve derin olanlarından biri olarak nitelenebilir.⁵

⁴ Râlab, *Relation*, s. 688: "Prens Ragotsky'nin sekreteri Bay Jacob Hartzanius... yazılarımın çevrilmesinde bana yardımcı oldu ve resmi görüşmelerde tercümanlığımı yaptı." Râlab'ın günlüğünde Harsany ile ilgili olarak, düzeltilmiş İngilizce metninden çok daha fazla referans var.

⁵ Gyorgi Hazai, ed., *Das osmanisch-türkische im XVII. Jahrhundert: Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jacob Nagy de Harsany*, Budapeşte 1973.

Sultan IV. Mehmed.
G. J. Grelot,
*A Late Voyage to
Constantinople*,
Londra 1683.

Kitap, yalnızca yazarının titiz hümanist eğitimi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi alanı rakip emperyalistler –Osmanlılar bunlardan yalnızca birini temsil ediyordu– arasında bölünmüş ve sıkışmış bir Macar'ın, Osmanlı dünyası hakkında sahip olabileceği en olağanüstü nüanslı perspektifi yansıtır. Râlab, Osmanlı meselelerinde rehber olarak Harsany'yi kullanabilme gibi bir talihe ilaveten, başka bir kayda değer kişiyle, Ali Ufkî'yle tanışma zevkine de nail olmuştu: Albert Bobowski adıyla doğan Leh asıllı bu kişi din değiştirmiş, Osmanlı sarayında içöğlanı olarak yetiştirilmiş, daha sonra orada bir müzisyen ve dragoman olarak sivrilmişti.⁶

Râlab, kuşkusuz uyanık zekâsı ve çok okuması sayesinde, Osmanlı siyaset dünyasındaki bazı entrikaları anlamış görünüyor. Sözelimi karışıklıkların başkentle sınırlı olmayıp sancakları da kapsadığını ve birbirleri-

ne derinden bağlantılı olduğunu iyi biliyordu. Gerçekten de, Osmanlı kurumlarında 16. yüzyılın sonundan itibaren görülen dönüşüm ve krizler (krş. örneğin klasik tımar dağıtımı ve yeniçeri devşirme mekanizmalarını yavaş yavaş, ama besbelli kesin olarak ortadan kaldırma eğilimi), sonraki yüzyılın ortasında doruğa çıktı; iktidara ve mali kaynaklara ulaşmak için çatışan politik gruplar arasında inceden inceye müzakereler ve hesaplaşmalar cereyan ediyordu. Osmanlı bahriyesinde, 1655 dolayında Ege'deki dramatik kayıplar ve Çanakkale'nin Venedik tarafından ablukaya alınmasıyla öne çıkan beklenmedik çöküşün, yeniden dağıtım politikasıyla çok büyük ilişkisi vardı: Ege'deki Osmanlı savunma sistemi Aydın ve Saruhan'da, yani denize kıyısı olan eyaletlerde, sancak gelirlerinin hazineye devredilmesiyle zayıflamıştı.⁷

İstanbul'un sakinleri 1648 ile 1656 arasında dikkat çekici tam dört ayaklanmaya karışmıştı. Bunların çoğu askeri sınıf içindeki farklı ve rakip hizipler tarafından yönetiliyordu, ama kurban ile suçlu, isyancı ile seyirci rolleri

⁶ Ali Ufkî'ye dair bkz. Wurm, *Istanbul Gesellschaf*, s. 14-15 ve Şükrü Elçin, ed., *Ali Ufkî: Hayatı, Eserleri ve Mecmua'î Saz ü Söz*, İstanbul 1976. Ali Ufkî tarafından yazılan bir metin, Râlab ve Wallich'in (onun hakkında bkz. aşağıya) İslam diniyle ilgili, örtüşen açıklamalarının kaynağıymış gibi görünüyor; bkz. Berndt Brendemoen, "Some Remarks on Claes Brodersson Râlab and His Contemporaries," *Turcica et Orientalia: Studies in Honour of Gunnar Jarling* içinde, İstanbul 1989, s. 9-18.

⁷ *Ta'rih-i Na'ima*, VI:206-207. Alıntılanmış eser: Mustafa Cezar ve diğ., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, 6 cilt, İstanbul 1960, IV:2044.

zaman zaman yer değiştirdiğinden, hemen hiçbir toplumsal sınıf örgütlü itaatsizlik ve şiddet olaylarının dışında kalmıyordu. Dahası, çoğu “bekâr” olan karışık, kentli bir kesim yeniçerilerin ve diğer birliklerin saflarına katılırken, gitgide daha çok “asker” çarşıda dükkân açtığından, bu sözde ordu mensupları kent esnafı ile lumpen esnafı arasına karışmaktaydı. Sözelimi Râlab’ın gelişinden bir yıl kadar önce, 1656 Martında birkaç gün boyunca kent halkı, Atmeydanı’ndaki devasa bir çınar ağacına baş aşağı asılı cesetlerin dehşet verici görüntüsüyle uyanmıştı. İleri gelen çeşitli kişiler ve saray erkânı, çürük akçeyle ödeme yapılmış askerler tarafından böylece cezalandırılmışlardı; çürük akçe 1580’lerden bu yana tekrarlanan, 17. yüzyılın ortasında şiddetlenen bir sorundu.

İsyan bitkini kent halkı 1656 sonbahar ve kışında, Mısır ile Akdeniz’den pirinç ve diğer hayati zahirenin ithalatında ana yolu oluşturan Çanakkale Boğazı’nın Venedik tarafından ablukaya alınması yüzünden, yiyecek maddelerinde ciddi yokluklar ve fiyat artışları yaşadı. Aynı yıl, aşırı muhafazakâr Kadızâdeli hareketinin taraftarları, “hakkı emret, bâtilı men et” diyen şeriat ilkesinin kendi katı versiyonlarını zorbalıkla kabul ettirmek için tekrar bir araya geldiğinde, toplumsal ve politik gerilimler yeniden su üstüne çıktı. Kadızâdeliler 1656 Ekiminin ilk günlerinde, taraftarlarını silah ve sopalarla sokaklara dökmeye başladıklarında, o zamana dek görülmemiş çatışmaların hazırlığı içindeydiler. Ana gayeleri, görünüşe bakılırsa, değişik muzır “yenilikler”in kaynağı diye gördükleri tekkeleri yerle bir etmekti. Gelgelelim, kentin geri kalanı gibi onlar da, koltuğuna birkaç gün önce oturan yeni sadrazamın böyle bir patırtıya pabuç bırakmayacak biri olduğunu çabucak anlayacaklardı.

Köprülü Mehmed Paşa sadrazamlığı ancak “sarayla,” daha doğrusu oğlu IV. Mehmed (hük. 1648-87) tahta henüz yedi yaşındayken oturduğu için başlangıçta naibe valide sultan gibi hareket eden Hadice Turhan Sultan’la (1627-82) yoğun pazarlıklardan sonra kabul etmişti. Varılan anlaşma, valide sultanın kabul ettiğine dair yeminini üç kez tekrarlamasıyla onaylandığında, yetmişlerindeki paşaya daha önce görülmemiş yetkiler ve görevi sürdürme garantileri verildi.⁸ Zorba softaların 1657 Ekiminde süratle bastırılmaları, sadrazamın sonraki yıllarda kanun ve düzen adına binlerce kişiyi cezalandıran, süren ve idam eden demir yumruklu rejiminin sadece bir peşreviydi.

⁸ *Na’ima*, VI:213-214. Aslında Turhan Sultan böyle bir rolü ancak 1651 Eylülünden sonra, yani rakibi ve çocuk padişahın büyükannesi Kösem Sultan’ın idamıyla sona eren bir ayaklanmadan sonra oynayabildi. Kösem Sultan, 17. yüzyılın ikinci çeyreğinin büyük bölümünde Osmanlı siyasetini belirleyenler arasındaydı.

Râlab Osmanlı payitahtına ulaştığında, Köprölü dümene geçeli sekiz aydan fazla olmamıştı, ama 1648'den beri en istikrarlı olan sadrazamlardan biriydi, öldüğü ve yerini oğlunun aldığı 1661'e kadar da iktidarda kalacaktı. İsveç elçisi, paşanın "hoyrat ve despot," "haşin bir adam" olduğunu ve "hayatına kast edebilecek olanlarda bile gaddarlığıyla hürmet uyardığını" fark etmişti, ama aynı zamanda paşa "yaşından dolayı büyük tecrübe sahibi" ve "nüktedan"dı. Ayrıca en azından "Râlab'la çok kibarca konuşmuştu."⁹

Uluslararası meselelere gelince, Osmanlılar Otuz Yıl Savaşı'ndan (1618-48) dolayı Avrupa'da yeni bir düzen kurulduğunu ve kendilerini buna göre ayarlamaları gerektiğini iyi biliyorlardı.¹⁰ 1644'ten bu yana, Girit'in fethi için Venedik'e açtıkları uzatmalı bir savaşın içindeydiler. Sonunda galip geldiler, ama bu onlara Ege ve Akdeniz'de neredeyse 25 yıl süren bir savaş mal oldu. Osmanlı Devleti gücünü bir tek o savaş alanında yoğunlaştırmının altından kolay kolay kalkamazdı, zira kuzey sınırlarında da hızlı değişiklikler meydana geliyordu. Muskovi Büyük Prenslığı'ndeki Kargaşa Dönemi'nin 1613'te sona ermesinden sonra yeniden güç kazanan Rusya'nın yükselişi, aşikâr bir meydan okumaydı ve Doğu Avrupa yönünde bir dert ve ilgi odağının oluştuğunu gösteriyordu. 17. yüzyılın ikinci yarısında kuzeyde daha acil bir sorun ortaya çıktı: Osmanlıların Karadeniz'deki hâkimiyeti hem Zaporizke ("Ukrayna") Kazakları, hem de büyük bölümü Rusya'nın himayesi altındaki Don Kazakları tarafından tehdit ediliyordu. Gelgelelim, 1648'den sonra, Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu iç savaştan sonra çöktüğünde, Polonya'ya karşı savaşan Zaporizke Kazakları Osmanlıların himayesine girmeye aday oldular ve yine Osmanlıların vasalı olan Kırım Tatarlarının muhtemel ortağı haline geldiler.¹¹

Avrupa'daki uzun savaş sırasında ve Vestfalya Antlaşması (1648) boyunca değişen güç dengeleriyle, sahneye birçok yarışmacı çıkmıştı. Fransa yalnızca Avrupa'da değil, Doğu Akdeniz'de de en kârlı olanlardandı.¹² Osmanlılar

⁹ Râlab, *Relation*, s. 700; Râlab, Köprölü'nün "haşin bir adam" olduğunu ve "kibarlığını" ilk karşılaşmalarında gözlemlemişti.

¹⁰ Kâtip Çelebi'nin vakayinamesi, 1630 ve 1640'larda Avrupa'daki savaş hakkında, İsveç'in rolüyle ilgili çok sayıda referanslar ve İsveç'ten Erdel Beyliği'ne gönderilen bir mektup dahil değişik raporlar içerir. *Fezleke*, 2 cilt, İstanbul 1870/71, II:234-237, 270-272 ve değişik sayfalarda.

¹¹ İç savaş sırasında Polonya-Ukrayna politikalarındaki entrikalar Frank Sysyn'in metninde açıklanır (*Between Poland and Ukraine: The Dilemma of Adam Kysil, 1600-1653*, Cambridge, Mass. 1985). Osmanlı İmparatorluğu ve Ukrayna Kazakları arasındaki ilişkiler, ayrıca 17. yüzyılın ilk yarısında Karadeniz'in etrafındaki ülkelerdeki daha büyük siyaset sahnesi hakkında bkz. Victor Ostapchuk'un yakında çıkacak kitabı.

¹² Fransa ve İsveç'in, Otuz Yıl Savaşı'nın sonucu olarak Avrupa meselelerinde dikkate değer "askeri-siyasi strüktürler" olarak ortaya çıkmalarına dair bkz. William H. McNeill, *In Pursuit of Power: Technology, Armed Force and Society since A.D. 1000*, Chicago 1982, s. 122-125.

ve Venediklilerin Girit (ve Doğu Akdeniz’de haberleşmeyi kimin denetleyeceği) konusundaki hak iddialarını çözüme bağlamaları için gereken çeyrek yüzyıl, Bizans’ın son devrinden beri Doğu Akdeniz meselelerinde ve ticari ağlarında en bilgili ve ilgili Avrupalı oyuncu olan Venedik’i yerinden etti. O sırada, Fransa bu rolü üstlenmeye hazırды.¹³

Otuz Yıl Savaşı’nın başka bir sonucu daha, İsveç’in yeni bir oyuncu olarak Avrupa, böylelikle Osmanlı siyasi hayatına girmesiydi. Greta Garbo’nun baş rolü oynadığı 1933 tarihli Kraliçe Kristina filminin açılış sözleri biraz abartılı olabilir: “1632 yılında kahraman Kral Gustavus Adolphus’un bayrağı altında toplanan İsveç orduları, İskandinavlara Avrupa’nın önderliğini sunacak büyük Otuz Yıl Savaşı’nın ortasındaydılar.” Bununla birlikte, bu sözler büsbütün asılsız değildi. O noktadan sonra, 75 yıl boyunca orduları ve diplomatları tarafından temsil edilen İsveç çıkarları, özellikle Orta, Doğu ve Kuzey Avrupa’da uluslararası düzeni biçimlendiren belirleyici etkenler arasındaydı.

İsveç ve Osmanlı İmparatorluğu arasında daha önce birkaç kez ilişki kurulmuştu ve başlangıcından beri Polonya, ortak çıkarların en önemli konusunu meydana getiriyordu. İsveç Kralı III. Johan 1587’de Polonya tahtını ele geçirmek için Osmanlı’nın desteğini istemek üzere Sultan III. Murad’a bir mektup yazmıştı. Bengt Bengtsson Oxienstierna’nın 1616-17 ve Sten Svan-teson Bielke’nin 1623’teki gayri resmi ziyaretleri, devletlerarası düzeyde herhangi bir temasa yol açmamış görünüyor. İsveç’in Otuz Yıl Savaşı’na karışmasının ittifak oluşturmayı gerektirmesi kaçınılmazdı, nitekim Gustaf Adolf, 1631’de Macaristan’daki temsilcisini IV. Murad’dan destek istemek üzere İstanbul’a gönderdi, ama Osmanlılar henüz Habsburg imparatorunun düşmanlığını kazanmaya hazır değillerdi. İki İsveçlinin Kraliçe Kristina’nın saltanatı sırasında Osmanlı başkentine yaptıkları ziyarete ilişkin pek az bilgi var, ama bu trafik, İsveç’te Osmanlılar hakkında bazı yeni bilgiler edinilmesini sağladı kuşkusuz. İstanbul’daki görüşmeler sırasında Rålbamb’a, “[Lehistan’la] o eski dostluktan,” İsveç’le kurulacak “yenisi adına vazgeçmenin Bâbiâli açısından yanlış olacağı” söylendiğinde, Rålbamb çabucak şu karşılığı vermişti: “[X. Karl Gustaf’ın] sunduğu dostluk yeni değildir, Kral Gustavus Adolphus zamanında başlamış, Kraliçe Kristana tara-

¹³ Akdeniz’de (Fransız, Hollanda ve İngiliz tüccarlarının) Kuzey Avrupa ticari “istila”sı 17. yüzyılın başında başladı. Ancak, Molly Green’in (“Beyond the Northern Invasion: The Mediterranean in the Seventeenth Century,” *Past and Present* 174, Şubat 2002: 42-71) ikna edici biçimde ileri sürdüğü gibi, “Akdeniz ticaretinin Kuzey Avrupalılar tarafından süratle ve kesin olarak ele geçirildiği”ni önerirken ihtiyatlı davranılmalıdır. Burada ele alınan politik değişiklikleri tam değerlendirmek için, benzer bir tahlil, kuzey-güney ekseninde (Baltık Bölgesi’nden başlayıp Doğu Avrupa’yı geçerek Osmanlı İmparatorluğu’na kadar) değişen ticari modeller için gereklidir.

findan sürdürölmüş, [Kutsal] Roma imparatoruna karşı Bâbîâli lehinde yararlı hizmetler verilmiştir.”¹⁴

İsveç'in bakış açısından, İsveç ordularının Polonya'yı istila etmeleri ve çok geçmeden Erdel prensi ve Osmanlıya tabi II. Georg Rákóczi'yle ittifak kurmaları, 1655'ten sonra daha ciddi bir diplomatik girişimde bulunmayı gerektiriyordu.¹⁵ Karl X. Gustaf, Osmanlıların denetimi altındaki Doğu Avrupa yapbozunun değişik parçaları planını bozmasın diye, girişimlerinde Osmanlının desteğini, olmazsa onayını almanın peşindeydi. Rákóczi'nin işe karışmasına Osmanlıların ses etmeyeceklerini umuyordu, ayrıca Polonya'daki iç savaş bağlamında kendilerine Osmanlının nüfuz alanında bir yer aradıklarının işaretlerini veren Ukrayna Kazaklarından ya da Kırım Hanlığı'ndan Polonya-Litvanya Uluslar Topluluğu'na verilecek herhangi bir desteği de Osmanlılar pekala engelleyebilirdi.

İsveç kralı bu konularda Osmanlılarla anlaşmaya o denli hevesliydi ki, düşman Habsburg topraklarında seyahat etmesi gereken Râlab'm hedefine ulaşmama ihtimaline karşı olağandışı bir önlem alınmış, başka bir güzergâh üstünden ikinci bir elçi gönderilmişti. bu da Râlab'm büyükelçilik konumunu, neredeyse aynı süre boyunca İstanbul'da kalan meslektaş Gotthard Wellingk'le paylaşması gibi alışılmamış bir durumla yüz yüze gelmesi demekti.¹⁶ Râlab'm daha baştan canı sıkılmış olmalıydı, çünkü 1657 Mayısının sonunda İsveç'e dönüş iznini almak üzere olduğunu sanıyordu, ama kendisine başka bir İsveç elçisinin İstanbul yolunda olduğu ve Osmanlı idaresinin onunla karşılaşınca kadar meseleyi bekleteceği söylendi. Daha kötüsü, görünüşe bakılırsa iki elçinin arasında uyum yoktu.¹⁷

¹⁴ Râlab, *Relation*, s. 685. İsveç-Türkiye arasındaki diplomatik ilişki ve seyahatlere ilişkin bilgi Walther Björkman'dandır ("Die schwedisch-türkischen Beziehungen bis 1800," *Festschrift Georg Jacob* içinde, ed. Th. Menzel, Leipzig 1932, s. 9-23). Kraliçe Kristina'nın Osmanlı İmparatorluğu'na duyduğu ilgi devam etti ve 1654'te tahttan feragat edip Katolikliği kabullünden sonra farklı (?) bir şekle büründü. Marsili'nin eseri (*Osservazioni intorno al Bosforo Tracio overo Canale di Constantinopoli*, Roma 1681) "*Alla Sacra Real Maesta di Cristina, Regina di Sevezia*"ya [Gerçek Kutsal Majesteleri, İsveç Kraliçesi Kristina'ya] sunulmuştu. Kont Marsili anılarında da kraliçeyi şöyle kaydeder: "... üstlerinde açık atlasların bulunduğu büyük masaların yanında bir aşağı bir yukarı yürüyerek Türkiye, Macaristan ve Yunan Adaları'nda gemi trafiğine dair sorular sordu... ve ertesi gün kraliçenin aklından Türklere karşı deniz savası için fantastik ve imkânsız bir plan geçtiğini öğrendi." Alıntılanmış eser: John Stoye, *Marsigli's Europe, 1680-1730: The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsili, Soldier and Virtuoso*, New Haven ve Londra 1994, s. 56.

¹⁵ Aralık 1654'te, Polonya'yı istilanın arifesinde İsveç İmparatorluk Konseyi'nde yapılan ilgili tartışmanın bir kısmı Michael Roberts'in (ed., *Sweden as a Great Power: Government, Society, Foreign Policy*, Londra 1968, s. 163-69) eserinde çevrilmiştir.

¹⁶ Wellingk ve ekibi 9 Haziranda İstanbul'a vardı. Birkaç gün önce Silivri'de, başkente ulaşmadan önceki son konak yerlerinde, Ege seferinde katılmak üzere ters yöne giden Osmanlı askerleriyle karşılaşmışlardı. Wellingk'in heyetinde, Râlab ve Harsany hakkında ek bilgi veren, yolculuklarının ve İstanbul'daki ikametlerinin bir anlatısını kaleme alan bir Alman rahip vardı (C. J. Hildebrandt's *dreifache Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Constantinopel (1656-1658)*, ed. F. Babinger, Stockholm 1937).

¹⁷ Hildebrandt, s. 135: "Es macheten die Herren Abgesandten Eine Cassa und assen dieselbe zusammen und dero Leute auch über einen Tisch. Das ging eine Zeitlang an, wehrete aber nicht

Doğu Avrupa'dan gelen haberlerle kartlar durmadan yeniden karılırken, Bâbîâli'nin her ikisini daha aylarca İstanbul'da alıkoyacağı ortaya çıktığında, iki elçinin kuşkusuz sabırları ve muhtemelen sınırları sınanmıştı. Ukraynalı Kazakların, Polonya'nın hâkimiyetine karşı mücadelesinde değişik zamanlarda Osmanlılar, Ruslar ve İsveçliler nezdinde girişimlerde bulunan efsanevi atamanı Khmel'nitski 1657 Ağustosunda öldü. Kısa vadede Osmanlı'nın Doğu Avrupa hesapları bakımından bu fazla önemli olmayabilirdi, çünkü Râlab'ın gözlemlediği gibi "Bâbîâli Zaporizke Kazaklarından şüpheleniyor, Ruslarla iyi anlaştıklarından sözde sadakatlerine pek güvenmiyor"du.¹⁸ Gelgelelim, aynı ay içinde, Râlab'a göre tam da "işler gayet uygun seyreder gibiyken," Kırımlıların Rákóczi kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattığı haberinin İstanbul'a ulaşması, "bütün taşları tekrar yerinden oynattı." İsveçli diplomat üzülerek şu sonucu çıkarıyordu: "Majesteleri [pratikte, bizzat Râlab elbette] Bâbîâli'de onun adına ter dökerken, Prens Rakoczi bütün çalışmanın yok olmasına neden oldu."¹⁹ Râlab başkentteki kutlamalara değinmez bile; hükümet iyi haberlerden elinden geldiğince yararlanmaya, halk ise on yıllık keşmekeş ve darlıktan sonra her vesileyle bayram yapmaya hevesliydi. Birkaç gün sonra, Ege'den Bozcaada'nın (Tenedos) yeniden fethine dair daha da neşeli haberler geldi. Saray, "kuzey ülkelerindeki düzensiz gidişata çözüm aramak için"²⁰ çok geçmeden Edirne'ye taşınacaktı.

Osmanlı'nın bakış açısından, İsveç senaryosu belki de baştan beri gerçekçi değildi. Erdel Beyliği üstündeki denetiminden vazgeçmek zorunda kalmadığı sürece, Bâbîâli, İsveç'in Rákóczi'yi "Polonya kralı ve Litvanya büyük dükü"²¹ olarak tanıma vaadine göz yummak şöyle dursun, Erdel'e böyle bir eylem bağımsızlığı izni vermeyi bile düşünemezdi. Daha bir kuşak önce Os-

lang, da entstand Jalousie unter denen Hrn. Abgesandten... Das Feuer wurde immer grösser... Endlich geschah gar ein Riss und quitierte H. Râlab dass Logament..." [Elçi Beyler bütçelerini birleştirip beraberce aynı yemekleri yiyor ve adamları da bir masada oturuyorlardı. Bu bir süre böyle gitti, ama fazla uzun sürmedi, çünkü Elçi Beylerin arasında kıskançlık çıktı... Gidererek büyüdü... Hatta sonunda bir kopma oldu, Bay Râlab evi terk etti...]

¹⁸ Râlab, *Relation*, s. 707. "Bir süredir Kırım Hanlığı'yla işbirliği yaptıklarından *karındaş kazağı* diye bilinen" Ukraynalı Kazaklar 1657 Nisanında, kendilerine Eflak ve Boğdan'la aynı statünün verilmesi için İstanbul'a bir elçi gönderdiler, Osmanlıya itaat etme teklifleri şüpheye karşılandı ve geri çevrildi. *Tarih-i Silahdar*, I:103.

¹⁹ İsveç diplomatlarına ulaşan Polonya ve Ukrayna haberleri için bkz. Râlab, *Relation*, s. 710.

²⁰ Na'ima, VI:293. Râlab, IV. Mehmed'in 17 yaşına bastığını ve "kanunları icabı Edirne'ye gitmesi... ve vezirin sarığına takacağı tuğu hak etmek için bazı seferlere katılması gerekiyordu" (*Relation*, s. 701) diye yazarken, birtakım renkli, ama asılsız söylentilere itimat etmiş görünüyor.

²¹ X. Karl Gustaf ve II. Georg Rákóczi arasında yapılan bir antlaşmaya göre; alıntılındığı yer: Robert I. Frost, *The Northern Wars: War, State and Society in Northeastern Europe, 1558-1721*, Harlow, İng. 2000, s. 178.

Sultan IV. Mehmed.
Anonim. Hugo Allard
tarafından yayınlandı.
y. 1667. Czartoryski
Museum, Cabinet of
Engravings and
Drawings. env. no.
MNK-XV-R.2464.

manlı şeyhülislamı Erdel prensi Gabor Bethlen'e (1613-29) "Erdel, Sultan Süleyman'ın icadı ve kudretli sultanın mülküdür"²² demişti.

Osmanlı Devleti Avrupa politika ve diplomasisine, salt o kıtada topraklara sahip olduğundan dolayı pasif anlamda değil, her zaman karışmıştı. Cenevizlerle veya Venediklilerle ittifak kurmak ya da ittifakı bozmak, Savoy veya Burgonya şövalyeleriyle savaşmak ya da pazarlık etmek, Osmanlı Devleti'nin 14. yüzyıldaki inşa sürecinin ayrılmaz bir bölümüydü. 15. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlı padişahına, Sultan Cem meselesinde İtalya ve Fransa'da çeşitli devletlerle becerikli görüşmeler yürüten insanlar hizmet etmekteydi. Süleyman'ın (1520-1566) hükümdarlığı sırasında, Habsburg imparatoruna karşı I. François ile o ünlü ittifak tezgâhlanmıştı. Bu ittifaktan sonra da bazı Protestan güçler, örneğin Hollandalılar, Osmanlı İmparatorluğu'na potansiyel bir destekçi olarak baktılar ve ülkeler arasında bir dizi temsilci, elçi gitti geldi.²³

Hollandalılar, Protestanlığın yükselişiyle Avrupa Hristiyanlığının parçalanmasından memnun olabiliyorlardı (nitekim bu durum tümüyle yeni potansiyel müttefikler yaratmıştı), ama Osmanlılar Katolik devletler karşısında tarafsız kalma ya da onlarla dostluk kurma ihtimalini göz ardı etmek zorunda değillerdi. Elbette, pek çok şey amaca uygun olup olmamasına ve reel politikaya bağlıydı. Polonya bütün bunların ortasında garip bir yer işgal ediyordu; Osmanlılar, ara sıra da olsa orada etkili olabiliyor, vasalları ve ittifaklar aracılığıyla Polonya hanedan politikalarını bir ölçüde biçimlendirebiliyorlardı. Dostça ilişkiler de alışılmadık değildi. Nitekim, Râlab Osmanlı payitahtındayken, Polonya'dan genç Jan Sobieski'nin de içinde bulunduğu bir elçilik heyeti geldi; Sobieski daha sonra, 1683'te II. Viyana Kuşatması sırasında "Avrupa'yı kurtaran" general olarak üne kavuşacaktı. İsveç'i çok ürküten bir "Polonya-Tatar Birliği" İstanbul'da pekiştirilmişti.

Ne var ki Avrupa, 17. yüzyıl ortasındaki genişlemiş ve karmaşıklaşmış çerçevesi içinde bile, uluslararası meselelerde Osmanlı çıkarlarını tümüyle kavramaktan ya da karşılamaktan acizdi. Sözgelimi, Râlab'dan yalnızca birkaç ay önce, Osmanlı payitahtını Hindistan'dan gelen ve İran Safevilerine karşı bir Osmanlı-Mugal ittifakı ihtimalini araştırmakla görevli bir büyük-

²² Alıntılındığı yer (s. 131): B. K. Kiraly ve P. Pastor, "The Sublime Porte and Ferencz II Rakoczi's Hungary: An Episode in Islamic Christian Relations," A. Ascher, T. Halasi-Kun, B. K. Kiraly, ed., *The Mutual Effects of the Islamic and Judeo-Christian Worlds: The East European Pattern* içinde, Brooklyn, NY 1979, s. 129-48.

²³ Geoffrey Parker, "The Dutch Revolt and the Polarization of International Politics," G. Parker ve L. M. Smith, ed., *The General Crisis of the Seventeenth Century* içinde, Londra 1978, s. 57-82; bkz. örneğin s. 59: "Hollanda'nın davasına fiili destek, epeyce aykırı bir biçimde, yalnızca Osmanlı Türklerinden geldi." İsveç ve Erdel'e 1656-57 ittifaklarının bağlamında değinen Osmanlı tarihçisi Silahdar Mehmed Ağa "hem-millet" terimini kullanır. *Silahdar Tarihi*, 2 cilt, İstanbul 1928, I:104.

çi ziyaret etmişti. Kaim Beg, Safevilerin 1649'da Kandehar'ı yeniden fetihlerinden bu yana padişahla görüşmeyi dileyen ikinci Mugal elçisiydi.²⁴ Başka bir deyişle, tek ve aynı tarihi konjonktür içinde, biri İskandinavya'da, diğeri ise Güney Asya'da bulunan iki potansiyel müttefik, Osmanlı İmparatorluğu'nun elini Polonya kadar kuzeybatıya ve Kandehar kadar güneydoğuya uzatmasını istemişti. Bu durum, belki Osmanlı'nın kudretinin, aynı zamanda da sınırlarının bir belirtisiydi.

Osmanlı diplomasisinin evreninin genişlediği bir sırada, 17. yüzyılın ortasında, imparatorluktaki kültürel hayat da, modern çağın başlangıcını karakterize eden ticaret, seyrüsefer ve bilginin yaygınlaşmasıyla başa çıkmayı deneyen oyuncular tarafından yeniden şekillendiriliyordu. Bu adamakıllı tartışmalı bir meseleydi. Söz konusu oyunculardan bazıları çok geçmeden kapılarını "yenilikler"e, yani algılamalarına göre doğru İslami düzenin ölümcül kirlenmesi demek olan yeni ya da yakınlarda yeniden dirilen âdet, fikir ve nesnelerin sersemletici karışımına kapatacaklardı. Şeriatçı Kadızâdeli hareketi 17. yüzyılın seyri içinde en az üç dalga halinde yüzeye çıktı ve özellikle 1650'lerdeki ikinci dalga sırasında kamusal alanda kararlı eylemler sergiledi. Kadızâdeli'nin yasaklamak istediği konular dinle sınırlı değildi ve kahve tüketimi gibi çeşitli sosyal alışkanlıklara kadar uzanıyordu. İşin bu cephesinin, Râlab'ın hiç umurunda olmayacağı açıktı. Kahveyi, Osmanlı ülkesinin insanlarından yüz yılı aşkın bir süre sonra alıacak olan Avrupalıların damak tatlarını az buçuk okşamaya başlayan o acayip içeceği, besbeli sevmiyordu.²⁵

Gelgelelim, Kadızâdeli damak tadına itiraz etmiyordu, onun karşı çıktığı modern çağın başlangıcındaki dünyayı büyük ölçüde karakterize eden yeni kentsel hayattı. Kahve düşkünlüğü 1550'lerden başlayarak "dindışı" bir toplumsal kurumun, kahvehanenin icadına ve Osmanlı kentlerinde yeni sosyalleşme tarzlarına yol açmıştı. Belirli toplumsal eğlence formları, Karagöz ve meddahlık 17. yüzyılın seyri içinde muazzam yaygınlık kazanmaya başladı ve temel repertuarları oluştu. Yeni kentsel hayat İstanbul'la sınırlı değildi, ama birçok yenilik, farklı inançlara sahip kentlilerin yeni giyim ya da eğlence modalarını, ister bunlar kendi kentlerinde yaratılmış, ister Isfahan ve Kahire gibi

²⁴ *Age.*, I:41-42 (Kaim Beg'in gelişi hakkında) ve I: 54 (1656 Eylül'ünde ayrılışı hakkında). Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, o yıl daha geç bir tarihte bir İran büyükelçisi İstanbul'daydı ve 1657 Ocak'ında kentten ayrıldı; *age.*, 63-64.

²⁵ Aslında, 1650'lerden başlayarak Avrupa'nın birkaç kentinde kahvehaneler kurulmuştu ve hızla yayılacaktı. Râlab ve Hildebrandt 1657'de, Tuna'yı geçtikten sonra Silistre paşası tarafından ilk ağırlandıklarında kahveyle tanışmışlardı ve bunun hâlâ kültürel sınırı aşmanın bir parçası olduğunu düşünüyorlardı. Hildebrandt, paşanın refakatindeki din değiştirmiş bir Almandan, aynı anda sunulan şerbetin kahve gibi acı olmadığını öğrenince sevinmişti (s. 112). Râlab'a, "kahveyi ağzını yakmadan" nasıl içeceğinin gösterilmesi gerekmişti (s. 617).

başka efsanevi kentlerdeki örneklerden ilham alınmış olsun, görünüşe bakılırsa eşit bir hevesle benimsediği, neredeyse dört yüz bin kişilik o mega kentte başlatıldı ya da harmanlandı. İstanbul'un, muhafazakâr tepkilerin, müminler toplumunun dokusunu kendi bildiğim gibi koruyacağım diyen bir hareketle bir araya geldiği bir merkez oluşu da şaşırtıcı değildir. Davetkâr gelebilir, ama o dönemlerde yerkürenin değişik yerlerindeki püriten eylemciliğin, örneğin İngiltere ve Yeni Dünya'daki Püritenler, Rusya'daki Eski İnançlılar, İran'daki Ekberiler gibi merak uyandırıcı benzerliklerin peşine düşülecek yer burası değil. New Haven (Connecticut) sakinlerinin Şabat gününü ırmağı geçmeme ya da sporla uğraşmama kuralıyla karşı karşıya kaldıkları sırada, sözgelimi İstanbul'dakiler yalnızca Hz. Muhammed gibi selamlaşmaları konusunda uyarılmışlardı. Sayıları çok az da olsa, Kadızâdeli'nin Kazaklar arasında taraftar bulması, püriten coşkunun 17. yüzyılda çeşitli kültürlerle nasıl cazip geldiğine iyi bir örnek oluşturabilir.²⁶

Kâtip Çelebi'nin kaleme aldığı en önemli kitaplardan birinin konusu, Kadızâdeli taraftarları ile tarikatlardaki rakipleri arasında hüküm süren şiddetli çekişmelerdir. Bu küçük kitap hâlâ, 17. yüzyıl boyunca İstanbul'da meydana gelen olaylarla ilgili en iyi giriş metnidir.²⁷ Bununla birlikte, Kâtip Çelebi bu tartışmada saf tutmamıştı. Sıradan insanların alışkanlıklarını ya saklamaya kalkışmayı, bu alışkanlıklar isterse yakın zamanda yayılmış olsun ya da şüphe uyandırsın, anlamsız, daha da kötüsü potansiyel bir zorbalık olarak görüyordu. Onun için önemli olan, acilen tartışmaların üstüne çıkmak ve Avrupa'nın dünyaya hakim olmasına yol açacak yeni ve taze bilgi kaynaklarını anlamak, özümsemek ve hazmetmekti.

Avrupa tarihi ve siyasi coğrafyasına duyulan ilgi de artmıştı; Kâtip Çelebi'nin ve onun gibilerin temsil ettiği yeni entelektüel sahneyi bu olgu karakterize ediyordu. Kâtip Çelebi'nin Avrupa'yla ilgi konuları incelemeye girişmesi, bu kitabın tarih, coğrafya ve politikası hakkında çeşitli eserlere, Avrupalılar arasında yaşayanların anılarına ilham vermişti; ya da Kâtip Çelebi belki basitçe düşüncelerini bu eserlerden önce kaleme almıştı. Bütün bu eserleri, Lale Devri öncesi ve sırasında oluşan anlamlı bir külliyyat olarak kabul etmek gerekir.²⁸

²⁶ 1656'daki Kadızâdeli karışıklığının, tarafsız olmasa da, en bilgilendirici ve eğlendirici anlatısı, hareketin sansürlü bir özetıyla birlikte Na'ima'da (VI:218-30) yer alır, Kazaklara 225. sayfada değinilir.

²⁷ Geoffrey Lewis'in bir girişi ve notlarıyla İngilizce çevirisi için bkz. *The Balance of Truth by Katip Chelebi*, Londra 1957.

²⁸ Osmanlıların Avrupa'ya dair ne bildikleriyle ilgili daha geleneksel ve çok daha az olumlu bir değerlendirme Bernard Lewis'dedir (*The Muslim Discovery of Europe*, New York ve Londra 1982). Aynı düşünce çizgisinde, Kâtip Çelebi'yi "[Osmanlı'nın] Avrupa konusundaki cahilliğinin bir göstergesi" olarak sunan bir eser için bkz. V. L. Menage, "Three Ottoman Treaties on Europe," *Iran and Islam*, ed. C. E. Bosworth, Edinburgh 1971, s. 421-33.

Güneydoğu ve Doğu Avrupa'nın, ayrıca Osmanlıların dünyanın o köşesindeki devletler ile ilişkilerinin geleceği bakımından en önemli gelişmelerden biri, Fener beylerinin 17. yüzyılın ortasında başlayan yükselişiydi. İstanbul'un Fener semtini merkez edinmiş bu Rum Ortodoks seçkinler, saray tercümanları ve diplomat olarak hizmet ettiler, (18. yüzyılda) Eflak ve Boğdan voyvodalıklarına atandılar. Bu olgu, Yunan ticaret burjuvazisinin Balkanlar'da aynı dönemde yükselişinden ayrı düşünülemez, bir ölçüde de Osmanlıların, Rusların önderliğinde bir Ortodoks Doğu Avrupa'nın yükselişini fark etmesine bağlanabilir.²⁹

Râlab'ın günlüğüne baktığımızda, temasta bulunduğu Osmanlılardan bazılarının, görüşmek üzere gelmiş olduğu konular hakkında bilgili olduklarını, hatta konuları çok iyi kavradıklarını görmekten fazla şaşırmadığını anlayabiliyoruz. Anlatısında, "bu insanların kararsız bir zihin yapıları var" ya da "bu millet çok batıl inançlı" gibi kültürel klişelere ve kalıplaşmış örneklerle başvurmadan edemese bile, 19. yüzyılın Avrupa yazılı metinlerini karakterize eden oryantalist küçümsemeye ya da romantizme neredeyse hiç rastlanmaz.³⁰ Modern çağın başlangıcındaki kimlik kavramlaştırmaları bakımından, Râlab'ın da "Hıristiyanlık ve Türkiye"nin coğrafi sınırları hakkında son derece bilinçli olduğunu ve söz konusu sınırları, dönemin insanları gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Avrupa'daki sınırları etrafında çizdiğini gözlemlemek gerekir.³¹

Osmanlıların, İsveç'in müttefiki Erdel prensinin eylemini hoş görmeme kararı belki Râlab'ı hayal kırıklığına uğratmıştı, ama hayatının sonraki döneminde, uzakta olsa da ve "Türkiye" haberlerini fazla merakla izlemese de, baba-oğul iki Köprülü'nün peş peşe gelen yönetimlerinde dikkatle tasarlanan politikaların Osmanlı İmparatorluğu'nun nispeten işine yaradığını fark etmiş olsa gerekir. Râlab'ın İstanbul'dan ayrılmasından sonraki 25 yılda, Osmanlı İmparatorluğu en başarılı genişleme evresini yaşadı ve Doğu Avrupa'da o

²⁹ Doğu ve Orta Avrupa devletlerinin hizmetinde arabulucu, dragoman ve kâtip olarak belki daha küçük, ama ilginç roller oynayan başka Rumlar da vardı. Bkz. örneğin, kariyerinde Khmelnitski tarafından X. Karl Gustaf'a elçi olarak gönderilmek de bulunan Daniel de Graecani, Atheniensis: Babinger'in Hildebrandt'ın gezileriyle ilgili konferansının edisyonunda, s. 220'deki son not. Krş. ayrıca Londra'daki İsveç elçisinin 1655'te, İsveç kralına yazılı bir mektubu teslim eden, "Türk, Kazak, Tatar ve Muskovitlerin meseleleri hakkında çok bilgili biri" dediği Leonard Filaras; Michael Roberts, çev. ve ed., *Swedish Diplomats at Cromwell's Court, 1655-1656: The Missions of Peter Julius Coyet and Christer Bonde*, Londra 1988, s. 143-44). Bu kitapta yer alan belgeler, İstanbul ve Avrupa'nın başka yerlerindeki İsveç diplomatik çabalarına dair ilginç karşılaştırma noktaları sunar.

³⁰ Krş. örneğin Knut Hamsun ve H. C. Andersen, *İstanbul'da İki İskandinav Seyyah*, çev. B. Gursaler Syvertsen, İstanbul 1993.

³¹ Modern çağın başlangıcında yaygın görülen ve dini bir kimliği dindışı-siyasi bir kimlikle yan yana koyan bu asimetrik kullanımın, kendi çağımızda "Avrupa ve İslam" olarak tersine çevrildiğine dikkatinizi çekerim.

zamana kadarki en geniş topraklarına ulaştı. Osmanlı siyasetinin, Râlab'ın müzakere etmeye geldiği o eylem bölgesindeki (Orta-Doğu Avrupa) en büyük başarılarından biri, Harsany'nin öğrencilerinden olan yeni prens Mihail Apafiy'in (1662-90) görülmemiş uzunluktaki saltanatından da anlaşılacağı üzere, herhalde Erdel'deki istikrardır. Bu durum dikkat çekicidir; Apafiy öncellerinden daha becerikli bir hükümdar olduğundan değil, hükümdarlığı Osmanlı bakış açısından basitçe istikrar anlamına geldiği için...

Osmanlıların kısa bir süre önce fethettiği Güney Polonya'da, 1681 dolayında, Kamanice'de (Kamaniecz) yürütülen kadastro çalışması,³² 1683'te İkinci Viyana Kuşatması'ndan sonra ortaya çıkan güçler dengesini bilen biz modern gözlemciler için son derece garip bir belgedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu mükemmel çalışmadan sonraki birkaç yıl içinde Doğu Avrupa'nın siyasi aktörlerinden biri olabilmenin dayanaklarını hangi koşullarda kaybettiğini çok iyi biliyoruz. Osmanlılar 15. ve 16. yüzyıllarda fethettikleri toprakların kadastrasını çıkarmış, kaynaklarını yeniden dağıtmış, yasalarını düzenlemiş ve bu çalışmaları bürokratik bir titizlik ve hükmetme iradesiyle yürütmüşlerdi. Kamanice Defteri'nde de aynı titizlik görülür; Osmanlıların 17. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Köprülülerce yönetilen ihtirash Doğu Avrupa girişimlerinin idari karşılığıdır. Göz alıcı askeri boyutlarından tek düze bürokratik boyutlarına kadar, tüm olay müthiş bir başarı, neredeyse imparatorluğun şanlı ve yayılmacı eski çağlarına geri dönüş gibiydi. Bununla birlikte, 1683'te Viyana'dan o feci geri çekilişin ve bunu takiben Balkanlar'da *pax ottomana*'nın ciddi bir darbe yemesinin sonucu olarak, yüzyılın sonuna doğru koşullar çarpıcı bir biçimde değişti. Osmanlı-İsveç ilişkileri 18. yüzyılın ilk yıllarında, XII. Karl'ın maceralarıyla tekrar alevlenecekti.³³ Hem Osmanlılar, hem İsveçliler, Kâtip Çelebi, Jacab Nagy de Harsany ve Claes Râlab gibi figürler sayesinde birbirleri ve aralarındaki dünya hakkında artık çok daha fazla bilgi sahibiydiler.

³² Dariusz Kolodziejczyk tarafından mükemmel bir biçimde yayına hazırlandı: *The Ottoman Survey Register of Podolia (ca. 1681): Defter-i Mufassal-i Eyalet-i Kamanice*, 2 cilt, Cambridge, Mass. 2004.

³³ Nimet Kurat Akdes, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, 2 cilt, İstanbul 1943.

Alay-ı Hümayun'u tasvir eden yirmi resim

Karlın Adahl

RÅLAMB'IN ELÇİLİĞİNDEN bize kalan en önemli sanatsal miras, Rålamb'a ait olan ve bugün Stockholm'de Nordiska Museet'te muhafaza edilen yirmi resimdir. Bu resim koleksiyonu hem 17. yüzyılın ortasındaki Osmanlı İmparatorluğu'nun ve IV. Mehmed'in saltanatının belgeleri, hem de İsveç'te bu kadar erken bir tarihte Osmanlı dünyasına duyulan ilginin örneği olarak, benzersiz bir kültürel mirastır. Resimlerin konusu, Osmanlı padişahı ve saray mensuplarını bir Osmanlı kentinin, muhtemelen İstanbul'un sokaklarından geçerken gösteren bir alaydır; Rålamb İstanbul'da kaldığı sırada meydana gelen ve günlüğünde anlatılan bir olayla ilgili sayılabilecek bir motiftir bu.

Rålamb 10 Eylülde, "Türk İmparatoru"nun Edirne'ye ya da Rålamb'ın bildiği biçimiyle Hadrianopolis'e gideceğinin kendisine söylendiğini yazıyordu. İki hafta sonra, 23 Eylülde, Valide Hatice Turhan Sultan'ın Davutpaşa'ya giderken İstanbul'dan geçeceğini öğrendi.¹ Bunlar Sultan IV. Mehmed'in yola çıkış hazırlıklarının bir parçasıydı. Rålamb, kent sakinlerinin çoğu gibi, valide sultanı görmeye hevesliydi. Sokakların sessiz ve boş olması gerektiğine dair emirler bulunduğundan, görülmemek için bir ev kiraladı, böylece kafeslerin ardına iyice gizlenmiş olarak alayı seyrebilecekti.

Ancak Rålamb hayal kırıklığına uğradı, valide sultan evin önünden geçmedi; Rålamb yalnızca eşyayı taşıyan deve ve katırları görebildi.

¹ Claes Rålamb, *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*. Yay. Christian Callmer, Historiska Handlingar del 37, Stockholm 1963, s. 156. Davutpaşa, Edirnekapı dışında, Topkapı ile Bayrampaşa arasında Edirne yolu üstündedir.

Istanbul Panoraması.
G. J. Grelot,
*A Late Voyage to
Constantinople*,
Londra 1683.

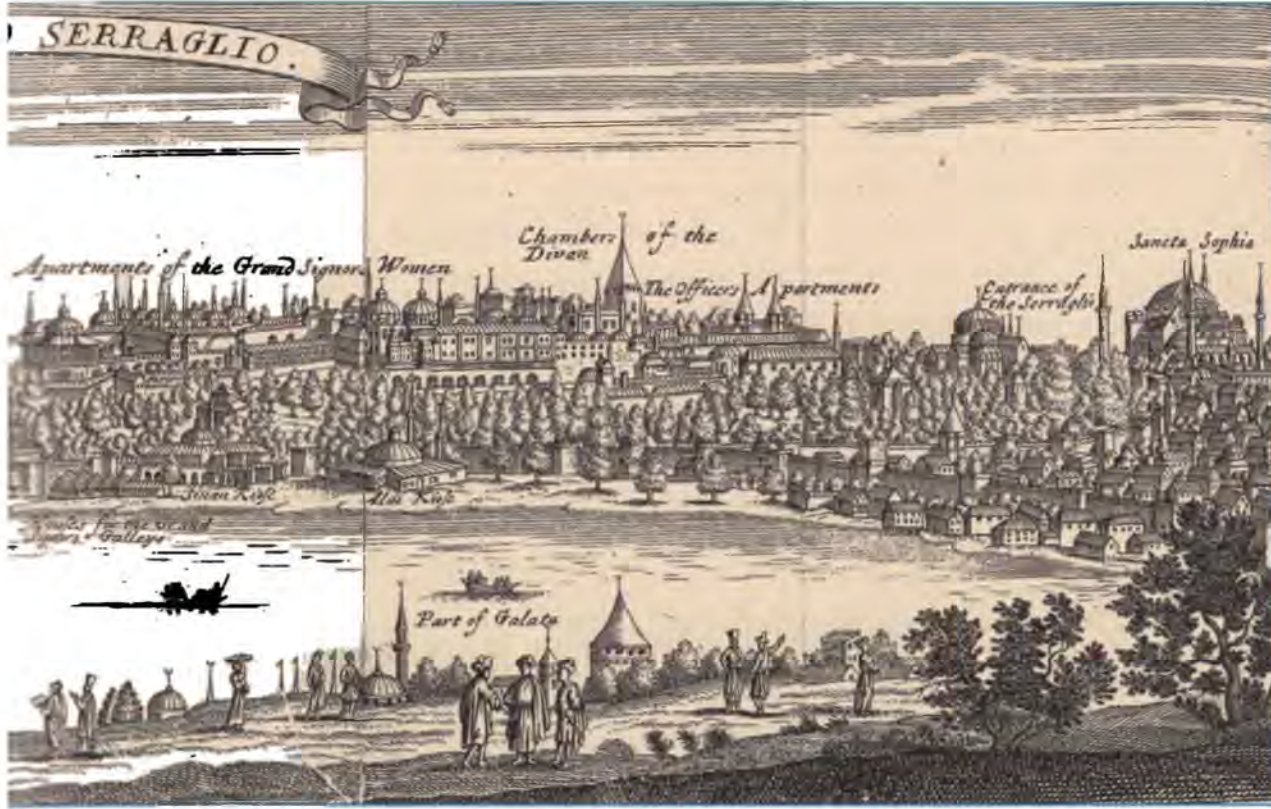
Ertesi gün, 24 Eylülde, padişah ile maiyeti, Râlab'ın kiralamış olduğu evden seyrettiği bir alayla İstanbul'u terk ettiler. Râlab'a Gotthard Wellingk refakat ediyor, Wellingk'in kâtibi Conrad Jacob Hiltebrant günlüğüne Rum kılığına girmiş olduklarını, alayı seyrederken kendisinin elçilerin arkasında durduğunu yazıyordu.² Sokağa, alayı seyre çıkan kimse yoktu. Padişah gelene kadar kent halkı toplanmadı. Muazzam bir alaydı ve sabah erkenden başlayıp muhtemelen saatlerce sürdü. Padişah sokaklardan geçerken, herkesin kendisini görmesi ve hayır dualarıyla selametlemesi için başını bir yandan öbür yana çeviriyordu.³ Padişah ve atının önüne çiçekler serpiliyordu.

Râlab günlüğünde alayı aşağıdaki gibi tasvir etmişti:

24: İmparator [Padişah] İstanbul'dan Davutpaşa'ya şöyle bir alayla gitti. İlk önce, gün ağarırken yeniçeriler (çoğu yaşlıydı) 10, 20, 30'luk gruplar halinde

² Callmer 1963, *Diarium*, s. 156.

³ Hiltebrant şöyle yazıyordu: "Welcher mit dem Kopf hin und her zu beyden Seiten glück und heyll aud den Weg zurieffen." [Başını bir bu yana, bir o yana sallayan padişaha kazasız belasız bir yolculuk diliyorlardı]; bkz. C. J. Hiltebrant's *Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise (1656-1658)*, Stockholm 1937, ed. F. Babinger, s. 137.

düzensiz olarak yola koyuldular. Ardından bazı çavuşlar geldi, onları önlerinde büyük sarı bir sancakla, zırhlar giymiş Galata ahalisi izledi. İçlerinden 40 kadarı yaldızlı göğüs zırhı giymişti, bu da onların zırh imalatçıları olduğunu gösteriyordu.

Sonra zırhlı, yeşil başlıklı topçu piyadeleri ellerinde geniş baltalarla geldi. Onları kalabalık bir çavuş grubu izledi. Uzun bir süre sonra üç çavuş gelip yolu açtı, onların ardından zırh giymiş bazı düşük rütbeliler geniş baltalarıyla yaya geçtiler. Onları ellerinde asalarıyla büyük bir yeniçeri kalabalığı izliyordu. Yeniçerilerden sonra kırmızı yeşil bir sancakla Asya Paşası [Anadolu Beylerbeyi] geldi. Sancakları değişik renklere boyanmış at kuyruklarından [tuğlar] oluşuyordu. Sonra at sırtında, zırh giymiş büyük bir yeniçeri kalabalığı, sonra piştovlarıyla bostancılar, sonra İstanbul Ağası, ardından Macar süvarileri gibi küçük sancaklar taşıyan yeniçeriler, onlardan sonra atlı ve yaya, karma bir yeniçeri kalabalığı, sonra da siyah deri kıyafetli, yeşil yapraklarla sarılı ve atlarının üstünde kocaman tulumlarla padişahın sakaları geçti.

Az sonra, çavuşlar gibi giyinmiş, sarıklarına bir tüy [sorguç] takmış atlı topçu subayları geldi, sonra Yeniçeri Ağası'nın sarı kırmızı sancığı, sonra büyük

bir yeniçeri kalabalığı, sonra dört tuğ, sonra Yeniçeri Ağası'nın dört atı ve yine rütbesiz yeniçerilerden meydana gelen uzun bir kafilе geçti. Ardından hepsi leopar postuna bürünmüş, birkaç yüz kişiden oluşan en seçkin yeniçeriler geliyordu. Peşlerinden de at sırtında Yeniçeri Ağası'nın kendisi.

Bir süre sonra siyah deri giymiş, gümüş kuşak kuşanmış saray aşçıları. Sonra üç köşeli şapkalarıyla doğanlar taşıyan bir kalabalık [doğancılar], sonra çavuşların hizmetkârlarından meydana gelen ve daha küçük sarıklar bağlamış bir yaya kalabalık. Sarıklarının arkasına kurşuni sorguç takmış çavuşların sıraları bitmek bilmedi. Sonra padişahın çadırını kuran görevlilerden oluşan bir kalabalık geldi. Sonra at sırtında, kenarlarına samur kürk geçirilmiş altın işlemeli kaftanları olan birkaç cüce. Sonra büyük sarıklarla İstanbul kadısı ve kadılar. Burada ara verildi. Sonra Araplardan oluşan bir kalabalık geçti, sekizerlik iki sıra olmuş, el ele tutuşmuş bu kutsal adamlar korkunç bir sesle aralıksız hu çekiyorlardı. Bunları iki sıra halinde din adamları izliyor, Müslümanların ilerlemesi ve Hristiyanların yok olması üstüne bir ilahi söylüyorlardı. Sonra Muhammed'in soyundan gelenler yeşil sarıklar bağlamış olarak geçti. Sonra Muhammed'in sancağı, sancağın arkasından at üstünde ilerleyen ve Muhammed'in soyundan gelenlerin reisi olan Nakib Efendi. Sonra sekiz büyük tuğ. Sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, sonra kaymakam ve müftü, padişahın sancağı, sonra sekiz tuğ, onların peşinden çavuşların yedeğinde giden ve üstlerinde görkemli örtüler serili padişahın dokuz atı ve iki büyük deve. Develerden birinin binicisi vardı, diğeri sırtında küçük dörtgen bir eve benzer bir şey taşıyordu; içinde bir oğlan oturmuş durmadan Kuran okuyordu. Sonra padişahın av köpekleri getirildi, 26'sı süslenmiş, 26'sı süslenmemişti, sonra gümüş yaldızlı başlıklar giymiş iki subay, onların arkasından gümüş başlıklı, dolama ve beyaz ince entarili, ellerinde oklarıyla muhafızlar [solaklar], sonra iki paşa geçti. At sırtında, altın işlemeli bir kaftan giymiş Padişah, kavuğuna siyah balıkcıl tüylerinden yapılma, biri alınının üstüne, diğeri sağ tarafına iki sorguç takmış. Padişahla birlikte altın işlemeli kaftanları içinde iki kapıcıbaşı gidiyordu. Padişahın bindiği ata baştan başa elmaslarla süslü, silme iri inciler dikilmiş görkemli bir örtü atılmıştı. Padişahın arkasından içoğlanı denilen, yetişkin erkek uşaklardan oluşan, atlı, büyük bir kalabalık geliyordu. İçoğlanları üç köşeli başlıklar takmış ve kulaklarının önünden birer zülûf sarkıtmışlardı, uzun sakalları değil, yalnızca bıyıkları vardı ve hepsi de kırmızı kaftan giymişlerdi. Onların arkasından çeşit çeşit borudan, davuldan vb. oluşan mehter takımı geliyordu. Sonra dört deve, her devenin üstünde bir çift kös; bunlardan sonra saray mensupları, sonra padişahın kırmızı örtüyle kaplı ve dört katır tarafından çekilen tahtırevanı, ondan sonra kırmızı

zı örtüyle kaplı, Almanya'daki kır arabaları gibi yapılmış, altı atın çektiği arabası.⁴

Resimler

Yirmi resim bugün Stockholm'de Nordiska Museet'te muhafaza ediliyor. On beşi 1937'de Rålamb Aile Vakfı tarafından müzeye emanet verilmiş, ilave beş resim Nordiska Museet tarafından 1988'de satın alınmıştır.⁵ On dört resim bugün müzenin merkezi kısmında sergileniyor, altı resim depoda duruyor, bunlardan beşinin durumu naziktir, fena halde zarar görmüş durumdadırlar.

1937'ye kadar Rålamb ailesinin mülkiyetinde olan on beş resim, Rålamb'ın ismarlamış olduğu tarihten bu yana neredeyse 350 yıldır bir arada korundu. Resimler bir hayli iyi halde ve çok az rötuş gördü. Zarar gören beş resim 20. yüzyılın başında, muhtemelen 1938'de, başlangıçtaki yirmi resimden ayrılmış ve kötü koşullara maruz bırakılmıştı. Bu resimler kimi durumlarda, kompozisyonların ve üstlerindeki metnin artık ayırt edilemeyeceği ölçüde zarar görmüştür. Nordiska Museet'e emanet edilen yirmi resim 1938'de yeniden çerçevelenmiştir.

Yirmi resmin tamamı iri siyah harflerle A'dan U'ya kadar işaretlenmiş ve resimlerin alt kısımlarına, açılmış tomar halinde, içlerinde İsveççe siyah kaligrafik metinler olan beyaz etiketler resmedilmiştir. Nordiska Museet'e emanet verilen tablolar A, C, E, G, H, I, K, M, N, O, P, R, S, T ve U harfleriyile işaretlenmiştir. Müze tarafından satın alınan resimlere, ikisinde harfler artık silindiği halde, B, D, F, L ve Q harfleriyle işaret konulmuştur. Hiçbir resim alfabenin son harflerine tekabül etmese de, bu işaretler dizinin tam olduğunu gösterir.⁶

Resimlerdeki etiketlerde 17. yüzyıl el yazısıyla yazılmış zarif kaligrafik metin, alayda hangi saray ileri gelenlerinin gösterildiği, ayrıca görevleri hakkında bir açıklama sunar. Açıklamaların numaraları, resimdeki figürlerin üstüne yazılmış küçük siyah rakamlara denk düşer.⁷

⁴ Yazar tarafından İsveççe metinden yapılan, özgün metne elden geldiğince sadık kalan çeviri: Callmer, *Diarium* içinde, s. 156-57.

⁵ Env. No. 991059-NM 991073 ve NM 315161-NM 315165.

⁶ İlaveten kullanılmış olabilecek harfler yalnızca X ve Z'dir. İsveç alfabesindeki Y, Å, Ä ve Ö harfleri bu bağlamda büyük ihtimalle kullanılmazdı, U ve I olarak yazılan V ve J de.

⁷ Zarar görmüş resimlerde, sekansı işaretleyen bazı büyük harfleri görmek mümkün değil, beyaz etiketlerin üstündeki metin de tümüyle okunaklı değil.

Resimler tuval üstüne yağlıboyayla, gri tonları, mavi, yeşil ve kahverengi-yi içeren epeyce mat bir renk düzeni içinde yapılmış, beyaz ve göz alıcı de-recede parlak bir zincifre kırmızısı eklenmiştir. Vernik kullanılmamıştır. Orijinal tuval ensiz boylarda, yaklaşık 60 santimetre genişliğinde dokunmuş, iki boyu her resmin ortasında uzunlamasına birleştirilmiştir ve ek yerleri bo-yanın altında zar zor bellidir.⁸

Resimlerden on beşi çerçevelidir. Bütün resimlerin boyu 127 santimetre-dir, enleri ise 133'ten 203 santimetreye kadar değişir.⁹ Bütün resimlerde tu-valin eni bir, dolayısıyla bütün resimlerin boyu bir olduğu için, tuvalin tek bir rulodan kesildiği varsayılabilir. Kimi durumlarda resimler, muhtemelen Râ-lamb'ın ya da mirasçılarının evlerinden birinde duvarlara sığdırmak için, herhangi bir zamanda uçlarından kesilmişti besbelli. Kimi durumlarda, bo-yalı etiket de kesilmişti ve özgün boyutun değiştirilmiş olduğu böylece açık-ça kanıtlanıyordu.¹⁰

Resimler tekrar tekrar çerçevelenmiştir. Bu nedenle boya, resimlerin ke-narlarında zarar görmüştür. Resimler restore edilmemiştir ve yıpranmış olsa da özgün durumundadır.¹¹

Kompozisyon

Resimlerin konusu, Osmanlı padişahı IV. Mehmed ile maiyetinin, üst ve alt düzey görevlilerin katıldığı, yeniçeriler ve İstanbul kadısıyla başlayan, yeni-çeriler ve saray mensuplarıyla çevrelenen sadrazam ve padişahla biten bir alaydır.

Alay Eylülde yapıldığına göre, bu olayın en akla yakın gerekçesi, padişa-hın Edirne'ye avlanmaya gidişidir. 16. yüzyıldan bu yana padişahların yazı Edirne'de geçirmesi, aynı zamanda avlanması bir gelenektir.¹² IV. Mehmed av tutkunuydu, açık alanlar ve ormanla çevrili Edirne'deki çok daha serbest ha-yatı tercih ederek İstanbul'dan uzakta aylar geçirirdi.

Râ-lamb, günlüğünün İsveççe metninde, alayla ilgili hiçbir gerekçe göster-mez, yalnızca padişahın Edirne'ye gittiğini belirtir. Gelgelelim, günlüğün İn-

⁸ Q harfiyle işaretlenen tablo 2006'da restore edilmiştir. Bkz. Sara Ellenius'un bu kitaptaki makalesi, s. 302-313.

⁹ Resimlerin tek tek boyutları için bkz. s. 127-160.

¹⁰ Bkz. Sara Ellenius, bu kitapta s. 302-313 ve Per Falck, bu kitapta s. 114-125.

¹¹ Bkz. Sara Ellenius'un restorasyon raporu, bu kitapta s. 322-23.

¹² Bununla birlikte, Avusturya büyükelçisi Ogier Ghislain Busbecq, Sultan Süleyman'ın 1558'de kışı geçirmek için sarayını "âdet gereği" Edirne'ye taşıdığını yazar, Busbecq 1968, s. 61.

A

B?

C

F?

G

H

M

N

O

S

T

U

D

E

K

L?

P

Q

R

gilizce versiyonunda, epeyce tuhaf bir açıklama getirir.¹³ Günlüğün bu versiyonunda şöyle yazar:

İstanbul'da kaldığım sırada Sultan Mehmed, bir Türk padişahının reşit olduğu ve annesinin vasiliğinin sona erdiği 17. yaşına bastı. Bu durumda kanunen imparatorluğun eski başkenti Edirne'ye gidip vezir tarafından kavuğuna takılacak üçüncü bir sorgucu hak edeceği bir sefere çıkmak zorunda.¹⁴

Rålamb için bu olay besbelli tarihi bir öneme sahipti, bu nedenle de onu özellikle ilgilendiriyordu. Rålamb, alayın gerçekleşmesinden aylarca sonra günlüğüne, Osmanlı İmparatorluğu'nun âdetleri konusunda Albertus Bobowski'den bilgi almış olduğunu yazacaktı. On yıldır Topkapı Sarayı'nda çalışmakta olan, din değiştirmiş "Turck Natione Polonus" [Leh Milletinden Türk] 8 Aralıkta Rålamb'ı görmeye gelmişti. Rålamb'a göre, saray ve mahkûmlara nasıl davranıldığı üstüne bir sohbetten sonra, Bobowski konuşmasını Edirne'ye giden alaydan söz ederek sürdürdü:

Padişahın Edirne seyahatinin gerçek nedenini söyledi. Padişah artık 17 yaşına basmıştı ve bu yaşa gelince bütün padişahlar, Avrupa'daki ilk ikametgâhları olan Edirne'ye ilk ziyaretlerini yapmak zorundaydılar. Ancak ondan sonra kendi başlarına hükmedebilirlerdi. O ana kadar annelerinin gözetimi altındaydılar.¹⁵

IV. Mehmed 1640'ta doğmuştu. Babası Sultan İbrahim'in 1648'de katli üzerine yedi yaşında tahta çıktı. 1657'de on yedi yaşına basmıştı.

Ancak, Osmanlı padişahlarına değgin gelenekleri inceleyen başka kaynaklarda bu âdete değinilmez. En basit ve mantığa uygun açıklama, Mehmed'in o Eylülde Edirne'ye avlanmaya gitmekte oluşudur.¹⁶ Padişah, Tunca

¹³ Hiltebrant'ın, padişahın vebadan kaçmak için kentten ayrıldığı varsayımı, belgelere göre resmi görevliler ve diplomatlar veba nedeniyle kenti sık sık terk edip Boğaziçi'ndeki köylerde kalmak zorunda kalsalar da, yanlış bilgiye ya da yanlış anlamaya dayanıyor olabilir.

¹⁴ Metin şöyle devam ediyor: "Çünkü bundan önce yalnızca iki sorguç takabilir ve bunların ucu aşağı sarkmalıdır; ama bu yolculuğu yaptıktan sonra o iki sorgucu dikine yerleştirebilir ve daha önce söylediğim gibi üçüncü bir sorguç ekleyebilir, ancak bir yeri fethedene kadar bunun da ucu aşağı bakmalıdır. Fetihten sonra hepsini dikine takar ve uyrukları tarafından padişah olarak kabul edilip tam yetkili sayılır." Bkz. *A Relation of Voyages*, 1732, s. 711.

¹⁵ "Kom och till förmåla råttas orsaken till Turckiske Kåijsarens resa åt Adrianopel, som war att han nu hade fyllt sine 17 Åhr, då alle Turckiske Kåijsare åre skyldige at giora deras förste resa åt Adrianopel, som har varit förste Residens af deras rijke uti Europa. Då de trådde till egen Direction af deras regemente. Der de alt der in till Åro under uppsickt af deras Mödrar." Callmer 1963, *Diarium*, s. 168.

¹⁶ "Sultan Mehmed gerçekten hayatının daha da fazla bir bölümünü at sırtında geçirecekti, ama savaşın zorluklarından ziyade av zevkinin peşinden koşarken. Çocukken yeterli eğitim görmediğinden, küçük yaşta her türlü oyuna merak sarıp 'Büyük Avcı' olarak tanınacaktı." Lord Kinross, *The Ottoman Centuries, The Rise and Fall of the Turkish Empire*, 1979, s. 333.

Irmağı üstündeki, “Yeni Saray” diye anılan Saray-ı Âmire’de uzun süreler kalırdı.¹⁷ Kimi kaynaklara göre, zamanını İstanbul’dan ziyade Edirne’de geçirme alışkanlığı içindeydi ve en gözde eğlencesi olan avlanmanın keyfini çıkarırdı. Alayda doğancılarının ve Mehmed’in köpeklerinin de bulunması, padişah ve maiyetinin katıldığı alayın en akla yakın amacının avlanma olduğunu sezdiriyor.¹⁸

Alayın nedeni konusunda Râlabamb doğru bilgilendirilmemiş olabilirse de, kiraladığı evin kafesleri arkasına gizlenmiş olarak gördüklerini çok ilginç bulduğu açıktır. Ayrıca, gördüğümüz gibi, alay düzenini ve katılanları, görev ve giysilerini, alametlerini ve ne taşıdıklarını ayrıntılı tasvir eder.

Râlabamb’ın günlüğündeki metni ve tabloları, etiketlerden de yararlanarak kıyasladığımızda, alaydaki görevlilerin ve saray mensuplarının düzeniyle ilgili olarak, günlükteki alay tasviri ile tabloların tamamen değilse birbirine apaçık denk düştüğünü görürüz.¹⁹ Ne var ki Râlabamb, günlüğünün İngilizce versiyonu kadar (kısaltılmış) resmi versiyonunda da alaydaki saray mensuplarını ya da görevlileri ayrı ayrı tasvir etmez, yukarıda alıntılanıldığı gibi yalnızca olayla ilgili kısa bir açıklamada bulunur.²⁰

Conrad Jakob Hiltebrant’ın günlüğünde de alay tasvir edilir. Hiltebrant’ın tasviri daha kısadır ve günlüğünün geri kalan kısmı gibi, daha ziyade Râlabamb’ın günlüğünün bir kopyası gibi görünür. Herhangi bir ek bilgi verilmez.²¹

Alay-ı hûmayun

Tablolarda alay sağdan sola hareket eder, sözde Topkapı Sarayı’ndan çıkar ve Râlabamb’a göre Edirne Kapısı’ndan geçerek Davutpaşa’ya doğru ilerler. Resimlerin numaraları ya da harfleri, Râlabamb’ın alay kavramının panoramik olduğuna işaret eder: Alaya tek noktadan bakılmış ve A tablosundaki başlangıcından U tablosundaki bitimine kadar bütün alay izlenmiş, resimler alayın hareketinin tersi yönde numaralanmıştır. Gelgelelim, seyrettiği pencereden Râlabamb, her defasında ancak bir sahneyi, resimlerin numaralandığı düzen içinde görebilirdi.

¹⁷ *History of the Ottoman State, Society & Civilisation*, ed. E. Ihsanoğlu, İstanbul 2001, s. 139.

¹⁸ Bkz. Callmer, *Diarium*, s. 158 ve Tablo T.

¹⁹ Callmer, *Diarium*, s. 156-58.

²⁰ *A Relation of a Journey 1732*, s. 711.

²¹ Hiltebrant 1937, s. 136.

Alay görevlere göre farklı gruplara ayrılmıştı. Râlab'ın tasvirine göre alaya yüzlerce kişi katılmıştı. Resimlerde yaya ve at sırtında toplam 170 kişi resmedilmiştir.

Her resimde beş ilâ yirmi figür yer alıyor, resimlerin çoğunda atlar, toplam üç deve ve birkaç da araba var. Yüzler hafifçe seyirciye dönüktür, çoğu üç çeyrek profilden resmedilmiştir, vücutlar da profilden ya da üç çeyrek profilden gösterilmiştir. Kimi resimlerde adamların ve atların arkası seyirciye dönüktür ya da onları cepheden görürüz.

Resimlerin hepsinde alayın fonu, gri renkli iri yuvarlak kaldırım taşları döşeli bir sokağı gösteren bir ön plan ve bir kenti gösteren bir arka plan arasında bölünmüştür. Arka plan, A tablosundan M tablosuna kadar yalnızca evlerden meydana gelir, alayın sonunda, yani Edirne Kapısı'na en yakın kısmını gösteren ilk resimlerde evler gitgide seyrekleşir. M'den U'ya kadar kimi resimlerde, alay ve kentin binaları arasında düz bir duvar görülür. Duvarın gri yüzeyinde, düz ve basit bir arkaplan oluşturan bazı küçük ve zar zor görünen siyah pencere açıklıkları dışında mimari bir süsleme yoktur. Kentin yapılarının –evler, kuleler ve kubbeli, minareli camiler– arkasında ve üstünde, renkleri bazı resimlerde uçuk maviye dönen büyük yeşil ağaçlar ve pembe renkli hafif bulutların yer aldığı açık mavi bir gökyüzüne karşı koyu yeşil serviler var. Bütün adam, at ve arabalar, kimi zaman ikili üçlü sıralar halinde dar bir temel çizgi üstünde hareket ederler; ressamın aşıkâr amacı, alaydaki her katılımcıyı ve giysisini mümkün olduğu ölçüde açıkça göstermektir. Seyirciyle ilişkisi bakımından bir figürün önemini ya da uzaklığını belirtecek bir büyüklük farkı mevcut değildir.

Alayın başında asesbaşı [*Hazaspassi*]* ve subaşı [*Subassi*]** vardı, onların önünde yeniçeriler ile çavuşlar yürüyordu. Râlab'ın metnine göre çavuşların sayısı altmıştı, resimde ise sembolik olarak yalnızca birkaçı gösterilmiştir.²² Sonra cebecibaşı [*Zepsibassi*] geliyor, onu üçüncü resimde başka yeniçeriler, çorbacılar [*Giorbaziller*] ve Bektaşî dervişleri takip ediyordu. Bu resmin sonunda yeniçeri ağasının yağmurluğunu (müssa) taşıyan çuhadar vardı.²³ Yeniçeri sakalarının [*zakaler*] ve astlarının (Tablo E) ardından başka yeniçeriler, yeniçeri ağası ve (Tablo K) padişaha yol açan alay çavuşu [*Alaichaus*] gelir, onları saray hademeleri müteferrikalar [*Mutafaraka*]

²² Resimlerdeki etiketlerin metinleri için bkz. s. 127-160.

²³ Râlab'ın yazımı köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Görevliler için ayrıca bkz. Nurhan Atasoy'un bu kitaptaki makalesi.

* Yeniçeri ocağındaki askeri görevinin yanı sıra İstanbul'un düzenini korumakla da yükümlü olan 28. ortanın çorbacısına verilen ad –ç.n.

** Günümüzde zabıta ve belediye memurlarının gördükleri işlere bakan görevlinin adı –ç.n.

takip eder. Sonra sadrazamın maiyeti (Tablo M) ve padişaha en yakın görevliler, Râlab'a göre sayısı 200'ü bulan kapıcıbaşılar [*Capezi Passj*] yürür (Tablo N, P, R). P tablosunda tarikat şeyhleri [*Schejhler*] ve "içinde Kuran bulunan küçük bir mabedi taşıyan" ("*ett litet Capel der Alcoranen liger uti*") bir deve görülür.

K tablosundaki ilginç bir ayrıntı, karanlık bir kapı açıklığından alayı izleyen bir figür, belki bir kadındır. Yirmi resimde, alaya ait olmayan tek insan odur.

Sonra sadrazam, padişahın cüceleri [*Giugeleri*] ve padişahın av köpeklerini yetiştiren samsoncular [*Samsungiser*] gelir (Tablo R). Sonunda peyk [*Pe-ik*] denilen uşak ve muhafızlar, solak [*Solak*] ve solakbaşı [*Solak Passi*] denilen değişik rütbelere okçular tarafından kuşatılmış padişah görünür (Tablo S). Son resimlerde ve alayın da sonunda hadımağaları, doğancılar, kösleriyle [*kiösler*] mehter gelir. Alay, saray aşçıları [*Aschi*] ve aşçılar sakasıyla [*Haschilar Sagasj*] sona erer (Tablo U).

Padişahın önü ile çevresindeki zemin, narince çizilmiş rengârenk lale ve çiçeklerle kaplıdır.

Bütün bu insanlar, değişik düzeylerdeki görevliler ve sarayda birbirinden kesinlikle farklı görevleri bulunan hizmetkârlar, adamakıllı gelişmiş bir teşrifat düzeninin bir parçasıydılar, sözgelimi sakaların pratik değil, daha ziyade törensel bir işlevleri vardı.

Eski İstanbul semtleri, daha doğrusu, eğer Râlab'ın gözlem noktasından bakılırsa, alay Topkapı Sarayı'ndan Edirnekapı'ya doğru gittiğine göre Fener ve Balat semtleri olması gereken arkaplanı, herhangi bir tanıdık binanın aracılığıyla teşhis etmek mümkün değil. Bazı resimlerde en yakın arka plan, koyu, kahverengimsi gri duvardır. Tüm resimlerde evler, kuleler ve geniş kubbeli, narin minareli camiler Osmanlı üslubundadır. Evlerin çoğu kare ya da dikdörtgen plan üstüne eğik çatılıdır; kuleler, yuvarlak, sivri, konik çatılı olup Galata Kulesi'ne benzer. Öte yandan camilerin kubbeleri, İstanbul'daki gerçek yapılarla pek benzerlik taşımaz. Eğer Râlab kentin, kendisinin tanıdığı gibi kendine özgü ve gerçeğe uygun bir resmini istemiş olsaydı, bu pek kolay olmazdı, çünkü İstanbul'un bu kısmı Haliç'e yakın olduğundan önemli camiler ya da özel karakterli başka yapılar yoktu.

Figürler ile atlar naif ve stilize edilmiş bir tarzda resmedilmiş olup son derece basmakalıptır. Ressam, sanki şablon kullanılarak çizilmiş gibi, atları neredeyse tıpatıp aynı duruş içinde tekrarlayarak, resmini bir grup modelden çıkarmışa benziyor. İnsanlar genellikle kısa ve tombuldur. Farklı üniforma ve kostümleriyle, özellikle incelikli işlenmiş başlıklarıyla, ilaveten görevlilerin işlerini belirten alametleriyle ayırt edilebilirler.

Kostüm ve üniformalar kadar atlar da, Râlab'ın İstanbul'da satın aldığı kıyafetnamedeki bazı imgelere yakından uyar. Gelgelelim, kıyafetname, tam bir model oluşturmuş ya da tam bir eskiz defteri işlevi görmüş denilecek kadar yakın değildir resimlere, oysa kıyafet albümünü bizzat Râlab satın aldığına göre, bu doğal bir varsayım olurdu. Kıyafetnamedeki figürlerin yirmi kadarı resimlerde teşhis edilebilir veya daha ziyade resimlerdeki figürlere uymaktadır; belki de onlara modellik etmiş olabilir.²⁴

Râlab Albümü'ndeki küçük kıyafetname resimlerine gelince, bunlar Osmanlı minyatürleriyle ve erkekler ile kadınların dönemin minyatürlerinde temsil edilişiyle bağlantılıdır. Şu soruyu gündeme getirebilir bu: Minyatür sanatçıları kıyafetnamedeki resimlere ilaveten büyük resimleri yapmak için de çalıştırılmış olabilirler mi? Bununla birlikte, Râlab resimleri ve dönemin Osmanlı minyatürleri ile albüm imgeleri arasında hatırı sayılır üslup farkları var. Râlab resimleri yakından incelendiğinde, özellikle hacim duygusu yaratmak için gölge ve ışıkla vurgulanmış yüzlerin tasvirinden, resimlere Batılı bir sanatçının elinin ve fırçasının değdiği açıkça görülür. Ressam ayrıca bu dönemin Osmanlı sanatında hiç rastlanmayan bir tarzda ağır, şişkin göz kapaklı, top biçiminde iri gözler resmetmiştir; ne tuhaftır ki, bu tarz elli yıl sonra, Fransız büyükelçisi Marquis de Ferriol'a 1699'da İstanbul'a giderken refakat eden ve kentte atölyesini kuran Flaman ressam Jean-Baptiste Vanmour'un resimlerinde ortaya çıkacaktır. Vanmour'un resimleri aşikâr nedenlerden dolayı Râlab resimleriyle ilişkilendirilemez, ama erken Barok döneminde oluşan yaygın bir geleneğe işaret ediyor olabilir.²⁵

Bütün resimler sırayla birleştirildiğinde, münferit resimlerin beklenenden daha zayıf ilişkili olduğu gözlemlenebilir. Figürlerin boyutlarındaki farklar kadar, sıralamada da kesintiler olması, resimleri farklı ressamın yaptığı- nı akla getirir. Bu durum, ustanın kimi işleri çıraklarına bıraktığı olağan atölye uygulamasıyla açıklanabileceği gibi, çok sayıda resmin aynı anda birkaç sanatçının çalışmasını gerektirdiğini de gösterebilir.²⁶

Resimlerin kökeni ve ressam

Osmanlı sarayına ve saraydaki görevlilere aşına olan, yine de Batı üslubu ve uygulamaları konusunda eğitim gördüğünü açığa vuran bu ressam kimdi?

²⁴ Bkz. Majda, bu kitapta s. 176-245.

²⁵ Eveline Sint Nicolaas ve başkaları, *An Eyewitness of the Tulip Era, Jean-Baptiste Vanmour*, İstanbul 2003; R. van Luttervelt, *De "Turkse" Schilderijen van J. B. Vanmour in zijn School*, İstanbul 1958.

²⁶ Alaya katılanların sırası, Râlab'ın metniyle kıyaslandığında kimi durumlarda tersine çevrilmiştir, ama metne göre sıralansa bile tek tek resimlerin arasında boşluklar var.

Rålamb'ın, bir İsveçli diplomatın anılarını görsel olarak canlandırması için tuttuğu, Osmanlı sanatçılarının daha önce hiç kullanmadığı bir üslupta resmetmiş, İsveçli bir ressamın ise hiç gözlemediği bir sahneyi ele almış bu ressam kimdi?

Resimlerin sanatsal kökeniyle ilgili olarak karşımıza iki temel seçenek çıkmaktadır: Karşımızda ya Rålamb'ın görevlendirdiği İstanbullu bir ressam ya da İsveç'e dönüşünden sonra Rålamb için çalışan İsveçli bir ressam vardır.

Nordiska Museet'teki resimlerin envanter metninde bunların İstanbul'da yapıldığı ifade edilir, ama büyük ihtimalle bu yalnızca bir varsayımdır, belge değeri pek azdır:

Bir Bölük Yeniçeri. Baron Claes Rålamb için 1657-58'de İstanbul'da yapılan bir dizi resim. Resimler, Padişah ile maiyetini uzun bir alay halinde kentin sokaklarından geçerken gösteren on beş (aslında en az yirmi) tablolu bir dizinin parçasıdır. Rålamb'ın resimleri hangi oda için yaptırdığı bilinmemektedir. Rålamb birçok malikânenin sahibiydi: Närke'de Bystad, Beatelund, Uppland'da Länna ve Brogård, Östergötland'da Björkvik ve Småland'da Tranås. Resimler 1939'da Nordiska Museet'e emanet edilmeden önce Uppland'daki Granhammar'da kütüphane odasını süslemekteydi.²⁷

Resimlerde ne imza, ne resimlerin kökenine dair –örneğin tuvallerin arkasında– başka ipuçları var. Rålamb'ın günlüğünde Osmanlı toplumuna, gelenek ve alışkanlıklarına, resmi görevlilere ve resmi kabullerde ya da sokakta görülen insanlara ilişkin ayrıntılı tanımlamalar verildiği halde, Rålamb'ın kendisi herhangi bir sanatçı veya ressamdan ya da 24 Eylül 1657'de gözlemlediği alayın resimlerini ısmarladığından söz etmez.

Bu nedenle Rålamb'ın uşağı Olof Hansson'un Ocak 1658'de hesap defterine düştüğü bir not çok merak uyandırıcıdır.²⁸

²⁷ Ett Compagni Janizarer. Målad vävtapet utförd i Konstantinopel 1657-58 för baron Claes Rålamb's räkning. Tapeten ingår i en serie om femton dukar (ursprungligen minst tjugo), vilka framställer sultanens hovstat tågande i en lång procession genom stadens gator. Man känner inte till för vilket rum Rålamb lät måla denna processionsframställning. Han ägde många gårdar: Bysta i Närke, Beatelund, Länna och Brogård i Uppland, Björkvik i Östergötland och Tranås i Småland. Innan målningsarna 1939 deponerades i Nordiska museet pryddede bibliotekssalen på granhammar i Uppland." Doğru yıl 1937'dir, 1939 yılı yanlış bilgidir.

²⁸ Olof Hansson'un hesap defteri, Ulusal Kütüphane, Stockholm, Cod Holm. Rål., Fol. 135. 16 meblağıyla taler, bu durumda İspanyol taleri kastedilir, ama bu miktar yaklaşık 1 İsveç rikstalerine tekabül eder; bu hatırı sayılır bir meblağdır, ama İstanbul'da geçirilen aylar sırasındaki diğer harcamalarla kıyaslandığında yirmi büyük resmin bedelini temsil etmekten uzaktır. Başka bir kıyaslama ölçüsü, Rålamb'ın aynı yılın şubatında Edirne'de bir elmasa ödediği 200 talerdir.

17. Dito betalt Pålacke som målade Keijsarens Wthtåg till Adrianopel 16:-
(Keza sultanın Edirne'ye gidişini resmeden Polonyalı adama ödedim: 16:-)

Rålamb'ın elçiliğine dair belgeler içinde, Rålamb'ın o denli büyük merakla seyrettiği alay ya da resimlerle bağlantılı bir sanatçıyla ilgili tek referans budur. Rålamb günlüğünde alayın ayrıntılı bir tasvirini yaparken, resimlere değinmez. Polonyalı adam kimdi ve gerçekten neyin resmini yaptı?

Hesap defterinde, resimler için bir Polonyalı Türk'e ve bir Türk ressama yapılan ödemelerle ilgili üç not daha var.

Rålamb'ın yola çıkışından bir gün önce, 21 Ocak 1657'de, bu notu buluruz: "*Dito gifwit den Pålanske Turken 40*" (Keza Polonyalı Türk'e verildi: 40).²⁹

Hansson, Aralık 1657'de bir Türk ressama yapılan iki ayrı ödemeyi not eder, 3 Aralıkta: "*Dito gifvit d. Turkiske Måleren för Twå beleten... 14*" (Keza Türk ressama iki resim için verildi... 14) ve 10 Aralıkta "*Dito betalt Måleren för der som resterade på Turkiske beleten... 46*" (Keza Türk resimlerinin kalanı için ressama ödedi... 46) diye yazar.

Hansson'un notları, Polonyalı adam (*Pålacke*), Polonyalı Türk ve Türk olmak üzere bir, iki ya da üç farklı kişiyle, ayrıca alay resimleri ve muhtemelen küçük albüm ya da Rålamb tarafından daha sonra bir albümde toplanan resimler olmak üzere iki farklı parçayla ilgili olabilir. Polonya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yakın ve eskiden beri süregelen ilişkiler, İstanbul'da Leh asıllıların varlığını kolayca açıklar.

Gelgelelim, Türk ressama ya da Polonyalı Türk'e ve alay resimlerine dair notlar arasında muhtemelen hiçbir ilişki yok. Öte yandan, padişahın Edirne'ye gidişini resmeden bir Polonyalı adama ait bilgi, besbelli ilgi çekicidir.

Wojchech Bobowski

Hansson'un notundaki "*Pålacke*," yani alayı resmeden Polonyalı adam kimdi? Ayrıca resim yapan diğer Polonyalı adamlar kimlerdi?

Rålamb'ın, Polonyalı bir dönme ve İstanbul'da ünlü bir kişi olan Wojchech Bobowski ile tanıştığı iyi biliniyor. Bobowski, yabancı diller ve Osmanlı toplumu konusundaki olağanüstü bilgisiyle, resmen dragoman olmadığı halde birçok diplomat ve yabancıya hizmet ediyordu. Asıl adı Wojchech Bo-

²⁹ Ne var ki, görünüşe bakılırsa Polonyalı Türk, Polonyalıdan ("*Pålacken*") farklı biriydi, çünkü daha önce "Polonyalı Türk"e Rålamb'ın kumar oynamasıyla ilgili olarak çeşitli vesilelerle epeyce büyük meblağlar ödenmişti; kumar, İstanbul'da geçen aylar sırasında Rålamb'ın en gözde meşguliyetlerinden biriydi gibi görünüyor.

bowski'ydi, ama Albert Bobowski, Albertus Bobovius ve bir dönme olarak Ali Beg ya da Bey ve diğer Türkçe varyantlarıyla da tanınıyordu.

Rålamb, İstanbul'da kaldığı son aylarda çeşitli vesilelerle Bobovius'la karşılaşmış, konuşmuş, bilgi almıştı. Rålamb, günlüğünde onun adını Bo Bovius diye yazar. Bobowski hayatının büyük bölümünü sarayın hizmetinde bir öğretmen ve müzisyen olarak geçirdi.³⁰

Rålamb günlüğünde ilk kez 1657 Ağustosunda "Polonyalı Türk'ten" ("*Pålniske Turcken*") söz eder. Rålamb o sırada sadrazamı ziyarete hazırlanıyordu ve çevrilmek üzere Polonyalı Türk'e bir mektup gönderdi. Ama Rålamb günlüğünde Aralıktan önce Bobowski'nin adını anmaz.

Rålamb 8 Aralıkta şöyle yazar: "Yanımda Leh milletinden bir Türk vardı, Kandiye'de tutsak alınmıştı, on yıldır saraydaydı ve dininden dönmeye zorlanmıştı. Bunun dışında çok bilgili bir adamdı." Rålamb, Bobowski'nin saray ve saraylılar hakkında ona her şeyi anlattığını yazarak devam eder. Bobowski 9 Aralıkta Rålamb'la tekrar görüşür, bu kez Polonya elçisinin kentten ayrıldığı haberini verir ve Rålamb'a Türklerin yemek ve sofrâ âdetlerinden söz eder.

Bobowski birçok sanat dalındaengin bilgi sahibiydi ve yalnızca tanınmış bir müzisyen değil, aynı zamanda besteciydi. Ayrıca, bu muhtemelen C. V. Jacobowsky'nin Bobowski konulu bir makalesine dayanan yanlış bir bilgi olsa da, Bobowski'nin bir minyatür ressamı olduğu da söylenir.

C. V. Jacobowsky 1937'de İsveççe yazdığı makalesinde, Bobowski'nin -Jacobowsky ona Ali Beç der- Rålamb'ın İstanbul'da satın aldığı ve artık bir albümde toplanmış bulunan resimleri yapan sanatçı olduğunu ileri sürer.³¹ Jacobowsky yalnızca albümü biliyordu ve o sırada hâlâ ailenin elinde olan alay resimleri hakkında bilgi sahibi değildi.

Jacobowsky albümdeki imgeleri Bobowski'nin resmetmiş olabileceğini ileri sürerken, Bobowski'nin ressam olarak yetişmiş ya da çalışmış olduğuna dair herhangi bir biyografik bilgi bulunmadığını kabul eder.³² Yine de, Bobowski'nin Topkapı Sarayı kitabının önsözünde S. Yerasimos ve A. Berthier bu bilgiye göndermede bulunur.³³

Bobowski ve albüm ya da alay resimleri arasındaki bağlantı muhtemelen yanıltıcıdır. Bobowski, resimleri daha sonra bir albümde toplamak niyetiyle

³⁰ Albertus Bobovius, *Topkapı. Relation du Serail du Grand Seigneur*, ed. A. Berthier ve S. Yerasimos, Actes sud 1999.

³¹ C. Vilh. Jacobowsky, "Var Albertus Bobovius - Ali Beç, den lârde "*Pålniske Turcken*," miniatyrmälare?," *Svenska Orientsällskapets Årsbok 1937*, Stockholm 1937, s. 39-50.

³² Jacobowsky, s. 41.

³³ S. Yerasimos ve A. Berthier 1999, s. 10.

Rålamb için bir dükkândan ya da bir sanatçıdan satın almış olabilir, ama alay resimlerini yapan “Polonyalı” kuşkusuz o değildi, bunu yapacak profesyonel becerilere sahip de değildi.

Hansson, Rålamb’ın “*beleten*” ya da resimler için ödeme yaptığını not ettiğinde, her ne kadar miktarlar albümdeki resimlerin sayısına tam denk düşmese de, albüm resimlerini de kastediyor olabilir.

Kıyafetname

Batılı diplomatlar ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilk temaslardan itibaren, saray törenlerinin ve saray görevlilerinin ihtişamı ilgi çekiyordu. Ayrıca belirli işleri olan sayısız görevli hakkında bilgi ve haber edinmeye talep vardı. Osmanlı sarayı ve toplumuna ilişkin bilgi, diplomatlara genellikle dragomanlar tarafından sağlanıyordu; dragomanlar birçok işlevleri olan tercümanlardı, ayrıca saray ve hükümet, yani Bâbıâli hakkında engin bilgileri vardı.

Kıyafetnameler ya da Türk görevlilerin, erkek ve kadınların imgeleri bulunan sayfalar, İstanbul’da çalışan yabancı asıllı ressamlarca üretiliyordu. Söz konusu sanatçılar, diplomatlara ve İstanbul’da çalışan ya da kenti ziyaret eden yabancılara, ülkelerine götürüp dost ve yurttaşlarına gösterecekleri hatıra eşyaları olarak işe yarayan, Osmanlı toplumu konulu resimli bilgileri sağlıyorlardı. Bu imgeler muhtemelen dükkânlarda satışa sunulmakta ya da doğrudan sanatçıya sipariş edilebilmekteydi.

Genellikle albüm halinde derlenen bu tür imgeler, yabancılara garip ve meçhul gelen Osmanlı toplumunu tanıtmaya yarayan eğitsel bir araçtı. İstanbul’daki ve Osmanlı İmparatorluğu’nun başka yerlerindeki diplomatlar ve yabancılar, albümlerden, padişah ve sadrazamdan tutun kaymakam, saka ve çiçek satıcılarına kadar değişik işleri olan insanları tanımayı öğrenebilirlerdi. Hatta haremdeki veya hamamdaki hanımlar, bir yabancıнын asla görmediği, onların gözünde yalnızca gizemli ortamlarda var olan hanımlar, bu albümlerin yapraklarında resimleniyordu.

Rålamb’ın özgün kıyafetnamesinde, Osmanlı toplumundaki erkek ve kadınları gösteren 137 resim vardı, ama bugün yalnızca 121’i mevcut. Resimlerden yirmi üçü, kentin sokaklarında rastlanmayacak türden hanımları gösteriyor. Bu küçük imgeler, İstanbul’daki talebi karşılamak için 17. yüzyılda üretilen bildik ve standart tipte çalışmalardır.³⁴

³⁴ Bkz. T. Majda, bu kitapta s. 176-245.

Râlab'ın kıyafetnamesi, 17. yüzyılda üretilen çeşitli benzer albümlerden biriydi. En ünlüleri, 1925'te, İkinci Dünya Savaşı'nda yok olmadan önce yayınlanan ve Taeschner Albümü diye bilinendir. Bilgin ve araştırmacı olan Taeschner albümündeki resimleri yapan sanatçıyı tanımıyordu. Bu resimler üslup bakımından, büyük formatlı komple sahneleriyle daha özenli olduğu halde, Râlab Albümü'ndeki imgelere yakındır; buna karşılık Râlab Albümü, kompozisyonu Taeschner Albümü'ndekiyle aynı olan ve aynı sanatçı ya da kaynağa işaret eden berber dükkânı sahnesi dışında, yalnızca tek figürlerden oluşur.³⁵ Avrupa'daki koleksiyonlarda, aynı sanatçı ya da atölyelerin elinden çıkma, benzer imgelerden oluşan çeşitli albümler bulunuyor.³⁶

Râlab'ın iki defa "beleten" ya da imgeler için ödeme yaptığı Türk ressam, fazla önemli olmayan meblağlar almıştı; bunlar muhtemelen albüm resimlerinin ödemelerine denk düşüyor, ama yirmi büyük tablonun değerini yansıtmıyordu.

Resimler İstanbul kaynaklı mı?

Birlikte tek bir sürekli kompozisyon oluşturan yirmi resim, 17. yüzyıl İstanbul'unun benzersiz bir belgesini, ama aynı zamanda, üslubu basit ve naif olsa da, dönemin benzersiz bir sanat eserini oluşturur. Avrupalı sanatçıların 17. yüzyıl İstanbul'unu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hayatı konu alan resimleri, sonraki yüzyılların -yağlıboyalar, suluboyalar, gravürlerden mey-

³⁵ Franz Taeschner, *Alt Stambuler Hof- und Volksleben aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover 1925.

³⁶ Ulusal Kütüphane, Paris ve diğerleri. Kıyafetnameler, Nicolas de Nicolay'ın 16. yüzyılda yayınladığı ilk albümden, 17. ve 18. yüzyıllardakilere ve 19. yüzyılın resimli kitaplarına kadar uzun bir gelenek oluşturur. Kıyafetname resimlerinin yerini 19. yüzyılda fotoğraflar aldı.

dana gelen- imge bolluğuyla kıyaslandığında nadirdir. Resimlerle bağlantılı birçok soru var. Resimlerin Râlab'ın ait olduğunu bildiğimiz halde, ilk soru, onların İstanbul'da yapılıp yapılmadığı, eğer yapıldıysa, sanatçının kim olduğudur? Bu denli çok sayıda resim nispeten kısa bir sürede ve dahası, ister Osmanlı, ister Batılı olsunlar, bu dönemde İstanbul'daki sanatçılar tarafından kullanılmayan bir büyüklükte ve vasıtayla nasıl üretilebilirdi ve son olarak Râlab, ne bu dönemde, ne daha sonra bu konuda başka resmin üretilmediği bir konuyu neden seçti?

Resimlerin İstanbul'da ısmarlandığına ilişkin teorinin gündeme getirdiği ikinci soru ise teknik niteliktedir. İstanbul'da 17. yüzyılda tuval üstüne yağlıboya resim üretilmiyordu. Kentte faaliyet gösteren sanatçılar ya saray atölyelerinde çalışan, kâğıt üstüne suluboya, altın ve gümüş kullanarak küçük ölçekli saray albümleri için illüstrasyonlar yapan Osmanlı minyatür ressamlarıydı ya da İstanbul'da çalışan ve yabancılar, esas olarak diplomatlar için Türk erkek ve kadınlarının imgelerinden oluşan kıyafetnameler üreten yabancı sanatçılardı. Kıyafetnamelerde resimler kâğıt üstüne mürekkeple çizili desenlerin üstünden suluboyayla yapılırdı.

İstanbul'da çalışan başka bir grup sanatçı, çoğunlukla Rum Ortodoks ve Ermeni kiliseleri, ayrıca cemaatleri için ikona ve resimler üreten ikona ressamlarıydı.

Râlab resimlerinin Nordiska Museet'e gönderildiği 1937'den beri, Râlab'ın resimleri Türkiye'den getirdiği, bu nedenle onların Râlab tarafından İstanbul'da ısmarlandığı varsayılmıştı.

Özellikle o dönemde İsveç'te 17. yüzyıl İstanbul'unun sanat ve sanatçı ortamına ilişkin pek bilgi olmadığından, görünüşe bakılırsa kuşkuya pek ya da hiç yer bırakmayan bir varsayımdı bu. Rålamb alaya tanık olmuş, günlüğünde bu konuyu yazmıştı ve resimler İsveç bağlamında egzotikti; Türk giysili ileri gelen kişilerin katıldığı yabancı bir töreni tasvir etmekteydi ve bütün ayrıntılarıyla her İsveçli için yabancı bir olaydı, bu nedenle de İsveç toplumuna sunulacak çok ilginç bir egzotik konuyu temsil ediyordu. Padişahın gidiş alayını seyrettiği Eylül sonundan sonraki aylardan, İsveç'e dönmek üzere yola çıktığı Ocak sonuna kadarki sürede, Rålamb resimleri yerel bir sanatçıya, belki Leh asıllı adama ısmarlamış olabilirdi. Sonuç olarak, resimlerin Türkiye'de ısmarlanmış olduğu kabul edilebilirdi.

Tören ve alaya katılan tek tek görevliler, İstanbul'da bu tür alaylara tanık olan, ayrıca Osmanlı toplumu ve saray görevlileri hakkında derin bilgisi olan bir kimseye aşina gelebilirdi ancak.

Tablolar, albüm resimleri ve Osmanlı minyatürleri arasında ilginç bir sanatsal ilişki de vardı. Tablolardaki figürlerde, Rålamb'a ait olan türden ve İstanbul'da üretilmiş benzer kıyafetnamelerdeki figürler model alınmıştı besbelli. Albümlerdeki imgelere gelince, bunlar dönemin Osmanlı minyatürlerindeki Osmanlı saray görevlilerinin tasvirleriyle yakından bağlantılıydı.

Bu nedenle, Rålamb'ın tablolarındaki figürler, üslup bakımından bu resimleri Türk Osmanlı minyatür geleneğine bağlamaktaydı; minyatürler kıyafetnameyi de etkilemişti, hatta biraz değiştirilmiş de olsa figürlerin minyatürlerden kopya edildiği söylenebilirdi. Albümler muhtemelen İstanbul'da çalışan yabancı asıllı, büyük ihtimalle İtalyan sanatçılar tarafından üretiliyordu.³⁷

Rålamb resimlerindeki at, deve ve arabaların ikonografi ve tasvirleri de, albüm imgeleriyle ve dolayısıyla Osmanlı minyatürleriyle ilişkilendirilebilir.

Gelgelelim, resimlerdeki alışılmadık unsur, İstanbul kent peyzajının tasviridir. Resimlerde tasvir edilen bina ve camiler 17. yüzyıl İstanbul'uyla hiçbir benzerlik taşımaz. İstanbul'un o dönemden kalma benzer tasvirleri olmadığından, elimizde kıyaslamaya yarar bir malzeme yok. Osmanlı minyatür resminde ise, gerçek yapılarla pek benzerliği olmayan basmakalıp ve stilize edilmiş bir mimari resmedilir; ama yine de Osmanlı karakterine sahip bir mimaridir bu. Rålamb resimlerinde kent, basmakalıp ve hayalidir.

³⁷ Taeschner 1925. Albümdeki imgelerin metinleri İtalyanca'dır, imgeler kentin İtalyan sakinleriyle bağlantılı motifler de içerir. Rålamb albümündeki bazı resimlerin İtalyanca, ama aynı zamanda İsveççe ve Fransızca altı yazıları var.

Binaların çoğu iki üç katlı, eğik çatılı, duvarların yüzeyine yalnızca siyahla boyanmış iki üç pencereli, dar evlerdir, ne Osmanlı minyatürlerinde temsil edilen mimariyle, ne Taeschner Albümü gibi albümlerle benzerlik gösterir. Bununla birlikte, Râlab resimlerinde temsil edilen evler 17. yüzyıl başı baskılarına dayanıyor olabilir; söz konusu baskıların ikonografisi Wilhelm Dillich tarafından oluşturulmuş ve 17. yüzyıl boyunca Pieter van der Keere ve Matthias Merian gibi başka sanatçılarca kopya edilmişti. Modeller, G. J. Grelot'nun yayınladığı türden seyahatnamelerde de bulunabilir.³⁸ Baskılar muhtemelen İstanbul'da da dolaşımdaydı, ama üretildiği Avrupa kentlerinde herhalde daha çok görülüyordu. Topografyayı resmeden kitaplar esas olarak özel kütüphanelerde bulunuyordu.

Resimlerin kökenini bulmaya çalışırken, sorunun en önemli yanı resimlerin kompozisyon ve ikonografisi değil, teknik özellikleri olabilir. Görünüşe bakılırsa 17. yüzyıl ortasında İstanbul'da, ne kentteki yabancılar arasında, ne de Osmanlı toplumunda, büyük boy, tuval üstüne yağlıboya figüratif tasvirler için bir pazar vardı.

Osmanlı motifli birkaç resmin 17. yüzyılda Osmanlı dünyası dışında üretildiği biliniyor. 1628'den 1629'a kadar İstanbul'da Kutsal Roma İmparatorluğu büyükelçisi olan Hans Ludwig von Kuefstein, 1654'te Viyanalı üç sanatçıya Osmanlı konulu resimler ısmarlamıştı. Şimdi İstanbul'da Pera Müzesi'nde bulunan bir resimde, müzisyenler ve oynayan kadınlar görülür; bu-

³⁸ Guillaume Joseph Grelot, *Relation nouvelle d'un voyage à Constantinople*, Paris 1681.

**"Reise in der von
zwei Maultieren
getragenen Sänfte"**
[İki katırın taşıdığı
tahtırevanda yolculuk].
Taeschner Albümü,
No. 31, Hannover 1925.

gün özel koleksiyonlarda olan aynı kaynaklı resimlerde örneğin bir cenaze alayı ve bir İstanbul Mevlevihanesi'ndeki sema töreni resmedilir.³⁹ Slovenya'daki Ptuj Koleksiyonu'nda, Nicolas de Nicolay'ın albümüyle ve başkalarıyla ilişkili olan Türk erkek ve kadınlarının portreleri yer alır.⁴⁰ İstanbul'da üretildiği bilinen benzer resimler yoktur.

Bu resimler ile Râlab resimleri arasında üslup bağlantısı görülmez. Pufendorf'un, Karl X. Gustaf'ın 1656'da Polonya'nın Soldau kentinde Tatar elçilik heyetini kabul etmesini konu alan tarih kitabındaki gravüründe de, Râlab resimleriyle üslup bağlantısı yoktur, bütünüyle Batı geleneğine aittir.⁴¹ Bunlar Osmanlı dünyasıyla ilgili motifler içeren resimlerdir, ama Kuzey Avrupa üslubunda çizilip resmedilmiştir ve Osmanlı sanatsal gelenekleriyle bağlantı kurulamaz. Öte yandan, Râlab resimleri, Batı üslubu ve tekniğindeki resimlerde bir Osmanlı duygusunu, karakterini yeniden yaratma konusunda olağandışı bir çabadır.

³⁹ *Portraits from the Empire*, Pera Museum Publications No. 1, İstanbul 2005, s. 96, resim s. 97'de.

⁴⁰ *Image of the Turks in 17th Century Europe*, Sabancı Müzesi Katalogu, İstanbul 2005, resimler s. 178 ve devamında.

⁴¹ S. von Putendorf, *Konung Karl X Gustafs Bragder*, Stockholm 1697, 142. ve 143. sayfalar arasında resim no. 29.

Sorunun başka bir yanı sıra teknik niteliktedir. Eylülün sonundan, Râlab'ın İstanbul'u terk ettiği Ocak sonuna kadar, bir sanatçının yirmi büyük resim yapması zor olurdu. Bu birçok sanatçının ve belki çırakların çalıştığı bir atölyede yapılabilirdi ancak. Ne var ki, o dönemde İstanbul'da böyle herhangi bir atölyenin var olduğuna dair bir bulgu yok.

Eğer Râlab resimleri İstanbul'da resmedildiyse, yine de, Osmanlı etkisi altında kaldığı halde, Batı'nın sanatsal geleneğine aittir. Alayın arkaplanı, zeminden ya da kaldırım taşı döşeli sokaktan tutun, figürlerin arkasındaki duvara ve ev, kule, cami ve minarelerin mimari temsiline, ayrıca ağaçların ve bulutlu gökyüzünün tasvirine kadar, her şey resimlerin dönemin Batı resim geleneğinde yetişmiş bir sanatçının elinden çıktığına işaret eder. Daha da önemlisi, yüzler Batı üslubunda, bireysel ifadelerle ve gerçekçi olarak tasvir edilmiştir.

Bir Türk haremi.
Franz Herman,
Hans Gemminger,
Valentin Müller, 1654.
Pera Müzesi.

Eğer, her şey dikkate alınarak, hâlâ Râlab'ın resimleri İstanbul'da ısmarladığı farz ediliyorsa, o zaman bunların İsveç'e götürülmüş olması gerekecektir. Bu durumda, boyanın kuru olması koşuluyla, resimlerin yüzeyine zarar vermeksizin tuvalleri rulo haline getirmenin ya da istiflemenin mümkün olup olmayacağı sorusu kalıyor geriye.

Bütün olgular hesaba katılırsa, resimlerin İstanbul'da üretilmiş olması epeyce ihtimal dışı görünüyor. Yine de, Olof Hansson'un hesap defterinde, Hansson'a göre Edirne'ye giden alayı resmeden Polonyalı adama yapılan ödemeye ilişkin bilgi duruyor karşımızda.

Ödenen meblağ 16 talerdi ve örneğin aynı gün dokuz fıçı bira için eczacıya ödenen paraya denk geliyordu. Bu meblağ yirmi büyük resmin bedeli olamazdı. Belki Polonyalı adamın, ister Bobowski, ister İstanbul'da çalışan başka bir Polonyalı ya da sanatçı olsun, Râlab için bir dizi eskiz resmettiğini, bunların alaya katılan figürler, kılık kıyafetleri, başlıkları ve resimlerde kullanılacak alametler üstüne bilgi içerdiğini varsaymalıyız. Böyle eskizler, Râlab'ın albümündeki resimlerle aynı olabilir ya da olmayabilirdi.

Bu sorunun cevabı, resimlerin İsveç'te bir sanatçı tarafından, Râlab'ın Edirne'ye gidiş alayı için 16 taler gibi alçakgönüllü bir meblağ ödediği Po-

lonyalı adamın eskizlerine dayanılarak yapıldığı ve bu eskizlerin kayıp olduğu mudur? Bu tür eskizler kaybedilmeyecek ya da atılmayacak denli değerli olduğu halde, özellikle yangınların kentleri ve ahşap evleri sık sık harap ettiği bir zamanda, neden kaybolduklarına dair birçok muhtemel açıklama var.

Resimler İsveç kaynaklı mı?

Rålamb, kıyafetnameyle ve muhtemelen Polonyalı ressamın yaptığı eskizlerle ya da küçük ölçekli resimlerle İsveç'e döndükten sonra, tabloları başkentteki bir atölyeye ya da Stockholm'den uzak olmayan malikânesinin civarında yaşayan yerel bir sanatçıya ısmarlamış olabilirdi.

Yerel sanatçılar başlıca kiliseler için, ama aynı zamanda şato ve malikâne-lerin kabul salonları için, genellikle vasat sanatsal kalitede portre, figüratif sahne ve bezemeler resmederdi. Sanatçı yeterince hünerli olabilirdi, ama 17. yüzyılın son döneminde kraliyet ailesi için çalışan yabancı asıllı ve eğitilmiş saray sanatçılarıyla kıyaslanamazdı.

Başka bir soru, Osmanlı toplumu ya da İstanbul kenti hakkında doğru dürüst bilgisi ve deneyimi olmayan yerel bir İsveçli sanatçının, Rålamb resimlerinin egzotik motiflerini resmetme işine nasıl yaklaşacağıdır?

Alayın resimlerinde 170 figür vardır, bunların bir bölümü Osmanlı sarayındaki görevli gruplarına aittir; ayrıca aynı uniformaları giymiş, aynı başlıkları takan ve aynı silah ya da alametleri taşıyan yeniçeriler vardır. Kıyafetnamedeki imge ya da figürler, tablolardaki tahminen yirmi görevliye denk gelir, ama bir ihtimal atlar dışında doğrudan kopya edildiklerini gösterecek denli yakın bir benzerlik taşımazlar. Eğer şu anda albümde eksik olan on altı imge sanatçıya teslim edilmiş olsaydı, bunlar kıyafetler ve diğer ayrıntılar üstüne ek bilgi sağlayabilirdi. Eğer eskizler var idiyse, onlarla birlikte, ilaveten alaydaki bireylerin günlükteki tasvirleriyle, daha fazla bilgi edinebilirdik.

İsveçli bir sanatçıya, İstanbul'un mimarisini, kent peyzajını düşlemek ve resmetmek zor gelirdi. Gelgelelim tabloları, daha önce belirtildiği gibi, İstanbul kentinin 17. yüzyıl ortasındaki görünüşü gerçekçi değildir. Evlerin, duvarların, Galata Kulesi'ni hafif andıran kulelerin, alçak ve geniş kubbeli, uzun, narin minareli camilerin klişeleşmiş ve tekdüze tekrarlarla resmedildiği, hem kubbelerin, hem minarelerin yaldızlı, yatay bir hilalle süslendiği bir kent sunulur. Ne bilinen bir bina teşhis edilebilir, ne belli belirsiz bir cami ve minare kavramı dışında Osmanlı mimarisini niteleyen özelliklerle herhangi bir benzerlik bulunur.

Ancak İsveçli sanatçı, İstanbul'un resimlerini daha önce sözü edilen kitaplardaki baskı ve illüstrasyonlardan incelemiş olabilirdi. Buralarda, tekrar tekrar aynı kare ya da dikdörtgen biçimlere sahip ve eğik çatılı, alay resimlerinde tasvir edildiği üzere kent surları içinde sıkışık bir düzenle yer alan evleri bulurdu. Gerçek yapılarla pek benzerlik taşımayan klişeleşmiş bir modele göre tasvir edilen cami ve minareler de bulurdu. Figüratif tasvirde olduğu üzere, görünüşe bakılırsa resimler üstünde, tasvirlerde küçük farklarla değişik sanatçılar çalışmış olabilir, sözgelimi ağaçlar kimi resimlerde yeşil ve iyi çizilmiş, başkalarında ise eskizimsi ve açık mavidir.⁴²

Kent peyzajı ve arkaplan, sanatçıyı muhtemelen daha az ilgilendiriyor, sırf olayın dekorunu sağlıyordu; böylece sanatçının ya da resimleri ısmarlayan ve belki resmin ayrıntılarını da etkileyen Rålamb'ın gözünde, resimlerin sanatsal kalitesini değiştirmeksizin oldukça tekdüze bir biçimde işlenebilirdi. Resimlerin ana odağı ve konusu, alay ve alaya katılan tek tek kişilerdi.

Teknik inceleme ve hem resimlerde kullanılan tuvalin, hem de boya maddelerinin, ayrıca bağlayıcının İsveç'te bulunabilen ve kullanılan türden olması, resimlerin muhtemel kökeninin tahlilinde önem taşır.⁴³

Resimlerin Rålamb'ın İsveç'e dönüşünden sonra yapıldığına dair bir başka işaret, Rålamb'ın günlüğünde ne Eylüldeki alayla bağlantılı olarak, ne de daha sonraki ikameti sırasında, resimlere ya da sanatçılarla temas kurduğuna değinmesidir. Hansson'un hesap defterinde de bu boy resimlere ilişkin bir referans yoktur.

⁴² İstanbul'un Pieter van der Keere tarafından yapılan, 1616'da Amsterdam'da basılan muazzam bir panoraması, Rålamb'ın çağdaşı olan Magnus Gabriel de la Gardie'ye aitti ve şimdi Stockholm'de, Ulusal Kütüphane'nin koleksiyonundadır. Bkz. "Magnus Gabriel De la Gardie's samling af äaldre stadsvyer och historiska planscher i Kungl. Biblioeket," Kungliga Bibliotekets Handlingar, Bd. 35, no. 169, s. 60-61. Bkz. ayrıca Franz Babinger, "Zwei Stambuler Gesamtansichten aus den Jahren 1616 und 1642," Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Abhandlungen, Neue Folge, Heft 50, Münih 1960, s. 3-16, resimli.

⁴³ Bkz. Sara Ellenius, bu kitapta s. 302-13.

Resimlerin sonraki hikâyesi

Râlab resimleri ısmarladığında, büyük bir ihtimalle çağdaşlarına, belki bizzat krala, Osmanlı İmparatorluğu'nun görkem ve büyüğü konusunda kendi izlenimlerini göstermek istiyordu.

Neredeyse 34 metre uzunluğundaki dizi için büyük bir yer gerektiğinden, resimler muhtemelen Stockholm'ün merkezindeki evini, belki bir galeriyi

veya balo ya da kabul salonunu bezeme amacını taşıyordu. Rålamb Stockholm'den fazla uzak olmayan çeşitli konaklara sahip olduğundan, resimler bu binalardan birinin ana salonunu süslemek niyetiyle de yaptırılmış olabirdi. Rålamb hayatının sonraki yıllarını Länna'da, Uppsala'dan fazla uzak olmayan köşklerinden birinde geçirmişti. Yine de, resimlerin Rålamb'ın yaşadığı dönemdeki hikâyesi hakkında pek bilgimiz yok, ama, vasiyeti bugün İsveç'teki arşivlerde bulunamadığı halde, resimlerin Rålamb ve sonraki vârisleri tarafından muhafaza edilmiş olduğunu varsayabiliriz.

O sırada Claes Rålamb'ın oğlu Claes Gustaf Rålamb'a ait olan Bystad'da yazılan 1765 tarihli bir notta, "ahşap çerçeveli 20 büyük Türk resmi"ne (*20 st stora Turkiska Schillerier med tråramar*) gönderme vardır. 1792'de, Bystad'ın o sıradaki sahibi David Henric Hildebrand'ın malikâne envanterindeki bir notta da, Türk törenlerini temsil eden "eski ve kötü resmedilmiş, değersiz" (*gamla och illa målade utan värde*) yirmi resme gönderme yapılır.

Resimler 20. yüzyıl başında Granhammar'da çatı arasında yeniden ortaya çıkar. Ondan sonra, Rålamb ailesi tarafından 1937'de Nordiska Museet'e teslim edilene kadar, Granhammar'daki kütüphanenin duvarlarını süslemek için kullanılır.⁴⁴

BAŞKA BİR BAĞLAMDA, Rålamb'ın ısmarladığı resimler, iki yüz yıl önce yapılmış olsa da, Oryantalist sanat geleneğine ait sayılabilir. Türklerin âdetlerine, dış görünüşlerine şaşakalan bir yabancı'nın gözünden Osmanlı İmparatorluğu'nun, o insanların hayat ve geleneklerinin imgelerini sunar bize. Bu resimler, Rålamb'ın zamanında dünyanın en muazzam kentlerinden birinde eşsiz bir an ve olayın, ayrıca hem saygı ve hayranlık, hem ilgi uyandıran geleneklere sahip yabancı bir toplumun yadigârları olarak da ısmarlanmış olabilir.

Rålamb resimleri bir sanat tarihi muamması olarak kalacak gibidir, yalnızca resimlerin tarihlendirilmesinde tartışma yoktur. Resimlerin hem Türkiye, hem İsveç'le olan yakın bağlantısı henüz bütünüyle çözülmüş değildir. Resimlerin kökeni de önemsiz değildir. Her ne kadar basit ve naif olsalar da, resimlerin o dönemde benzerleri yoktur. Eğer İstanbul'da üretilseyse, Osmanlı sanat tarihinde bu türün ilk resimleri olurdu. 17. yüzyılın İsveç sanat ortamına gelince, bunlar Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan egzotik motifler taşıyan ilk resimler, dolayısıyla olağanüstü bir ilgi kaynağı olmalıydı.

⁴⁴ Granhammar, *Svenska Slott och Herresäten* içinde, Stockholm (1930-34). Bkz Per Falck, bu kitapta s. 114-25.

Bununla birlikte, R lamb resimlerinde konuyu daha egzotik kılma ya da alaydaki Osmanlı görevlilerinin ifadelerini ya da hareketlerini abartma yoluna gidilmez, oysa hem önceki, hem sonraki Osmanlı resimlerinde gözlenebilen bir tutumdur bu. Bu durum, R lamb'ın genç olmasına rağmen anlayışlı bir gözlemcilik, açık fikirlilik göstererek yazdığı, önyargıdan uzak g nl   yle tam bir uyum içindedir.

“Ahşap çerçeveli, büyük boy 20 Türk resmi”

Rålamb resimlerinin 350 yıllık tarihi

Per Falck

RÅLAMB RESİMLERİNİN uzun süre Türkiye kökenli olduğu sanıldı, ama tuval ve bağlayıcının teknik analizi yapıldığında, bu doğrultuda bir bulgu çıkmadı. İşin sanatsal cephesi de bu varsayımı desteklemiyor ve resimlerin Kuzey Avrupa, muhtemelen İsveç kaynaklı olduğuna ilişkin burada ileri sürdüğümüz iddia pratik yönden doğrulanıyor.

Claes Rålamb dokuz ay gibi nispeten kısa bir süre Türkiye’de kaldı. Orada gördükleri herhalde bir hayli alışılmadıktı ve padişahın maiyetini resimlerle belgeleme fikri muhtemelen İstanbul’da ve yalnızca Edirne’ye giden alayla bağlantılı olarak aklına geldi. İstanbul’da, böylesine büyük resimleri ısmarlamanın pratik gereklerini –yani resimlerin asılacağı oda ya da odaların ölçüleri, pencereler ile kapılar arasındaki mesafeler, duvarların uzunluk ve yüksekliği– karşılayacak durumda olması hemen hemen hiç söz konusu değildi. Eğer bu tür ayrıntılar göz önüne alınırsa, sipariş mutlaka Rålamb’ın İsveç’e dönüşünden sonra verilmiş olmalıdır, ama Rålamb’ın yanında herhalde alay sahnelerinin küçük Türkçe orijinaleri –belki suluboyalar?– bulunuyordu.

Rålamb dizisinin 1937’de Nordiska Museet’e teslim edilen 15 parçasına bakıldığında, resimlerin içeriği kadar büyüklüğü de çarpıcıdır. Boyları bir metreden yüksektir ve birkaçının eni iki metre kadardır. Resimler büyüktür, ama bir zamanlar daha da büyüktü. Hepsi de bu ya da şu vesileyle, hem dikey, hem yatay olarak kısaltıldı. Dikey olarak hem üstleri, hem altları kesilmiş ve birkaç durumda, alt kenar boyunca uzanan yazı bandına tecavüz edilmişti (Tablo E, G ve S).¹

¹ Tuval, yatay olarak birbirine dikilmiş iki tezgâh eninden oluşur, dokumanın kenarları dikiş yerinin içine bastırılmıştır. Bu nedenle, tuval 1938’de yeni bir şasiye geçirildiğinde, metin ban-

Resimleri enden kırpma işlemi, bazen tasvir edilene zarar verecek denli acımasızcaydı. Birçok tuvalde insan figürlerinin, at ve develerin resim alanının her iki ucunda da yarıdan kesildiğini görürüz. Her bir resmin orijinal enini hesaplamaya kalkışınca, resimdeki kaybı hesaplamak ve metin bantlarının tuvalin ortasına yerleştirildiğini ve tuvalin uçlarından eşit uzaklıkta olduğunu varsaymak gerekir. Oysa kimi resimler (örneğin Tablo E ve N), metin bandının her iki yandan da kesilmesi yüzünden, hesaplamaya yarayacak bir temelden yoksundur.

Alay dizisinin muhtemelen *tek* odada ve bir bakışta A'dan U'ya kadar sırayla izlenmesi düşünülmüştü. Her resim açıklayıcı bir metin taşıdığından, resim numaralandırması ancak resimlerin asılma düzenini gösteriyor olabilirdi. Dar bir çerçeve geçirilen 20 resmin hepsinin aralarında küçük boşluklarla asılması durumunda, kapı ve pencereler hariç, 40 metreden uzun bir duvarı olan bir odayı gerekli kılacağı tahmin edilebilir. Eğer Claes Rålamb, koleksiyonunu Türkiye'den ülkesine götürmüş olduğu orijinallere dayandırıyor ise, ölçüleri kendisi belirledi ve bu durumda aklından geçen belirli bir yer olmalıydı mutlaka. İstanbul'da geçirdiği aylarda tanık olduklarını ancak birkaç Avrupalı görmüştü. Bu olgu resimlere büyük ölçüde prestij değeri katıyor olmalıydı, bu nedenle de resimlerin bir ihtimal birçok insanın görebileceği seçkin bir yerde asılı olmaları amaçlanmıştı. Ama yalnızca birkaç konak böyle geniş mekânlara sahipti. Alay dizisi krala hediye olarak düşünülmüş, ama kralın çok geçmeden, hediye verilmeden ölmesiyle plan suya mı düşmüştü? Muhtemelen hiçbir zaman kanıtlanamayacak bir hipotez bu, ama resimlerin yol açtığı, anlatılanlardan bildiğimiz sorunlar göz önüne alınırsa, yerinde bir tahmine benziyor.

Claes Rålamb'ın özgün boyuttaki resimleri koyacak bir yere sahip olması kuşku götürür. Resimlerin, fazlasıyla büyük gelecekleri bir mekâna sığdırılmak için kırıldıklarını varsaymak mantıklı geliyor. Boylarını azaltma nedeni, muhtemelen çift sıralar halinde asılacakları içindi. Eğer alay dizisinde yarattığı ciddi kesinti dikkate alınırsa, bunun seçimden ziyade bir zorunluluk meselesi olması gerekir. Tuvalin alt kısmı metin bandının yakınından kırılmıştı, yine de herkesçe belirtildiği üzere bu da yeterli değildi ve üst kısımdan daha da fazla kırılması gerekmiş, böylece tuvalin üst kenarı yok edilmişti. Tuvallerin, yerleştirilmeleri düşünülen mekâna uygun boyutlara

dına çok yakın kesildiği için, bu tuvalin alt kenarının birleştirilmesi gerekmişti. Alt kenardan günümüze kalan bir parça, tezgâh eninin 63 cm., yani bir *ell'*den (59,4 cm) biraz uzun olduğunu gösterir. Bir çerçeve üstüne gerildiğinde tezgâh eni belirtilen boyuta muhtemelen ulaşabilir. Bu takdirde, tuvalin boyu $2 \times 59,4 = 119$ cm'ydi.

indirgendigini varsaymak sakıncasız görünüyor. Böyle çiftler çiftler asılmanın izleri –Tablo A+B, C+D vb.– Tablo J+K, N+O ve R+S’de de görülebilir, her çiftin eni neredeyse tıpatıp aynıdır.

CLAES RÅLAMB 1674’te, baronet payesine yükseltildiğinde, Asker (Närke) kilise bölgesindeki bir malikânesinin adından dolayı kendine Bysta² Lordu unvanını yakıştırmıştı. Bysta’nın bir ortaçağ ikametgâhı olduğu sanılıyor; Rålamb binayı Karolenj tarzında tek katlı bir ana blokla modernleştirmişti.³ Bununla birlikte bu modernleştirmenin ne zaman yapıldığı açık değildir. Claes Rålamb’ın en önemli ikametgâhı olarak, Türk resimlerini asmaya tartışmasız uygundu, ama İsveç başkentinden oldukça uzaktaki konumu bir sorun oluşturuyordu; kaldı ki 20 büyük resmin gerçekten bu binada barındırılabilmesi muhtemel değildir.

Almunge (Uppland) kilise bölgesindeki Länna, Rålamb sülalesinin ata eviydi, Claes Rålamb’ın dedesi Anders Sigfridsson tarafından 1562’de bir takas yoluyla Kral XIV. Erik’ten alınmıştı. Söz konusu malikâne, Claes Rålamb’ın 1660’ta eyalet valisi olduğu Uppsala’nın yakınındaydı, bu da onu mevcut amaç için özellikle ilginç kılıyordu. Bununla birlikte binanın o dönemde neye benzediğini bilmiyoruz. İki katlı ahşap ana bina ve kanatların çizimleri günümüze kadar geldi, ama üstlerinde tarih yazılmamıştır.⁴ Hâlâ ayakta duran, ama çok tadilat görmüş ana binanın mimari ve düzenlemesi alışılmışın son derece dışındaydı. Çizimler ve 1695 tarihli bir dış görünüm resminde, birbirine bağlı dört saftan oluşan, küçük bir avluyu kuşatan ve tepesinde sekizgen soğan kubbeli bir kulenin bulunduğu bir ana bina görülür. Ne var ki, bu binaların ne zaman inşa edildiği açık değildir. Zemin kattaki kabul salonunda, çizimde gösterilmeyen beş kapı ve sayısı bilinmeyen pencereler hariç 40 metre uzunluğunda bir duvar vardır, öyle ki, eğer bina 1660’larda da mevcut idiyse, o zaman Länna resimlerin asılabileceği muhtemel yerlerden biridir –en azından, resimlerin çift sıra halinde asıldığı varsayılırsa.

Claes Rålamb kendine Högsjö, Björkvik, Brogård ve Beatelund Lordu unvanını da verdi. V. Vingåker (Södermanland) kilise bölgesindeki Högsjö Gård’ı, Claes Rålamb’a 1642’de ilk karısı Anna Ståların çeyiz olarak getirmişti.⁵ Malikâne, Bysta’nın yakınında ve onun gibi Stockholm’e uzaktır. Ana bina 17. yüzyılda epeyce alçakgönüllüydü ve alay resimlerinin büyük dizisini

² Bysta, Rålamb’a annesi Anna Tott’tan miras kalmıştı.

³ Söderberg 1969, Bysta.

⁴ Granhammarsamlingen, Nordiska Museet Arşivleri, Stockholm.

⁵ Söderberg 1968, Högsjögård.

barındırmaya uygun değildi. Ö. Ryd (Östergötland) kilise bölgesindeki Björkvik, Rålamb'ın 1672'de Elisabet Gyllenstierna'yla evliliği yoluyla bir Rålamb malikânesine dönüşmüştü, bu nedenle resimlerin esas yuvası olması hiç mümkün değildir.⁶ Eski bir Rålamb mülkü olan, ama Claes Rålamb tarafından 1679'da yeğeni Gideon'dan satın alınıp birkaç yıl sonra, 1685'te tekrar satılan, Bro (Uppland) kilise bölgesindeki Brogård da ihtimal dışıdır.⁷ Rålamb'a, Beata Soop'la evliliği yoluyla geçen, Ingarö (Uppland) kilise bölgesindeki Beatelund da resimlerin yeri olarak muhtemelen göz ardı edilebilir, çünkü konak 1670'lerin başında inşa edilmişti. Ruslar binayı 1719'da ateşe verdi.⁸

Rålamb sülalesinin Stockholm'de sahip olduğu mülkler hakkında pek bilgi yok.⁹ Kent tapu defterlerindeki (*Stockholms Stads Tänkeböcker*) kayıtlar, Stockholm'ün Eski Kent'inde (Gamla Stan) ve Klara kilise bölgesinde alınıp satılan evlere dair üstünkörü bilgi verir.¹⁰

Claes Rålamb'ın sahip olduğu bir Stockholm mülküne ait sağlam kanıt 1666'dan önce ortaya çıkmaz, o tarihte Rålamb'ı, Blasieholmen'de Näckström denilen bloktaki, başlangıçta Kraliyet Sekreteri Johan Mattson Wijnblad tarafından 1640'larda inşa edilen bir evi satın alırken buluruz.¹¹ Ev, günümüzün Arsenalsgatan'ında, Blasieholmstorg'un yanı başında yer alıyordu ve Suecia'nın bir gravüründe uzaktan görünür.¹² 1805'ten kalma bir yeniden inşa çiziminde kat planı da vardır.¹³ Üstteki 9 x 7 m boyutlarındaki kabul salonu, bitişiğindeki bir odayla birlikte, resimleri barındırmaya yetecek denli geniş bir mekân oluşturuyor olmalıydı, en azından resimlerin kır-

⁶ Nisbeth 1971, Björkvik.

⁷ Söderberg 1967, Brogård.

⁸ Söderberg 1967, Beatelund.

⁹ Stockholm Araştırma Komitesi'nden Magnus Rosell'e, Rålamb'ın Stockholm'deki mülklerinin ayrıntılarını yorumlama konusunda değerli desteği için şükran borçluyum.

¹⁰ 1616 tarihli bir kayıt, Bror Andersson Rålamb'ın ilk karısı Anna Oxienstierna'ya babası Erik Gabrielsson'dan miras kalan Trågsund'daki bir eve ilişkindir. Bunu izleyen yılda başka bir kayıt, Bror Andersson'un Köpmangatan'da, Svartmangatan'da ona ait olan bir eve bitişik bir evdeki veraset hakkıyla ilgilidir, ama bütün bu bilgiler bölük pörçük ve muğlaktır. Rålamb sülalesi Klara Kilisesi'nde bir mezarlık şapeline sahipti. Burası daha 1618'de, Anna Oxienstierna gömülürken kullanılmıştı ve sülaleden gelenler 18. yüzyıldan sonra hâlâ orada gömülmekteydi. Claes Rålamb'ın 23 Mayıs 1699'daki cenaze töreniyle bağlantılı olarak, kilisedeki mezar odasını açtırmak için 60 bakır taler ödenmişti (Klara förs:s arkiv L1a2:20, SSA). 1751'de Klara yangınından sonra kilise bölgesi rahibine yazan Claes Gustav Rålamb, biri sunağın altında, diğeri koro bölümünde olan mezar odalarına değinir (Klara förs:s arkiv OII, SSA). Ailenin Klara kilise bölgesinde mülk sahibi olması gerektiğini akla getirir bu. 1629'da "*Stockholm'ün kuzey banliyösünde Mälaren Gölünün batı semtinde, Ekselansları Lord Broder Andersson (Rålamb) ve Rahip Peder'in mülkleri arasındaki*" bir çiftlikten söz edilir (Petrus [Peder] Erici Roslagius 1613-44 arasında Klara'nın rahibiydi). Üç yıl sonra bu çiftlik, Klara Kilisesi'nin yanında, kilisenin güneyindeki Björnen semtinde yer alan bir banliyö ikametgâhı olarak sınırlandırılır. Norrmalm'ın taş evlerin yer aldığı daha varlıklı bir semt olarak gelişmesi daha sonradır ve bu dönemde banliyöde ev sahibi olmak muhtemelen daha alçakgönüllü bir işti.

¹¹ Wrangel, Blasieholmen och dess innebyggare, 1894. Ev, Näckström semti no. 6'dadır (1810).

¹² Dahlberg, *Suecia Antiqua et Hodierna 1698-1715*, I:39.

¹³ Byggnadsritning 1805 kv Näckström 6: 19, 19A, 19B. SSA.

Rålamb'ın evi. Magnus Gabriel De la Gardie'nin sarayı Makalös, (sağda önde). Solda geri plandaki ikinci yapı, Claes Rålamb'ın evidir. Suecia Antiqua et Hodierna (I:39)

pılmasından sonra bu böyleydi. Ama bu evin mülkiyeti ancak 1666'da Rålamb'a geçti ve eğer resimler Rålamb'ın ülkeye döndüğü tarihte sipariş edilmişse, o zaman bu ev için öngörülmüş olamazlardı.

Resimler Claes Rålamb öldükten sonra muhtemelen başka yere nakledilmişti. Burada Länna'yla birlikte resimler için en akla yakın mekân olarak düşünülen Blasieholmen malikânesi, Elisabet Gyllenstierna'nın ölümünden bir yıl sonra, 1709'da satılmıştı. Länna, Rålamb'ın 1708'de Kaptan Gustaf Bure'yle evlenen kızı Beata'ya intikal etti. Rålamb'ların başlıca ikametgâhı böylece başka bir soylu aileye geçti. Bu dönemde alay resimleri, insanların aklında Claes Rålamb ve sülalesinin kariyeriyle muhtemelen o denli yakından bağlantılı kaldı ki, en azından başlangıçtaki bu malvarlığı dağıtımı sırasında, mirasçılar resimleri aile içinde tutmaya can atıyorlardı, bu durumda resimler muhtemelen erkeklere miras bırakılıyordu. Bundan dolayı, eğer resimler Länna'da yerleştirilmiş idiyse, bu tarihte başka bir yere taşınmış olmalıdır.

Claes Rålamb'ın kendini Bysta Lordu diye adlandırdığı göz önüne alınırsa, bu mülkün Rålamb sülalesi için özel bir yeri vardı herhalde. Mülk, ana binayı 1720 dolayında genişleten ve modernleştiren oğlu Gustaf'a miras kalmıştı. Resimler orada, eyalet valisi olan oğlu Claes Gustaf Rålamb'ın 1765'teki ölümünden sonra derlenen malvarlığı envanterinde yeniden belirir.¹⁴ Portreler ve Resimler (*Contrefaits och Schillerier*) başlığı altındaki bir kalem de "ahşap çerçeveli, büyük boy 20 Türk Resmi" (*20 st stora Turkiska Schillerier med träramar*) idi.¹⁵

Ne yazık ki malvarlığı envanteri oda oda çıkarılmamış, bunun sonucu resimlerin binanın neresinde durduğu kayıtlı değil, ama liste, Bysta'nın Türk resimlerine ek olarak 69 portre (37'si büyük diye belirtiliyor) ve 64 resim içeriyordu, bu da evin tablolarla cömertçe doldurulmuş olduğunu akla getiriyor. 18. yüzyılın ortasına doğru Türk resimlerinin canlandırdığı anılar muhtemelen silindi, resimlere de modası geçmiş ve boşuna yer tutan objeler olarak bakılmaya başlandı. Herhalde bu nedenle, muhtemelen aynı malikâne-deki görkemli depo binasına kaldırıldılar. Nordiska Museet'e getirildiğinde, tüm resimlerin üstünde, duvarda asılı bir resimde görülmesi söz konusu olmayan derin çizik ve sıyrıklar vardı. Bu durum, resimlerin uzun süre ve fazla özen gösterilmeden depolandığını düşündürür.

¹⁴ Svea Hovrätt, adl bou E IUXb:82 ya da Rålambska stiftelsens arkiv [Rålamb Aile Vakfı arşivi], E 9552, RA. Eyalet Valisi Gustaf Rålamb'ın (ö. 1750) malvarlığına ait bir envanter biliniyor.

¹⁵ *Schillerier* (resimler, tasvirler) o dönemde hem manzaralar, hem bugün gündelik hayat resimleri diye adlandıracağımız resimler için kullanılan bir terimdi.

Bu resimlerin tarihte bıraktığı izler o denli seyrek ki, ne zaman kesip biçme gibi ağır bir kararı aldırarak kadar hantal bulunduklarını kestirmek güç. Bütün söyleyebileceğimiz, bunun muhtemelen Claes Rålamb'ın döneminde ya da resimlerin Bysta'ya olası nakliyle bağlantılı olarak gerçekleştiğidir.

Claes Gustaf Rålamb bazı Türk dokumalarına da sahipti. Bysta'da “kırmızı renkte 1 Türk masa örtüsü,” Stockholm'deki Drottninggatan ikametgâhında “at kılıyla doldurulmuş 1 sedir ve buna ait bir dokuma Türk örtüsü,” ayrıca “aynı tür döşemesi olan 8 koltuk” vardı. Stockholm'deki evinde de “4 tezgâh eninde ağır Türk dokuması” ve “2 tezgâh eninde başka bir türü” bulunuyordu. İki tezgâh enindeki bu kumaşlara, sedir ve koltuklardan fazla değer biçilmesi, bunların çok kaliteli olduğunu gösterir. Yumuşak Türk dokumalarının varlığı, Claes Rålamb'ın ahfadıyla birlikte düşünüldüğünde, belirli çağrışımlar yaratır, ama bu dönemde Türk duvar halıları ve masa örtülerinin alışılmışın kesinlikle dışında olmadığını hatırlamak gerekir. Claes Rålamb'ın hesap defterinde iki de Türk duvar halısı kaydedilmiştir.

Yazılı belgelerin yokluğunda, resimlerin, Claes Rålamb'ın ölümü ile Claes Gustaf Rålamb'ın malvarlığı envanterinde yeniden belirmesi arasında geçen yarım yüzyılı aşkın bir süre içinde nerede olduklarına dair yalnızca tahmin yürütebiliriz. Büyük boyutları, resim dizisinin çekiciliğini sınırlamış olmalıdır; resimler herhalde bu nedenle, Rålamb'ın ölümünden kısa süre sonra Bysta'ya nakledilmişti.

Eğer resimler Björkvik malikânesine ve Claes Rålamb'ın oğlu Anders'e gitmiş olsaydı, Anders'in 1762 malvarlığı envanterinde kayıtlı olmaları gerekirdi, oysa resimler envantere kayıtlı değil. Bunun dışında, Anders Rålamb bu bağlantı içinde ilginç bir isim. XII. Karl'la Rusya'da bulunmuş ve onunla birlikte Türkiye'de yaşamıştı. Öldüğünde, Björkvik'te, “deponun alt odasında değerli bir Türk atını tasvir eden büyük 1 Resim” bulunuyordu. Depodaki yeri, bunun eski bir resim olduğunu akla getiriyor, ama babasından kalıp kalmadığını gerçekten söyleyemeyiz.¹⁶

Gelgelelim, Bysta'nın yanı sıra, Hans Rålamb'a annesi Anna Stålarin'dan miras kalan Högsjögård da muhtemel bir adaydır. Hans, Claes Rålamb'ın ortanca oğluydu. Mülk 1730'larda modernleştirilmiş ve oğlu

¹⁶ Bununla birlikte, dul eşi Ingeborg Sperling'in ölümünün ardından derlenen malvarlığı envanterinde, *uti* (içinde) ilgeci *fran* (-den) haline gelir (Rålambska stiftelsens arkiv, E 9548, RA). Claes Rålamb'ın hesap defterinde, 5 Mart 1658'de, Türkiye'den geri dönerken Bulgaristan'ın Pazarçık kasabası yakınında satın aldığı kayıtlı olan çok pahalı bir atın portresiyle ilgili olabilir bu. 400 bakır talerlik fiyatıyla, bu at bütün yolculuk sırasında satın alınan en pahalı tek parçaydı ve fiyatı Rålamb'ın önceki ay bir elmasa vermiş olduğu paranın iki katıydı.

Claes Hansson Rålamb (1682-1751) tarafından bir ana bina inşa edilmişti. Mülk, yaklaşık 1750'den sonra birkaç yıllığına Rålamb ailesinin elinden çıkmış, ama Bysta'lı Claes Gustaf tarafından geri alınmıştı. Teorik olarak konuşursak, resimler o sırada Högsjö'den Bysta'ya nakledilmiş ve orada kalmış olabilir.

Högsjö'de de 18. yüzyılın ortasında bir dizi Türk dokuması vardı. Bir oda için öngörülen on adet Türk duvar halısına, büyük bir oda için ayrılan resimli Fransız duvar halılarıyla aynı değer biçiliyordu. Türk masa örtüleri, ikisi büyük olmak üzere altı adet kırmızı zeminli ve "daha küçük boyda 2 adet sarı zeminli" idi.¹⁷

Türk resimleri, Claes Gustaf Rålamb'ın ölümünü takiben tekrar ortadan kayboldu. Bysta, birkaç yıl sonra, ailenin talihinin tersine dönmesi sonucu Rålamb'ların elinden çıktı ve Claes Gustaf'ın vasiyet güderleri tarafından, başka mülklerle beraber, Claes Gustaf'ın kayınvalidesi Kontes Eva Bielke'ye satıldı. Aynı malikâneler yalnızca birkaç yıl sonra, dönemin en büyük kodamanı süvari yüzbaşı David Henric Hildebrand'a satıldı. Yalnızca Högsjö ailede kaldı ve böylece resimleri arama işi artık tek yazılı kaynak olan malvarlığı envanterleriyle sürdü. Claes Gustaf Rålamb'ın dul karısı Christina Sofia Sack 1782'de Högsjö'de öldü, ama resimlerin onunla birlikte Högsjö'ye gittiği varsayımı yanlış çıktı.¹⁸ Babası öldüğünde 13 yaşında olan oğlu Anders Sigfrid Rålamb (1753-1841), Högsjö'yü, 1783'te satın aldığı Skåne'deki malikânesi Strö (N. Skrä kilise bölgesi, Skåne) için terk etti. Bysta ve Högsjö'den yanında götürdüğü resimleri bir bir sıraladığı bir liste bıraktı geride, ama ne bu listede, ne de kendisinin ya da mirasçılarının malvarlığı envanterlerinde Türk resimlerine değinilir.¹⁹

Ne var ki muazzam bir araştırma, bir bakıma sonunda bilmecenin beklenmeyen çözümünü ortaya çıkardı. David Henrik Hildebrand'ın ölümünü takiben 1792'de Bysta'da derlenen malvarlığı envanter listesinde, "Türk törenlerini gösteren, eski ve kötü resmedilmiş, hiçbir değeri olmayan 20 Resim" vardır.²⁰ Demek ki basitçe, Rålamb ailesi mülkü sattığında, fazla yer tutan eski resimleri arkada bırakmıştı. 18. yüzyılın özenticiliği göz önüne alınırsa, Rålamb sülalesinin tarihiyle bağlantısına rağmen resimlerin düşük sanatsal kalitesi, kuşkusuz onların hor görülmesine yol açmıştı. Resimleri bulundukları yerde bırakma kararında, mutlaka devasa boyutları da etkili olmuştu.

¹⁷ Christina Catharina Rålamb'ın (kızlık soyadı Douglas) malvarlığı envanteri, ölümü 20 Ocak 1747, Claes Hansson Rålamb'la evliydi. Svea Hovrätt, adl bou EIXb:32, RA.

¹⁸ Svea Hovrätt, adl bou EIXb:116, RA.

¹⁹ Rålambska stiftelsens arkiv, Anders Sigfrid Rålamb, RA.

²⁰ Svea Hovrätt adl bou EIXb:138, RA.

Hildebrand'ın malvarlığı envanterindeki kelime seçimi, resimlerin o dönemde nasıl algılanıp değerlendirildiğini açıkça gösterir. Resimler, besbelli, Bysta'nın duvarlarını güzelleştirmek yerine, depo gibi bir yere atılmıştı.

RESİMLERİN KAYITLARDA yeniden ortaya çıkışına kadar neredeyse bir yüzyıl geçti. 1908'de, Granhammar Beyi ve Meclis Üyesi Claes Rålamb'ın büyük-büyük-torunu Erik Axel Rålamb'ın (1829-1908) vasiyetnamesinde resimlerden söz edilir.²¹ Erik Axel'e 1857'de annesi aracılığıyla miras kalmış olan Västra Ryd (Uppland) kilise bölgesindeki Granhammar, von Lantingshausen ailesine ait bir malikâneydi ve ailenin erkek soyu birkaç yıl önce tükenmişti. Granhammar'daki resim koleksiyonu, malvarlığı envanterinde ayrıntılı belirtilmez, ama Türk resimleri Erik Axel'in vasiyetnamesinde önde gelen bir yer işgal eder: "... Devlet Konseyi Üyesi Rålamb'ın İstanbul yolculuğuna ilişkin... on dokuz adet eski Türk resmi... en büyük oğlum Sigfrid'e kalacaktır... Buyruğum o ki, bu resimler tüm sonsuzluğa kadar Rålamb ailesine ait olsun ve sırası gelen aile reisi tarafından korunsun."²² Vasiyetnamede seçilen kelimeler, uzun süredir kayıplara karışmış Türk resimlerinin tekrar bulunmakla kalmadığını, Rålamb sülalesinin en ünlü temsilcisinin bir yadigârı olarak, sülalenin tarihi kayıtlarında baş köşeye oturtulduğunu açıkça gösterir.

Erik Axel Rålamb'ın Türk resimlerine bu ani ilgiyi göstermesi, Bysta'dan ayrıldıktan sonra geçen yüz yıl içinde ailenin aslında onları unutmasından kaynaklanıyor olabilir, ama daha da büyük ihtimalle bu davranış, 19. yüzyılın karakteristik özelliği olarak tarihe duyulan ilginin genellikle artmasının bir belirtisidir.

Resimlerin, Bysta'da saptandıkları 1792'yi izleyen yüz yıl ya da daha uzun süre içinde nerede depolandıkları belirgin değil. David Henric Hildebrand'ın oğlu David Gottard (1761-1808) Bysta'yı miras yoluyla devralmıştı, ama 1808'de evlenmeden ve doğrudan herhangi bir mirasçı bırakmaksızın öldü. Malvarlığı envanterinde özellikleri belirtilmeden "98 çeşitli resim"den söz edilir; belki bunlar Türk resimlerini de içeriyordu.²³ Bysta daha sonra vasi-

²¹ Erik Axel Rålamb'ın babası, Kraliyet Özel Hizmetkârı Claes Gustaf Rålamb'ın malvarlığı envanterinde, insan resimleri boş yerer arar. Claes Gustaf, Skåne'de Ströo malikânesinde Anders Sigfrid Rålamb'ın oğlu olarak doğmuş, ama evliliği yoluyla Sundby malikânesinin sahibi olmuştu; Sundby, Granhammar'ın yakınında ve keza Västra Ryd kilise bölgesindeydi. Sundby, en büyük oğlu Sigfrid Albert'e (1826-1885) intikal etti, ama ne onun, ne karısının malvarlığı envanterlerinde Türk resimlerine değinilir. Svea Hovrätt adl bou EIXb:341, RA.

²² On dokuz rakamı, yanlış bir saymaktan kaynaklanıyor olmalıdır, çünkü 20 resmin hepsi de sonradan Granhammar'da bulundu.

²³ Svea Hovrätt adl bou EIXb:182, RA.

yet talimatıyla, Hildebrand'ın 1815'te Kont Johan August Anckarsvård'la evlenen kuzini Barones Sofia Ulrika Bonde'ye (1787-1867) intikal etti. Onun 1867'de derlenen malvarlığı envanterinde de, resimler tek kalemde toplanır: "Bysta'da: 214 adet çeşitli resim."²⁴

Kızları Eva Sofia Charlotta (1819-1887) 1842'de Devlet Bakanı Baron Johan August Gripenstedt'le evlendi, Bysta da onu günümüze (2006) kadar elinde bulunduran ailenin eline bu yoldan geçti. Bysta 1876'da oğulları Johan Theodor Gripenstedt (1851-1918) tarafından devralındıktan sonra binalar kapsamlı onarım gördü ve Türk resimlerinin Granhammar'daki Rålamb ailesine teslim edilmesinde herhalde bu uygun bir vesile oldu.²⁵

GRANHAMMAR, Erik Axel Rålamb'dan en büyük oğlu ve mirasçısı, Kraliyet Avı Başkanı Sigfrid Rålamb'a (1864-1936) kaldı, bu andan itibaren, resimleri Büyük Kütüphane'deki yerinde gösteren fotoğraflara sahibiz. Resimler artık tarihlerinin üçüncü evresindeydi ve bir kez daha, büyüklükleri sorun yaratıyordu. Gelgelelim, bu defa sahipleri resimlere daha nazık davranır ve yeterli yer olmayan durumlarda tuvaleri katlayarak, resimleri bir hayli küçük şasilere yerleştirmeyi becerirler. Resimler fotoğraflarda birbirine yakın biçimde asılı görünür, birkaçında resimlerin yazıları katlıdır ve bu takdirde bile, görünüşe bakılırsa resimlerin hepsi asılamamıştır.²⁶ Bu önlemler muhtemelen 1908'den önce alınmıştı ve resimleri gelecek kuşaklar için kurtaran da galiba bu oldu.

Eric Alex Rålamb'ın vasiyetindeki koşullar, oğlu tarafından kuşkusuz zorunlu addedilmişti. Rålamb sülalesi seyreilmeye başlıyordu; Sigfrid Rålamb 1936'daki ölümünden önce vasiyetine koyduğu bir talimatla, "Rålamb portreleri ile diğer aile yadigârlarının sonsuza kadar korunması ve bir arada tutulması... ve İsveç içinde saygın bir ortamda muhafaza edilmesi için" bir vakıf kurdu. Bağış senedindeki II. Grup, "Türk resimleri"nden oluşur.

²⁴ Svea Hovrätt adl bou EIXb:312, RA.

²⁵ Johan August Gripenstedt, karısından on üç yıl önce, 1874'te öldü, ama Türk resimleri onun malvarlığı envanterinde de saptanamıyor. Svea Hovrätt adl bou EIXb:325, RA.

²⁶ Ne yazık ki bu durum, aşırı yıpranmış ya da zarar görmüş sayılan ve bundan dolayı bir kenara konulan beş resim için felaket sonuçlar doğurdu. Herkesçe belirtildiği üzere, Sigfrid Rålamb'ın ölümünden sonra 1937'de Nordiska Museet'e nakil sırasında, görünüşe bakılırsa bunlar gözden kaçmıştı. Beş resim, 1960'ların başındaki Granhammar müzayedesinde bulunmuş, ama besbelli teşhis edilmemişti. Rivayete göre, müzayededen önceki gün dışarı taşınıp çimene konmuş, bunun ardından sabah çiğinden zarar görmüştü. Resimlerin sonraki bir sahibi onları kontrplaga yapıştırmış ve üstlerinden vernik geçmişti. Resimler 1985'te Uppsala'da Odinsborg Lokantası'nda keşfedilmiş ve üç yıl sonra bir müzayedede Nordiska Museet için satın alınmıştı.

İşte böylece, Claes Rålamb'ın Türk resimleri, olaylarla dolu bir tarihi takiben, 70 yıldır Nordiska Museet'e sürekli ödünç verilmiş olarak müzenin anıtsal merdivenlerinden birinin duvarlarını süslüyor.²⁷ Rålamb'ın yolculuk anlatısıyla birlikte, İsveç tarihinin heyecan verici bir bölümünü hatırlatıyor.

²⁷ Resimlerin nakliyle ilgili olarak alınan başka önlemler arasında, Nordiska Museet resimleri konservasyona tabi tutmuş, ayrıca yeni ve daha büyük şasilere gerdirmiş, böylece Granhammar'a getirilmeden önceki tahmini büyüklüklerine geri döndürmüştü.

Râlab resimleri

“AT SIRTINDA, altın işlemeli bir kaftan giymiş padişah, kavuğunda biri alnının üstüne, diğeri sağ tarafına olmak üzere siyah balıkçıl tüylerinden iki sorguç. Padişahla birlikte altın işlemeli kaftanları içinde 2 kapıcıbaşı (*kapıcı paşa*) gidiyordu. Padişahın bindiği ata görkemli bir örtü atılmış, örtü baştan başa elmaslarla süslü, silme iri inciler dikiliydi.”

Râlab, *Diarium* (Günlük), s. 158.

Tablo A

- No. 1 *Burggrefwen aff Constantinopel*
Kallas Hazaspassi
 2 *Borgmästaren aff Constantinopel*
Kallas Subassi
 3 *Burggrefwens Opwactere woro*
wid pas 60
- No. 1 İstanbul valisine Asesbaşı denir
 2 İstanbul belediye başkanına
Subaşı denir
 3 Asesbaşının emrinde 60 kadar
 görevli var

Env. No. NM.991059

127 cm x 193,5 cm

Râlab'ın kıyafetnamesindeki benzer imgeler:

Yeniçeri (Janissar) Albüm 67

Subaşı (Subassi) Albüm 10

Rumeli Beylerbeyi

(Rumeli Beglerbeg de Bosnia) Albüm 103

Tablo C

- No. 1 *Rustmestare Kallas Zebzipassi*
2 *Azamoglani hwarutaf tages*
Janizarer
- No. 1 Cebeci ocağının komutanına
Cebecibaşı denir
2 İçlerinden yeniçerilerin
devşirildiği *Acemioğlanlar*

Env. No. NM.991060

127 cm x 170 cm

Baltacı (*Baltagi delle esme*) Albüm 18

Tablo D

Metin okunamıyor.

Acemioğlan (Azamoglani)
İstanbul ağası (Stambol aga)
Sancak (Fana)

Env. No. NM.315161

127 cm x 170 cm

Yenİçeri ağası kethüdasi
(Ihala Bassa qui vont au pied
devant le Janissar aga)
 Albüm 63

Çorbacı
(Janissars Chorbassÿ qui vont
à cheval devant Janissar aga)
 Albüm 75

Tablo E

- No. 1 *Offerste aff Ianizarernes*
Wattubärare kalls kuziuk chi...
- 2 *Watnbärarne Kallas Zakaler woro*
20 par
- No. 1 Yeniçeri sakalarının başına
sakabaşı denir ... (okunamıyor)
- 2 *Sakalar* denen su taşıyıcılar
 20 çiftti

Env. No. NM.991061
 127 cm x 156 cm

Yeniçeri (Janissar) Albüm 67

Tablo G

- No. 1 *Ett Compagni Ianizarer*
2 *Ianizarerens Cantseler Kallas*
Ianizar Effendi
3 *Deres Secreterare*
- No. 1 Bir grup yeniçeri
2 Yeniçerilerin maaş defterlerini
tutan görevlilerin başına
yeniçeri efendisi denir
3 Onun kâtibi

Env. No. NM.991062

127 cm x 156 cm

Tablo H

- No. 1 *Janizar agas Lif compagni*
 2 *Herholdt Eller Alai chiaus*
 3 *Ianizar agas Fanor kallas Ihuiller*
 No. 4 *Offwerster til fot Kallas Gior*
Baziller woro 16 par
 5 *Munker aff baktas ordning*
Som war Fundator aff Ianizarerne
 6 *Ianizar agas Camertienare*
Bär Hans Regnmussa

Env. No. NM.991063
 127 cm x 143,5 cm

- No. 1 Yeniçeri ağasının muhafızları
 [çavuşlar]
 2 Padişaha yol açan görevli ya da
alay çavuşu
 3 Yeniçeri ağasının bayraklarına
tuğ denir
 4 *Çorbacılar* denen yayabaşılar
 16 çiftti
 5 Yeniçeri ocağını kuran Bektaşî
 tarikatından dervişler
 6 Yeniçeri ağasının hizmetkârı
 ağanın yağmurluğunu taşıyor

Kaplan postlu yeniçeri
 (den förmämste Janissar som
 ga näst Ianissar Aga)
 Albüm 2566

Yeniçeri
 (Janizar)
 Albüm 25

Çorbacı
 (Janissars Chorbassy qvi vont à cheval
 deuant Ianissar aga)
 Albüm 75

Tablo J

- No. 1 *Generalen uthöfwer Infanteriet*
Kallas Ianizaraga
 2 *Chiauzer woro 600*
 3 *Stück Deras Förmän Kallas*
Chiaus passj
- No. 1 Yaya sınıfının komutanına
yeniçeri ağası denir
 2 *Çavuşlar 600 kişiydi*
 3 Başlarına *çavuşbaşı* denir

Env. No. NM.991064

127 cm x 150,5 cm

Çavuş başı
 (Chiaus Bassy) Albüm I

Çavuş başı
 (Chiaus Bassa) Albüm 47

Tablo K

- No. 1 *Herhold Kallas Alaichiaus*
2 *Hoff Junckrar Kallas Muta*
Faraka woro till tall 200 st:
- No. 1 *Alay çavuşu* denen muhafız
2 *Müteferrika* denen saray
görevlileri 200 kişiydi

Env. No. NM.991065
127 cm x 150 cm

Tablo M

- No. 1 *Capiteiner aff Wizirens Garde*
2 *Wizirens garde bestående aff Spahier*
- No. 1 Vezir ağalarının başları
2 Vezir ağaları sipahilerden oluşur

Env. No. NM.991066
127 cm x 181 cm

Sipahi (*Spahy*) Albüm 106

Tablo N

- No. 1 *Wizirens Laquaijer Kallas Giatır*
woro 12 st:
- 2 *De som stå wid Keisarens*
Innersta Kammardör och Föra
Gesanter In och uth Kallas Capesi
passy woro 200 st:
- No. 1 Vezirin şatır denen hizmetkârları
12 kişiydi
- 2 Enderun kapısında durup elçileri
huzura sokan ve çıkaranlara
kapıcıbaşı denir. 200 kişiydi

Env. No. NM.991067

127 cm x 138 cm

Şatır (Chaters 12 som gå för Viziren när han
kommer uthi Divan) Album 50

Tablo O

Metin ancak kısmen okunabiliyor.

Lârde Kallas

Âlimlere... denir

Env. No. NM.991068

127 cm x 138 cm

Tablo P

- No. 1 *Kejsarens Kwastfanor kalls
Unkiaraltetuii woro 6 st:*
2 *Allahanda Order aff Munkar kallas
Schejhler*
3 *En aff Mahomets Slecht Kallas
Emir*
4 *Kejsarens Stallmester Kallas
Empcher*
5 *En Kameel som bär ett litet Capel
der Alcoranen liger uti och der
Keisaren Förre — bön uti på
resorne*

- No. 1 Padişahın *hünkâr altı tuğu* denen
at kuyruğundan yapılma
sancakları 6 taneydi
2 Her türlü tarikattan dervişlere
şeyhler denir
3 Muhammed'in soyundan gelene
emir denir
4 Padişahın ahırlarını yöneten
kimseye *imrahor* denir
5 İçine Kuran'ın konulduğu ve
padişahın seferdeyken namaz kıl
... küçük bir mabet taşıyan deve

Env. No. NM.991069

127 cm x 191,5 cm

Nakibü'l-Eşraf (Nakib Effendi)
Albüm 40

Hatib (Cheg effendi)
Albüm 135

Tablo Q

Metin ancak kısmen okunabiliyor.

... *Kallas emirler*

... *Emirler* denir

Env. No. NM.315162

127 cm x 138 cm

Tablo R

- No. 1 *Wizirens Laquaijer woro 6 st*
Stora Wizirens Sielff
 — *Keisar* —
- 4 *Kejsarens Dwergar woro 8 st.*
Kallas Giugeleri
- 5 *Förde Kejsarens Jakthundar*
Kallas Samsungiser
- No. 1 Vezirin ulakları altı kişiydi
 Sadrazam
 — Padişah — (okunamıyor)
- 4 Padişahın cüceleri 8 kişiydi
- 5 Padişahın av köpeği yedekçilerine
samsoncular denir

Env. No. NM.991070

127 cm x 205 cm

Cüce (Dwärg) Album 52

Samsoncu (Samsongij der ser efter Leyonen)
Album 105

Tablo S

- No. 1 *Keisarens Laquaijer Kallas Peik*
Öffwerste för Iachten Kalla
Zagarsi Öffwerste för Laquaijerna
Kallas Peikpassi Bogskiötter
Kallas Solak
Keisaren Sielf
- No. 6 *Öffwerste för Bogaskiötterne*
Kallas Solak passi
Solakpassis Leutnampt Kallas
Solaklar kiahia
Lifknecht Kallas Silichtaraga
Kammartienaren Kallas
Khohadar
Ridknight Kallas Rikch— TaK

- No. 1 Padişahın ulaklarına *peyk* denir
 Avı yönetene *zağarcı* denir
 Peyklerin başına *peykbaşı* denir
 Okçulara *solak* denir
 Padişah
- No. 6 Okçuların başına *solakbaşı* denir
 Solakbaşılardan teğmenine
solaklar kâhya denir
 Padişahın koruma görevlisine
silahdar ağa denir
 Padişahın hizmetkârına
çuhadar denir
 At oğlanına [*rikâbdar*]
 (okunamıyor) denir

Env. No. NM.991071

127 cm x 208 cm

Hasodalik

(Hassodanem Isolane) Album 59

Silahdar Ağa

(Silichtar Aga. Leibknecht) Album 3

Solak

(Solak effter Keisaren) Album 112

Tablo T

- 1 *Capaga är den som har befallning
öfwer all manspersoner i Hofwet
är sielf Castratus*
- 2 *En af de huita Eunuchhis dessa
äro 100 Stn:
— Keisarens Camer Herrar
Kallas Hazobalı och äro 40 stn:*
- No. 4 *Falkenerere Kallas Doganziler
Äro 200 S — (oläsligt)*
- 5 *Faner*
- 6 *Fält Musiken Kallas Meketerhane*
- 7 *Stora Puker Kalls Kiösler*
- 1 *Kapıağası sarayın bütün erkek
görevlilerine kumanda eder,
kendisi de hadımdır*
- 2 *Sayıları 100'ü bulan
ak hadımlar'dan biri
(okunamıyor) Padişahın
hizmetkârlarına hasodalı denir,
40 kişidir*
- 4 *Doğanları yetiştirenlere
doğancılar denir, 200 kişidir*
- 5 *Sancaklar*
- 6 *Askeri bandoya mehterhane
[mehter] denir*
- 7 *Büyük davullara kösler denir*

Env. No. NM.991072

127 cm x 143 cm

Doğancıbaşı

(Douanskij Passa öfwer Falka) Album 51

Kapiagasi
 (Cap Agas, Isolarens
 commendant, snoper)
 Album 37

Tablo U

- No. 1 *Keisarens Ryssbår med 4 Mulåsnor*
 2 *Karet med 6 Häster*
 No. 3 *Kockarna Kallas Aschi sådanne Äre 300 St:*
 4 *Wattubärare til Kiöket Kallas Haschilar sagasj*
 No. 1 *Padişahın 4 katırlı arabası*
 2 *6 atlı araba*
 No 3 *Yemek yapanlara aşçı denir, sayıları 300'dür*
 4 *Mutfığa su taşıyanlara aşçıların sakası denir*

Env. No. NM.991073
 127 cm x 181 cm

Coquo Album 34

Teşhis edilemeyen, B, F ya da L'ye denk gelen resim.

Teşhis edilemeyen, B, F ya da L'ye denk gelen resim.

Teşhis edilemeyen, B, F ya da L'ye denk gelen resim.

Osmanlı İstanbulu'nda alaylar ve teşrifat

Nurhan Atasoy

TOPLUM GELENEKLERİNE ve görgü kurallarına dayanan Osmanlı teşrifatı yüzyıllar boyu fazla değişmeden saray yaşamı ve törenlerini biçimlendirmiştir. En önemli saray görevlilerinden biri olan teşrifatçı efendi Divan-ı Hümayun'a bağlıydı. Osmanlı devletinin ilk döneminde tüm törenler teşrifat defterlerinde önceden saptanmış kurallar dahilinde, belirli bir düzen içinde yürütülürdü. Teşrifatçılar tüm saray ve devlet törenlerinin kayıtlarını tutar, giydirilen hilatler gibi her türlü masrafı yazarlardı. Teşrifatçıların teşrifat kurallarını iyi bilmeleri ve törenin hiçbir yanlışlığa yol açmadan tamamlanmasını temin etmeleri gerekirdi. Törenlerde teşrifat açısından en ufak bir tereddüt olsa Hazine'de saklanan eski teşrifat defterlerine başvurulurdu.¹

Böylece saray ve devlet ilişkilerinin her alanında "teşrifat" kurallarına uyulurdu; bu kurallar her görevlinin rütbesine, yetki ve sorumluluklarına göre hassas bir denge gözetilerek düzenlenmişti.² Kurallar son derece önemliydi; zaman içinde meydana gelen değişiklikler titizce "Teşrifat Defterleri"ne kaydedilirdi. Bu defterler törenlerde kimin ne giymesi gerektiğini bile ayrıntılarıyla anlatıyordu.

Çeşitli nedenlerle düzenlenen alayları kent halkının yanı sıra ülkede yaşayan ya da ziyarete gelmiş yabancılar da izlediğinden, her biri dünyaya açılan bir pencereydi. İşte bu yüzden alayların düzenlenmesine bu kadar önem veriliyordu. Yeni padişahın tahta çıkışını izleyen kılıç alayı, padişahın her

¹ I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1948, s. 58-64.

² Zeynep Tarım-Ertuğ, "Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek," *Osmanlı 9, Kültür ve Sanat*, Ankara 1999, s. 139-142.

cuma camiye namaza gidişi, yani cuma selamlığı, padişahın ordunun başında askeri sefere çıkışı olan sefer-i hümayun alayı, padişah kızı veya kız kardeşleri olan sultanların çeyiz ve düğün alayları, padişahın çocuğu doğduğunda yapılan beşik alayı gibi akla gelmedik birçok tören böylece halka ve dünyaya duyurulur, devletin gücü ve debdebesi tekrar tekrar dünyaya gösterilmiş olurdu.

Topkapı Sarayı'nın eski bahçesi olan bugünkü Gülhane Parkı'nın bir köşesinde yer alan ve özel olarak padişahın alayları izlemesi için yapılmış olan Alay Köşkü de alay geleneğinin bir parçasıydı.

Sefere çıkıldığında orduyla birlikte gidecek olan esnafın belirli bir düzen içinde geçtiği esnaf alayı önemli alayların başında gelirdi. Ayrıca kadir alayı, bayram alayı gibi daha niceleri vardı.

Sefer-i hümayun alayı³ genel çizgileriyle aşağıdaki kurallar çerçevesinde yapılırdı:

Sefer kararı verildikten sonra önce Babüssaade önüne zafer görmüş iki tuğ-ı hümayun⁴ ve sancak-i şerif törenle çıkarılıp dikilirdi. Sefere çıkış gününden birkaç gün önce kılıç alayında olduğu gibi türbeler ziyaret edilir, bu arada sadakalar dağıtılıp dualar edilirdi. Daha sonra mehterler otağ-ı hümayunu çıkarır, şehir dışında daha önceden sadrazamın tespit ettiği bir mahalde kurarlardı. Sadrazam padişahla birlikte sefere çıktığı için yerine sadaret kaymakamı bakardı. Padişah sefer-i hümayun için saraydan çıktığında, ağırlıklar önceden gönderilmiş olurdu. Sefer-i hümayun alayı belirli bir tertiple ve halkın nümayişleri arasında şehirden çıkardı. Sadrazam ve şeyhülislam yan yana giderken, yanlarında vezirler, nişancı, kazaskerler, defterdar olur ve hepsi birden tuğların yanında yürürlerdi. Bunların arkasından dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, çaşni-girbaşı, divan hâceleri, müteferrika ağaları yürürlerdi. Şehzade sefere katılıyorsa padişahın önünde, solakların arasında, sancak-ı şerif arabasının arkasında giderdi.

Padişahın arkasında kendilerine mahsus sırma bantlı, kırmızı kadife başlıklı silahtar ile çuhadarı, yanında ve önünde süslü tören kıyafetleriyle solaklar, biraz daha önde peykler yürürdü. Vüzera bu alaylarda kallavi ve kürklü erkân kaftanı giyinir, fakat padişah zırh giyinmişse bunlar da giyerdi. Büyük gösterişli bir alayla İstanbul'dan çıkan ordu Rumeli tarafına gidecekse Davutpa-

³ Zeynep Ertuğ, "Osmanlılar'da Teşrifat," *Türk Dünyası Kültür Atlası / Osmanlı Dönemi I*, İstanbul 1999, s. 428-477.

⁴ Buradaki tuğda olduğu gibi, bir çadıra da savaşta kullanıldığına dair not konduğuna rastlamıştım.

şa'da, Anadolu tarafına gidecekse Üsküdar veya Maltepe yakınlarında mola verirdi. Padişahın otağı askerden biraz uzağa kurulur, her gece bir sancakbeyi nöbet beklerdi. Padişah zaman zaman arabayla gitse de şehirlerden geçerken mutlaka at üzerinde olurdu.

Padişah sefere çıkmıyorsa, serdar tayin edilen sadrazam veya vezirlerden biri sefere çıkarken de ayrı tören yapılırdı. Serdar-ı ekrem tayin edilen veziriazam alayla Orta Kapı'ya gelir, burada atından iner, yürüyerek Babüssaade'ye gelir ve sağ tarafta oturarak beklerdi. Bu arada Arz Odası'na gelen padişahın kendisini huzura kabul edeceği haberi geldiğinde şeyhülislam ile beraber içeri girerdi. Burada kendisine önce hilat giydirilir, sonra kılıç ve tirkeş kuşatılır, iki sorguç hediye edildikten sonra eline bizzat padişah tarafından sancak-ı şerif verilirdi. Sancağın tesliminden sonra padişah dua ederdi.

Alaylar ve Yabancılar

Her ne konuda yapılırsa yapılsın tüm alaylar o sırada İstanbul'da bulunan tüm yabancıların ve yabancı elçilerin ilgisini çekerdi. Ancak bu vesilelerle padişahı ve maiyetini bol bol görme fırsatını buluyor, daha sonra gözlemlerini kendi hükümdarlarına rapor ediyorlardı. Alayları rahatça izleyebilmek isteyen elçiler ve diğer yabancılar alayın güzergâhı üzerinde ev kiralayıp pencerelerinden bakarlardı. Elçilik heyetlerinde bulunan ve bağlı bulundukları hükümdara Osmanlı yaşamını resimlerle canlandırmakla görevli ressamı da işte böyle çizim yapıyorlardı. Elçiler veya elçilik heyetindekiler de gördüklerini daha sonra mektup veya rapor halinde kaleme alırlardı. Çizimler ve gravürler arasında düğün alaylarını, valide sultan alaylarını vb tasvir eden çoktur. Bunlar Viyana,⁵ Dresden,⁶ Kassel,⁷ Bremen'deki gibi⁸ birbirini izleyen resimlerden oluşan dizi kompozisyonlardır. Daha sonra birçok sanatçı bu dizileri model olarak kullanmış, hatta bazen olduğu gibi kopya etmiştir.⁹

⁵ Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul; Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993, s. 38, 122-125, 127, 162-163, 258-259.

⁶ *Age.*, s. 122-125, 138-139, 154-155, 158-159, 243, 244-245.

⁷ *Age.*, s. 255, 256.

⁸ *Age.*, s. 126, 127.

⁹ Bkz. Stephane Yerasimos, *Les Voyages dans l'Empire Ottoman (XIV-'e XVI'e siècles) bibliographie, Itinéraire et Inventaire des Lieux Habités*, Ankara 1991 ve Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul; Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993,

Avrupalıların Osmanlılara duydukları merak 17. yüzyıl ve sonrasında da devam etmişti. Fransa Kralı XIV. Louis'i temsilen Osmanlı İmparatorluğu'na elçi gönderilmiş olan M.de Nointel'in heyetinde yer alan Antoine Galland,¹⁰ 1672-73 yıllarındaki anılarını günlükler halinde yazmış, bu arada 1672 Mayıs'ında IV. Mehmed'in Edirne'den sefere çıkışı münasebetiyle yapılan alayı diğer yabancılarla birlikte izlemişti. Galland, şimdiye kadar birçok alay gördüğünü, ama sefere giden ordunun Edirne'den dışarı çıkışındaki ihtişama ve şaşırtıcı debdebeye yaklaşımını hiç izlemediğini uzun uzun anlatır. Sabahın erken saatlerinde, güneş daha doğmadan başlayan alayın geçişi beş saat sürmüştü. Alay başlıca yedi bölüm halindeydi, ilk altısı kubbe vezirlerinininkiydi. Bunların da ilki nişancının, ikincisi defterdarın, üçüncüsü evvelce Mısır paşası olan İbrahim Paşa'nın, dördüncüsü Mustafa Paşa'nın, beşincisi musahip paşasınıninkiydi. Altıncısı sadrazamıninkiydi ve diğerlerinden daha kalabalık, daha muhteşemdi. Yedincisi ise padişahıninkiydi. Padişahın önünde ve arkasında, yaya ya da at sırtında muhafızlar ve saray görevlileri giderdi.

Her heyetin önünde giden iki atlı tuğ taşırdı. Padişahın önünde altı, diğerlerinin önünde de rütbelerine göre değişen sayıda tuğlar vardı. İki tuğ arasında da bir piyade, üzerinde "Allahtan başka Allah yoktur ve Muhammed Peygamberidir" yazılı büyük yeşil atlas sancağı taşıyordu. Sancağın tepesinde gümüş kutu içinde küçük bir Kuran vardı. Sonra, önlerinde bayraklarıyla, korkusuzca savaştıklarından "deli" adı verilen ve kendilerine has garip giysilerinin üzerine kaplan postu atmış, garip başlıklı atlılar geliyordu, arkalarından da yüksek başlıklı ağalar. Padişah, kıyafet ve silahlarıyla son derece ihtişamlı bir manzara oluşturan solak ve peyklerin arasından ilerliyor, giyim kuşamıyla etrafındaki herkesi sönük bırakıyordu.

Galland padişah ile etrafındakilerin yarattığı muhteşem görüntüyü ayrıntılarıyla sayfalarca anlatır, "geçidin hikâyesini okuyanlar yazdıklarımın mübalağalı olduğunu düşünebilirler, ancak ben bunları tekrar okuduğumda gördüğüm güzellik ve ihtişamı yeteri gibi anlatamamış olduğumu söyleyeceğim" der.¹¹

Yine Galland'a göre, her vezirin arkasından rütbesine göre sayıları değişen ama en az yüz yeniçeri geliyordu, her biri boylu boslu, genç ve kuvvetliydi. Başlarında, üzerinden renkli ipekli kumaşlar sarkan keçe külahlar var-

¹⁰ A. Galland, *İstanbul'a ait Günlük Hatıralar*, ed. Schefer- N.S. Örik, c. I, Ankara 1987, s. 113 vd.

¹¹ *Age.*, s. 131.

Sultan IV. Mehmed.
 Levri, *Kebir Musavver*
Silsile-i
 TSM A3109, v. 18b.

dı. Omuzlarında fitilli tüfek, bellerinde kılıç taşıyorlardı. Sadrazamın piyadelerinin sayısı ise beş yüz idi. Padişahın yeniçerilerinin 3.000 olduğu elçiye söylenmişti. Toplam sayıları çok daha fazla olan bu piyadeler önlerindeki sekiz ayrı renkte atlas bayrakların arkasında ikişer ikişer yürüyorlardı. Sadrazamın delilerinden ikisi atlıydı ve sırtlarında iki büyük kanat vardı.

Vezirlerin topraklarından gelen askerler gruplar halinde geçiyorlar, arkalarından son derece etkileyici giyim kuşamları içinde vezirler geliyordu. Vezirlerin etrafında gene çok güzel giyimli, tombak başlıklarıyla içoğlanları yürüyorlardı.

Bunları dervişler izliyordu. Bu dervişler direğinin ucunda mahfaza içinde Kuran bulunan Sancak-i Şerif, yani Hz. Peygamberin sancağını taşıyorlardı.

Her takımın arkasından bir müzisyen grubunun geldiğinden ve bir konser verdiğinden de bahsedildikten sonra elçinin anılarına göre padişah nihayet maiyetiyle görünmüştü. Önden iki tuğ götürülüp otağ-ı hümayun önüne dikilmiş olduğundan padişahın önünde dört tuğ vardı. Tuğları mücevvezeleri ile çavuşlar ve müteferrikalar izliyordu. Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, arkadan sancaklar, daha sonra da adamlarıyla çevrili altı vezir geliyordu.

Galland böylece anlatmayı sürdürür. Kıyafetler ayrıntılarıyla tarif edilmiştir.

Ralamb ve alay

Ralamb'ın İstanbul'da, herhalde aralarında bir ressamın da bulunduğu heyet üyeleriyle birlikte izlediği, 1642'de doğup altı yaşında padişah olan Sultan IV. Mehmed'in Edirne'ye gidiş alayıdır. Ava son derece meraklı olduğundan tarihte "Avcı Mehmed" diye anılan ve bu merakı yüzünden çoğu zamanını Edirne'de avda geçiren padişah bu sırada 15 yaşındaydı. Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa Çanakkale seferindeyken Erdel ve Venedik'e baskı oluşturmak üzere padişahın Edirne'ye gitmesini tavsiye etmişti. Sultan IV. Mehmed 4 Ekim 1657 tarihinde Davutpaşa'da hazırlanmış olan otağ-ı hümayununa gelmiş, 15 gün sonra da, kışı geçireceği Edirne'ye doğru yola çıkmıştı. İstanbul'dan çıkışı münasebetiyle son derece gösterişli bir alay düzenlenmişti.¹²

Ralamb ve elçilik heyeti de, Sultan IV. Mehmed'in "mevkib-i hümayun" denilen bir şehirden diğerine gidiş alayını izlemiş olmalıdır. Bazı minyatürlerde alayları seyredenler de görülebilmektedir. *Süleymanname*,¹³ 1541 yılında Şehzade Mustafa'nın solaklar, peykler ve mehter eşliğinde alay halinde İstanbul'dan bir çeşit idari tecrübe kazanacağı sancağa çıkışını yansıtır. Bir minyatürün üst kısmında, yolun kenarındaki bir binanın penceresinden alayı seyredenler tasvir edilmiştir. *Şehname-i Mehmed Han* isimli eserdeki, III. Mehmed'in 1596'da Hotin seferinden dönerken şehre girişindeki alayı tasvir eden minyatürde, padişahı karşılamaya gelenler yolun iki tarafına değerli kumaşlar gerer. Sahnenin üst kısmında, kadın ve erkekler alayı bir binanın

¹² Heyet, Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, İstanbul 1960, c. IV, s. 2000 ve 2078.

¹³ E. Atıl, *Süleymanname, Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, Washington, DC 1986, s.188-189.

1596 Hotin seferinden dönen III. Mehmed'in Alay-ı Hâmayunu.

Nakkaş Hasan Paşa'nın minyatürü, y. 1597-1598, Şehname-i Mehmed Han, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, H1609, varak 68v-69r.

pencerelerinden, Safevi elçisi ve maiyeti ise sol taraftaki balkondan izlemektedir.¹⁴ Benzer sahneleri başka birçok minyatürde de bulabiliyoruz.

Osmanlı minyatürlerindeki alay-ı hümayun tasvirlerinde nakkaşlar tüm alayı göstermezler. Bir ya da karşılıklı iki sayfada en can alıcı kısım verilir. III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in 1582'de yapılan, III. Ahmed'in üç şehzadesi için de 1720'de yapılan sünnet düğünlerinde, özellikle esnaf alaylarının tasvir edildiği surname-i hümayunlarda neredeyse tüm eser bu uzun alaylara tahsis edilmiştir. Böyle uzun alayların tamamının gösterilmesi ancak böyle bir dizi minyatürle mümkün olabiliyordu. Osmanlı ordusunun sefere gidişi panoramik görünüm elde etmek için figürlerle dolu tek veya iki sayfada tasvir edilir. III. Murad'ın yaptırmış olduğu *Şehinşahname*'deki bir resim, sıralar halindeki askerlerle tika basa doldurulmuştur, Serdar-ı Ekrem Ferhad Paşa aralarında zorlukla fark edilir. Gerçekten de seyirci bu resimlere baktığında sonsuz sayıda askerden oluşan bir orduyla karşı karşıya hisseder.¹⁵

Nakkaşlar, bu kalabalık arasında padişah ve diğer bazı önemli kişilerin fark edilebilmesi için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Örneğin *Hünername*'de, Mohaç seferini canlandıran bir minyatürde, başka figürlerle karışması için padişah figürünün arkasına bir tepecik yerleştirilmiştir.¹⁶ III. Mehmed'in Eğri seferini anlatan *Eğri Fetihnamesi*'ndeki bir muharebe sahnesinde nakkaş padişahın etrafında bir boşluk bırakarak dikkati bu noktaya çeker. Osmanlı ordusu ile düşmanı arasında bir ırmak vardır, askerler hilal biçimi sıralanmış, böylece oluşan boşlukta padişah ve önündeki askerler kompozisyonun içinde belirgin bir sahne oluşturmuşlardır. Padişahın önündeki solakların yanında bir atlı, başının üzerinde bohça içinde Hz. Muhammed'in hırkasını taşır. İki sayfanın birleştiği yerde ise kutsal emanetlerden Hz. Muhammed'in yeşil sancağı yer alır. Kompozisyonda, solaklar ile asıl ordunun arasında boşluklar yaratılarak bu önemli üçlüye, yani padişah, hırka ve sancağa çekilir.¹⁷ *Şehname-i Nadiri*'de, II. Osman'ın 1621'de Hotin seferine çıkmak üzere İstanbul'dan Edirne'ye hareketini canlandıran minyatürde ise sanatçı padişah ve etrafındakilerin arkasına geniş yeşil bir tepe yerleştirmiş, ayrıca padişahın hemen çevresini biraz boş bırakmıştır.¹⁸

¹⁴ N. Atasoy-F. Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, levha 35.

¹⁵ TSM B.200 *Şehinşahname*, c. II, B. 200, v. 101b; F. Çağman, "Turkish Miniature Painting," *The Art and Architecture of Turkey*, Fribourg 1980, s. 222-228, res. 173.

¹⁶ TSM H.1524, *Hünername*, c. II, 256b; res 170; F. Çağman, "Turkish Miniature Painting," İstanbul 1974, levha 25; *The Art and Architecture of Turkey*, Fribourg 1980, s. 222-228, res. 170; N. Atasoy- F. Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, levha 25.

¹⁷ TSM H.1609, *Şehname-i Mehmed Han*, 50b-51a; Geza Feher, *Türkische Miniaturen*, Budapeşte, 1976, levha II.

¹⁸ TSM H. 1124, *Şehname-i Nadiri*, 53b; N. Atasoy- F. Çağman, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, levha 46.

Bu alaylar daha önce de söylediğimiz gibi belli başlı olayların hem halkla paylaşılması, hem de dış dünyaya gösterilmesi amacını taşıyordu. Aslında IV. Mehmed'in Edirne'ye gidişi de düşmanlara karşı bir gösteri mahiyetinde olduğundan gerçekten de bir "sefer-i hümayun" alayı düzenlenmiş olmalıdır.

IV. Mehmed'in döneminden kalma, 1676 tarihli teşrifat defterine göre önemli alaylarda¹⁹ sıralama şöyle olurdu:

Padişah
 Vezir-i azam
 Şeyhülislam efendi
 Nişancı ve defterdar
 Kazasker efendiler
 Yeniçeri ağası ve sair rikâb-ı hümayun ağaları
 Cebecibaşı
 Reis efendi
 Müteferrikalar
 Çavuşlar
 Dergâh-ı âli çavuşları

Diğer alaylarda ise şöyleydi:

Vezir-i azam
 Ulema
 Nişancı ve defterdar
 Solaklar
 Reis efendi ve sair Divan kâtipleri

Bu teşrifat defterinde her görevlinin ne giyeceği de anlatılır:²⁰

Sefer-i hümayun için alay olmak lazım geldikte büyük alaylarda vüzera-i izam kallavi ve kırmızı muvahhidi ve kırmızı kadife şalvar giyerler ve kılıç ve tirkeş kuşanırlar ve atlarına divan rahtı ve kutas ve abayi ve üstüne yancak ururlar.

¹⁹ Tevkii Abdurrahman Paşa, "Osmanlı Kanunnameleri," *Milli Tettebbular Mecmuası*, I/3, Ist. 1331, s. 497-544, 531.

²⁰ Tevkii Abdurrahman Paşa, "Osmanlı Kanunnameleri," *Milli Tettebbular Mecmuası*, I/3, Ist. 1331, s. 497-544; 531-2.

Eğer şevketlû padişah alempenah hazretleri zerre giyerse, vüzera-i izam da-
hi zerre giyerler ve şeyhülislam efendi örf ve erkân kürkü ve ketlic ve sof-i şal-
var giyer ve saçaklı abayi ile binerler.

Ve nişancı ve defterdar vezaretleri yok ise selimi ve erkân kürkü giyerler
ama silah ve şalvar ve atları levazımını vüzera-i izam gibi ederler.

Ama kazasker efendiler örf ve uzun yenli soflarıyla ve saçaklı abayileriyle
binerler ve kılıç ve ketlic kuşanırlar ve sof şalvar giyerler ve Rum ili kazaskeri
kapanice şeklinde uzun yakalı uzun yenli sof giyer.

Şevketli ve şecaatli padişahımız ebu'l feth zaman-ı Gazi Sultan Mehmed
Han hazretleri yeni şehre azimet buyurduklarında Rum ili kazaskeri Kadri
Efendi bu kanunu icra etmiştir.

Ama yeniçeri ağası ve sair rikâb-ı hümayun ağaları ve cebeci başı selimi ve
nimtene seraser ve kadife şalvar giyerler ve silah ve at hususlarında vüzera-i
izama tebiyet ederler.

Böyle mahallerde divan hocalarından ancak reis efendi selimi giyip maada-
sı mücevveze giyerler ve müteferrika ve çaşnigir ağalar ve dergâh-ı âli çavuşla-
rı cümle mücevveze giyerler ve silah ve şalvar umurunda cemi'an erkân-i dev-
lete tebiyet ederler...

Büyük alaylardan gayri alaylarda vüzera-i izam yine kallavi ve erkân fera-
cesi ve zikr olunan ulema efendiler örf ve erkân feracesi ve nişancı ve defterda-
rın vezaretleri olmadığı halde sair rikâb-ı hümayun ağaları gibi selimi ve erkân
feraceleri giyerler ve reis efendi dahi selimi giyer ama sair divan hocaları cüm-
le mücevveze giyerler nitekim henüz balada tefsil ve beyan olunmuştu.

Kâh olur ki bir beylerbeyi eyaleti itibariyle selamda vezirin üst tarafında
durur zira böyle mahallerde itibar eyaletlerin payelerinedir ve eyaletlerin pa-
yeleri mukaddema beyan olunmuştu.

Ama eğer vali vezir ise selamda kallavi ile durup ve mahal-i selamda atını ile-
ri şurup selam-ı hümayun-ı kemal-i tevazu ve talim ile alır ol esnada dergâh-ı âli
çavuşları şevketlu padişah hazretlerini alkışlar...

Ralamb Alay Resimleri

16. yüzyıldan itibaren Avrupalı ressamalar da Ralamb resimleri gibi sefer-i
hümayun alaylarının dizi tasvirlerini yapmışlardır, ancak hiçbir Ralamb re-
simleri boyutunda olmadığı gibi tuval üzerine yağlı boyayla yapılmış da de-
ğildir. Ralamb resimlerinin bir başka özelliği de, bazı resimlerde rastlandığı
gibi, düşmanlık duygularını kışkırtma amacıyla figürlerin vahşi görünüşlü
çizilmiş olmamalarıdır.

İsveç elçisi Ralamb da bütün yabancı elçiler gibi alayı seyretmek üzere bir ev kiralamıştı. Bunu anılarında yazmaktadır. Ralamb'ın yaptırmış olduğu tabloların ressamı da alayı elçinin yanında seyredenlerin arasında olmalıdır.

Bu yirmi yağlıboya alay resmi yan yana seyredilmeliydi; dolayısıyla mutlaka daha sonra nereye asılacağı düşünülerek yapılmış, boyutları ve sayıları resimlerin sergileneceği belirli bir mimari düşünülerek planlanmıştı.

Alay resminde üç ana plan vardır: Genellikle düz veya taş döşeli bir yol; bunun üzerinde alaya katılanlar; üçüncü olarak da arka planda sıra sıra evlerin, binaların ve sur duvarlarının dizildiği şehirden kesitler, ara sıra da ağaçlar ve yer yer bulutlu gök... Bu öğeler hemen her sahnede değişir.

Ralamb resimlerinde alaya katılanlar ressamın önünden sırayla ilerleyip geçer. Ressam alayı belli bir yerden seyrettiğine göre arkadaki şehir görüntüsünün değişmemesi gerekirken, sanatçı alayın şehrin bir ucundan bir ucu-na ilerlediğini ifade etmek için her sahnenin arkaplanını değiştirmiştir. Dolayısıyla alayın Bab-ı Hümayun'dan başlayışını görürüz, sonra da film şeridi gibi her resimde arkaplan değişir.

Ancak arkaplanda İstanbul'un belirli bir bölgesini yansıtmaktan uzak hayali mimariler sunulur. Bu mimari dizide arada bir yer alan yüksek duvarlar, İstanbul surlarını anımsatır. Arada sırada da minareleri ile cami tasvirleri ve Osmanlı mimarisini yansıtmaya amacıyla tepesinde hilal alemlili kubbeler de yer alır. Ancak, cami dahil bu mimari öğelerin hiçbiri, ressamın değil bakarak yaptığını, Osmanlı mimarisini az da olsa tanıdığını bile göstermez. Bu yapıları belirli bir anıtın tasviri olarak görmek mümkün değildir. Belki bir ölçüde padişahın bulunduğu bölümde arkada görülen binalar, iyi yansıtılamamış olmakla birlikte Bâb-ı Hümayun, saray duvarları, arkasından görülen Aya İrini, soldaki de Ayasofya olabilir. Burada Ayasofya'nın o dönemde iki değil üç minareli olduğu akla gelebilir, ama ona bakılırsa Ayasofya'nın saray duvarlarının arkasında olmaması da gerekir. Bu açıdan, kubbelerin üzerine oturtulan hilal biçimi alemler gibi bazı bina ve mimari elemanların burada ressamın hafızasında kaldığı gibi resmedildiğini düşünebiliriz. Diğer resimlerde hayalimizi ne kadar zorlasak da benzetme yapma imkânını bulamıyoruz.

Ama alayı oluşturan figürler için aynı şey söylenemez. Bu alayı resimleyen sanatçının alayı nasıl izlediği ve nereden bilgi toplamış olabileceği üzerinde durmak gerekir. Ressamın alayı izlediği sırada bazı notlar almış ve eskizler yapmış olabileceğini düşünebiliriz. Yukarıda sözünü ettiğimiz Galland da anılarında gördüklerini tam ve sıralı olarak hatırlamanın ne kadar zor olduğundan,²¹ arkasında duran bazı Türklerin her geçen ne olduğunu ona söy-

²¹ Galland, s. 123.

lediklerinden bahseder.²² Bütün alayı sadece gözleme dayanarak resmetmek pek mümkün değildir. Daha sonra ressamın yerli halktan biriyle ayrı bir çalışma yapmış olduğunu kolaylıkla tahmin edebiliriz. Nitekim bazı figürlerin üzerine konan numaralara tekabül eden resim altlarındaki açıklamalar da bunu gösterir. Bu açıklamalar sayesinde alaya katılanların kimliği tahmin edilebilirse de, bu her zaman mümkün olamamaktadır. Üstelik yazılar bazen okunamayacak kadar zarar görmüştür.

Alayda yer alan figürler Ralamb resimlerinin en önemli yanını oluşturur. İlk bakışta çarşı ressamlarının kıyafetnamelerindeki figürleri anımsatırlar. Adeta ressam zengin bir kostüm albümüne bakmış, alaydakilere benzeyen figürleri bulmuş ve oranlarını bozmadan büyütüp yağlı boyayla kompozisyonlarını yaratmıştır. Sanatçı kompozisyona pek aldırış etmemiştir, oyla Osmanlı alay ya da ordu minyatürlerinin özelliği kompozisyonudur. Figürler genellikle ikişer ikişer sağdan sola doğru ilerler. Bazı sahnelerde seyirciye tam arkadan veya profilden görünen figürlerin hareketi adeta zamanda donmuştur. Sahnelerden birinde ise soldan sağa gelen bir figür adeta yeknesaklığı bozmayı amaçlamıştır. Tek tek figürler kostüm albümlerindeki figürlere benzer. Bunlar değişik kol, bacak hareketleri verilerek, değişik kıyafetler giydirilmiş belirli figür kalıplarına göre hazırlanmışlardır.

Alay sağdan sola doğru, yani Arap harfleriyle yazının yönünde izlenecek biçimde planlanmıştır. Oysa böyle alay resimlerinde figürlerin, seyircinin alışık olduğu okuma yönünde geliştirilmesi beklenir. Bu resimlerdeki izlenen yönün seçim nedeni, sanatçı veya sanatçıların, bu okuma yönüne alışkın olmasına bağlanabilir. Ancak seçilen yönü, sanatçı veya sanatçıların alay için kullandıkları figür kalıpları da belirlemiş olabilir.

Bazı resimlerde tam cepheden ya da arkadan tasvir edilmiş birkaç figüre rastlarız. Ama bunlarda da kol ve bacaklarda, ayakların yere basma veya yürüme hareketlerinde farklılıklar vardır; sanki kalıp tekrarı oldukları gizlenmeye çalışılmıştır. Bazı başlar tam profilden, bazıları 3/4 profilden çizilmiştir. Yüzlerde bazı gölgelendirmeler varsa da hiçbir şekilde aynı dönem batı resminin ulaştığı resim tarzında ve ustalığında değil, doğulu sanatçıların batı etkisinde kalarak yaptığı gölgeleme denemeleri tarzındadır. Zaten sanatçı, tek tek yüzlerin 3/4 profilden veya tam profilden kalıbını almış ve kıyafet ve kumaşlar, sakal bıyık gibi ayrıntılarla değişik görüntüler, farklılıklar yaratmaya çalışmıştır. İnsan figürlerinde olduğu gibi atlarda da belirli kalıplar kullanılmış, at figürleri renkleri ile baş ve ayak duruşlarındaki ufak

²² *Age.*, s. 131.

farklılıklarla tekrarlanmışır. Figürlerin kıyafetlerinde de değişik kumaş desenleri ve renklerle farklılık yaratılmaya çalışılmışır.

At üzerindeki figürler de yaya figür kalıplarından faydalanılarak hazırlanmış, ancak figürün oturuşunun inandırıcı olması için pek küçük farklar getirilmiştir.

Sağdan sola doğru ve çoğu zaman ikişer ikişer dizilen figürlerden oluşan alay dümdüz bir hatta ilerlemez. Zaman zaman sola doğru hafif bir yokuştan inercesine yumuşak bir kavis üzerinde dizilirler. Bir tek resimde aksi yönden bir figüre de rastlıyoruz.

Kalıplara dayanılarak resmedilmiş figürlerin oluşturduğu bu alay, bazı batılı sanatçıların gravür ve resimlerde görülen önyargı ve düşmanlıktan uzaktır, objektif bir görüşle ele alınmıştır, bir tür gerçekçilik çabası görülmektedir. Kıyafetler doğru tasvir edilmiştir, özellikle başlıklar açısından ilginçtir. Resimler yan yana konduğunda padişah alayının mükemmel bir portresini sunar. Ressamın daha erken tarihli alay resimlerinden faydalanmış olması mümkünse de, herhangi birinden kopya ettiğini de söyleyemeyiz.

Sonuç olarak, şehir görüntüsünü oluşturan mimari yapılar, ağaclar, bulutlar ve yol döşemesi gibi öğelerin ve resim tekniğinin Türk sanatı veya sanatçılarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Alayı oluşturan figürler ise, daha önce de söylediğimiz gibi, her yönüyle Osmanlı minyatürlerindeki, özellikle kıyafetnamelerdeki figürlerden alınıp büyütölmüş gibidirler. Ancak boyutlarının yanı sıra renk skalası açısından da Osmanlı sanatından çok uzaktırlar.

Resim A

Alay, Osmanlı mimarisiyle ilgisi olmayan, alt katları penceresiz, üst katları ince uzun pencereli, hafif kavisli çift eğimli çatıları olan yapıların yer aldığı bir şehir görüntüsü önünden geçer. Arada sur duvarına benzer bir mimari eleman da fark edilir. Yol zeminine küçük taşlar döşenmiştir.

Önde on yeniçeri ikişer ikişer yürümektedir. Vücutları hafifçe seyirciye dönmüş olarak çizilmiş figürlerin dolama denen giysilerindeki düğmeler kimi figürde ortaya doğru çizildiklerinden, bize daha fazla dönük oldukları hissini uyandırır. Bacaklarının biri önde, biri arkada, yürüme hareketi içindedirler. Soldan sağa doğru inen ve resmin alt çizgisine paralel olmayan, bir hat çizerek yürüyen yeniçeri grubu sola doğru hafifçe küçülür gibidir; böylece bir perspektif yaratılmıştır. Bu grubun son figürüne 3 sayısı konmuş, bu numaraya denk düşen resimaltı yazısında kâhyaların sayısının 60 olduğu açıklaması verilmiş, yani 60 kâhya on figürle özetlenmiştir. Arkalarında at üzerinde 1 numaralı, şehrin asayişinden sorumlu asesbaşı, yanında da 2 numaralı, yine atlı subaşı vardır. Çok açık renkli dolamasıyla bir yeniçeri onları izler.

Asesbaşı ve subaşının emrinde çalışan, burada kâhya oldukları belirtilen, çoğu sakalsız bıyiksız, diğerleri sakallı olan yeniçerilerin başlarında yatırtmalı beyaz börkler vardır. Börklerin ön tarafındaki ceplere tüylük, yünlük ya da kaşıklık denirdi. Dar yakalı, bele kadar sık küçük düğmeli dolamaları gri-koyu mavi, biri beyaz, biri beyaza yakın pembe renklidir, etekleri rahat hareket edebilmeleri için çoğu kırmızı olan kuşaklarına sokulmuştur. Çoğu diz altına kadar inen kırmızı diz çakşırları giymiştir, dizden aşağıya kadar da çuha, keçe veya aba gibi bir kumaştan dolak dolamışlardır. Hepsinin ayağında sarı renkli pabuç vardır. Sol ellerinde, başı fildişi gibi görünen birer beyaz asa taşırlar. Yedisi profilden resmedilmiştir.

Asesbaşı başına yelpaze sorguçlu üsküf giymiştir. Kahverengi dolamasının üzerinde kolsuz kürk astarlı uzun mavi yelek vardır. Siyah benekli beyaz kürk önden, yaka çevresi ve kol çevresinden görünür. Yanındaki subaşının kırmızı kaftanı vardır ama onun kürklü olup olmadığı anlaşılmaz. Başında, şimdilik isimlendiremediğim, tepesi düz geniş konik garip bir beyaz kavuk vardır.

Tanımlanamayan Resim B ?

Çok bozulmuş, alt yazıları silinmiş bir resimdir. En önde sarı bayrak taşıyan yeniçeri figürü görülür. Başında yatırtmalı, kaşıklıklı bir börk vardır. Dolamasının ayrıntıları belli olmamakla birlikte eteklerinin kuşağa sokulu olduğu anlaşılmaktadır. Diz çakşırı ve bacaklarındaki dolaklar fark edilir. Arkasında, kaşıklığından arkaya doğru büyük bir kavisle dönen kocaman sorgucu olan yatırtmalı börklü, yeniçeri ağasına benzeyen bir figür vardır. Arkasından gelen ve bazıları tek sorguçlu diğer yeniçeri figürleri omuzlarında tüfek taşımaktadırlar. Arkaplanda, pek iyi görünmemekle birlikte hayali olduğu anlaşılabilen mimarisiyle şehir manzarası vardır. Bir önceki sahnenin devamı olabilir.

Resim C

Cebecibaşı, kula atı üzerinde başında törenlerde kullanılan, iki yanına birer tuğ takılmış yukarı doğru hafifçe genişleyen selimi kavuğu, üstüne mavi kumaşla kaplı kürkü, önden bele kadar düğmeli sarı dolaması, kırmızı şalvarıyla sakallı yüzünü hafifçe seyirciye dönmüştür. Atının koşum takımı şahanedir.

Cebecibaşının arkasından ikişer ikişer yürüyen acemioğlanlarının ikisi hariç hepsi genç olduğundan sakalsızdır. Bazıları sadece bıyıklıdır. Hepsi kırmızı sivri külahlıdır. Üzerlerindeki dar yakalı çoğu mavi-gri, lacivert ve bazıları kırmızı olan dolamaların etekleri bellerine sokuludur. Birkaçı hariç hepsi kırmızı diz çakşırlıdır. Arkadan gelen biri omzuna bir post atmıştır.

Hepsi omzuna dayadığı tüfeğini sol eliyle tutar. Bellerindeki kırmızı kuşaklara ayrıca birer kılıç asılmıştır.

Arkalarında koyu gri yanmış kuleler ve yüksekçe binalarla şehir görüntüsü yer alır. Alayın yürüdüğü yolun nasıl olduğu çok iyi fark edilememektedir.

Resim D

Oldukça bozulmuş ve alt yazısı okunamaz haldeki bu resimde, yeniçerilerin bir sıra halinde omuzlarına dayadıkları tüfekleriyle geçişleri tasvir edilmiştir. Başlarında miğfer ve üzerlerinde zırh vardır, diz çakşırları ve dolakları da fark edilmektedir. Görülebildiği kadar miğferlerin çoğunun sorguçlu olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca çoğunda kırmızı kalkan vardır. En önde kırmızı sancak taşınmaktadır.

Resim E

Yeniçeri sakalarının başı önde atı üzerinde tek başına, üzerinde altın işlemeli yakalı ve kolçaklı, madeni plakalarla süslü gri-mavi meşin giysisi ve başında kaşıkıksız ama şeridi altın işlemeli börküyle ilerlemektedir. Meşin giysi ceket gibidir ve altında yine mavi dolamasının eteği ve kolları görülür. Belinde kılıcı, kırmızı tirkeşi yani ok torbası vardır, elinde ayrıca bir mızrak tutar. Kolçakları da fark edilir. Arkasında kırmızı kalkan taşır. Kahverengi atının koşum takımı çok güzeldir.

Ağanın arkasından birisi sakallı diğerleri sakalsız, kaşıklıklarına birer tuğ takılmış, şeritleri gri renkte börklü diğer sakalar atları üzerinde ikişer ikişer gelirler. Alt yazıda 20 çift oldukları yazılıdır. Atlarının başlarına mavili kırmızı başlık geçirilmiş ve tepelerine birer de birer tuğlu sorguç dikilmiştir. Muhtemelen meşinden koyu gri giysili olan figürlerin bellerinde kırmızı kuşak vardır, atlarının örtüleri de koyu renkte olup kenarlarına kırmızı şerit geçirilmiştir. Diğer resimlerdeki figürlerin ayaklarında görülen sarı pabuç ve çizmelere karşılık sakaların çizmeleri elbiselerinin rengindedir.

Resim oldukça hasar gördüğünden zemin iyi fark edilmemektedir. Arkadaki şehir görüntüsünde yine hayali kırmızı çatılı mimari elemanlar vardır. Bunlardan biri garip bir kubbeye örtülüdür ve en tepesinde hilal biçimli bir alem bulunmaktadır.

Resim F ?

Önlerinde beyaz ata binmiş ağaları olduğu halde gene yeniçeri ocağından bir başka ortanın geçişini temsil ettiğini düşündüren bu sahnenin alt yazıları bozulmuştur, ancak birkaç kelime seçilmektedir. Ağa süpürge sorguçlu bir üsküf takmıştır. Diğer resimlerin çoğundaki gibi koyu renkli dolaması içinde ilerler. Arkasındaki beli kılıçlı, ortanın kırmızı bayrağını taşıyan yeniçeri dolamasının üzerine kırmızı pelerin atmıştır. Onun arkasından gelen çoğu kırmızı diz çakşırlı ve kırmızı dolaklı yeniçeriler, kaşıkıklılı börkleriyle ve bellerinde kılıç, omuzlarında tüfekleriyle geçerler. Ayrıca kuşaklarına takılı minik kırmızı keseler dikkati çeker. Bu yeniçerilerden bir kısmı, börklerinin yatırtmasını vurgulamak ve seyirciye bu börklerin bu ilginç kısmını göstermek üzere yarı yarıya arkalarına dönük olarak gösterilmişlerdir. Arkada, resim zarar gördüğünden pek iyi fark edilemeyen, diğer resimlerdekilerden daha alçak yapılar ile şehrin bir kısmı vardır. Bu resmin kaçınıcı sırada olduğunu söylemek zor ise de şehir görüntüsü ile yeniçerilere bakıldığında, bir önceki ve bir sonraki resimlerle süreklilik içinde olduğu düşünülebilir.

Resim G

Burada, yeniçeriler diğer resimlerdeki figürlerden daha serbest yürürler, yokuş aşağı inermiş gibi sola doğru hafif kavisli bir yol izlerler. Öndeki yeniçeri kırmızı bir sancak taşımaktadır. Sadece bu yeniçeri omuzlarına atılmış lacivert pelerin taşır. Omuzlarında tüfekleriyle kimisi sakallı, ama çoğu sakalsız ve bıyiksız olan bu yeniçeriler yalnız yürüyüşleriyle değil, duruşlarıyla da dikkat çekicidirler; önden üçüncü figür başını garip bir şekilde geriye çevirmiştir. İki yeniçeri de arkadan görülmektedir ki, bunun hiçbir açıklaması yoktur. Sanki sanatçı yeniçerilerin neredeyse arkadan bellerine kadar inen börklerinin ne kadar ilginç bir görüntü sergilediklerini seyircilerine göstermek istemiştir. Yeniçerilerin çoğunun altın şeritli börklerinin önündeki kaşıklıklara tuğ takılmıştır. Gri, kahverengi, mavi, bej gibi değişik renkteki, dar yakalı, küçük düğmelerle bele kadar kapanan dolamalarının etekleri bazıları kırmızı olan kuşaklarına sokuludur. Bacakların rahat hareketini sağlayan bu toplanmış eteklerin arasından çoğu kırmızı olan diz çakşırları ve kırmızı dolakları görünür.

Resimaltında “Yeniçeri Efendisi” diye isimlendirilen figür sarı ata, kâtibi denen figür ise doru ata binmiştir. Yeniçeri efendisi profilden gösterilmiştir. Yuvarlak sarığı, koyu renk dolamasının üzerine giydiği içi kürklü gri renkte kolsuz kısa giysisi vardır. Kâtip ise kırmızı kolsuz bir üst kaftan ve mavi dolama giymiştir, o da sarıklıdır.

İki atlının yanında yürüyen silahsız genç, koltuğunun altında kırmızı bohça taşır ve diğer figürlere göre küçük boydadır.

Yol taş döşelidir. Arkadaki gri şehir görüntüsü diğer resimlerdeki gibi kırmızı çatılı hayali yapılardan oluşur.

Resim H

Alayın bu bölümünde, önde yürüyen kimi sakallı, kimi sakalsız çavuşlardan altısı dolamalarının üzerine hayvan postu atmıştır; kırmızı veya bej rengi küçük yakalı, bele kadar küçük sık düğmeli dolamaları, kırmızı diz çakşırları, kırmızı dolakları ve sarı pabuçlarıyla geçerler. Börklerinin kaşıklıklarına tuğ takılıdır. Hepsisi bellerinde kılıç, kollarında kolçak taşırlar. İkinci ve üçüncü çavuşların ayrıca tüfekleri vardır. Diğerlerinden birinin elinde asa,

arkadan gelen ikisinin ise birer tuğ görülür. Bu altılı grubun arkasında, seyirciye dönük atlı müjdecî veya alay çavuşu görülür. Kırmızı giysilidir ve üsküfû süpürge sorguçludur.

Arkalarından ikişer ikişer gelen dört atlı da süpürge sorguçlu üsküfler taşır. Kürk astarlı farklı renkte giysileri vardır, bellerinde içi ok dolu tirkeş ile yay taşırlar.

Atlarının boyunlarına beyaz püskül takılmıştır. Alt yazıda çorbacı oldukları belirtilir, arkalarından gelen kaşıkıksız böklü yeniçeri neferleri yeniçeri ağasının "müssa"sını (yağmurluğunu) taşır.

Alay, taş döşeli zemin üzerinden geçmektedir. Arkalarında, evler, kuleler, tepesinde hilal alem olan yayvan kubbeli bir binayla şehir panoraması yer alır. Duvarlar şehir surlarına benzemektedir.

Resim J

Yeniçeri ağasının ardından, alt yazıdaki açıklamadan sayılarının 600 olduğunu öğrendiğimiz ama burada 12 kişiyle temsil edilen ve ikişer ikişer yürüyen çavuşlar gelmektedir.

Yeniçeri ağası önde (1 numara), koşum takımlarının güzelliği özellikle belirtilen bir at üzerinde tek başına ilerlemektedir. Bu sakallı ağanın belinde ok dolu bir tirkeş ve yay fark edilir. Başında yüksek selimi kavuk vardır. Üzerine kürk kaplı kolsuz açık mavi-gri renkte kaftan, içine kırmızı dolama giymiştir. Kolçakları vardır. Arkasından gelenler birer sorguç takılmış yüksek selimi kavuk giymişlerdir, biri hariç hepsi sakallı ve bıyıklıdır. Bazıları sol omuzlarına dayadıkları sarı gürzler taşırlar. Resme bakıldığında, kahverengi, beyaz ve gri atların yanında, ortadaki bir çavuşun bindiği sarı at hemen göze çarpar. Diğer çavuşlar da dolamalarının üzerine kürk astarlı değişik renklerde kaftanlar giymişlerdir. Grubun arkasında yarısı görünen beyaz at alayın devam ettiğine işaret edebileceği gibi, resim hırpalandığı için kenarından kesilmiş de olabilir.

Burada öndeki figürün üzerinde 1 numara ve alt yazıda da karşılığı olarak yeniçeri ağası, onu izleyenler için de çavuşlar ve çavuş başı denmektedir. Burada yeniçeri ağası eğer daha yüksek rütbeli ise üsküfünün niçin sorguçsuz olduğunu anlamak mümkün değildir.

Alay küçük taşlarla döşeli bir yoldan geçmektedir. Yolun arka tarafında şehir görüntüsünü oluşturan yapılar beje boyanmıştır. Bunların bir kısmı

ev olmalıdır; çatıları kırmızıdır. Kubbeleri ve minareleri ile cami olduklarını anladığımız iki yapı ayrıca dikkatimizi çeker. Kubbeler kurşun kaplı olduklarını anlatan kurşuni renktedir. Bu camilerden biri üç minareli, diğeri tek minarelidir. Kötü bir perspektifle çizilmiş olduğundan ancak üçünün görüldüğünü düşündüğüm minarelerin boyları farklı çizilmiştir; burada Süleymaniye Camii'nin tasvir edilmiş olabileceği ihtimaline de burada işaret etmek yerinde olacaktır. Caminin hemen yanındaki kırmızı konik çatılı yuvarlak bina acaba Süleymaniye haziresindeki bir türbeyi mi işaret etmektedir?

Resim K

Bir önceki resmin aksine şehir panoramasında daha çok kırmızı damlı ev görülür. Küçük taş döşeli yolda alay çavuşu ve alt yazıdan sayılarının 200 olduğunu öğrendiğimiz müteferrikalar ilerlemektedir. Yüksek selimi kavuklarına birer sorguç dikilmiştir. Kürk astarlı kırmızı giysileri vardır, biri hariç hepsi sakalsızdır. Dolamaları ayak bileklerine kadar iner. Öndeki sarı at ile onun arkasındaki gri-beyaz alacalı at hemen dikkati çekmektedir. En soldaki alay çavuşu sağdan sola doğru ilerleyen alayın aksi yönünde resmedilmiştir. Süslemeli at örtüsü ve kutazıyla dikkati çeken atın üzerindeki çavuş belini biraz geçen bir zırh giymiş, üzerine de bir hayvan postu atmıştır. Kırmızı şalvarlı, miğferlidir. Miğferine üç kollu sorguç takmıştır.

Resim L ?

Kötü durumda olan ve alt yazıları okunamayan bu resim, bir önceki resimde betimlenen müteferrikaların devamı gibidir, arkadaki şehir görüntüsü de bir önceki resmi takip eder gibi görünmektedir. Çok hırpalanmış olmasına rağmen, başlarında selimileriyle art arda ilerleyen dört çift atlı fark edilmektedir.

Resim M

Alayın bu kısmının başında, solda, vezir muhafızlarının iki kumandanı atları üzerinde ellerinde mızraklar tutarak karşı karşıya durur; sanki emirlerindeki muhafızlar aralarından tek sıra halinde geçeceklerdir. Sırtına 1 numara konmuş olan komutan kır atı üzerinde tam arkadan görülür. Tepesinden üç tuğ çıkan kırmızı başlığı, sarı elbisesi ve sırtındaki kırmızı kalkaniyle dikkat çekicidir. Karşısında, tam cepheden resmedilmiş olanı ise atının altın rengi göğüslüğü dışında, başlığı, elbiseleri, atı hep gri rengin tonlarında bo-

yandığı için dikkati çekmez. Sırtında, ucu görünen kırmızı kalkanı ise leke gibidir. İkisinin arasından geçmek üzere olan muhafızların ilk göze çarpan yanı, atlarının, üçü kırmızı, ikisi mavi olan aynı biçim ve desenli uzun örtüleridir. Baştaki sarı, arkadaki beyaz olan atların örtüleri karın hizalarının altına kadar iner, üzengiye denk gelen yerde ayağın çarpmaması için kavis şeklinde bir oyuk bırakılmıştır.

Alt yazıda sipahi diye adlandırılan muhafızların yüzü seyircilere dönüktür. İlk üç muhafız beyazlı grili sorguçlu miğfer ve zırh giymiştir. Zırhların altından hepsinin değişik renkte olan dolamalarının etekleri, onun altından da gene değişik renklerdeki diz çakşırları görülür. Hepsinde sarı çizmeler vardır. Elllerinde iki sivri uçlu, çatal uçlu kırmızı flamalar taşırlar. Onları izleyenlerin biri kırmızı diğer ikisi gri başlıklarının ön ve arka kısımları avcılarinki gibi sivri uçludur, her birinin tepesinde üç tüylü sorguç vardır; atlılardan ikisi mızrak, üçüncüsü kırmızı-beyaz flama taşır; ikisinin sırtında kenarlarına şerit geçirilmiş kırmızı pelerinler vardır. Bu pelerinlerden birinin üzerine zülfikâr işlenmiştir. En arkadan, öndeki figürler gibi giyinmiş bir zırhlı muhafız daha gelmekte ise de yaya mı, atlı mı olduğu anlaşılmaz.

Yol yine küçük taş döşelidir. Figürlerin arkasında koyu gri yüksek bir duvar, onun arkasında da iki minareli bir cami, bir büyük konak ve kulelerle şehir manzarası görülür. Binaların aralarında bazı ağaçlar da vardır.

Resim N

Alt yazıya göre sayıları 12 olup burada tek bir figürle temsil edilmiş olan şatırlar vezirlerin ayak işlerini görürlerdi. Bu tek şatırın başında kırmızı tepelikli sarık, üzerinde açık mavi entari, dizine kadar inen kırmızı çakşır ve beyaz dolak vardır; teberini omzuna dayamıştır. Resim sol kenarından kesilmiş olmalıdır, çünkü figürün bir kısmı yoktur. Herhalde bu figüre eşlik eden başka bir veya daha fazla figür de bu meyanda gitmiştir. Sadece birinin teberi görünmektedir.

Hemen arkadan alt yazıda sayılarının 200 olduğu bildirilen padişahın hodosası muhafızları, yani kapıcıbaşılar gelir. Hem 2 numaralı figürün, hem de yanındakinin başlarında mücevveze, üzerlerinde önden bele kadar düğmelerle kapanan dolama ve üstlük vardır. Biri doru, diğeri sarı ata binmiştir. Bunları omuzlarına teberlerini dayamış iki yaya figür izler; mavi kaftanlarının önleri beyaz çaprastlarla kapanmıştır, etekleri bellerindeki sarı kuşağa

sokulmuş, böylece bacakları serbest kalmıştır. Kuşaklarında hançer asılıdır. Toplanmış eteklerinin altından dizlere kadar inen beyaz gömlek ve onun altından da kırmızı diz çakşırları ve beyaz dolakları görülür.

Arkalarından, bir öncekiler gibi giyimli, biri beyaz ata binmiş iki atlı daha gelmektedir. Artlarında, ellerinde teber taşıyan aynı tarz kavuklu ve giysili bir figür daha vardır; altın rengi çaprazlı elbisesi kırmızıdır. Gömleği grimsi, altındaki diz çakşırı kırmızı, çakşırın üzerinde gömleği vardır. Dolacağı gene beyazdır.

Aynı tarzda küçük taşlı yol üzerinde yürüyen alayın bu kısmının arkasında gene koyu gri duvarlar ve arkasında yuvarlak çeşitli kuleler ve birkaç hayali bina daha vardır; biri minareye benzer.

Resim O

Maalesef zarar görmüş alt yazı bandının beyazımsı zeminine, diğer resimlerdeki gibi iki yanda boşluk bırakılmamasına, eninin diğer resimlerden daha kısa olmasına bakarak eserin iki yandan kesildiği düşünülebilir. Kırmızı tepeli dardağan sarıklı atlılar tek sıra halinde ilerliyor olsalar da, arkadan gelen atın başının önündeki figürün bedeninin bir kısmını örtecek kadar yakın durması aslında muhtemelen yan yana geçtiklerine işaret eder.

El hareketinden mızrak tutuyormuşa benzeyen ilk figür profilden gösterilmiştir. Beyaz sakalı muhtemelen diğerlerinden yaşlı, diğer figürlerden biraz daha büyük resmedilmesi de onların başı olduğuna işaret eder. Bu figürün yanı başındaki atlı ise üzerindeki figürle birlikte diğer atlı figürlerden daha küçüktür. Renk renk dolama ve üstlük giyinmiş olan figürler her biri ayrı renkte olan atlara binmiştir. Bir kısmı sakallı, bir kısmı sakalsız olan ve küçük taş döşeli yolda ilerleyen atlıların arkasında siyaha yakın bir duvar, duvarın arkasında da şehrin ağaçlıklı bir bölgesindeki binalar ile tepelerinde birer hilal alem fark edilen yan yana bir çift kule yer alır.

Resim P

Resim alt yazısında padişaha ait altı tuğ olduğu yazılıdır; üçü, başlarında sorguçlu selimileri, değişik renkte kumaşlarla kaplı kürk giymiş ve sarı, doru ve mavimsi gri atlara binmiş üç kişi tarafından taşımaktadır. Biri sakalsız, ikisi sakallı olan ve ortadaki profilden görülen bu atlılar sanki yan yana giderler. Tuğlar kırmızıdır. Hemen arkalarından tarikatlara mensup şeyhler yürür. İkisi siyah tenli ve başları açık, saçları uzun olan bu şeyhlerin giysi-

leri değişik renklerde. Hepsinin boynunda tarikat mensuplarına has, rida denen atkı taşıdığını da fark ediyoruz. Değişik tarikatları temsil eden şeyhlerin mensup oldukları tarikatın simgesi olan kavukların değişik özelliklerini bu resimde pek göremiyoruz. Ancak, adeta bir başka dünyanın insanları olduğunu belirtmek için, yüzleri, iki siyahî olanı hariç diğer figürlerinki gibi değil, beyaza boyanmıştır. Tek sıra halinde küçük taşlar döşeli yolda yürüyen ve sekiz figürle temsil edilen şeyhlerin tam ortasına, atı üzerinde tam cepheden görülen ve gri sarıklı bir kavuk giymiş biri yerleştirilmiştir. Alt yazıdan bunun Hz. Muhammed'in soyundan gelen bir emir olduğunu anlıyoruz. Ressamın, bu figürün sarığının yeşil olduğunu hatırlamayıp griye boyamış olduğu da dikkatimizi çekmektedir.

Şeyhleri, başında selimi kavuğuyla has ahırların sorumlusu imrahor atı üzerinde izlemektedir. Mavimsi bir üst kaftanının içine, bele kadar küçük düğmelerle kapanan koyu renkte bir dolama giymiştir. Hemen arkasından ise, kapısı kırmızı, eteğinde beyaz bir kuşak olan koyu gri mahmil taşıyan deve gelmektedir. Arkadan gelen ve yarım görünen at ile sancak, alayın devam ettiğine işaret eder.

Alayın arkasında gene bir duvar görülür. Rengi yine koyudur, ancak pencereleri de vardır. Arkasında ağaçlar, kubbeli ve iki minareli cami, kırmızı külâh örtülü küçük kaleler, sivri kubbesi ve minaresiyle bir cami daha, çok pencereli büyük bir bina ve onun arkasında da daha narin gövdeli olmakla birlikte Galata kulesine benzer bir yapı görünmektedir.

Resim Q

Pek hırpalanmış olan bu resmin alt yazısında 'Emirler' kelimesinden başka bir şey okunamamaktadır. Ancak bir atlı ve bir yaya yeniçerinin dışında bütün figürlerin başındaki kavukların ve sarıklarının yeşilimsi olması bize bunların Hz. Muhammed soyundan olan emirler, bir başka deyişle seyyidler olduğunu anlatmaya yeter. Baştaki atlı da başlıkların renginde bir sancak taşımaktadır. Renk renk giyimli olan seyyidlerin bazılarının beyaza yakın açık renkli üst kaftanı giymiş olduğu fark edilir. Ortadaki, hem bindiğı sarımsı atın rengiyle, hem de kaftanının rengiyle dikkati çeker. Bu sarımsı atın hemen arkasındaki atlı, nadiren de olsa bazı resimlerde rastladığımız gibi tam cepheden resmedilmiştir. Burada bir de elinde kırmızı örtü tutan yaya, yatırtma börklü bir yeniçeri yer alır. Arkalarındaki yan yana ilerleyen iki atlıdan biri beyaz sarıklıdır.

Resim R

Resmin altındaki açıklama, bir bölümü zarar gördüğü için ancak kısmen anlaşılmaktadır. En önde yaya olan dardağan sarıklı, dolamalarının etekleri beline sokulmuş, kırmızı diz çakşırılı, beyaz dolaklı, ellerinde teberler taşıyan iki figür çok zarar görmüştür. Yazı ile görüntüyü bir arada değerlendirecek olursak, bunlar büyük bir ihtimalle alt yazıda sayıları 6 olduğu söylenen peyklerden ikisidir.

Üzerinde 2 yazılı olan atlı siyah balıkçıl tüylü sorguç takılı bir selimi giymiştir. Üzerinde desenli mavi bir kaftan, belinde kırmızı tirkeş vardır. Atının boyun püskülü ve pırıltılı taşlı koşum takımının güzelliği dikkat çekmektedir.

Vezirin hemen arkasında atlarının yanlarına astıkları gösterişli altın rengi kalkanlarıyla iki atlı ilk bakışta göze çarpar; yanlarında birer yedek at ile art arda ilerlerler. Bunlar da siyah beyaz tüylü selimi kavuk giymişlerdir. Hemen arkalarında ise beyaz, tepesi düz konik başlıkları ile at üzerinde sekiz cüceden ikisi vardır. Arkalarından, başlarında kaşıklıklı börkleri, önleri bellerine kadar küçük düğmeli, küçük yakalı kırmızı ve mavi dolamalarıyla, birinin sadece ayakları fark edilen sekiz zağarcı yürür. Ellerinde birer değnek vardır. Dolamalarının etekleri kuşaklarına çapraz sokulmuştur, altından ise beyaz gömlekleri görülür. Ayakları dibinde onlarla birlikte yürüyen üç köpek vardır. Arkada yer yer duvar ve binalar yer alır. Duvarların arkasında ise iki minareli bir cami, biri kırmızı konik çatılı, iki sıra pencereleli yuvarlak kule gibi binalar vardır. Gökte pembemsi bulutlar görülür.

Resim S

Padişahın da yer aldığı bu resimde, önde altın rengi madeni serpuşlarının kaşıklıklarına yerleştirilmiş siyah-beyaz tüylü sorguçları, desenli rengârenk gösterişli elbiseleriyle peykler gelir. Onları peykbaşı ve zağarcıbaşı atları üzerinde izler. Peykbaşının başlığı peyklerinkinin aynıdır. Zağarcıbaşı ise süpürge sorguçlu börk giymiştir, üzerinde çinbulutu desenli mavi kaftan vardır. İçindeki dolama ise sarı-altın rengi serpme desenli portakal rengindedir.

Yedi solak figürü başlarında süpürgeli sorguçlarıyla börkleri, içinden sol kollarını geçirip omuzlarına dayadıkları yayları, kemerlerine taktıkları hançerleriyle padişahın hemen önünde yürür. Kalçalarına kadar inen, küçük ya-

kalı kolsuz giysileri çeşitli renktedir. Ancak alttan görünen gömleklerinin hepsi beyazdır ve ayaklarına kadar iner. Gömleklerinin bürümcük kumaşı dokunurken oluşan kenar şeritleri birer süs oluşturur. Solakbaşları ise beyaz ata binmiş genç padişahın hemen iki yanında yürürler, omuzlarında yayları, ellerinde okları vardır.

Padişah genç olduğundan ne sakalı, ne de bıyığı vardır. Başına, baş aşağı yerleştirilmiş siyah balıkçıl kuşu tüylü iki sorguçlu selimi giymiştir. Desenli sarımsı iç elbisesinin üzerinde mavimsi bir kumaşla kaplı kürk vardır. Atının koşum takımının göz kamaştırıcı olduğu anlaşılmaktadır. Padişahın atının ayakları altına renk renk çiçekler serpilmiştir.

Her zaman padişahın arkasında giden silahdar, çuhadar (başlarında yatırtmalı kırmızı börk vardır) ve değişik serpuşuyla rikâbdar yan yana bir üçlü oluştururlar. Silahdar ve çuhadarın kırmızı elbiselerinin kumaşı yine çinbulutu desenlidir. Rikâbdar ise koyu gri bir elbise giymiştir. Alayın arkasında birtakım binalar ve yüksek bir duvar fark edilmektedir. Hemen arkada iki minareli, kubbeli yapı Ayasofya olabilir, ama diğer tüm yapılar gibi sonradan resmedilirken ana elemanları muhtemelen iyi hatırlanmamıştır. Ayasofya o dönemde iki değil üç minarelidir, ama diğer yapıların da hayalden resmedildiği göz önünde tutulursa, bu önemli bir eksik değildir. Yanındaki daha alçak ve küçük kubbe ise Aya İrini'ye ait olmalıdır. Daha gerideki kulelerden birini de Adalet kulesi olarak yorumlayabiliriz. Saray duvarının en sağındaki, pek başarılı resmedilmemiş kırmızı çatılı bina ise Bâb-ı Hümayun olmalıdır. Diğer sahnelerdeki yapılarla karşılaştırıldığında, sanatçının bunları daha iyi yansıttığı söylenebilir.

Resim T

Resmin alt yazısına göre en soldaki figür akağadır. Hadım olduğundan sakalı bıyığı yoktur. Kahverengimsi güzel bir kumaşla kaplı kürk ve mücevveze giymiştir; atı kırmızı örtülüdür. Alt yazıda sayılarının 100 olduğu bildirilen ak hadımları, mavi elbiseli, selimi kavuklu, akağanın hemen arkasından gelen bir atlı temsil eder. Sayıları 40 olan hasodalıları ise, mavi örtülü ve beyaz boyun püsküllü kara yağız ata binmiş, kırmızı iç elbiseli, desenli mavi kumaşla kaplı siyah kürklü, kırmızı yatırtmalı börklü bir hasodalı temsil etmektedir.

Hasodalıyı atları üzerinde ve başlarında kendilerine has serpuşlarıyla yana yana iki doğancı izler, birinin elinde doğan vardır.

Arkalarından sancaklar gelir. Sonra, siyah-beyaz tüylü sorguçla süslü selimi kavuk giymiş üç mehterci at üzerinde zurna üfleyerek geçerler. Kösleri taşıyan devenin ise resimde sadece başını görebiliyoruz.

Taşları zor fark edilen yol, figürlerin arkasındaki yüksek bina ve iki tarafında uzanan, yüksek sur duvarı da beje boyanmıştır. Duvarın arkasında yer yer ağaçlar, birkaç katlı olduğu izlenimi veren yuvarlak bir yapı ve tanınması mümkün olmayan sütun-kule gibi elemanlar vardır. Mavi gökyüzünün bir bölümü pembeleşmiştir.

Resim U

Resmin alt yazısından padişaha ait olduğunu öğrendiğimiz, dört siyah katırın taşıdığı kırmızı tahtirevanı, bir hizmetkâr öndeki katırın yularını tutarak yönlendirmektedir. Bu sakalsız görevli tepesi kırmızı dardağan sarık, etekleri kırmızı kuşağına sokulup toplanmış dolama, kırmızı diz çakşırı ve beyaz dolak giymiştir.

Hemen arkasından gelen kırmızı kapalı araba ise, alt yazıda her ne kadar altı deniyorsa da, resimde dört beyaz at tarafından çekilmektedir. İkişer ikişer koşulmuş atlardan ikisinde birer figür görülür. Başlarında selimi kavuk olan bu sakalsız adamlardan biri kırmızı üst kaftan içine mavi dolama, diğeri siyaha yakın üst kaftan içine gri dolama giymiştir. Dolamalarının üzerinde sarı kuşakları olduğu fark edilmektedir.

Arabanın hemen yanında, alt yazıda sayılarının 300 olduğu bildirilen aşçılardan ancak üçü görülür. Sivri konik beyaz serpuşlu, sakalsız bıyiksiz bu aşçılar gençtir. Birisi iki sırık, birisi büyük bir kepçe ve birisi de büyük bir kaşık taşımaktadır. İkisinin arasındaki ata iki fıçı yüklenmiştir. Seyirci tarafındaki aşçının elbiselerinin etekleri toplanmıştır ve kolları dirseklerine kadar çıplaktır.

Taş döşeli yol diğer resimlerdeki gibi gri değil, bejimsi bir renktir.

Alayın arkasında şehir surlarını andıran duvarlar ve garip yapılardan oluşan bir mimari görülür. Birçok ağaç oluşu duvarın arkasının kuru olduğuna işaret eder, ayrıca iki minareli, kubbeli bir cami vardır.

Rålamb'ın Türk kıyafetleri albümü

Tadeusz Majda

RÅLAMB KIYAFETNAMESİ Stockholm'de Ulusal Kütüphane'de korunuyor (*Turkiska klädedrägter*, Cod. Rål. 8:0 no. 10). Albüm, her biri 14,5 x 10 cm ölçüsünde ayrı kâğıda çizili 121 minyatür içeriyor (başlangıçta 137 minyatür vardı). Sayfalar 1'den 137'ye kadar sol üst köşeye mürekkeple numaralanmış, ama bugün 16 yaprak eksiktir. Minyatürler ciltlendiğinde, bunlar büyük ihtimalle zaten kayıptı. Minyatürler guvaşla boyalı, dış hatları mürekkeple çizili ve 10 x 7 cm ölçüsündedir. Farklı renklerdeki kâğıt Avrupa kaynaklı olup su damgalı, filigranlı ve perdahlıdır. Son dönem Avrupa işi kahverengi ve sarımtırak bir kâğıttan yapılan kapak 20 cm boyundadır. Minyatürler konuya göre herhangi bir düzen içinde sıraya konulmamıştır, bilinen kıyafetnamelerde gözlemlenen, genellikle padişah, yüksek mevki sahipleri, din adamları vb. ile başlayan düzeni takip eder.

Türkiye'de 16. ile 19. yüzyıllar arasında her biri ayrı kâğıda yapılmış minyatürler biliniyor. Minyatürlerde Osmanlı saray kıyafetleri, yeniçeriler, din adamları, değişik toplumsal sınıflardan insanlar, Anadolu ve eyaletlerin sakinleri, Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayrimüslim temsilcileri, ayrıca günlük hayattan sahneler, anıtlar ve kendine özgü objeler, sözgelimi nahıllar ve kayıklar tasvir edilir.

17. yüzyıla tarihlendirilen yirmiden fazla kıyafetname, Avrupa (Fransa, İngiltere, İtalya, Avusturya, Polonya, İsveç, Yunanistan) ile Türkiye'de kütüphane ve müzelerde korunuyor. Türkiye'ye ait imgeler oluşturmaya yönelik bu sanat faaliyetine, Avrupalıların Osmanlı sarayına ve Türklerin günlük hayatlarına duydukları ilginin artması yol açmıştı. Yerel sanatçılar İstanbul'da çeşitli atölyelerde, muhtemelen Pera'da minyatür resmediyordu. Saray atölyesinde kıyafet minyatürleri yapılmıyordu diyemeyiz, çünkü bazı sa-

Râlab
Kıyafetnamesi.
Ulusal Kütüphane,
Stockholm, fol. 19.

"Sokak Berberi".
Taeschner Albümü,
Hannover 1925,
resim 21.

ray ressamaları Avrupalı müşterilerin ısmarladığı resimlerle fazladan para kazanma şansı elde edebiliyordu. Ne yazık ki, dönemin Türk ve Avrupa kaynaklarında İstanbul'daki bu atölyelerin yeri ya da nasıl örgütlendikleri hakkında bilgi bulamıyoruz. Metin And kıyafetname ressamalarını “çarşı ressamaları” diye adlandırır.¹ L. M. Schick, kıyafetnameler esas olarak yabancılar için üretilmiş olsa da, padişahların Topkapı Sarayı'ndaki yazma koleksiyonunda da çeşitli albümlerin bulunduğunu belirtir.²

Bu nedenle, kimi minyatürlerin saray nakkaşhanelerinde resmedilmiş, en azından saray kütüphanesi için satın alınmış olduğunu varsayabiliriz.

Ressamlarla ilgili olarak Avrupa seyahatnamelerinde, örneğin Pietro della Valle'nin seyahatnamesinde, ayrıca kıyafetnamelerdeki yazı ve notlarda (sözelimi Ulusal Kütüphane, Paris; Üniversite Kütüphanesi, Varşova), minyatürlerin ya Türk ya da Rum sanatçılar tarafından resmedildiğine dair bazı bilgiler var, ama büyük ihtimalle bunlar da Pera'da yaşayan Avrupalıların elinden çıkmıştı. Dolayısıyla “çarşı ressamaları” terimi yalnızca naif karakterli, sanatsal kalitesi ve tekniği düşük, genellikle “halk resimleri” diye adlandırılan minyatürler için söz konusudur. Buna karşılık, Metin And'ın ileri sürdüğü üzere, sarayın dışındaki atölyelerde çalışan ressamalar, resim konusu seçmekte daha özgürdüler ve bu konular saray nakkaşhanesinin motif repertuvarında yer almıyordu.

Kıyafetlerin ve günlük hayat sahnelerinin yer aldığı minyatürler, değişik uzunluk ve düzende diziler halinde üretiliyordu. Bazı diziler elli kadar imgeden oluşur, bazıları ise iki yüzü bulur. Dizilerdeki minyatürlerin sırası daha atölyede kararlaştırılmış oluyor ya da daha sonra sahipleri tarafından belirleniyordu; albümlerin çoğunda hemen hemen aynı sıra gözlenir. Düzenleme geleneksel olarak padişah, yüksek görevliler, yeniçeriler vb ile başlar. Üslup bakımından, bütün kıyafetnamelerde çeşitli ortak özellikler vardır; belli ki birçok minyatür küçük varyasyonlarla bir tür şablondan kopya edilmiştir.

Claes Rålamb, minyatürleri İstanbul'da kaldığı 1657-58 yıllarında ısmarlayıp satın aldığından, Rålamb kıyafetnamesi 17. yüzyılın ortasına tarihleniriliyor. C. V. Jacobowsky, Rålamb'ın günlüğündeki kimi ifadelerle dayanarak Osmanlı sarayında dragoman olan Leh asıllı Ali Bey Bobowski'nin minyatürleri resmettiğini varsaysa da, ressamın adı bilinmiyor.³ Rålamb'ın Ali Bey'le sık sık görüştüğü ve ona “60 taler” ödediği doğru, ama bu meblağın

¹ M. And, “17. yüzyıl çarşı ressamaları ve resimlerin belgesel önemi,” s. 153-62.

² L. M. Schick, *Ottoman Costume Albums in a Cross-cultural Context*, s. 169-82.

³ C. V. Jacobowsky, Var Albertus Bobovius – Ali Bec, den lärde “Pálniske Turcken” miniatyrmålare?

kıyafet resimleri için ödenip ödenmediği açık değil. Râlab'ın günlüğünde bir Türk ressamından da söz edilir. Ali Ufkî ya da Santurî Bey olarak da bilinen Ali Bey, çok yetenekli bir müzisyen, özgün bir notasyonla yazılan ünlü Türk müzik derlemesi *Mecmua-ı Sâz u Söz*'ün⁴ yazarı olarak tanınıyor, ama ressam olduğuna ilişkin hiçbir şey bilinmiyor. Kendisi sarayla ilgili tasvirinde resimden hiç söz etmez.⁵

Minyatürler kesinlikle Claes Râlab tarafından ısmarlanmıştı ve muhtemelen günlüğünde tasvir edilen insanların rütbe, görev ve mesleklerini açıklamayı öngörüyordu. Minyatürler başka kıyafetnamelerde de karşılaştığımız kıyafet ve sahneleri içerse de, 17. yüzyıldaki Osmanlı giyim, davranış tarzları ve âdetlerine ilişkin zengin bir panorama sunar.

Minyatürlerin çoğunda, genellikle arka yüzlerinde, temsil edilen figürle ilgili bir açıklama, bir ad ya da unvan vardır. Bu yazılar İsveççe, İtalyanca, Latince, Fransızca ve Almancadır.

İmgelerdeki bazı açıklamalar İstanbul'da yazılmış, diğerleri Râlab tarafından daha sonra İsveç'te eklenmiş olabilir. Açıklamaların değişik dillerde olması şaşırtıcı değil, çünkü kıyafetnamelerdeki açıklamaların çoğu Fransızca ya da İtalyanca'dır, kimi zaman da Türkçe, hatta (Varşova Üniversite Kütüphanesi'ndeki 18. yüzyıl albümü gibi) Lehçedir.

⁴ Ş. Elçin, *Ali Ufkî Mecmûa-ı Sâz ü Söz*, İstanbul 1976.

⁵ Albertus Bobovius, *Topkapı – Relation du Sérail du Grand Segneur*, ed. A. Berthier ve S. Yerasimos, Paris 1999.

1 Çavuş Başı (Chlaus Passi)

Çavuş Başı saraydaki en önemli görevlilerden biriydi; yabancı elçiler ile yüksek makam sahiplerini padişahın huzurunda takdim eden oydu. Ulakların (çavuş) ve Divan-ı Hümayun'un başıydı. Yeri sadrazamın altındaydı. Görevinin bir simgesi olarak şeşper ve asa taşırdı.

Menekşe rengi kumaştan yapılma, kısa yenli, kürk astarlı bir üst kürk, dar yenli bir brokar kaftan, açık kırmızı renkte çizme, yüksek mevki sahiplerinin giydiği türden kallavi denilen bir başlık giyip kuşak bağlamış, elinde de şeşper tutuyor.

2 Padişah (Imperatore)

Eğer minyatür Claes Rålamb'ın İstanbul'da kaldığı döneme aitse, o sırada Sultan IV. Mehmed (1648-87) hüküm sürüyordu.

Padişah yeşil ve kırmızı yastıklar üstünde bir tahtta oturuyor, beyaz satenden yapılma, kürk astarlı yensiz bir giysi, dar yenli sarı bir kaftan giymiş, kallavisindeki sorgucu aşağı bakıyor. Yanında iki içoğlanı duruyor, silahdar -kılıcsız! - ve rikâbdar açık kırmızı renkte kaftanlar giyip geniş kuşak sarmışlar ve yeniçeri külahı denen kırmızı başlıkları taşıyorlar. Arkalarında, üstüne açık kırmızı bir kumaş kaplanmış bir kürk, yeşil kaftan ve kallaviyle siyahi hadımların başı olan kızlar ağası duruyor.

3 Silahdar (Sillhtar aga . Leibknecht)

İçoğlanları, padişahın kılıcını taşımaktan ve silahlarının bakımından sorumluydular. Şematik desenli kırmızı bir kaftan, açık kırmızı dolama, açık kırmızı çizme giymiş, enli kuşak sarıp geniş brokar şeritli külah takmışlar. Bu silahdarın başından iki zülûf sarkıyor, elinde de kılıç var.

4 Kaplan postlu yeniçeri ya da seferli ağası

Seferli Ocağı'nın seferli ağaları diye de anılan yeniçerileri, savaşa giden padişaha refakat ve hizmet ederlerdi. Üstündeki leopar ya da pars postuna bakılırsa kılığı tümüyle seferli erlerininine denk düşmediğinden, bu muhtemelen bir seferli ağasıdır.

Bu yeniçeri beyaz bir dolama, kırmızı çakşır, sarı çizme ve beyaz tüylerle süslü düz beyaz başlık giymiş, elinde de kırmızı bir flama tutuyor.

5 Haseki Sultan (La Reine)

Haseki, padişahın eşlerinden erkek çocuk doğurmuş olanıydı. Minyatürde haseki bir tahtta otururken görülür, oysa kadınlar, hatta hasekiler saray törenlerine katılmadıklarından, Osmanlı sarayında rastlanan bir âdet değildi bu. Brokarlı bir kuşak sarmış olan haseki, ahududu renginde bir kumaştan yapılma, kürk astarlı bir giysi, yeşil kaftan, beyaz iç giysisi, sarı çizme ve iki sorguçla süslü taç biçiminde bir başlık giymiş.

6 Türk kadını (Turca)

Siyah astarlı, çiçek desenli, menekşe rengi bir kaftan, beyaz şalvar, sarı çizme ve beyaz yaşmaklı bir kalpak giymiş.

7 Hamama giden Türk kadını

Kısa yenli, kürk astarlı kısa brokar giysi, ahududu rengi kaftan, beyaz entari, kırmızı şalvar giymiş, deri kemer takmış; kadının başlığı uzun bir "ponpon"la ve bez yelpazeyle süslü bir tür kırmızı bere. Ayağında nalınlar, elinde de nar var.

8 Türk kadını (Turca)

Yeşil ve menekşe rengi astarlı kırmızı bir kaftan, beyaz entari, brokar şalvar, sarı çizme, beyaz yaşmaklı bir kalpak giymiş ve elinde beyaz bir mendil tutuyor.

**9 Odalık
(Donna, Kelserrliche Dame)**

Burada muhtemelen padişahın kadınlarından biri tasvir edilmiş. Kürk astarlı, yeşil kumaştan yensiz bir giysi, menekşe rengi kaftan, kırmızı şalvar, sarı çizme giymiş; başlığı, bezden bir yelpaze, ponpon ve sorguçla süslü kırmızı bir bere-den meydana geliyor; yelpaze ve uzun bir çubuk tutuyor.

**10 Sûrahî ve kadeh tutan Türk kadını
(Turca sentata)**

Kısa, ahududu kırmızısı bir kaftan, kırmızı şalvar giymiş ve deri kemer takmış, başlığı 7 ve 9 numaradakil-erle aynı.

II Tahtakule ile cezalandırılan tüccar (den som har falsk wicht)

Tahtakule, eksik ağırlıkta mal satan tacirleri cezalandırma aracıydı ve bu ceza, ağırlık ve ölçülerden sorumlu görevli olan muhtesib tarafından uygulanırdı. Tahtakule, içinden kafanın geçtiği deliği olan bir tahta parçasıydı. Cezalandırılan kişi tahtakuleyle sokaklarda dolaştırılırdı. Tüccar kısa, koyu mavi bir kaftan, krem rengi şalvar, siyah çizme giymiş, kırmızı kemer ve kırmızı şeritli bir kavuk takmış.

12 Yemişçi (förrär frucht at Viziren)

Kısa, koyu mavi bir kaftan, ahududu kırmızısı şalvar, koyu gri çizme ve beyaz sarık giymiş, kırmızı kuşak bağlamış hizmetkâr, meyvelerle ve iki çiçek vazosuyla dolu bir tepsi taşıyor.

**13 Kazanları getiren acemloğları
(ber math ath folket i Seragllen)**

Yeşil mintan, gri şalvar, açık mavi yelek, siyah çizme, kırmızı barata (köşeli başlık) giyip kırmızı kuşak bağlamış, iki kazan taşıyor.

**14 Çökelek satıcısı
(seller sur mîlök)**

Açık mavi bir mintan, kırmızı şalvar, sarı çizme, beyaz sarıklı bir kavuk giymiş, kırmızı kuşak bağlamış ve içinde küçük çökelek kâseleri olan iki sepet taşıyor.

- 15 Deli**
*(den som b̄ara hufhuden till viziren
 af dem som de i krlget hafver
 ihl̄slagit)*

Deliler esas olarak Avrupa sınırlarında görevlendirilirdi. Savaş alanında aşırı cesaret gösterirlerdi. Aynı zamanda sadrazam ve vezirlere hizmet ederlerdi. Bu deli kısa, mavi bir kaftan, kırmızı çakşır, sarı çizme ve üzerinde tüyler olan benekli beyaz başlık giymiş, kırmızı kemer kuşanmış, kaftanın üstüne bir leopar postu atmış. Bir elinde kesik bir baş, diğerinde bir kılıç tutuyor.

- 16 Cellat**
(b̄ödeln)

Koyu mavi bir kaftan, mavi şalvar, sarı çizme, kürklü kırmızı takke giymiş, kırmızı kuşak bağlamış, büyük bir balta ve ip tutuyor, kuşağına tutturulmuş bir de kılıcı var.

17 Saka
(bâr want / dıvanen)

Başındaki mücevvezeye göre karar verecek olursak, saraydaki sakalar, saray hizmetkârları içinde yüksekçe bir mevkiye sahiptiler. Saka, sırmalı bir kaftan, koyu mavi önlük ve sarı çizme giymiş; koltuğunun altında deri tulum tutuyor ve elinde tas var.

18 Baltacı
(Baltazı dellî desme)

Baltacı Ortası'nın yeniçerileri sarayda birçok işten, örneğin ağaç kesmekten sorumluydular, adları da buradan geliyordu. Baltacı koyu mavi bir dolama, kırmızı şalvar, kiremit kırmızısı barata, sarı çizme giymiş ve kemerine kılıç takılı, elinde de küçük bir sürahi ve torba tutuyor.

**19 Berber
(Balberare)**

Berber ve çırağını bir adamı tıraş ederken gösteren bu minyatür, berberin giyimindeki bazı küçük değişiklikler hariç, Taeschner Albümü'ndekiyle (No. 21) neredeyse aynıdır. Berberin üstünde açık kırmızı renkte bir tür kaftan, kahverengi önlük ve beyaz sarık var. Çırak oğlan aynı tarzda giymiş olup ayağında bir çift nalın var, elinde de fırça tutuyor. Ahşap koltukta oturan müşteri işlemeli kaftan, kırmızı şalvar ve sarı çizme giymiş, üstüne kırmızı beyaz bir önlük ve havlu örtülmüş.

**20 Ermeni
(Armenlen)**

Ahududu kırmızısı bir bezle astarlanmış tavus mavisi kaftan, koyu kül rengi entari, siyah şalvar, kırmızı çizme giymiş, kırmızı kemer kuşanmış, başında paşalı kavuk var.

**21 Ermeni kadını
(femme Armenienne)**

Pera'nın tüm Ermenileri gibi Türk tarzı giyinmiş: Kısa yenli koyu mavi kaftan, geniş yenli beyaz entari, kemer, kırmızı şalvar, sarı çizme, küçük kırmızı takke ve beyaz baş örtüsü.

**22 Avcı
(Avuczi)**

Yeşil kuşaklı, yenleri kırmızı telalı, kısa, zeytin rengi bir kaftan, kırmızı çakşır, beyaz çorap, sarı çizme, zeytin rengi "boynuzlu" bir başlık giymiş ve tavşan asılı bir tüfek tutuyor. Kemerine barutluk, kese, bıçak, kılıç ve el baltası tutturulmuş.

23 Falakacı
(*Boklusı Passar tlenare medh Bastonen*)

Kısa kaftan, kırmızı çakşır, beyaz çorap, sarı çizme ve sivri külah giymiş, kırmızı kuşak bağlamış ve elinde falaka sopası tutuyor.

24 Kaplan postlu baltacı
(*Baltacı*)

Kırmızı dolama, mavi şalvar, kırmızı çorap, sarı çizme ve tüylerle süslü, sivri, kırmızı börk giymiş. Sırtına bir leopar (kaplan) postu atmış. Kılıç kuşanmış, elinde de tüfek tutuyor.

25 Kaplan postlu yeniçeri (Janizary)

Leopar (kaplan) postuyla dikkati çeken, sıradan bir bölüklü yeniçeri.

Mavi renkte kısa kaftan, kırmızı çakşır, sarı çizme ve külah giymiş, yeşil kuşak bağlamış, kaftanın üstüne leopar postu atmış. Kuşağına kılıç ve yatağan bağlı, elinde de tüfek tutuyor

26 Boğdanlı

Moldavya (Boğdan) Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaletiydi.

Boğdanlı erkek kürk astarlı gri kumaştan bir giysi, kırmızı kaftan, sarı çizme ve kürklü kırmızı başlık giymiş.

27 Saray  obanı
(Belickhoban de som ahtar
Kejsarens f  )

Kısa yenli ve yakalı, kırmızı astarlı kaftan, yeşil dolama, siyah şalvar, siyah çizme ve zeytin rengi kulaklı b şlık giymiş, elinde de nek tutuyor.

28 Yeniçeri Ustası
(Bassa in Guerra)

Yeşil kaftan, sarı  edik, sorguçlu mücevveze kavuk giymiş, kırmızı kuşak ba lamı ; ku a ına kırmızı bir sadak ve ok kuburu tutturulmuş.

**29 Atlı Rumeli Beyi
(Beg di Rumella)**

Bey ata binmiş. yeşil kaftan, zül-fikâr (çift uçlu kılıç) simgesi işlenmiş sırmalı kırmızı pelerin giymiş; ayrıca kırmızı potur, sarı çizme ve kayık biçiminde sorguçlu başlık giyiyor. Atın üstünde kırmızı bir eyer örtüsü (şabrak) ve nazar boncuğu var.

**30 Bostancı Başı
(Bostangy Bassa)**

Bostancı başı sarayın baş görevlilerindendi. Parlak renkte yenleri ve koyu renk astarı olan, madalyon motifli, söğüt yeşili bir kaftan, sarı çizme ve kallavi kavuk giymiş, elinde de görevinin alameti değnek tutuyor.

**31 Bostancı
(Bostancı)**

Bostancılar sarayın meyve bahçelerinde görevlendirilirdi. Bu bostancı zeytin rengi bir kaftan, kırmızı dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme, barata giymiş ve deri kemer takmış. Sıradan bostancılar görevin alametini taşıma hakkına sahip olmadıkları halde, bu bostancı elinde değnek tutuyor.

**32 Bostancı başı kâtibi
(Scrivano de li Bustanzi)**

Kısa yenli, zeytin rengi kaftan, yeşil dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme, beyaz sarıklı sivri kavuk giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış, elinde de değnek tutuyor.

**33 Acemloğlanları kethüdası
(Chlala di Achlamoglanı)**

Koyu mavi kaftan, açık mavi şalvar, siyah çizme giymiş, külâh takıp beyaz kuşak bağlamış, elinde de görevinin alameti değnek tutuyor.

**34 Aşçı
(Coquo)**

Ahududu kırmızısı dolama, zincifre rengi şalvar, kırmızı çakşır, sarı çizme, beyaz barata giymiş, kahverengi kuşak ve mavi önlük bağlamış.

35 Dilsiz
(*Mutus precipius Imperatoris*)

Dilsizler ile cüceler sarayda padişahı eğlendirirdi. Bu dilsiz mavi dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme, beyaz sarık giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış.

36 Cebeci
(*Czebetzy*)

Cebeciler, seferlerde yeniçerilere her türlü silahı tedarikten sorumlu özel bir birlikti. Bu cebeci kısa yenli, kırmızımsı mor renkte kaftan, mavi dolama, sarı çizme, sorguçlu miğfer giymiş ve beyaz kuşak bağlamış, elinde de tüylerle süslü tüfek tutuyor.

**37 Kapı ağası ya da
Babûssaade ağası**
(*Cap Agas, Isolarene commendant,
snopter*)

Sarayın baş görevlilerinden olup
Divan üyesiydi. Bu kapı ağası
işlemeli, yensiz bir kürk, yeşil kaf-
tan giymiş, kallavi kavuğu var; ata
kırmızı eyer örtüsü örtülmüş.

38 Tatar hanı
(*Tatar Han*)

Mavi kaftan, yeşil dolama, kenarına
kürk geçirilmiş dört köşeli başlık
giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış.

39 İstanbullu
(Civiz Constant[Inopolitanus])

Düğmeli ve püsküllü, zeytin rengi kürk, ahududu kırmızısı dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme, beyaz sarıklı kavuk giymiş ve kahverengi kuşak bağlamış.

40 Nakib Ol-Eşraf
(Nakib Effendi)

Yensiz, koyu mavi kürk, beyaz kaf-tan, sarı çizme giymiş, başında örf denilen yeşil sarık var.

**41 Mısırlı
(Cairino chl porta tesoro)**

Açıklamaya göre, bu kişi Kahire'den para, muhtemelen vergi gelirlerini getiren bir elçidir. Sarkık çift yenli, kürk astarlı kısa kaftan, ahududu rengi mintan, kırmızı şalvar, kırmızı çizme ve beyaz sarık giymiş; kürkün cebinden bir hançer çıkıyor.

**42 Doğanıcı
(Öffwer Jagermester)**

Doğanıcılar, Enderun denen saray teşkilatı içinde bir Oda (Doğanıcı Odası) oluşturuyordu. Bu doğancı yensiz, yeşil bir kürk, işlemeli dola- ma, sarı çizme ve kulakçıkları olan kahverengi bir başlık giymiş, elinde de bir doğan tutuyor.

43 Mısır lı  avuş
(*Chiaus d'Egypte*)

Yeşil dolama, kırmızı şalvar, kırmızı çizme giymiş, beyaz tülbent sarılı tüylü kırmızı kalpak takmış, kırmızı kuşak bağlamış ve sırtına kürk astarlı, ahududu rengi bir pelerin atmış; kemerine hançer ve kalkan takılı, elinde gürz tutuyor.

44  aşn   r
(*Essendrager-Czesnere*)

Mavi dolama, sarı çizme giymiş, kallavî sarıkl , beline yeşil kuşak ve önlük bağlamış, elinde de çanak tutuyor.

45 Eyercl
(*Sadlar Kejsarens hest*)

Siyah yakalı kırmızı dolama, mavi şalvar, sarı çizme, beyaz kûlah giymiş ve işlemeli bir kuşak bağlamış, elinde de bir koşum takımı tutuyor.

46 Cellat
(*Chelat, Bodeln*)

Yensiz, mavi bir kaftan, beyaz mintan, kırmızı şalvar, sarı çizme, kürkle süslü kırmızı başlık giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış; kuşağına kılıç takılı ve elinde urgan tutuyor.

47 Çavuş Başı
(*Chlaus Passa*)

Osmanlı sarayının en önemli görevlilerinden olan çavuş başı, elçileri padişahın huzurunda takdim eder, ayrıca Divan mahkemesinin icrasına bakardı. Çavuş başı yensiz, yeşil kürk, ahududu kırmızısı kaptan, sarı çizme ve başlık olarak kallavî giymiş, kahverengi kuşak takmış, elinde de gürz tutuyor.

48 Çarşılığır başı
(*Czesnerbassa qui esprove il manger de l'Empereur*)

Açık kırmızı dolama, sarı çizme, beyaz sarık giymiş, yeşil kuşak, koyu mavi önlük bağlamış ve omzuna beyaz bir havlu atmış, elinde küçük bir kâse tutuyor ve kaşıkla yiyeceğin tadına bakıyor.

**49 Kapıcı
(Capici)**

Koyu mavi, yensiz kürk, kırmızı kaftan, sarı çizme, külah giymiş ve kemer takmış, elinde de görevinin alameti olan bir değnek tutuyor.

**50 Şatır
(Chaters *İ2 som ga fôr Vizlren nâr han kommer uthi Divan*)**

Şatır kırmızı kaftan, açık mavi çakşır, beyaz çorap, sarı çizme, beyaz destarlı kırmızı bir kalpak giymiş ve kemer takmış; kemerinde hançer var, elinde de teber tutuyor.

51 Doğancı başı
(*Douanski Passa öfwer Falka*)

Doğancı Odası, Enderun'da çalışırdı. Doğancı başı mavi kaftan, sarı çizme ve kulaklı kırmızı başlık giymiş, işlemeli kuşak bağlamış, kırmızı eldivenin üstünde doğan tutuyor.

52 Cüce
(*dwärg*)

Kırmızı kürk, kahverengi kaftan ve kallavî giymiş.

53 Şerbetçi
(*Sorbetzi. Officiare dell Janizari*)

Zincifre rengi kaftan, kırmızı çizme, sorguçlu üsküf giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış.

54 Rum
(*Graeco*)

Kırmızı astarlı koyu mavi kaftan, sarı dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme ve kürkle süslü kırmızı başlık giymiş, elinde beyaz mendil tutuyor.

55 Rum kızı
(*Virgine grequa*)

Yeşil şeritlerle bezeli, işlemeli kısa kaftan, geniş yenli beyaz gömlek, kırmızı şalvar, pembe etek, sarı çizme giymiş, sırtına kırmızı pelerin atmış, deri kemer takmış, ayrıca hotoz denilen, küçük bir yelpazeyle süslü ve işlemeli şeridi olan bir başlık giyiyor; elinde küçük bir çiçek buketi ve beyaz şal tutuyor.

56 Rum kadını
(*femme grecque*)

Yüzünü örten yaşmağa bakarsak, bu bir Rum değil, Türk kadınıdır. Kürk astarlı, mürdümengi rengi kaftan, açık mor entari, sarı çizme ve yaşmak giyip işlemeli kuşak bağlamış; elinde bir mendil ve çiçek tutuyor.

57 Yenîçeri çavuşu
(*Chlaus de II Janzari*)

Kürk astarlı mavi kaftan, sarı çizme ve sorguçlu üsküf giymiş.

58 Hamıacı
(*Hamıacı qui tirent les rennes de la gallele de l'Empereur*)

Hamıacılar yalnızca padişahın tören kayıklarında görevlendirilirdi. Bu hamıacı kısa, zeytin rengi, beyaz dolama, kırmızı şalvar, sarı çizme, kırmızı barata giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış.

59 Hasoda İçoğlanı
(*Hassodnem Isolane*)

Yensiz, brokar kürk, kırmızı dola-
ma, sarı çizme, işlemeli, dört kulaklı
bir şapka giymiş ve kemer takmış.

60 Zalıfı İçoğlanı
(*Izolani a pledi*)

İşlemeli mavi kaftan, sarı çizme,
zerrin tac (altın rengi külah) giymiş
ve işlemeli kuşak bağlamış.

61 Çalpara satıcısı

Koyu mavi, yıpranmış bir kaftan, ahududu kırmızısı entari, siyah çizme, beyaz tülbent sarılı siyah kalpak giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış; elinde çalpara tutuyor ve omzuna torba asmış.

62 İçoğlanların hekimi (*Isolan Ekim. Castratus medicus Isolanorum*)

Kürk astarlı, söğüt yeşili entari, kırmızı kaftan, sarı çizme, beyaz sarık giymiş ve kuşak bağlamış; elinde görevinin alameti olan asayı ve bir tespih tutuyor.

63 Yeniçeri ağası kethüdası
*(Ihala Bassa qui vont au pied
 devant le Janissar aga)*

Koyu mavi yakalı, söğüt yeşili kaftan, kırmızı çizme (başmak), sorguçlu üsküf giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış.

64 Yeniçeri softası
*(Janissar Softas prester som ga för
 Janissarer och roopa Hu hu)*

Softa her yeniçeri ortasına refakat eder, muharebede "hu, hu" diye bağırarak yeniçerilere cesaret verirdi. Bu softa, zeytin rengi kaftan, kırmızı şalvar, sarı çizme ve külah giyip omzuna beyaz bir şal atmış, elinde kargı tutuyor.

65 Duacı
(Janizarens prest)

Açık mavi kaftan, sarı çizme ve sorguçlu kuka giymiş, elinde de Kuran cüzü ile bir değnek tutuyor.

66 Kaplan postlu yençeri
(den fornâmste Janissar som ga nâst lanissar Aga)

Açık menekşe rengi dolama, zincifre rengi çakşır, kırmızı çorap, sarı çizme ve külah giyip kuşak bağlamış; sırtına leopar postu (kaplan) atmış, elinde tüfek tutuyor.

**67 Yeniçeri
(Janissar)**

Zeytin rengi dolama, mavi çakşır, kırmızı çorap, sarı çizme, kûlah giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış, elinde asa tutuyor.

**68 Atlı İçoğlanı
(Izoglani a cavallo)**

Yeşil kaftan ve kûlah giyip kuşak bağlamış, sırtına da pelerin atmış. Atın kırmızı örtüsü var.

69 Mısırlı yenlçerl
(lanissar d'Egypte)

Mavi kaftan, kırmızı potur, sarı çizme, ahududu rengi külah giymiş ve pembe kuşak sarmış, kemerine kılıç ve barutluk bağlanmış, elinde tüfek tutuyor.

70 Gelin
(Sponsa)

Yeşil kumaş kaplı yensiz kürk, yeşil entari, sorguclu hotoz giymiş, yüzünü yaşmakla örtmüş; minderde oturuyor, başının üstündeki ipte çeyizindeki peşkirler asılı.

**71 Ermeni kadını
(Armeniana)**

Mavi kaftan, beyaz gömlek, kırmızı şalvar, sarı çizme, beyaz başlık giymiş ve kemer takmış, elinde şarap kâsesi ve şişe tutuyor.

**72 Yahudi kadını
(Hebrea)**

Mavi kaftan, beyaz gömlek, pembe şalvar, yeşil çizme, kırmızı şal sarılı başlık giyip kemer takmış.

73 Yahudi kadını
(*Iudea*)

Koyu gri kaftan, kırmızı entari, siyah çizme, beyaz başlık giymiş, elinde mendil tutuyor.

74 Yahudi
(*Iudeus*)

Kurşuni kaftan, koyu mavi entari, yeşil çizme ve menekşe rengi kalpak giymiş.

75 Çorbacı
(*lanissars Chorbassi qvi vont
àcheval deuant lanissar aga*)

Çorbacı, yeniçerilere pilav dağıtımından sorumluydu. Kırmızı kumaş kaplı kürk, yeşil kaftan, sarı çizme ve sorguçlu üsküf giymiş.

76 Rum kadını
(*Graeca*)

Pembe kumaş kaplı kürk, işlemeli kısa kaftan, beyaz entari, sarı çizme giyip kemer ve yaşmak takmış, elinde beyaz mendil ve küçük bir çiçek buketi tutuyor.

**77 Rumeli kazaskeri
(Kadilescher aus Europa)**

Turuncu kumaş kaplı kürk, pembe kaftan, sarı çizme, beyaz sarık giyip beyaz kuşak bağlamış.

**78 Rumeli
(Graec)**

Pembe astarlı mavi kaftan, beyaz entari, sarı çizme, turuncu renkte, kürkle süslü şapka giyip işlemeli kuşak bağlamış.

79 Kâhya kadın
(*Kihala Cadena som har upsicht
medh alle slawinner*)

Koyu mavi kaftan, yeşil entari, sarı çizme ve beyaz başlık giymiş; kırmızı bir sandığın üstünde oturuyor, yanında torba ve bir değnek var.

80 Ermeni
(*Armenler*)

Pembe astarlı koyu mavi kaftan, açık mavi entari, kırmızı çizme, mavi sarık giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış.

**81 Levent
(Levente)**

Zeytin rengi mintan, zincifre rengi yelek, beyaz şalvar, kahverengi çizme, küçük kırmızı takke giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış; kuşağına kılıç, yatağan ve kese sokmuş ve elinde tüfek tutuyor.

(82, 83 kayıp)

84 Boruzen

Zeytin rengi kürk, kurşuni kaftan, sarı çizme, beyaz kallavî giymiş ve boru çalıyor.

(85 kayıp)

86 Çengi

Menekşe rengi mintan, beyaz gömlek, kırmızı fırırlı etek, yeşil etek, sarı çizme, kürkle süslü başlık giymiş ve kemer kuşanmış, elinde çalpara tutuyor.

(87, 88 kayıp)

89 Kanuncu

Yeşil entari, beyaz gömlek ve turuncu başlık giymiş.

(90, 91, 92 kayıp)

93 Muhtesib
(*pese il pane Muftazib*)

Muhtesib, esnafın hâtâsız ağırlık ve ölçü kullanmasını denetlerdi. Kürk astarlı, zincifre rengi kaftan, yeşil kaftan, kırmızı potur, sarı çizme ve beyaz sarıklı kırmızı kavuk giymiş, omzunda terazi taşıyor.

94 Dilsiz
(*Mutus*)

Mavi entari, mavi potur, kırmızı çorap, sarı çizme ve dört kulaklı kırmızı başlık giymiş.

95 Peyk
(*Peick qvı vanna Innanzl*
l'Imperatore)

Yıldız desenli mavi kaftan, gri önlük, kırmızı potur, sarı çizme, tüylü zerrin külah giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, elinde yay ve oklarını tutuyor.

96 Peyk
(*Peik ga für Kelsaren*)

Yeşil dolama, koyu mavi önlük, kırmızı potur, sarı çizme, tüylü zerrin külah giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, belinde kılıç, elinde teber var

**97 Acem
(Perslane)**

Kürk astarlı brokar giysi, pembe astarlı kırmızı kaftan, kırmızı potur, sarı çizme ve altın şeritli pembe sarık giymiş, işlemeli kuşak bağlamış.

**98 Acem
(Perslane)**

Brokar kaplı kürk, açık yeşil kaftan, beyaz potur, sarı çizme giymiş, kırmızı kuşak bağlamış ve işlemeli başlığın üstüne kırmızı şal sarmış, kuşağına kalkan ve kılıç tutturmuş.

**99 Acem kadını
(femme persienne)**

Beyaz pelerin, pembe kaftan, yeşil giysi, turuncu şalvar, sarı çizme, yeşil başlık giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış.

(100 kayıp)

**101 Dizgin kullanan nefer
(Rataux qui garde les brides de
l'empereur)**

Zeytin rengi dolama, turuncu şalvar, sarı çizme, beyaz kuka giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, elinde dizgin tutuyor.

102 Rumeli çavuşu
(*Rumeli Chlaus*)

Kısa, yeşil kaftan, sırma şeritli, zül-fikâr motifi işlenmiş kırmızı pelerin, kırmızı potur, üzengili (!) sarı çizme, dört kulaklı başlık giymiş ve kırmızı kemer kuşanmış, elinde gürz ve bir güğüm tutuyor.

103. Atlı Rumeli Beylerbeyi
(*Rumeli Beglerbeg de Bosnia*)

Kısa, yeşil kaftan, sırmalı kırmızı pelerin, kırmızı potur, sarı çizme, tüylerle süslü ve dört kulaklı turuncu başlık giymiş. Atının üstünde kırmızı eyer örtüsü (şabrak) ve nazar boncuğu (boncuk) var.

104 Bekçi
(*Sarall Bekci qul font la garde*)

Mavi dolama, kırmızı potur, sarı çizme, beyaz destarlı yeşil kavuk giymiş ve yeşil kuşak bağlamış, bir de kılıç taşıyor.

105 Aslan tutan samsoncu
(*Samsongy der ser achter Leyonen*)

Samsonlar bekçi köpeği ya da iri av köpekleriydi. Samsoncu zincifre rengi kısa kaftan, açık yeşil dolama, kırmızı potur, beyaz önlük, sarı çizme, yeniçeri külâhı giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış, ipe bağlı bir aslan ve bir değnek tutuyor.

**106 Sipahi
(Spahy)**

Sipahiler tımar sahibiydiler, devlete ait toprağı işler, devlete ödenecek yerel vergileri toplar, ayrıca asker teçhiz eder ve çağrıldıkları zaman onlarla sefere giderlerdi. Bu sipahi süslemeli ve kısa yenli, gri renkte kısa kaftan, yeşil dolama, sarı çizme, miğfer giymiş ve pembe kuşak bağlamış, üstünde kalkan, kılıç, bir de ok kuburu taşıyor.

(107 kayıp)

**108 Mısırli sipahi
(Spahi di Cairo)**

Kırmızı beyaz yollu, yensiz bir kaftan, turuncu kaftan, beyaz gömlek, sarı çizme, beyaz destarlı turuncu kalpak giymiş ve pembe kuşak bağlamış, elinde bir kese (?) tutuyor, kuşağına da hançer sokmuş.

(109 kayıp)

II O Subaşı (Subassı)

Subaşı, halka açık yerlerde asayiş sağlamaya yükümlüydü. Kısa yenli, menekşe rengi kürk, mavi kaftan, sarı çizme giymiş, başında kallavî var.

III Saraç başı (Saratlı Passa de som bâr hâstk-lâder for Kelsaren)

Açık mavi kaftan, sarı çizme, beyaz kallavî giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, elinde kırmızı şabrak tutuyor.

II2 Solak
(*Solak effter Kelseren*)

Solaklar dört ortaydı ve seferlerde padişahın muhafızlığını yaparlardı. Bu solak yensiz, kırmızı renkte kısa kaftan, yeşil renkte kısa dolama, beyaz dolama, kırmızı potur, sarı çizme, sorguçlu üsküf giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, elinde de yay tutuyor.

II3 Solak
(*Solacchi*)

Yensiz, kısa yeşil kaftan, pembe dolama, kırmızı potur, beyaz gömlek, sarı çizme, sorguçlu üsküf giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış, elinde de yay tutuyor.

II4 Hamal
(*Serail Hamalı*)

Kısa yenli, kırmızı kısa kaftan, mavi mintan, gri şalvar, siyah çizme, kırmızı şapka giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış.

(II5 kayıp)

II6 Tatar hanı
(*Tartare Han*)

Kürk astarlı menekşe rengi cüppe, mavi kaftan, sorguçlu, kenarı kürklü kırmızı kavuk giymiş ve işlemeli kuşak bağlamış.

II7 Topçu
(Tobltzy-styckelunkare)

Topçu kışlası İstanbul'un hâlâ Tophane diye anılan semtindeydi, topçuların özel bir ocağı vardı. Bu topçu zeytin rengi kısa kaftan, turuncu potur, beyaz çorap, kırmızı çizme, dört köşeli bir başlık giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış: kemerine bağlı kılıç ve hançer taşıyor, elinde de yanan bir fitili tutuyor.

(II8 kayıp)

II9 Macar
(Ungarus)

Mürdümeriği renginde kısa kaftan, koyu mavi ceket, mavi pantolon, gri şapka giymiş ve kırmızı kuşak bağlamış.

**120 Macar
(unger)**

Koyu mavi ceket, koyu gri pantolon, siyah çizme, kürkle süslü turuncu şapka giymiş ve küçük kırmızı bir kesesi olan turuncu kemer kuşanmış.

(121 kayıp)

**122 Tüfekçi
(Vizîrs Teffelkzî)**

Turuncu dolama, sarı ceket, mavi potur, sarı çizme, sorguçlu yeniçeri külahı giymiş ve mavi kuşak bağlamış, kılıç, barutluk, bir de tüfek taşıyor.

**123 Ulah
(Valachus)**

Kürk astarlı, çift yenli mavi bir cüppe, turuncu kaftan, sarı çizme, kürkle süslü kırmızı şapka giymiş ve kemer takmış.

(124 kayıp)

125 Kahveci Türk kadını

Beyaz astarlı yeşil entari, turuncu şalvar, sarı çizme, kırmızı barata giymiş ve işlemeli kemer takmış.

126 Taburcu. (Çalgıcı) Türk kadını

Koyu pembe entari, beyaz giysi, kırmızı başlık giyip kemer takmış ve dümbelek çalıyor.

127 Çocuğuyla hamama giden Türk kadını

Pembe astarlı yeşil entari, beyaz giysi, sarı çizme giymiş ve ya mak takmış;  ocuk brokar bir entari, kırmızı potur, sarı çizme ve kırmızı başlık giymiş.

128 Türk kadını

Pembe entari giyip kırmızı kuşak bağlamış ve yaşmak takmış. Önünde altın kâseler duruyor.

129 Çengi

Yeşil mintan, beyaz gömlek, fırfırlı turuncu kısa etek, mavi etek, sarı çizme ve kırmızı barata giymiş, elinde çalpara tutuyor.

(130 kayıp)

**131 Kazanları taşıyan acemioğlanı
(Azemoglan)**

Acemiler sarayda çeşitli hizmetlere bakıyorlardı. Bu acemioğlanı yeşil mintan, koyu pembe ceket, gri şalvar, siyah çizme ve hardal rengi başlık giymiş, iki de kazan taşıyor.

**132 Şeyhü'l-İslam
(Muffty)**

Bazen büyük müftü olarak da adlandırılır. Osmanlı İmparatorluğu'nda en önemli dini ve resmi rütbeye sahipti. Şeyhü'l-İslam devlet kademesinde sadrazamdan sonra gelirdi. Fetva çıkarma ve müftü atama hakkına sahipti. Kürk astarlı yeşil giysi, yeşil kaftan, sarı çizme, yeşil kavuklu beyaz sarık giymiş ve beyaz kuşak bağlamış..

(133 kayıp)

**133 Mevlevi
(Mevlevî Dervîş)**

Kısa, koyu mavi kaftan, turuncu entari, mürdümeriği renginde külah giyip yeşil kemer takmış ve kudüm çalıyor.

**134 Hacı
(Pelerin)**

Krem rengi giysi, beyaz gömlek, kırmızı potur, beyaz çorap, sarı çizme, kahverengi başlık giymiş ve turuncu kuşak bağlamış, kulağında küpe var ve bir torba taşıyor.

135 Hatip
(Cheg effendi)

Kürk astarlı zeytin rengi bir giysi,
pembe kaftan, sarı çizme, yeşil
kavuklu beyaz sarık giymiş ve beyaz
kuşak bağlamış.

136 *Şahname*'den minyatürler içeren
Üç madalyon
(Kubad, ?, Anuşirvan)

137 Şahname'den minyatürler içeren
Üç madalyon
(Yezdegerd, Abd-ul Munaf (?),
Hürmüz(d))

Rålamb koleksiyonundan Rålamb kaftanı ve Osmanlı dokumaları

Margareta Nockert

Giriş

CLAES RÅLAMB'IN uşağı Olof Hansson'un, Rålamb'ın yolculuğu süresince ve İstanbul'da kaldığı sırada tuttuğu hesap defteri, dokumalarla ilgili bir dizi kalem içerir.¹ Aşağıda daha ayrıntılı sunulan, bir mektup mahfazası için ipekli satın alınmasının dışında, hem hesap defterinde, hem de Claes Rålamb'ın günlüğünde karşımıza çıkan yalnızca bir kalem var. Rålamb 2 Temmuzda Süleymaniye Camisi'ni ziyaret etti, ardından İran mallarının satıldığı yakın bir semte gitti. Günlükte Rålamb'ın *brokot Indianskt Lärefft* (çok renkli Hint taftası)² satın aldığı kayıtlıdır. Muhtemelen aynı kumaşa atıfta bulunan hesap defterinde, bir *brokot Persianisk tygh 16 Ld 14.20* satın alındığı belirtilir. Hesap defterinden farklı olarak günlükte, Rålamb'ın 13 eylülde 13.45'e bir çadır almasından söz edilmez. Küçük, ama tekrar tekrar karşılaştığımız bir harcama kalemi ise, peçetelerin yıkanması ve çamaşır sabunu alınmasıyla, ilaveten küçük onarımlar için terziye yapılan ödemelerle ilgilidir.

Rålamb'a verilen kaftanlar

Hilat töreninin, yani belirli kişilere kaftan giydirilmesinin Osmanlı sarayında önemli bir rolü vardı. Hediye'nin önemini yansıtan, kumaşın kalitesiydi. Kıyafetler doğrudan padişah tarafından ya da padişahın adına

¹ Cod. Holm. Rål. fol. 135.

² Callmer 1963, s. 128. 2003 güzünde Stockholm'deki Ulusal Eski Eserler Müzesi'nce (SHM) satın alındı.

davranan bir üst düzey görevli tarafından hediye edilebilirdi. Törenselle hediye edilen kaftanlardan oluşuyordu. Osmanlı sarayının yazılı kaynakları, yabancı elçilere hediye edilen kaftanların “seraser” denen ipekliden yapılmış olduğunu belirtir. “Baştan başa” anlamına gelen bu ad, kumaşın bir kenarından öbür kenarına uzanan desenin genişliğine işaret eder. Desenler çoğu kez, metalik bir zemin üstüne, dışı yeşil çizgili safran sarısı renktedir, kenarına *taqueté* denen (anlamı çift çözümlü atkı yüzü dokuma) bir bant geçirilmiştir. Bol miktarda altın alaşımlı gümüş tel ya da gümüş tel içeren bu kumaşlar, Türk ipekli kumaşlarının en pahalı olanlarıydı.

Biby’de, her ne kadar gümüş ipliği bir hayli idareli kullanılmış olsa da, 1711’de İsveç elçisi Yaşlı Gustaf Celsing’e hediye edildiği söylenen seraser bir kaftan var. Kaftana, “Kraliyet Kaçıları Celsing’e 1711’de Türk padişahının minnettarlığının bir yadigarı olarak hediye edilen Türk kaftanı” (*Turkisk Caftan skänckt till Håf Cantzleren Celsing år 1711 som tack från turkiska Kejsaren*) yazılı bir etiket iliştilirilmiş. Bu tür hediyelerin daha önce ve sonra da varolduğunu, Avusturya’nın Grillstein Şatosu’nda bulunan 1628 tarihli bir kaftan ile, şimdi Berlin’de Museum für Islamische Kunst’da yer alan başka bir kaftan gösterir. Her ikisi de, Celsing kaftanı gibi seraserdir

“Rålamb kaftanı”

1770’e kadar Rålamb ailesine ait olan Högsjö Bruk’ta, çok kısa bir süre öncesine kadar işlemeli Türk dokumasından yapılma bir ayin giysisi vardı.³ Ailede dolaşan söylentiye göre ayin giysisinin kumaşı, Claes Rålamb’ın 1658’de İstanbul’dan getirdiği kaftandan çıkmıştı.⁴

³ 2003 güzünde Stockholm’deki Ulusal Eski Eserler Müzesi’nce (SHM) satın alındı, env. No. 33 767.

⁴ İsveç’te hem kaftanların, hem Doğu kaynaklı başka dokumaların kiliselere hediye edildiği ve dini ayinlerde kullanıldığı birçok olay var (Geijer 1954, Nockert 1985 vb.). Kaftanların izini sürmenin bir yolu, aileyle bağlantılı kiliselere yapılan hediyelerin varlığını araştırmaktır. Her şeyden önce Uppland idari bölgesinde günümüze kadar gelen seraser kumaşlar mevcut (Björklinge, Gräsö, Skokloster, ayrıca Stockholm ve Storkyrkan’da iki farklı dokuma). Johan Leijoncrona 1681’de Björklinge kilisesine bir sunak önüne asılan bir örtü hediye etti. 68 cm genişliğindeki tüm tezgâh enini kaplayan desen, gümüşü bir zemin üstüne testere dişli dar altın rengi yapraklardan oluşan madalyonların içine nakşedilmiş dairevi, yelpaze biçiminde karanfil palmet’lerinden meydana gelir. Dış çizgiler beyaz ya da yeşildir. Sunak örtüsü dört tezgâh eninden elde edilmiş olup ikincil bir kullanımı olduğunu akla getirecek hiçbir belirti yok. Dorpat ve Pernau valisi Gustaf Adolf Strömfeldt, 1711 Noelinde Gräsö kilisesine “gümüşü muare”den bir ayin giysisi hediye etti. Desen, testere dişli yapraklı sivri şemse içine kapatılmış bir palmetten oluşur. Motifler, gümüşü zemin üstüne altın olup dış çizgileri beyazdır.

Kaftanlar standart bir kesime sahiptir. Genellikle 140 ilâ 150 cm uzunluğunda tam boy giysilerdir. Sırtları tam tezgâh eninde olup tüm desen dikey eksen üstünde genellikle iki kez tekrarlanır ve iki yanda, kol deliğinden alt kenara kadar peşlerle* tamamlanır. Ön parçaların her biri, genellikle bir tezgâh eninin yarısından fazla olur. Bunlar da yanlarda peşlerle tamamlanır. Uzun yenler tek parça kesilir ve yarım tezgâh eninden daha kısa olur. Kural olarak peşler çok özenli kesilmez. Bunlar muhtemelen ön parçalar ile yenleri keserken artan kumaş parçacıkları kullanılarak yapılıyor ve desene ya da ip-lik yönüne fazla dikkat edilmiyordu. Eğer 65 cm ya da civarında bir tezgâh eni göz önüne alınırsa, bir kaftan yapmak için 450 cm kadar kumaş gerekir.

Başlangıçta muhtemelen Râlab'ın kaftanı olan ayin giysisinin sırtı, orta çizgisi boyunca uzanan bir dikişle birleşen eşit boyda iki parçadan, buna karşılık ön taraf birbiriyle birleştirilmiş birçok düzensiz parçadan meydana gelir ve üst tarafta kısmen yamalıdır, yanlar ise önemli ölçüde bastırılmıştır (ayin giysisinin sırtı 119 cm uzunluğundadır ve en geniş yerinde 82 cm gelir). Ayin giysisi 1,7 cm eninde, geometrik desenli, seyrek dokulu bir sırma kurdeleyle süslüdür. Yuvarlak olan kenarda yaklaşık 2 cm eninde bir sırma saçak yer alır. Kurdele ve saçığın her ikisi de 17. yüzyıl tipindedir. Bir 19. yüzyıl kurdelesini boyun açıklığına kenar olarak geçirilmiştir.

Ayin giysisinin kumaşı daha önce kuşkusuz farklı bir amaçla kullanılmıştı ve kurdeleler, özgün kıyafetin 17. yüzyılda bir ayin giysisine dönüştürülmüş olabileceğini akla getiriyor. Högsjö brokarının ikincil kullanımı, bunun başlangıçta bir kaftanın parçasını oluşturduğu ihtimaline ilişkin bir tartışmaya yol açıyor. İsveç'te hem kaftanların, hem başka Doğu dokumalarının kiliseye hediye edildiği ve ayin giysilerine vb dönüştürüldüğü örnekler var.⁵

Şimdi gördüğümüz üzere, Högsjö'deki ayin giysisinin sırtı, kumaşın sol ve sağ kenar şeritlerinin sırayla orta dikiş boyunca birleştiği, iki kabaca eşit parçadan meydana gelir. Bu iki parça kaftanın kesimiyle kıyaslandığında, [kaftanın] ön parçalarıyla bir hayli uyuşur. Ayin giysisinin birçok parçadan oluşan ön kısmı muhtemelen yenler ve bir dizi yan peşi kullanılarak elde edilmiştir. Bu nedenle Högsjö'deki ayin giysisinin başlangıçta bir kaftanın parçası olmadığını söyleyemeyiz. Doğrusu, büyük ihtimalle öyleydi.

Kaftanın en büyük bölümü, tam bir tezgâh eninden meydana gelen ve yaklaşık 150 cm uzunluğunda olan sırtı eksiktir. Bu büyüklükte ve tam bir kumaş parçası birçok farklı amaç için kullanılabilir ve yeniden kullanılabilirdi. Sözgelimi, bir sunak örtüsü haline getirilmiş olabilirdi, bu durumda bir tez-

⁵ Örneğin Järlåsa Kilisesi, Uppland.

* Peş: Kimi giysilerin bol olması için yanlarına eklenen kumaş parçası -ç.n.

gâh eninde başka herhangi bir kumaş eklemek gerekirdi. Högsjö temlik belgesinde, kilise döşemesiyle bağlantılı olarak sırma işlemeli brokar bir ayin giysisine değinilir, bunun şu anda göz önünde bulundurduğumuz giysi olduğunu düşünüyoruz.⁶ Rålamb ve Douglas aile armalarının, CRCD (Claes Rålamb ve Christina Douglas) baş harflerinin ve 1746 tarihinin işlendiği ipek saçaklı, ipekli bir sunak örtüsünden de söz edilir. Bu Claes Rålamb, Yaşlı Claes Rålamb'ın torunuydu ve 1682'de Högsjö'de doğmuştu. Sunak örtüsü günümüze ulaşmadığından, 1746 gibi geç bir tarihe rağmen, bunun ayin giysisiyle bir bağlantısı olup olmadığını söylememiz mümkün değil.

Ayin giysisi kumaşının, üstlerinde narların ve çapraz yerleştirilmiş mızrak biçiminde iri yaprakların bulunduğu, tırmanan ince sarmaşıklardan oluşan asimetrik bir deseni vardır. Boşluklar kadar bütün büyük desen biçimlerinin içi, natüralist çizimli küçük çiçeklerle –lale, karanfil, sümbül ve gül– doludur. Sürünen sarmaşıklar, narlar, saplar ve küçük çiçekler altın telle işlenmiş ve dış hatları kırmızı zemin üstüne fildişi renkli ipekle çizilmiştir. Mızrak biçimli yapraklar gümüşü bir zemine ve mavi ipekten dış hatlara sahiptir, narlarda ise yeşil renkli ayrıntılar görülür. Kabartma deseni oluşturan atkı iplikleri çifttir. Altın telin yanında sarı ipekten bir atkı, gümüş telin yanında ise fildişi rengi ipek bir atkı yer alır. İnce metal varaklar sırayla sarı ve fildişi beyazı ipeğin etrafında Z biçiminde bükülmüştür. Tekrarlama genişliği 14 cm ve yükseklik 47-50 cm'dir. Günümüze kalmış, enlemesine 41 cm gelen en büyük parçada, desen yan yana üç kere tekrarlanır. Kumaşın beyaz saten atkıdan meydana gelen kenar şeritleri, bu tür ipeklide yaygın olduğu üzere 0,7 ve 0,5 cm gibi farklı enlerdeydi. Kumaş tok dokunmuştur ve alışılmadık ölçüde (renk bakımından da) iyi korunmuştur. Bu tür, saten zeminde atkı (4/1) ve desende çözgü di-mi* (1/3, çapraz Z'li) örgülü lampas** dokuma ipeklilere “kemha” denir.

Kemha ipekli 1480'lerde Bursa'da dokunmuştu.⁷ Kemha, Bursa'da aynı tür ipekli hâlâ üretildiği ve 17. yüzyıla kadar devam ettiği halde, 16. yüzyıldan itibaren İstanbul'la ilişkilendirilir. Tırmanan dalgalı sarmaşıklardan oluşan son derece dekoratif desen kompozisyonu, örneğin 16. yüzyıl ortası çinilerinde yeniden ortaya çıkar.⁸ Bu tip kumaşlar muhtemelen 16. yüzyılın ikinci yarısından ve 17. yüzyıldandır. Atasoy, Högsjö ayin giysisini 17. yüzyıl ortası-

**Rålamb kaftanından
ayrıntı.**
Ulusal Antik Eserler
Müzesi (SHM),
Stockholm, env. No.
33767 [karşı sayfa]

⁶ Hedar 1945, s. 221.

⁷ Gürsu 1988, s. 27.

⁸ Krş. Rüstem Paşa Camisi.

* Bir ya da daha çok çözgünün üstünden ve iki ya da daha çok çözgünün altından düzenli olarak yer değiştirilerek geçirilen atkılarının çapraz sırtlar (kabarık çizgiler) oluşturduğu bir örgü –ç.n.

** Zeminde ve desende farklı çözgü-atkı grupları kullanılarak doku ve parlaklıkta çeşitlilik sağlamaya yarayan bir dokuma türü –ç.n.

Râlab kaftanından yapılan ayin giysisi.
Ulusal Antik Eserler Müzesi (SHM), Stockholm, env. No 33767

na tarihlendiriyor.⁹ Bir kemha ipeklide en yaygın görülen renk şeması, saten atkı, yani zemin için kırmızı ve kabartma deseni oluşturan çözgüler için sarı ipekle birlikte mavi, fıstık yeşili, fildişi beyazı ve altın ya da fildişi beyaz ipekle birlikte gümüşdür. Högsjö ayin giysisinde iki farklı metal çözgünün bir arada bulunması pek rastlanmayan bir durumdur.¹⁰

Kronolojik bakımdan ayin giysisinin hem desen kompozisyonu, hem tekniği Râlab'ın İstanbul'da kaldığı dönemle uyum içindedir, ama günlükteki kaftan tasvirleri ile kumaş arasında uyum var mı?

Râlab 1 Mayıs 1657'de, Silistre sancak beyi ve daha sonra sadrazam olan Melek Ahmed Paşa'yla Drestor'daki görüşmesine ilişkin olarak şu notu düşer: "... bana gümüş kumaştan [gümüş telli seraser], tercümanım ile kâtibime ise mavi çuhadan bir kaftan giydirdi."¹¹

⁹ Atasoy 2001, s. 244.

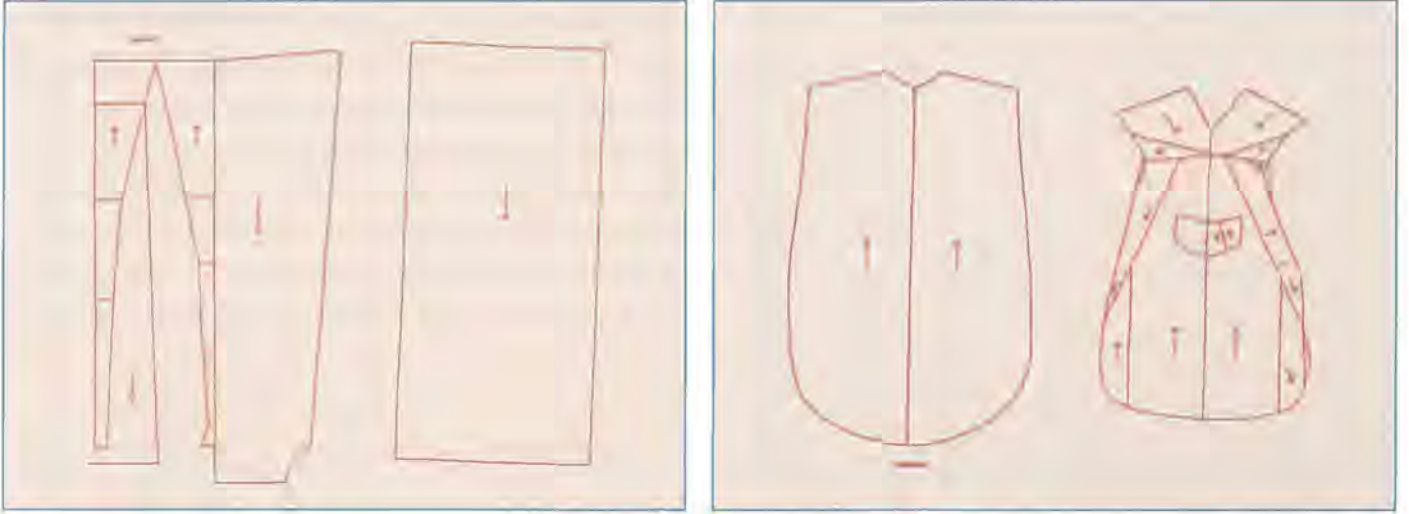
¹⁰ Atasoy 2001, s. 285.

¹¹ Callmer 1963, s. 90.

Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'yla 17 Mayıs'ta İstanbul'da görüşmesine dair ise şöyle yazar: "...bana da, adamlarıma da kaftan dedikleri türden altın kumaştan [altın telli seraser] birer giysi giydirdi."¹²

19 Mayıs'ta padişahın huzuruna çıkması için Râlab'a "altın kumaştan" uzun bir kaftan giydirilmişti.¹³ Padişah ise "rengârenk gümüş kumaştan bir kaftan" giyiyordu.

Râlab 20 Şubat 1658'de İsveç kralı X. Karl'a götüreceği mektubu (bkz. aşağıda) teslim alması için Edirne'de son kez sadrazamın huzuruna çağrılır ve o günkü günlük kaydı şöyle sona erer: "Ardından birer kaftan verip bizi selametlediler."¹⁴

Günlükte kaftanlar ayrıntılı tasvir edilmez, ama edindiğimiz izlenim, kumaşlarda metal ipliğin ağır bastığıdır. Celsing kaftanı ya da Uppland'da Järlåsa Kilisesi'nde bulunan ayin giysisiyle aynı görünüşte bir seraseri göz önüne getirebiliriz; kilisedeki giysi başlangıçta muhtemelen bir kaftandı¹⁵ ve kumaşın tüm tezgâh enini işgal eden iri kengeli bitkisi deseni, gümüşü bir zemin üstüne yeşil dış hatlı sarı rengiyle, "altın kumaş" ya da "gümüş kumaş" nitelemesini fazlasıyla hak eder. Aynı tip kumaş, Biby'deki kabul töreni resimlerinde de görülebilir.¹⁶ Bu resimler İstanbul'da üretilip yabancılara satılan standart resimler ol-

¹² Callmer 1963, s. 102.

¹³ Callmer 1963, s. 106.

¹⁴ Callmer 1963, s. 187.

¹⁵ O sırada Östforsa'nın sahibi olan Kraliyet özel kançıları Axel Julius de la Gardie'nin karısı Kontes Sofia Juliana Forbus tarafından 1692'de hediye edildi.

¹⁶ Laine 2003, s. 123, 127.

duğundan, böyle durumlarda standart kaftanların tasvir edildiğini kesin sayabiliriz. Celsing resimlerinde, Celsing biraderler henüz padişahın kaftanlarını almamışlardı ve Avrupa kıyafeti giyiyorlardı, buna karşılık dragoman, elçiler ve orada bulunan diğer kimseler seraser kaftan giymişlerdi.

Günlüğe göre, Rålamb en az iki altın ve bir gümüş kumaşlı kaftan almış olmalıydı. Hesap defterinin başındaki ayrı bir gelir hesabında şöyle yazılıdır: “Michele 25 ağustosta efendinin 2 kaftanını sattı 28.-.” Günlükte Rålamb’ın 25 ağustostan önce iki kaftan aldığı kayıtlıdır ve satılanlar bunlar olabilir. Üstteki satırda şunlar yazılıdır: “Michele İstanbul’da efendinin 2 kaftanını 18’e sattı.” Burada bir ihtimal günlükte sözü edilmeyen kaftanlara atıfta bulunulur.

Eğer kemha ipekli Högsjö brokarı, günlükte sözü edilen kaftanların birinden gelmiyorsa, o zaman Rålamb’ın muhtemelen birkaç ipekli brokarı, seraseri daha vardı. Günlükte değişik kumaş türleri arasında herhangi bir ayırım yapıp yapılmadığını söylemek elbette zordur (krş. aşağıdaki mektup mahfazası). Högsjö kumaş büyük miktarda metal iplik içeriyor, dolayısıyla altın telli ya da gümüş telli bir dokuma olarak da nitelenebilirdi. Öte yandan, daha vakur resmi kabullerle ilişkilendirilen prestijli kaftan, o denli ünlü olurdu ki, metinde bir biçimde belirtilmesi gerekirdi. Kendisi hediye götürmeyen Rålamb, belki bir seraser kaftan için yeterince önemli bulunmamış, dolayısıyla bir kemha kaftanla yetinmek zorunda kalmıştı.¹⁷

Bir Türk mektup mahfazası

Osmanlılar, 16. yüzyıldan başlayarak yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplar için pahalı kumaş mahfazalar kullandılar. Bu kumaş mahfazalar altın bağcıklarla kapatılıyor ve bir mührün balmumu izini taşıyan bir kapsüle yerleştiriliyordu. 19. yüzyılın bir bölümünde de devam eden bu âdet, hem kumaşın kalite ve renginin, hem mühür kapsülünün görünüşünün, alıcının mevkii-ne göre düzenlendiği katı bir mektuplaşma teşrifatını içeriyordu. Müslüman ve Hristiyan alıcılar arasında ayırım gözetiliyordu. Sözgelimi, Kutsal Roma imparatoruna ve Polonya, Fransa ve diğer ülkelerin krallarına gönderilen mektuplar altından mühür kapsülleri olan altın telli brokar (seraser) mahfazalara konulurken, İran şahına bir mektup altın telli kabartma desenli bir kadife mahfaza içinde gönderilirdi.¹⁸ Boğdan ve Eflâk voyvodalarına mektupları

¹⁷ Herhangi bir yerde Rålamb ailesiyle bağlantılı olabilecek bir seraser gizli olabilir mi diye Högsjö’nün dışında bir araştırma yapmak baştan çıkarıcı bir düşünceydi. Uppland kiliselerinde hem ayin giysileri, hem sunak örtüleri formunda çeşitli örnekler var, ama şu ana kadar hiçbirini Rålamb ailesine bağlamak mümkün olmadı.

¹⁸ Türkenbeute 2001, s. 340.

kapsülsüz bir keten mahfaza içinde giderken, Tatar hanı ve Macaristan kralına gümüş bir kapsül içinde atlas bir mahfazada giderdi. Bu tip mektup mahfazaları İran ve Kırım Tatarlarının saraylarında da kullanılırdı. İran mektup mahfazaları, başka birçok bağlantıda, örneğin kıyafetlerde görülen türden, değişmez bir biçimde desenli brokardandır. Karlsruhe Türkenbeute'de,* nar dallarının İtalyan üslubunun etkisinde kaldığı altın telli kabartma desenli, kırmızı atlastan iki Türk mektup mahfazası vardır. Diğerleri sadedir: Üçü kırmızı atlastan, biri kırmızı pamuklu kumaştan ve ikisi beyaz gümüş ve pamuklu karışımındandır.¹⁹

Yayınlanan en kapsamlı, toplam 135 adet içeren Doğu mektup mahfazaları koleksiyonu, İsveç Ulusal Arşivi'ndedir. Kopenhag'daki Danimarka Ulusal Arşivi üç İran mektup mahfazasına sahip,²⁰ Paris'te Ulusal Arşiv'de bir Türk mahfazası var ve Karlsruhe Türkenbeute iki İran ve 16 Türk mektup mahfazası içeriyor.²¹

İsveç Ulusal Arşivi'ndeki Türk mektupları aşağı yukarı 250 yıllık bir dönemi kapsar. En eskileri 1587 tarihlidir. Ne yazık ki, belgelerin neredeyse tümü mahfazalarından çıkarılmış, dahası, çoğu ortadan kaybolmuştur.²² Geijer & Lamm'a göre geriye 17 mahfaza kalmıştır. İkisi küçük kabartma desenli çiçeklerden oluşan yatay çizgili desenli, bir üçüncüsünde hayali çiçekli daha büyük bir desen var, diğerleri ise ya kırmızı atlas, ya altın telli ya da gümüş telli brokar olmak üzere desensiz ipekliden meydana geliyor.²³ Brokarlar, seyrek, ince çözümlü ve şaşırtıcı derecede sık atkılı bir atkı yüzüne sahiptir.

Augusta Strand'ın 2001'de çıkardığı bir envanter, en az 67 mektup kesesinin günümüze kaldığını gösteriyordu (2001, s. 35). Strand, çoğunun sade olduğunu belirtir, ama küçük stilize buketli çokrenkli ipekliden yapılma bir-

Mektup mahfazası.
Diplomatica.
Turcica Rålamb no. 56.
Ulusal Arşiv, Stockholm.

¹⁹ Türkenbeute 2001, s. 349 vd.

²⁰ Kopenhag, Kunstindustrimuseet'e emanet edilmiştir.

²¹ Geijer & Lamm 1944, Petrasch ve başkaları 1991, s. 340.

²² Geijer & Lamm 1944, s. 19.

²³ Geijer & Lamm 1944, s. 20.

* Karlsruhe Türk Ganimeti: Almanya'da Badisches Landesmuseum'da sergilenen, 17. yüzyılın ikinci yarısına ait 384 seçkin Osmanlı objesine verilen toplu ad -ç.n

kaç desenli de vardır. Strand, Türk mektup keselerinin, 120 x 30 cm gelen en büyük gümüş brokarlı olanları içerdiğini de belirtir.

Rålamb 18 Mayıs tarihinde günlüğe, kâtibi Kilingen'i bazı konuları sorması için Fransız büyükelçisine gönderdiğini yazar: "... Kral'ın itimatnamesini, bu ülkenin âdetine göre Divan'da nasıl bir mahfaza içinde sunmalıydım? İşte bu amaçla, altın telli mavi bir kumaş satın aldım, bir kese haline getirdim ve mektubu içine koydum.²⁴ Bu bilgi, uşağı Olof Hansson'un hesap defterinde 18 Mayıs için yazdığı notla doğrulanır: "... altın telli mavi kumaş... 2.-." ²⁵ Claes Rålamb, 19 Mayısta huzura çıktığında, kralın selamlarını ve iyi dileklerini Latince aktardıktan sonra "Kral'ın itimatnamesini Divan'da mavi renkte gümüş telli bir kesede" ²⁶ sundu. Burada altın telli kumaş ile gümüş telli arasında bir ayırım yapılmadığı açıktır.

Rålamb'ın, Köprülü Mehmed Paşa tarafından son kez huzura kabulünde, paşa ona X. Karl'a verilmek üzere bir mektup teslim etti, mektubun meali şuydu: İsveç ile Osmanlı İmparatorluğu arasında bir ittifak söz konusu olamazdı, zira İsveç Georg Rákóczi ile ittifak kurmuş, Rákóczi ise Bâbîâli'nin iradesine karşı Lehistan'a saldırmış, bu suretle Osmanlı İmparatorluğu'na karşı düşmanlık göstermişti, ama Bâbîâli'nin dostluğunu samimiyetle isteyen hiç kimse geri çevrilmezdi. ²⁷ Claes Rålamb bu mektubu Göteborg'da krala teslim etti. Mektup 68 cm uzunluğunda kırmızı atlastan bir kese içindeydi, keseyi kapamaya yarayan bağcık artık yoktur. Kesenin arkasında şöyle yazılıdır: "Bizzat G1 Claus Rålamb tarafından 27 Mayıs 1658'de Göteborg'da sunul[du]." ²⁸ Sade, basit, kırmızı atlas mahfaza da, Macaristan gibi İsveç'e de mektuplar atlas keselerde giderken, örneğin seraser mektup mahfazaları alan Polonya, Venedik, İspanya, Fransa ve diğer ülkelerden farklı olarak İsveç'in özellikle önemli bir ulus sayılmadığını doğrular. ²⁹

Bizce zaten bilinen Rålamb dokumalarından, yani Högsjö ayin giysisinden ve Ulusal Arşiv'deki mektup mahfazasından başka herhangi bir dokuma objeyi Claes Rålamb'la ilişkilendirmek mümkün olmadı.

²⁴ Callmer 1963, s. 103.

²⁵ Cod. Holm. Rål. fol. 135.

²⁶ Callmer 1963, s. 107.

²⁷ Callmer 1963, s. 186, not 23.

²⁸ Zetterstén 1945, s. 25 vd., Geijer & Lamm 1944:20, Jarring 1986, s. 43.

²⁹ Geijer & Lamm 1944, s. 5 vd.

Rålamb

Claes Rålamb'la (1622-99) ilişkili kilise bölgeleri:

Asker Kilise Bölgesi, Närke

Bro Kilise Bölgesi, Uppland

Almunge Kilise Bölgesi, Uppland

Ö. Ryd Kilise Bölgesi, Östergötland

Säby Kilise Bölgesi, Småland

Värmdö Kilise Bölgesi, Södermanland

Stockholm, Klara Kilisesi'nde gömülü

Högsjö doğumlu Anna Stålarin ile evlendi

Çocuk: Åke, d. 1651

Åke Rålamb'la ilişkili kilise bölgeleri:

Vätö Kilise Bölgesi, Uppland

Almunge Kilise Bölgesi, Stockholm

Çocuk: Hans, d. 1652, Högsjö

Hans Rålamb'la ilişkili kilise bölgeleri:

V. Vingåker Kilise Bölgesi, Södermanland

Tuna Kilise Bölgesi, Småland

Claes, Hans'ın oğlu, d. 1682 Högsjö, ö. 1751 Högsjö

II. Claes'le ilişkili kilise bölgeleri:

“Masrafını kendi cebinden ödeyerek 1712'de Benderli'ye yolculuk etti, orada ertesi yıl 1 Şubattaki karışıklıkta esir alındı, ama çok geçmeden serbest bırakıldı ve ülkesine gönderildi.”

Vätö Kilise Bölgesi, Stockholm.

Vadsbro Kilise Bölgesi, Södermanland, kızı Beata Margareta'nın (d. 1715, ö. 1799, bekâr) aracılığıyla

Hans Gustaf, II. Claes'in oğlu, d. 1716 Högsjö'de, burayı 1770'te sattı

Hans Gustaf'la ilişkili kilise bölgeleri:

V. Vingåker Kilise Bölgesi, Södermanland

Vätö Kilise Bölgesi, Stockholm

Löt Kilise Bölgesi, Uppland

Classis. Sive
Manuscriptorum
Argumenti.
Manuscripti

Ulusal Kütüphane ve Ulusal Arşiv'deki Rålamb koleksiyonları

Göran Bäärnhielm

ULUSAL KÜTÜPHANE'DEKİ Rålamb koleksiyonu 1630 basılı kitap ve 438 yazmadan meydana gelir. Koleksiyon esas olarak Rålamb'ın oğlu Gustaf Rålamb (1675-1750) tarafından bir araya getirilmiştir; Gustaf Rålamb vali, Maden Ocakları Danışma Kurulu başkanı ve çağının en bilgili ve kendini adanmış kitapseverlerinden biriydi. Koleksiyon, basılı kitaplar 1878'de ve yazmalar 1886'da olmak üzere, Kütüphane'ye iki büyük torununun büyük torunu tarafından bağışlanmıştı.

Claes Rålamb'ın (1622-98), Uppsala'nın 20 km kadar doğusunda Almunge Kilise Bölgesi'nde yer alan konağı Länna'da büyük bir kitaplığı vardı.¹ Ama Rålamb 1684-93 arasındaki "tensikat" sırasında 57.000 taler² ceza ödemek zorunda kalmış, 1693'te Länna kitaplığına el konulmuş ve kitaplar Kral XI. Karl tarafından Uppsala Üniversitesi'ne bağışlanmıştı. 1690'da düzenlenen, her kitaba değer biçilen envanter, Uppsala'daki bir yazmada (U.281) muhafaza edildi ve bu envantere aşağıda "Uppsala katalogu" olarak atıfta bulunulacak. Länna kitaplığı o sırada, 480 adet ikinci nüsha ve az sayıda yazma dahil 3500 cildi kapsıyordu.³ Claes Rålamb'ın Blasieholmen'deki⁴ Stockholm konağında, en değerli kitap ve yazmalarını içerdiği söylenen⁵ küçük bir "el kitaplığı" da vardı.

¹ Carlander 1904, s. 99, Anrep'e göre, c. 3, s. 574, burada kitaplık –pek inandırıcı olmayan bir biçimde– 15.000 cilt olarak belirtiliyor.

² SBL, c. 31, s. 171.

³ 1690 katalogu Uppsala ms U.281, Annerstedt 1894, s. 19, 49, 99-100, Walde 1916-20, s. 97.

⁴ SBL, c. 31, s. 171.

⁵ Bu açıklamanın dayanağı belli değil. Carlander 2:99, kaynak Johan Hadorph, *Historia S. Olavi'nin* Claes Rålamb'a ithaf edilmiş 1675 baskısına önsöz: "... hafwer Eders Excell. Städe räknat wårt Fäderneslands Historier, Antiquiteter och nyttige Skrifter såsom en förmåhm Cle-nod i sitt Bibliotech, aff hwilka iagh en godh ymnogheet hoos Eders Excell. Funnit hafwer,

Manuscripta 515

In _____ Octavo.

Alcoranus Lingua Arabica.

Hadramij (Sungij) lib: Meditatorum
Sacrarum.

Exorcismus Exorcismorum et
Malefactorum.

De Officiis Homini Religiosi.

Joh: Pet: Golthj Disputatio
Vindictam vel Dissertationem
Dei.

Speculum pietatis &
Impietatis Viri Augustini.

Hypotyposis Supremi
Fidei Viri Augustini.

De Preparatione ad deum Comman-
dandum.

Examen Confessorum.

Fabrij Palavicinij Tractatus
de Perfectione . . .

1587.

Claes Rålamb'ın kitaplık katalogu

Ulusal Kütüphane'nın Rålamb yazma koleksiyonunda yer alan, aşağıda "Stockholm katalogu" olarak atıfta bulunulacak tarihsiz bir katalog (Cod. Holm. Rål. Fol. 178a) dikkatle kaleme alınmış ve 4441 başlığın bulunduğu 516 sayfa içeriyor; Rålamb'ın koleksiyonunun besbelli daha tam, muhtemelen "el kitaplığı"nı da kapsayan bir katalogu bu. Ebru kapaklı ve dana derisi sırtlı, küçük folyo boyutundaki cildin ön iç kapağına "quarto"* boyutunda diye bir not düşülmüş. Katalog özgün bir başlık taşıyor, ama sırtına ve yan kâğıdına daha sonra şu ifade eklenmiş: "*Förteckning ofver en svensk boksamling från slutet af 1600-talet.*" Katalog 1963'te Stig Jägersköld tarafından Claes Rålamb'ın kitaplık katalogu olarak teşhis edildi. Diğer Rålamb ciltlerinde kullanılanlara çok benzeyen, ama hiçbir zaman kullanılmamış kırmızı bir sırt etiketi cildin yaprakları arasında hâlâ duruyor. Katalog, sayısız alt bölünmelerle birlikte dokuz konu kategorisine bölünmüş.

1420 başlıkla büyük farkla en büyük bölümlerden birini oluşturan Classis Theologorum, yani Teoloji bölümünün 1.-192. sayfaları arasında İnciller, İncil kelime listeleri, yorumlar, vaazlar, kilise babaları, konsiller ve kutsal sinod kararları; Petrus Lombardus'un *Sententiae*'si ve yorumları, Albertus Magnus, Aquinolu Tommasa ve yorumları, Bonaventura ve Nicolaus Cusanus dahil skolastik teoloji; Guilielmus Durantis'in *Rationale divinarum officiorum*'u (Lyon 1540), ama aynı zamanda *Liturgia Svecanae Ecclesiae* (1576), yani III. Johan'ın "Kırmızı Kitap"ı dahil ritüellerle birlikte ahlak teolojisi; ilmiyal ve dua kitapları, bunların arasında Canterbury'li Anselm, Luther'in az sayıda eseri, Rålamb'ın elçi "rakibi" Gotthard Wellings'in kâtibisi olarak Rålamb'la aynı zamanda İstanbul'da kalan Johann Ulrich Wallich'in *Religio Turcica*'sı (1659), Rotterdamlı Erasmus'un *Enchiridion militis christiani*'si ve İsveççe bir *Cathecismus* [İlmiyal] vardı. Bu bölümde Possevinno ve Bellarmin, Marsilio Ficino ve Olaus Petri'den Peter Galle'nin *Refutatio*'su gibi teolojik tartışma eserlerini buluruz.

både I thes stora och kunnige Bibliotech på thenne Orth brukar." Almanya'nın Regensburg kançıları Goelgel 18. yüzyıl başında İsveç'i turladı ve *Historisch-Politisch und Geographische Beschreibung des Königreichs Schweden* adlı eserinde (c. 1, 1707, s. 602) şöyle der: "Claudius Rålamb, Senator Regius, hat eine der stattlichsten Bibliotheken in ganz Schweden, in welcher unter andern raren Dingen schöne griechische, teutsche und andere rare Manuscripte vorhanden, die dieser von Constantinopel mitgebracht." ["Kraliyet Senatörü Claudius Rålamb bütün İsveç'in en kayda değer kitaplıklarından birine sahip; kitaplıkta, başka ender şeylerin yanı sıra bu Bey'in İstanbul'dan yanında getirdiği güzel Yunanca, Almanca ve başka nadir yazmalar mevcut."] Carlander bu açıklamanın Länna kitaplığına atıfta bulunduğuna inanıyor, ama bu pek açık değil.

* (Lat.) Bir tabaka kâğıdın 4 yaprak ya da 8 sayfa oluşturacak biçimde katlanmasıyla elde edilen kâğıt boyutu (kısaltması 4to) -ç.n.

193.-243. sayfalar arasındaki hukuk bölümü, yorumlu kilise hukuku ve sivil (Roma) hukuku, ama aynı zamanda çeşitli ülkelerin yasal uygulamalarını ve ulusal yasalarını içerir, bunların arasında İsveç'in hukuk kitapları, örneğin Magnus Eriksson'un Messenius tarafından yayına hazırlanan genel hukukunun Ragvaldus Ingemundi tarafından basılan geç ortaçağ Latince versiyonu (1614) var.

244.-283. sayfalar arasındaki tıp bölümü, klasikleri, Hippokratos, Galenos, İbni Sina, ilaveten Vesalius'un *De humani corporis fabrica'sı* (1555) gibi daha yakın döneme ait eserleri; otlarla ilgili eserleri: Dioskoridis, Petrus de Crescentiis; döneme ait eserleri: ünlü Danimarkalı cerrah Thomas Bartholin'e mektupları; İsveççe eserleri: Andreas Sparman'ın *Sundhetzens speghel*'ini (1642), Israel Ertmann'ın *Huus-medicin*'ini (1672) ve Olof Rudbeck'in kendi botanik bahçesini tasvir ettiği *Hortus Academiae Upsaliensis*'ini (1665) içerir.

283.-350. sayfalar arasındaki tarih bölümü şu kısımlara ayrılır: Dünya tarihi, Kilise tarihi, Mısır, Yunanistan ve İran, Roma ve İtalya, Amerika ("Kızılderililer ve Yeni Dünya"), Afrika ve Hindistan, Gotlar, Danimarka ve Norveç, Almanya, (Hollanda dahil) Belçika, Fransa, İspanya, Britanya ve Polonya (!), Macaristan ve Rusya ve son olarak 1630'larda Leyden'de yayınlanan, 20 devletin tasvirinden meydana gelen, gerçek anlamda "istatistikler"den oluşan bir bölüm. Tarih bölümü hem Hartmann Schedel'in *Nürnberg Kroniği*'ni (1493) ve Vincent'in *Speculum historiale*'sini, hem çeşitli Danimarka tarihlerini, örnek olarak günümüze yalnızca iki nüshası kalan, her ikisi de İsveç'te bulunan nadir *Olger Danske chronicle* adlı eseri de içerir.

351.-415. sayfalar arasındaki, başlıklar bakımından en geniş ikinci bölüm olan filoloji bölümü "edebiyat"ı da içerir ve genel eserler, şiir, mektuplar ve hitabet, sözlükler ve gramer, retorik yorum kısımlarına ayrılır. Burada Doğu dilleri üstüne bazı kitaplar buluruz: Reuchlin'in Avrupa'daki ilk İbrani grameri olan *De rudimentis Hebraicis* (1506), yine *Liber Tasriphi, compendiosa notitia coniugationum verbi Arabici* (Roma 1610, bu kitap şimdi Uppsala Üniversitesi'nde, ama Björnsthål'ın satın aldığı bir nüshasıyla yer alıyor), Thomas Erpenius, Lokman'ın fabllarıyla birlikte *Grammatica Arabica* (1636), yine Sebastian Münster'in İbrani grameri (1521) ve Guillaume Postel'in Fenike yazısı üstüne incelemesi *De Foenicum literis, seu de prisco latine & grece lingue caractere* (1552).

Ama gerek bu kitaplıkta, gerek Rålamb'ın çağdaşı olan seçkin Doğu dilleri profesörü, daha sonra Ulusal Kütüphane yöneticisi Gustaf Peringer'in kinde, Arnould & Lancelot tarafından 1660'ta yayınlanan, zamanın en ileri dilbilim eseri *Grammaire générale et raisonnée*'yi boş yere ararız. Bilimin bu dalının İsveç'te tanıtımı, geleceğe ait bir meseleydi.

illüstrasyon.
J. W. Wallich,
Religio Turcica, 1659.

414.-459. sayfalar arasındaki mantık, metafizik ve fizikle birlikte teorik felsefe bölümü, başlıca Platon, Aristotelis, Hermes Trismegistus, Macrobius, Raymundus Lullus gibi antik otoriteleri, Bartholomaeus Anglicus'un ansiklopedisini, ama aynı zamanda Jean Taisnier'in mıknaatısla ilgili kitabını (1562) içerir, Pierre de Maricourt'un 1269 tarihli *Mıknaatıs Üstüne Mektup* adlı eserinden yapılma ünlü bir intihaldir bu.

460.-477. sayfalar arasındaki matematik bölümü kozmoğrafya, coğrafya, seyrüsefer, astroloji, haritalar, müzik teorisi ve beste notalarını da içerir. Burada Hollandalı matematikçi ve mühendis, istihkâm uzmanı Simon Stevin'in eserlerini, usturlap üstüne eserleri, Norveç üstüne bir Danimarka tasvirini, Johannes Bureus'un apokaliptik kronolojisi *Nordlandalejonsens rytande*'yi (1644) buluruz.

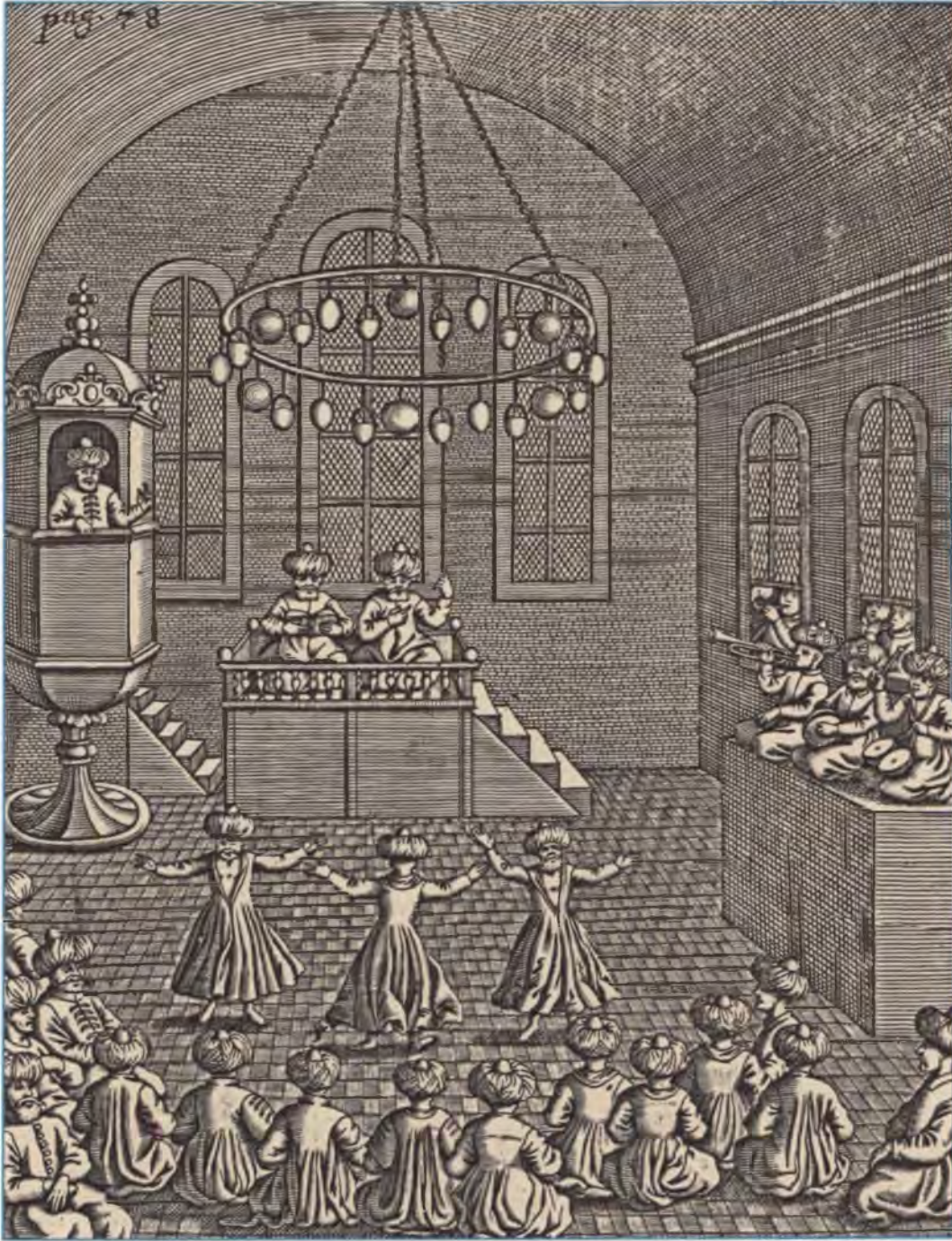
478.-503. sayfalar arasındaki, ahlakbilim, ekonomi ve politikayla birlikte pratik felsefe bölümü Aristotelis ve Plutarhos'un eserlerini, İsveç kralları ve krallık idaresi üstüne rehber kitap *Konungastyrelsen*'i (1634) ve Baldassare Castiglione'nin *Libro del cortegiano*'sunu (1559) içerir.

504.-516. sayfalar arasındaki yazmalar bölümünde papaların kanun hükümündeki mektupları, İsveç hukuk kitapları, Lars Norrman'ın bir Aristidis edisyonu için kullandığı Yunanca metinlerden oluşan bir cilt⁶ (1688), bir Osmanlı yıllığı, bir Arapça Kuran ve başka bir "Arapça kitap" yer alır.

**Claes Rålamb kitaplığının
İki katalogunun kıyaslamalı tablosu**

	Başlıkların sayısı	
	Stockholm kat.	Uppsala kat.
Teoloji	1420	1140
Hukuk	422	320
Tıp, otlarla ilgili olanlar dahil	316	190
Tarih	565	420
Filoloji	742	400
Fizik dahil teorik felsefe	390	280
Coğrafya, haritalar, müzik dahil matematik	192	130
Pratik felsefe (ahlakbilim, ekonomi, politika)	261	150
Yazmalar	133	38
	4441	3068
Çift nüshalar		480
		3548

⁶ *Codex Upsaliensis Graecus*'ta (28, 1961) tasvir edilip kısmen yayınlandı.

Tekke. J. W. Wallich'in
illüstrasyonu.
Religio Turcica, 1659.

Rålamb kütüphanesinin kaynağı

Länna koleksiyonu esas olarak, Claes Rålamb'ın 1656'da yöre sakinlerini İsveç tarafına çekmek için görevlendirildiği İsveç-Polonya savaşı sırasında, Polonya'nın Poznan kentinde alınan savaş ganimetinden meydana geliyordu. Savaş, Rus yayılmasını önlemek için 1655'te İsveç tarafından başlatılmış, ama İsveç'in başlangıçtaki başarısını olumsuz gelişmeler ve nihai bir yenilgi takip etmişti. Poznan'daki Cizvit Koleji Polonya'da en varlıklı olanlardan biriydi; oysa Cizvitler artık İsveçlilerden acımasız muamele görüyor ve büyük ölçüde ülkeden kovuluyorlardı; binaları ahır olarak kullanılıyordu, kütüphanelerine el kondu ve bunun büyük bölümleri, Poznan'daki iki kadınlar manastırının kütüphaneleriyle birlikte Claes Rålamb'ın eline geçti. Buna tanıklık eden, hem Stockholm, hem Uppsala kataloglarında yazmalar arasında listelenen ve Uppsala'da (U.275-276) hâlâ korunan iki Cizvit Koleji kütüphane katalogudur.⁷ Aslında Stockholm katalogunun yapısı büyük ölçüde Poznan kütüphanesinininkinden kopya edilmiştir, ama epeyce farklıdır.⁸ Poznan kütüphanesinin içeriği, bunun Uppsala Kütüphanesi'ndeki kimi izleri ve Rålamb'ın çok sayıdaki karma ciltlerini sık sık yeniden düzenleyip ciltletmesi, Stockholm katalogu o sırada henüz teşhis edilmemiş olduğundan Uppsala katalogunu ana kaynağı olarak kullanan Walde⁹ tarafından tasvir edilmiştir. Uppsala katalogundaki tüm ciltler, 480 çift nüsha arasındaki bazı biraz değişik edisyonları, sözgelimi Homeros'un İlyada (1563)¹⁰ ve Odisseia'sını (Strasbourg 1550) hariç tutarsak, Stockholm katalogunda da bulunabilir.¹¹ Çift nüshaların çoğu 16. yüzyıldandır, hiçbiri 1628'den öncesine ait değildir, dolayısıyla –daha sonra satın alınmaktan ziyade– Stockholm katalogunda bile bile dışarıda bırakılmış olabilirler.

⁷ Stockholm katalogunda (s. 508) doğru olarak *Catalogus universalis librorum Collegii Posnaniensis Societatis Jesu*, 1609 (U.276) ve *Index Classium Bibliothecae eiusdem*, 1610 (U.275) diye, Uppsala katalogunda ise *Catalogus librorum Collegii Posnaniensis* ve *Index Patrum in Collegio Posnaniensi* diye daha belirsiz bir biçimde adlandırılırlar.

⁸ Bölümlerin çoğu Polonya ve İsveç kataloglarında birbirine epeyce benzer, büyük fark Tarih bölümünde görülür; Stockholm katalogunun ayrıntılı altbölümlerinin, Tarih'in basitçe Yunan-Latin, dini-dindışı diye bölündüğü Polonya katalogunda dengi yoktur. Diğer yandan, burada, sonda, dillere göre alt bölümlere ayrılmış (İbranice, İtalyanca, İspanyolca, Fransızca, Flamanca, Almanca, Lehçe, Çekçe, Slavca, Rusça, Letçe ve Lorraine (!) dilinde) bir genel eserler bölümüyle karşılaşırız. Beklenebileceği üzere, burada ayrıca İsveç katalogunda eksik olan kapsamlı bir Cizvit edebiyatı bölümü buluruz. Polonya katalogundaki *Humanistae* (Hümanistler) teriminin İsveç katalogunda eksik olması daha dikkate değer olabilir. Hümanistlere denk gelen bölüm İsveç katalogunda basitçe *Philologi variae eruditionis* (Çeşitli bilim alanlarından filologlar) diye adlandırılır ve Polonya katalogunun Hümanist bölümündeki ilk yazar, Angelo Poliziano, İsveç kataloguna dahil edilmemiş görünür.

⁹ Walde, s. 95-110, Annerstedt 1894, s. 99-100.

¹⁰ Yayın yerleri Strasbourg görünür, ama o yıldan böyle bir edisyon bilinmiyor, yalnızca British Library'deki Worms edisyonu biliniyor.

¹¹ Her ikisi de Uppsala kat. s. 53 ön.

Bununla birlikte, birçok kitap Poznan'dan başka kaynaklardan gelmiştir. Bazıları yukarıda liste edilen çok sayıda İsveççe kitap, birkaç da Danca kitap var: Danca *Saxo Grammaticus* (1575), Arild Huitfeldt'in *Danimarka Kroniği* (1652¹² ve 1653)¹³ ve II. Christian'la ilgili "tarihi tasvir"i olan *Continuatio historiae Danicae* (1596),¹⁴ Danca olarak Luther'in *Haus-Postilla'sı* (1564),¹⁵ Hans Sthen'in bir dini ayin kitabı (1589)¹⁶ ve yukarıda değinilen *Danske Chronicle* (1534).¹⁷ Rålamb 1659'da bazı Danimarka komplocularına karşı kurulan bir olağanüstü mahkemenin üyesi olduysa da,¹⁸ bu kitaplar barışçıl yoldan edinilmiş olabilir, ama Rålamb'ın o sırada büyükçe bir Danimarka kitap koleksiyonu satın aldığını gösteren hiçbir işaret yok.¹⁹ Yukarıda değinilen ve Lars Norrman tarafından kullanılan 14. yüzyıla ait Yunanca yazma olayı daha da kuşkuludur. Yazma, Macar kralı Matthias Corvinus'un (ö. 1490) seçkin kitaplığına aitti ve 1573'te Polonya'ya götürülmüştü. Dolayısıyla Rålamb'ın onu Polonya'da mı, yoksa İstanbul'da mı satın aldığı açık değil.²⁰

Claes Rålamb'ın soyundan gelenler

Claes Rålamb üç kere evlenmiş on sekiz çocuğundan dokuzu olgun yaşa erişmişti. Ailenin iki dalı dahilinde çeşitli miras ilişkilerini açıklığa kavuşturmak gerçekten kolay değil. Entelektüel uğraşlar edinen çeşitli erkek çocuklar var:

¹² Stockholm kat. s. 298.

¹³ Stockholm kat. s. 324, Uppsala kat. s. 42 arka.

¹⁴ Stockholm katalogunda açıkça belirtilmemiş, Uppsala kat. s. 42 arka.

¹⁵ Bir ihtimal Johannes Meursius tarafından kaleme alınmıştır. Stockholm katalogunda açıkça belirtilmemiş, Uppsala kat. s. 45 arka.

¹⁶ Stockholm kat. s. 179'da kitabın başlığı *Gudelige exercitia*, Uppsala kat. s. 26 sağda "Handbok" diye adlandırılır, baskı yeri olarak da, o sırada matbaası olmayan Malmö gösterilir. Nielsen kaynakçasında *En liden Haandbog* (Kopenhag 1589) olarak belirtilir.

¹⁷ Muhtemelen artık Uppsala kütüphanesinde korunan nüsha, Walde, s. 362 not. 2.

¹⁸ Hedar, s. 55.

¹⁹ Walde, Nielsen'in peşinden giderek, Rålamb'ın Stockholm kitaplığının nadir Danimarka baskılarını, örneğin artık Ulusal Kütüphane'de korunan Rålamb koleksiyonunun 1529 ve 1536 tarihli ilahi kitaplarını içerdiğine inanıyor (aynı not ve Nielsen 1918, s. 13), ama gerçekten Ulusal Kütüphane'de bulunan bu iki kitabın, sırf İsveççe kitapların bulunduğu Sundby konanından gelen Rålamb kitap koleksiyonunun bir parçası olduğu artık kanıtlanamaz.

²⁰ Yazmanın kaynağı Gustaf Karlsson tarafından tartışıldı (*Codex Upsaliensis Graecus* 28, 1981, s. 29-30). Karlsson, Lars Norrman'ın Latince önsözünde Rålamb'ın yazmayı İstanbul'da edindiğinin açıkça belirtildiğini ileri sürer, ama ben bu tür herhangi bir ifade bulamıyorum. Karlsson, yazmanın Polonya'dan İstanbul'a nasıl geldiğinin araştırılmadığını kabul eder. Gelgelelim, yukarıda 5. nottaki Goelgel alıntısı, yazmanın İstanbul kaynaklı oluşunun o sırada genel kanı olduğunun bir göstergesi. Rålamb'ın günlüğünde (ed. Callmer) bir Yunan yazması alındığından söz edilmez, ama Olof Hansson'un hesap defterinde (Cod. Rål. Fol. 135) Rum rahiplere üç durumda (21 Haziran 1657, 2 Temmuz, 9 Kasım) küçük meblağlar ödendiği belirtilir (fol. 17 ön, 17 arka, 27 ön). Yazma, Stockholm katalogunda, karışık içeriğiyle birlikte quarto boyutundaki yazmalar içinde (s. 513-14) listelenir. Uppsala katalogunda (fol. 45 arka), ciltlenmemiş iki Yunanca yazma dahil, Profesör Laurentius Normannus'a ödünç verilen ve Poznan'dan gelmeyen birkaç kitabın listesi var: "Ett grekiskt manuskript, myckenn defect i

Åke Rålamb (1649-91) *Adelig övning* (1690-94; Soylunun Edimi) adlı bir ansiklopedi yayınladı. 1708'den itibaren yaklaşık 10 yıl Rålambshov denen mülkü kiraladı, sonra bu mülkten çıkarıldı. Daha sonra XII. Karl'ın ordusu için zorla asker toplamakla uğraştı, bu faaliyeti sırasında halkın nefretini kazandı.²¹

Broor Rålamb (1669-1734), 1711-21 arasında Tobolsk'ta mahkûm arkadaşlarına konferanslar verdi, Fransızca-Latince-İsveççe bir sözlük ve yayınlanmayan *Alphabetiskt tidsfördrif* (Alfabetik Geçmiş Zamanlar) adlı bir kronik derledi.²²

Claes'in ikinci oğlu Hans Rålamb (1652-1712) yazar değildi, ama bilgili bir adamdı ve ölümünden sonra babasının kitaplığından ne kaldıysa 2.500 talere satın aldı.²³ Kitaplığı Högsjögård konağına götürmüş olabilir ya da bir bölümü Stockholm'de, Kungsholmen semtinde Garvargatan'da bulunan evinde muhafaza edilmiş olabilir.²⁴ Bu takdirde 1750'deki bir yangında yok olmuş olmaları gerekirdi.²⁵ Bu kitaplığın büyüklüğü, çeşitli parşömen yazmalar dahil 1200 cilt olarak belirtilmişti.²⁶ Stockholm ve Uppsala katalogları arasında yukarıda belirtilen farka bir hayli uyar bu.

Hans'ın oğlu Claes Hansson Rålamb (1682-1751), bir süre XII. Karl'la birlikte Bender'de kaldı, daha sonra Kammarkollegiet'e (Yasal, Parasal ve İdari Hizmetler Acentası) girdi, 1737-45 arasında da Halland valisiydi. O sırada yoksul bir öğrenci, daha sonra zamanının önde gelen aydını olan ve 1763'teki ölümüne kadar sürekli bir aile dostu kalan Olof Dalin'i çocuklarına öğretmen olarak tuttu. Claes Hansson Rålamb, karısı Christina Catharina Douglas'ın 17457'deki ölümü üzerine malvarlığını listeledi ve "bir envantere göre çeşitli bilim dallarından kitaplardan oluşan ve satılmama koşulu konmuş bir malvarlığı olarak korunan" bir kitaplığa değinir, bir ihtimal babasının satın almış olduğu koleksiyondur bu.²⁷ Ama parasal güçlükler Claes Hansson'u bir sonraki yılda Högsjögård'ı satmaya zorladı. Oğlu Hans Gustaf Rålamb (1716-90) birkaç yılını istihkâm işinde geçirdi, daha sonra sarayın hizmetine girdi, bir otobiyografi derledi ve anonim olarak Fransız tarzı bir roman yayınladı.

begynnelsen och ändan" ... "Opera, illa utskuren af jesuiterne." (Yunanca bir yazma, başı ve sonu çok eksik... Lukianos'un eserleri, Cizvitler tarafından fena kesilmiş). Walde (s. 98), açık olmayan nedenlerden, bunların Poznan'dan gelmediğini ileri sürer. Yazmanın kötü muhafaza edilmiş hali, iyi korunmuş mevcut yazmayla (Karlsson, s. 30) pek bağdaşmıyor.

²¹ Kaynaklar: *SBL, Stockholms gatunamn*, s. 127. Rålamb'ın aile arşivindeki (c. 34) bir notta, Rålambshov'da bir yazlık inşa ettiği ve burayı zorla asker toplama için kullandığı belirtilir, ama bu kulağa inandırıcı gelmiyor; Åke Rålamb'ın asker toplama faaliyetlerine 1709'da son verilmişti.

²² Lindberg 1976, s. 92.

²³ Hedar, s. 61.

²⁴ 25 Ağustos 1699'da satın alınan "Vattuormen" bloku. Hedar, s. 61 ve 74.

²⁵ Hedar, s. 74, Leijonhufvud, s. 204.

²⁶ Hans Rålamb'ın torunu Hans Gustaf'a göre, Leijonhufvud, s. 205.

²⁷ Hedar, s. 74, hiçbir kaynak belirtilmiyor, aile arşivinde Claes Hansson üstüne pek az belge var.

Claes Rålamb'ın dördüncü oğlu Gustaf Rålamb (1675-1750) diplomat, saray adamı, vali ve Maden Ocakları Danışma Kurulu başkanı olarak hizmet etti. Çeşitli kırsal malikâne ve fabrikaların²⁸ sahibi olarak varlıklı bir adamdı; nadir kitaplar, yazmalar ve sikkelere muazzam paralar döktüğüne göre öyle de olması gerekirdi. 1737'de bir müzayedede²⁹ 3.000 talere bir sikke koleksiyonu ve her biri 131 talere İsveççe iki incunabula* satın aldı; çağdaşı, Ulusal Kütüphaneci Gustaf Benzelstirna bu fiyatları besbelli ölçüsüz buluyordu ki, böyle küçük objeler için böyle büyük miktarlar ödeniyorsa, o zaman "Attalos'ların servetine"*** sahip olmak gerektiğini söylemişti.³⁰ Gustaf Rålamb, Stockholm'ün birçok ciltten meydana gelen, 1916'da kısmen yayınlanan bir tasvirini yazdı. Basılı kitaplar, yazmalar ve sikkelerden oluşan koleksiyonu zamanında ünlüydü. Koleksiyonun ağırlığı İsveç tarihi ve eski eserlerdedir, yaklaşık 1800 İsveççe kitap, 520 yazma, 528 cenaze konuşması, 960 söylev ve 4000 üniversite tezi, 2730 İsveç sikke ve madalyası içeriyordu, yabancı edebiyat buna dahil değildi. Görünüşe bakılırsa Gustaf Rålamb kitaplığını, babasının Stockholm'deki "el kitaplığı" üstüne inşa etmişti, evi Klara kilise bölgesinde yer alıyordu.³¹ Ev 8 Haziran 1751'de Stockholm yangınında yok oldu ve kitaplığın büyük bölümü kül oldu gitti. Yok olan kitapların arasında bir de Kuran vardı ve o dönemde İsveç'te bulunan ikinci Kuran nüshasıydı.³² Kitaplığın kalan kısmı Högsjö'ye taşındı; Gustaf'ın oğlu

²⁸ Breven demir-çelik fabrikasıyla birlikte Bysta malikânesi, Asker kilise bölgesi, Örebro malikânesi babasından ve Nynäs malikânesi, Bålänge kilise bölgesi, Södermanland malikânesi annesi Elisabet Gyllenstierna'nın aracılığıyla miras kalmıştı. Öldüğü 1750 yılında, yeğeni Claes Hansson Rålamb'ın satmak zorunda kalmış olduğu Högsjö konağını ve demir-çelik fabrikasını, Vingåker kilise bölgesini, Södermanland'ı geri talep etti. Burası aileye Claes Rålamb'ın ilk karısı Anna Stålarin'in aracılığıyla gelmişti. Gustaf'ın oğlu Claes Gustaf'a 1763'te Björkvik, Östra Ryd, Östergötland bir amcasından miras kaldı, kendisi de Lännäs kilise bölgesindeki Segersjö konağını satın aldı.

²⁹ Gustaf Rålamb'ın Eski Eserler Arşivi'yle başarılı bir biçimde rekabet ettiği, 1737'deki ünlü Gyllengrip müzayedesidir.

³⁰ *Biographiskt lexicon* 13, s. 129. Lindberg (1976, s. 94-5) Gustaf Benzelstierna'nın biraderi Piskopos Erik Benzeliu'sa mektuplarına atıfta bulunur; mektuplar Linköping'de korunuyor.

³¹ Drottningatan no. 56-70'te, 1733 Tillaeus haritasına göre "Adam och Eva" [Adem ile Hava] bloğundaydı.

³² Muhtemelen Anders Sigfrid Rålamb tarafından kaleme alınan, Rålamb aile arşivinde korunan (c. 70, Ulusal Arşiv), kitaplığın gelişmesini anlatan bir yazmada bundan söz edilir. Bir ihtimal Claes Rålamb'ın 4 Ocak 1658'de İstanbul'da 16 talere aldığı Kuran'dır bu, bkz. Olof Hansson'un hesap defteri, Cod. Holm. Rål. fol. 135, s. 33 ön. Claes Rålamb'a verilmiş olan başka bir Kuran, görünüşe bakılırsa başka bir yerde muhafaza edilmiş ve Rålamb'ın soyundan gelen biri tarafından 1925'te Ulusal Kütüphane'ye bağışlanmıştı. Stockholm yangınlarıyla ilgili olarak biraz kafa karışıklığı görülüyor. 1751 yangını iyice doğrulanmış (*Sankt Eriks årsbok* 1936), ama Carl Gustaf Tessin'in, kitaplığın iki yangından geçtiğini ve ikincisinde neredeyse tümüyle ortadan silindiğini söylediği alıntılanıyor (Klingspor, *Högsjögård*, s. 15, *Tessin och Tessiniana*, s. 348). Hedar (s. 75), Hans Gustaf Rålamb'ın (1716-90), Gustaf Rålamb'ın Drottningatan'daki kitaplığının imhasını 1747'ye tarihlendirdiğini söyler ve onun (babasının) 1750 Haziranında Kungsholmen semtinde Garvargatan'daki evini yok eden başka bir yangına değinir.

* (Lat.) Matbaa öncesine ait baskı -ç.n.

** Zenginliğiyle ve 200.000 cildin üstünde olduğu söylenen kütüphanesiyle ünlü Bergama Krallığı'nın çeşitli krallarının adı -ç.n.

Claes Gustaf, yeğeni Claes Hansson'un 1748'de satmak zorunda kaldığı malikâneyi geri almayı becermişti.

Gustaf'ın 1713'te Türklere esir düşen biraderi Anders Rålamb (1678-1762), daha sonra Östergötland'daki Ö. Ryd kilise bölgesinde bulunan Björkvik köyünde yaşadı, burada klasik yazarlardan oluşan güzel bir kitaplık kurdu, Doğu dillerini, özellikle İbranice'yi öğrendi. İncil'i çevirmiş olduğu söylenir.

1762'deki malvarlığı envanteri, 1468 ciltten oluşan kitaplığının bir listesini içerir (258 folyo boyutunda, 475 quarto, 499 octavo,* 236 duodecimo** boyutlarında, 13 harita, dedesi Claes Rålamb'ın "savunma"sı dahil bazı yazmalar ve sayısız mülk belgesi).³³

Björkvik, Gustaf'ın oğlu Claes Gustaf Rålamb'a (1705-65) miras kaldı, Claes Gustaf sonunda Statskontoret (İsveç Kamusal Yönetim Acentası) başkanı oldu ve kitaplığı Högsjö'dekiyle birleştirdi. Büyük toprakları vardı, demirhane sahibiydi, ama ailenin ekonomik durumu 1760'ların bunalımında sallantılı hale geldi ve onun ölümünden sonra çeşitli konakların (Segersjö, Bysta, Nynäs) satılması gerekti. Claes Gustaf'ın kitaplığı 1765'teki malvarlığı envanterinde listelendi, büyük bir bölümü satıldı.³⁴

Stockholm malikânesinde 16. yüzyıla ait "gümüş Rålamb yerküresi" vardır, ama kitaplar ancak birkaç tanedir.

Bystad malikânesinde, Claes Rålamb'ın ısmarladığı 20 Türk alay-ı hümayun tablosunu, Agricola'nın madencilikle ilgili (tarihsiz) kitabı ve 4 yazma dahil 41 basılı kitap buluruz.

Högsjö'nün malvarlığı envanterinde 610 basılı kitap liste edilir (45'i folyo, 220'si quarto [4to], 244'ü octavo [8vo], 101'i duodecimo [12mo] ve sextodecimo [16mo]***), ayrıca listelenmemiş 320 yazma (115'i folyo, 136'sı quarto, 24'ü octavo, duodecimo ve sextodecimo).

Basılı kitaplar arasında 98 numarayla quarto *Breviarum Strengnense*, 99 numarayla quarto *Breviarium Arosiense*, 126 numarayla quarto *Vita Brynolphi*, 194 numarayla quarto *Vita Katherine*, yani babasının 1737'de yüksek bir fiyata aldığı iki incunabula yer alır.

Björkvik malikânesinde 1765'te bir folyo kitap vardır: Luther'in vaazlarının Almancası (bir ihtimal bir zamanlar Kraliçe Katarina Jagellonica'ya ait

³³ Anders Rålamb'ın 1762 malvarlığı envanteri, Rålamb aile arşivi 3. cilttedir (Ulusal Arşiv).

³⁴ Hedar, s. 75. Envanter, Rålamb aile arşivi 7. cilttedir (Ulusal Arşiv E9522).

* (Lat.) Bir tabaka kâğıdın 8 yaprak ya da 16 sayfa oluşturacak biçimde katlanmasıyla elde edilen sayfa boyutu (kısaltması 8vo)–ç.n.

** (Lat.) Bir tabaka kâğıdın 12 yaprak ya da 24 sayfa oluşturacak biçimde katlanmasıyla elde edilen sayfa boyutu (kısaltması 12mo)–ç.n.

*** (Lat.) Bir tabaka kâğıdın 16 yaprak ya da 32 sayfa oluşturacak biçimde katlanmasıyla elde edilen sayfa boyutu (kısaltması 16mo)–ç.n.

olan ve bir süre önce sahaf Mats Rehnström tarafından satın alınan *Hauspostilla*, Wittenberg 1566, Strö, fol. 267) ve octavo boyutunda 22 kitap. Yüzbaşı Anders Rålamb'ın ayrı bir katalogda listelenen, kitap ve yazmalardan oluşan kitaplığının, vasiyet yoluyla Anders Sigfrid Rålamb'a ait olduğu için dışarıda bırakıldığı belirtilir.

Claes Gustaf'ın dul eşinin 1781'deki ölümünden sonra Högsjö de satıldı ve oğlu, süvari yüzbaşı Anders Sigfrid Rålamb (1753-1841), kitaplığı 1783'te satın almış olduğu, Skåne'de Kristianstad'a yakın olan konağı Strö'ye taşıdı.³⁵ 1783 Mayıs'ında Högsjö'den Strö'ye, Helsingborg'daki Sihlsult konağı üzerinden deniz yoluyla nakledilecek malların listesi 3 *Türk halısı*, çeşitli resimler, 2 yerküre, bir sikke dolabı ve 17 kutu kitap içerir.³⁶

Anders Sigfrid Rålamb, Strö'deki bahçede, yukarıdan aydınlatılan ve kitapları korumak için şöminesiz olan, sekizgen biçimli müstakil bir kütüphane inşa etti.³⁷ Bu kütüphaneyi ziyaretçilere göstermekten hoşlanıyordu. Buradaki koleksiyon bir dönem 384 yazma dahil 3400 cilt içeriyordu.³⁸ Anders Sigfrid iki fasikül³⁹ halinde bir katalog derledi ve kendine özgü yazısıyla her kitaba imza attı. Kitapların numaralandırılması, Anders Rålamb'ın 1762 Björkvik malvarlığı envanterindekini yakından takip eder.⁴⁰

Anders Sigfrid'in malikânesinde⁴¹ gümüş gökküresini ve çeşitli resimleri buluruz, ama kitap ya da herhangi bir Türk alayı resmi yoktur.

Anders Sigfrid'in 1841'deki ölümünden sonra oğlu Carl Frederic (1795-1876) Strö'yü sattı ve kitaplık Uppsala eyaleti, Västra Ryd kilise bölgesindeki Sundby malikânesine taşındı; burası, biraderi Claes Gustaf'ın (1786-1859)

³⁵ Kaynak: Ulrik Thersner, *Skånska utsigter*, Stockholm, 1817-23 (*Fordna och närvarande Sverige*; 1) Strö'yle ilgili bölüm. Anders Sigfrid Rålamb Strö'yü bir müzayedede eski sahipleri olan Danckwardt ve Hauswolff ailelerinden aldı.

³⁶ Rålamb aile arşivi, c. 12.

³⁷ Carlander 3, s. 20. *Biographiskt lexicon*, c. 13, 1847, s. 135. Strö'deki sekizgen, Ulrik Thersner'in *Fordna och närvarande Sverige*, Skåne (Stockholm 1817) adlı eserinde yer alan, Carpelan'ın Strö konağını gösteren 1820 tarihli aquatinta gravüründe görülebilir.

³⁸ Rakam Anders Sigfrid Rålamb'ın tasvirinde belirtilir, Rålamb aile arşivi, c. 70.

³⁹ Rålamb aile arşivi, c. 70. Birinci fasikül: "Förteckning på så wäl Tryckte som Handskrefne Böcker, kartor mm. Ut i Biblioteket på Strö i den ordning som de stå på hyllorna, samt Chartor och Konststycken." İkinci fasikül: "Förteckning på Tryckte Böcker ut i Biblioteket på Strö efter Wettenskaperne." Fasiküller tarihsizdir.

⁴⁰ Örneğin, 3 numara ve birkaç çift nüsha hariç, folyo boyutundaki bütün 258 başlık, sol sayfa kenarında "B" diye işaretlenmiş olarak Strö katalogunda yer alır, bunu "H" işaretli Högsjö kitapları izler, yani Peringsköld'ün *Bibliska slägtregister* (Kutsal Kitap Aile Sicili), Stockholm 1713 (Högsjö fol. 36, Strö fol. 226), Mollet'in *Lustgård* (Zevk Bahçesi), Stockholm 1651 (Högsjö fol. 38, Strö fol. 261), Ridinger'in *Fables*, Augsburg 1744 (Högsjö fol. 45, Strö fol. 260), *Vita Brynolphi* (Högsjö quarto 126, Strö quarto 843), *Vita Katherine* (Högsjö quarto 194, Strö quarto 844), her ikisi de "bir hayli nadir" diye işaretlenmiş, Historia Sancti Nicolai, Söderköping 1524 (Högsjö octavo 1, Strö duodecimo 104), Messenius, *Sveopentaprotopolis*, 1611 (Björkvik duodecimo 87, Strö duodecimo 104), Leyden devlet tasvirleri (Björkvik duodecimo 194-201, Strö duodecimo 277-284, 292).

⁴¹ Rålamb aile arşivi, c. 14.

1823'te Barones Augusta Emerentia Charlotta von Lantingshausen ile yaptığı evlilik aracılığıyla 1825'te aileye geçmişti.⁴²

Sundby'de 1872'de vali (*överståthållare*) atandığında Stockholm sakinleri tarafından Claes Rålamb'a verilen, uzun süredir aradığımız resimle ilgili ilk referansı buluruz. Sigfrid Rålamb'ın 1872 tarihli Sundby envanterinde şu biçimde tasvir edilir:

Resimde tahtayla kaplı boyanmamış bir duvar tasvir edilir. Duvarın üstüne yatay ve dikey olarak kırmızı şeritler çivilenmiş, bunların içine mektuplar, gravürler, ressam paletleri, boya fırçaları, bir flüt, belgeler, kaşâğılar, notalar gibi değişik objeler yerleştirilmiştir. Mavi bir perde kenara çekilmek suretiyle duvardaki objeler sergilenmektedir.⁴³

Başka bir tasvirde⁴⁴ Claes Rålamb'ın portreleri olduğundan da söz edilir ve bunların Stockholm belediye başkanını temsil ettiği düşünülür.

Bütün bunlar, diye iddia eder Sigfrid Rålamb, "Baron Claes Rålamb'ın, İsveç Krallığı'na karşı olan ve Türkiye'ye giden elçisine bela çıkarmak isteyen belirli ülkelerden dikkati çekmeden geçmek için maiyetini gravür satıcısı, flütçü, ressam, seyis gibi kılıklara sokmak zorunda kaldığı" İstanbul yolculuğunu ihsas ettirir. Claes Rålamb'ın 20 kişilik bir maiyeti olduğu ve İsveç ticaretine çok şey kazandırdığı ilave edilir.

Bu resmin tasviri yeterince açıktır; burada söz konusu olan besbelli, bir *quodlibet* ya da mektupluğun bire bir resmidir; o dönemde sık rastlanır böyle resimlere.⁴⁵ Ama burada bir Türk bağlantısını doğrulayacak hiçbir şey yok, dolayısıyla aile içindeki uydurma bir söylenti olmalıdır bu.

Emerentia Charlotta'nın biraderi Erik Albert von Lantingshausen (1781-1856), aynı Västra Ryd kilise bölgesindeki Granhammar konağının sahibiydi ve burada zaten bir hayli büyük bir kitaplık vardı. Görünüşe bakılırsa kitaplık, babaları Albrekt von Lantingshausen (1751-1820) tarafından bir araya getirilmişti ve kitaplıkta Fransızca kitaplar ağır basıyordu (annesi Fersen'de doğmuştu).⁴⁶

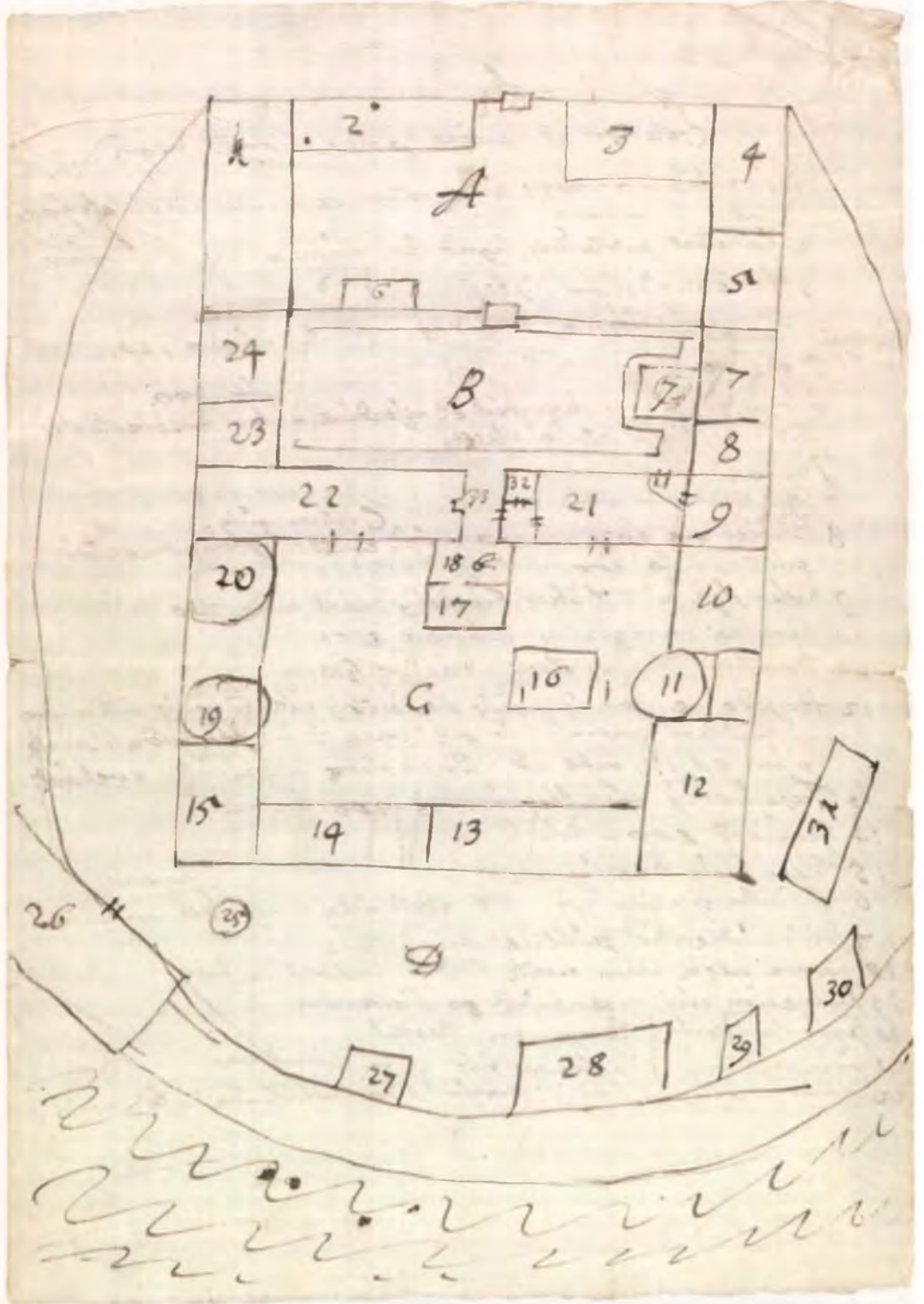
⁴² Sundby'nin tasviri için bkz. Klingspor & Schlegel, *Uplands herregårdar*, Sundby ile ilgili bölüm. Sundby'in Rålamb ailesine intikaliyle ilgili ayrıntılar *Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut* tarafından düzenlenen internet sitesinde (<http://www.ukforsk.se/nya/ra-lambok.htm>) verilir.

⁴³ Rålamb aile arşivi, c. 39, 1872 envanteri, s. 7. Tasvir Klingspor & Schlegel, s. 7-8'de de var.

⁴⁴ Klingspor, *Högsjögård*, 1885, s. 11.

⁴⁵ Mastai, 1975, s. 716. Samuel van Hoogstraten'in (1627-78) <http://www.artlex.com/Artlex/t/trompeloeil.html> adresine epeyce benzerlik gösterir.

⁴⁶ Besbelli Albrekt von Lantingshausen'in derlediği 1757 ve 1778 katalogları, ayrıca 1826 katalogu (Albrekt'in ömrünün son yılında, Erik Albrekt von Lantingshausen tarafından görevlendirildiği açık olan tanınmış edebiyat tarihçisi Lorenzo Hammarskiöld derledi) Rålamb aile arşivindedir, c. 71:1, Ulusal Arşivi).

Topkapı Sarayı'nın
planı.
Çizen Claes Rålamb.
Ulusal Kütüphane,
Stockholm.
Rålamb, fol. 209

Erik Albrekt'in 1856'daki ölümünden sonra Granhammar malikânesi, Carl Gustaf ve Emerentia Charlotta'nın oğlu Erik Axel Rålamb'a (1829-1908) miras kaldı.

Biraderi Sigfrid Albrecht (1826-85) 1878'de Sundby'daki kitaplıkta bulunan İsveççe kitapları, yani Gustaf Rålamb'ın İsveç kitapları koleksiyonundan 1751 yangınından sonra arta kalan 1630 başlığı içeren 748 cildi, Ulusal Kütüphane'ye bağışladı.⁴⁷

Sigfrid Albrecht'in ölümünden sonra, Granhammar'daki biraderi Erik Axel Sundby'yi de devraldı ve 1886'da 438 yazmayı Ulusal Kütüphane'ye bağışladı, 1887'de de biraderinin dul eşiyle evlendi. Geriye kalan kitaplar Granhammar'a nakledildi.⁴⁸

Erik Axel'in elinde Granhammar'da, nadir resimli eserler, gravür ve çizimler⁴⁹ dahil 4000 kadar kitap kaldı, bunlar 1965'te bir müzayedede satıldı.⁵⁰ 1965 müzayedesinin katalogu hâlâ Claes Rålamb'ın koleksiyonundan bir dizi kitap içerir: Örneğin Guillaume Budé, *Commentarii linguae graecae*, Basel 1530 (besbelli Polonya kaynaklı bir kitap),⁵¹ Damhouder/Modius, *Rerum criminalium praxes*, Frankfurt 1587,⁵² Johannes Messenius, *Sveopentaprotopolis*, Stockholm 1611,⁵³ beş büyük İsveç kentinin bir tarihi, Eric Jörenssohn Tegel, I. Gustaf'ın Tarihi, Stockholm 1622,⁵⁴ yukarıda sözü edilen devlet tasvirlerinden biri olan *Respublica Hollandiae et urbes*, Leyden 1630,⁵⁵ Spanheim, *Le soldat suédois*, 1633 (Gustavus Adolphus'u konu alan bir tarih kitabı).⁵⁶

Granhammar koleksiyonunda Claes Rålamb'ın Türk ya da Doğu bağlantılarının hiçbir izine rastlanamaz. Gerçi Türkiye'ye ilişkin erken döneme ait birkaç eser var, ama Rålamb'ın Stockholm katalogunda bunları bulmak mümkün değil.⁵⁷ Katalogun bir kısmı (no. 1766-1774)⁵⁸ Rålamb'ın Polonya savaş ganimeti olarak belirtilse de, bu liste kesinlikle tam sayılmaz.

⁴⁷ Carlander 3, s. 20.

⁴⁸ <http://www.ukforsk.se/nya/ralambok.html>.

⁴⁹ Carlander 3, s. 21. *Katalog över boksamlingen på Granhammar, Västra Ryds socken, Uppsala län*. Stockholm 1935.

⁵⁰ *Granhammar: biblioteket*, 1965.

⁵¹ Stockholm kat. s. 352, Granhammar 1965 no. 1766.

⁵² Stockholm kat. s. 209, Granhammar 1935 s. 72, 1965 katalogunda mevcut değil.

⁵³ Stockholm kat. s. 342, Granhammar 1965 no. 2195.

⁵⁴ Stockholm kat. s. 297, Granhammar 1935 s. 52, 1965 katalogunda mevcut değil.

⁵⁵ Stockholm kat. s. 349, Granhammar 1965 no. 1445.

⁵⁶ Stockholm kat. s. 343, Granhammar 1965 no. 850.

⁵⁷ 571155 Cousin, *Histoire de Constantinople* 1-8, Paris 1672-74; 1158 Gyllius, *De Bosporo Thracio*, Leyden 1632; 1167 Ricaut, *Histoire de l'état présent de l'empire Ottoman*, Paris 1670, 1168b Thevenot, *Voyage de Levant*, Paris 1689.

⁵⁸ Granhammar no. 1766-1774: 1766 Budaeus, G., *Commentarii linguae graecae*, Basel 1530, fol.; 1767 Cornelius à Lapide, *Commentaria in pentateuchum Mosis*, Anvers 1616; 1768 Drexelius, H., *Joseph Aegypti prorex descriptus*, Anvers 1641, 12mo; 1769 *Opera*, Münih 1628, 4to;

Rålamb'ın kitaplarına bugün bile piyasada rastlanıyor. Sahaf Mats Rehnström bir süre önce, bir zamanlar Strö kitaplığına ait olan üç kitap satın aldı, bunlardan biri Poznan kaynaklı olup yukarıda değinilen *Rerum criminalium praxes* adlı eserd. ⁵⁹

Erik Axel Rålamb'ın üç oğlu vardı, Sigfrid (1864-1936), Erik (1868-1940), Stig (1872-1957). Oğullar 1931'de Rålamb Aile Vakfı'nı kurdu. ⁶⁰

Sigfrid'in oğlu Anders (1912-78) ailenin son erkek çocuğuydu; bir kız çocuk ve kız torun, ayrıca ailenin soylu tarafına ait olmayan ve farklı çocuklardan gelen bir yan dal hâlâ ailenin adını taşıyor. ⁶¹

Rålamb'ın elindeki nadir kartografik objeler

Rålamb ailesiyle bağlantılı olarak son yıllarda piyasada birkaç nadir kartografik obje görüldü.

Johannes Vingboons'un yaklaşık 1650 tarihli dört yazma haritası, harita tarihçisi Leo Bagrow tarafından 1948'de "bir süre önce İsveç'te bulunan... tüm yerküreyi kucaklayan bir set" olarak tasvir edilmişti. Bunlar 1992'de İsveç'te ortaya çıktı ve bir müzayedede Amsterdam Scheepvaartmuseum'a 1 milyon İsveç Kronuna satıldı. ⁶² Haritaların Claes Rålamb tarafından 1650 civarında doğrudan Vingboons'dan satın alınmış olduğu ve satışa kadar Rålamb-Nordenfalk ailesinde kaldığı sanılıyor. Bununla birlikte, mevcut malvarlığı envanterlerinde bunların hiçbir izine rastlanmıyor. Yalnızca Anders Rålamb'ın 1762 envanterinde ve Strö kataloglarında (bkz. yukarıya) yazma ve basılı haritalara değiniliyor, ama bunlara makul derecede benzeyen hiçbir harita yok.

Öte yandan "gümüş Rålamb yerküresi" Claes Gustaf'ın Stockholm malikânesinde ortaya çıkar. Jodocus Hondius'un 1600 tarihli eserinden kopya edilen küçük bir gökküresidir bu ve Tyco Brahe'nin *Astronomiae instauratae mechanica*'sında (1598) resimlenen küreye yakından benzer; günümüze kalmamış olan bu ünlü gökküresinin en erken röprodüksiyonlarından biridir.

1770 Ehemius, Chr., *De principiis iuris libri VII*, Hannover 1601, 12mo; 1771 Lucius, H. Calliens, *Canones et decreta sacrosancti oecumenici concilii Tridentini...*, Venedik 1573; 1772 Pelecyus, J., *De officio hominis religiosi*, Münih 1622; 1773 Ribadeneira, P., *Princeps christianus adversus Nic. Machiavellum*, Köln 1604; 1774 Rivet, André, *Apolegetici pro schismata contra votum pacis facti discussio*, Irenopoli (=Amsterdam) 1645, 12mo.

⁵⁹ Diğerleri şunlardı: Luther, *Hauspostilla*, Wittenberg 1566, Strö katalogu s. 9, fol. (bir zamanlar, İsveç Kralı III. Johan'ın eşi olan Kraliçe Katarina Jagellonica'ya aitti); Naudé, *Bibliographia politica*, Frankfurt 1673, Strö katalogu s. 137, 12mo.

⁶⁰ *Arte et Marte* 2001:1, s. 11.

⁶¹ Anders Rålamb'ın kız kardeşi Elma Ottilia Rålamb-Hernmarck 2005'te öldü, ikinci kız kardeş Beata Rålamb Schale Vretstorp'da (Närke) yaşadı, 2005'te öldü; Anders'in kızı Christina Rålamb Arnoldson Stockholm'de yaşıyor. Ailenin yan dalı Profesör Rune-Gabriel Rålamb'ı (Lund) ve oğlu Per Rålamb'ı (New Jersey) kapsıyor.

⁶² Caert-Thresoor 12 (1993) 4, s. 73-80. 1948'de Bagrow tarafından tasvir edildi, ayrıca bkz. <http://www.vobam.se/Texter/bagrow.htm>.

Gökküresi, Anders Sigfrid'in 1841 envanterinde belirtilir ve 1929'da Sigfrid Rålamb'ın elindedir, daha sonra başka bir aileye intikal etmiş, bir dönem ülke dışında kalmıştır, ama günümüzde yeniden İsveç'tedir.⁶³

Rålamb koleksiyonlarının mevcut durumu

Rålamb'ın Ulusal Kütüphane'deki basılı kitap koleksiyonu, 1487-1750 arasına ait İsveç kitaplarını ve başka ülkelerde basılmış İsveççe kitapları içerir. Bunlar çoğu durumda kütüphanenin ana koleksiyonunda korunan kitapların ikinci nüshaları, ama birçok durumda da eşi bulunmayan baskılardır. Bağışçı, koleksiyondaki ikinci nüshalarla ana koleksiyon arasında takas yapılabilse de, koleksiyonun bir arada kalması ve ödünç verilmemesi talimatını vermişti. İsveç kültür hayatının o dönem temsilcileri arasında seçkin bir kişi olan kütüphane müdürü Klemming, bu talimatı geniş çapta uygulamış ve bu yüzden kitaplar dolaşıma çok girdiğinden koleksiyonun bugünkü kompozisyonu başlangıçtaki durumunu temsil etmekten uzaktır. Kitaplar büyük ölçüde yeniden ciltlenmiş, kitapların kaynağına ilişkin notların yer aldığı iç kapakların üstüne yeni kâğıtlar yapıştırılmıştır, öyle ki, münferit ciltlerin geçmişe ait izlerini sürmek nadiren mümkündür.⁶⁴

Carlander tarafından [koleksiyondaki] şu nadir eser örnekleri listelenir:⁶⁵

Vita Brynolphi, Lübeck 1492

Vita Catharinae, Stockholm 1487 (Gustaf Claesson'un 1737'de Gyllengrip müzayedesinde satın aldığı iki incunabula bunlardır)

Revelationes S:te Birgitte, Lübeck 1492

Gustav Vasa Bible, Uppsala 1541

Liturgia Svecanae Ecclesia Catholicae & Orthodoxae conformis, 1576 ("Kırmızı kitap")

Argonutica Gustaviana, Frankfurt 1633 (Wilhelm Usselinx tarafından yazıldı, İsveç Güney Ticaret Kumpanyası'nın kuruluş, tarih ve tüzüğünü ele alır, Amerikan promosyon edebiyatının muhtemelen Almancadaki ilk örneğidir, İsveçlilerin New Sweden'de yerleşmeleri bakımından önemliydi)

Swedish Intelligencer I-IV, Londra 1632-33

Catharina Gyllenstierna, *Andeligit Apoteek*, Riga 1678

Himmlisches Manna, Stockholm 1681

Rudbeck, *Atlantica*

⁶³ Vetenskapsakademiens årsbok 1929, s. 254-55.

⁶⁴ Lindberg 1976, s. 95-7.

⁶⁵ Carlander 3, s. 21.

Yazma koleksiyonunda 438 cilt vardır (Carlander'in rakamları ayraç, gerçek rakamlar köşeli ayraç içindedir): (240) [210] folyo, (178) [185] 4to, (29) [28] 8vo, (11) [11] 12mo.

Gustaf Rålamb esas olarak kitap koleksiyoncusuydu. Kitap ve risaleleri gayretle istinsah eden biriydi, ama tarihi belgelerin orijinallerini kapsamlı biçimde toplamadı. Yasal ve anayasal belgelerin kopyalarından oluşan koleksiyon geniştir, ilaveten yasa dizinlerini içeren birçok kapsamlı cilt mevcuttur. Ekonomiye ve vergi idaresine ilişkin koleksiyonlar kadar, madencilik yasaları da bol miktardadır. Bazıları orijinal, bazıları yazma kopyalar halinde bir dizi yayınlanmamış edebi eser de buluruz.⁶⁶ Ulusal Kütüphane'ye tek tek intikal eden Rålamb objeleri başka kaynaklardan geldi, sözgelimi Claes Rålamb'ın küçük Kuran'ı (cod. orient 6), kütüphaneye 1915'te, annesi Rålamb soyadı ile doğan Gustaf Tamm tarafından verilmişti.

Aile belgeleri 1532'ye kadar geri gider ve esas olarak aile mensuplarının soyağacını ve miraslarını konu alır (172 fol., 185 fol., 116 fol., 54 4to, 89 4to, 146 4to). 1582 ve 1587 tarihli İtalya kaynaklı belgeler (185 fol., 195 fol.), daha sonra Kırım hanına görevli gittiği sırada ortadan kaybolan Sigfrid Andersson'la ilgilidir. Erik Brodersson'un Gustavus Adolphus'un gözünden düşmesi olayı, çeşitli mektup kopyalarında (134 fol.) ve krala gönderilen rica mektubunun orijinalinde (155 fol.) ele alınır.

Esas tarihi ilgi Claes Rålamb belgelerine yönelik olup

İstanbul'daki elçiliğiyle, ayrıca başka başarılarıyla ilgilidir:

- Fol. 5** Meşruti mutlakıyetçiliğe eleştirel bakışın hâkim olduğu 1680 Riksdag [İmparatorluk Meclisi] oturumundaki "konuşmalar," Claes Rålamb'a bazı kuşkuların atfedilmesi.
- Fol. 10** Claes Rålamb'a Stockholm valisi olarak gönderilen kraliyet mektupları.
- Fol. 15** Claes Rålamb'ın beş incelemesi.
- Fol. 41** Claes Rålamb'a dair kişisel veriler.
- Fol. 57** Claes Rålamb'ın İstanbul günlüğü, tam versiyon, Gustaf Rålamb için istinsah edilen nüsha.

Elçilikle ilgili başka belgeler:

- Fol. 55** Günlük, kısa versiyon, artık eksik olan ve basılı versiyon için kullanılan nüsha.
- Fol. 135** Uşak Olof Hansson'un hesap defteri.

⁶⁶ İzleyen notlar başlıca Harald Wieselgren'in *Historisk tidskrift*'indeki (1887, s. 81-8) özetten alınmış, Broomé'nin *Handschriftssamlarna och de svenska arkiven* (s. 51-3) adlı eserindeki bilgilerle desteklenmiştir.

- 4:o 25** Sekreter Klingstedt'in günlüğü (tam değil).
- 8:o 10** Kıyafetname, mevcut yayının ana objelerinden biri.
- Fol. 208-209** Bir Türk hamamının ve sarayın çizimleri.
- 4:o 61** Türkiye'deki koşullar üstüne çeşitli makaleler.
- Fol. 185 & 19** [İstanbul] yolculuğuyla ilgili çeşitli belgeler.
- Fol. 116** Claes Rålamb'ın siyasi geçmişine ait belgeler.
- 164, 172, 175 ve 185 numaralı folyolarda da mektup ve belgeler bulunuyor.
- Bir dizi orijinal mektup ve tarihi belge:
- Fol. 18** Pontus De la Gardie'den Charles Mornay'a mektuplar, 1575; Mornay'ın vasiyetnamesi; Erik Sparre'den Johan Mornay'a mektuplar; Johan Skytt'ten Axel Oxenstierna'ya mektuplar.
- Fol. 49 & 195** XIV. Erik'in mektupları.
- Fol. 170 III.** Johan'ın mektubu.
- Fol. 163** IX. Karl'ın mektubu.
- Fol. 198** Binbaşı Sinclair cinayetinin anlatısı, 1740.
- Fol. 189** Kral IV. Gustav'ın bozulan nişanlarıyla ilgili belgeler.

Gustaf Rålamb'ın Stockholm'le ilgili bitmemiş tasviri (4to 12-13, fol. 113-115, 122, 177)

- Fol. 195** Lehçe orijinal mektuplar.
- 8:o 24** Kendi eliyle yazılı notlarla XIV. Erik'in 1567 astrolojik al manağı. Åke Rålamb tarafından 1673'te bir Paris *épiceri* e'sinde [bakkal], Kral Johan Casimir'in cücesinin attığı İsveç belgeleri arasında bulundu:
- Fol. 139** XIV. Erik'in 1563 tarihli *Oratio contra danos*'u [Danimar kalılara karşı nutuklar], muhtemelen aynı yoldan geldi.
- 4:o 91** Göran Gylta'nın astrolojik doğuş kitabı, Kral Erik tarafından devam edilmiş ve daha sonra öğrencilerce resim vb ya pıştırma defteri olarak kullanılmış.

Erken tarihli iki Rus yazması:

- 4:o 130** İvin ailesinin Gorki Köyü'nde bulunan, Tanrı'nın annesinin doğumuna adanmış kiliseye ait "Trefologion," yani başlıca yortular için dua kitabı (Roubetz katalogu). Bir dizi ayin ve satış mukavelesi içeriyor. 17.-18. yüzyıl, Kachine kenti böl gesinde Tver hükümetinde meydana getirilmiş.
- 4:o 147** Başlık (daha sonraki bir tarihten): *Historia Mosckovum Tyranni Ivan Wasiliwitz ejusque belli cum Suecis gesti ect et descriptio Siberiae* (İvan Vasilyeviç'in [Korkunç İvan] ve Katıldığı İsveç Savaşlarının Tarihi, Sibiry'a'nın Bir Tasvi riyle Birlikte) (Roubetz). Muskovi dönemi Rusya'sının (

1584-1608) bir tarihini içerir: *Noviy letopisec....* bir 16. yüz yıl yazması.

Tamamlanmamış metin. *Pobnoe sobranie russkiĥ letopisey* başlığıyla yayınlanmış, bölüm 14, St. Petersburg 18 (yeniden basımı Moskova 1965). (Bu bilgi 1996'da Rus Bilimler Akademisi'nden Anatoliy Turilof tarafından verildi.)

- 4:o 137** Gustaf Peringer Lillieblad, Yorumlar: 1) Kutsal Kitap çevirisi üstüne, 2) Hadorph'un heykel koleksiyonu üstüne, 3) sansür üstüne.
- 4:o 159** Şifre vb üstüne notlar.
- 4:o 165** 18. yüzyılın başında Stockholm'de esir tutulan Rus generalleri Golovin, Allart, Adam Veiye, Prens Melite, Butterling, Dolgorukiy, Hilku'nun, Elias Brenner tarafından çizilen portreleri.

Claes Rålamb'ın kaleme aldığı başka yazmalar (67)

Engeström B II 1.9 no 66: Sekreter Lindschiöld'e babası hakkında verdiği layiha.

Engström B II 1.11 no 27 fol. 115-118: Rålamb'ın "allians verket"le ilgili oyu, 1674.

Rålamb'ın "tensikat"ı ("deduktion"), 1680, Ulusal Kütüphane (UK), Ulusal Arşiv (UA) ve Uppsala Üniversite Kütüphanesi'ndeki (UÜK), yukarıda sözü edilen "konuşmalar"la ilgili çeşitli yazmalar.

Arşiv malzemesi.

Claes Rålamb'ın yazdığı mektuplar.⁶

⁶⁷ Mektup alanların dizini.

Adolf Johan, Zweibrücken'li (1629-89), Palatine kontu, dük
 Bielke, Sten (1624-84), 1657'de İsveç'in Saksonya büyükelçisi
 Bielke af Åkerö, Sigrid (1620-79), Gustaf Horn'la evliydi (1592-1657)
 Biörnkrou, Mattias (1607-71), kraliyet kançıları ("hovkansler")
 Bonde, Ulf (1635-87), 1663'te Skåne'de baş hâkim ("lagman")
 Brahe, Per (1602-80), konsey üyesi, başkan
 Kapsalis, Mihail Yeorgios, Kıbrıslı Rum, Claes Rålamb'ın tercümanı
 De la Gardie, Magnus Gabriel (1622-86), şansölye ("rikskansler")
 Gyllenstierna, Carl (1649-1723), Kraliçe Hedvid Eleonara'ya kocasından miras kalan toprakların ("livgeding") 1680'den itibaren genel valisi
 Kral Hazretleri
 Oxenstierna, Axel (1583-1654), şansölye ("rikskansler")
 Oxenstierna, Johan (1611-57), Almanya'ya gönderilen elçi, Wismar Mahkemesi başkanı
 Pedersson, Jon, mahkeme görevlisi, Uppsala bölgesi
 Rabel, Johan, Otto Wilhelm Königsmarck'ın sekreteri
 Soop, Gustaf (1624-79), Kraliçe Hedvid Eleonara'ya kocasından miras kalan toprakların ("livgeding") genel valisi
 Soop, Anna Maria (1660-1735), önce Axel Wachtmeister, sonra Carl Gyllenstierna'yla evli
 Sparre, Svante Larsson (1623-52), Upland valisi 1649-52)
 Wachtmeister, Axel (1643-99), Kraliyet Meclisi üyesi, feldmareşal
 Wrangel, Carl Gustaf (1613-76), feldmareşal, amiral vb.

Kronolojik Liste

yıl	yazıldığı yer	adet	alan kişi	bulunduğu yer
1651, 1653	Stockholm, Länna, Bro	3	Axel Oxenstierna	UA Qxenstiernska saml. c. B I:E 703
1651.03.31	Länna	1	Svante Larsson Sparre	UK Autografsaml.
1655-1657		6	Johan Oxenstierna	UA Oxenstiernska saml. C. E 995-996
1656-1674		çeşitli	Carl Gustaf Wrangel	UA Skoklostersaml. [c. 63?] II:E 890
1656 Nis., May.	Posen	4	Adolf Johan	UA Stegeborg ssamlingen c. E 310
1657 Kasım	İstanbul			
1657.03.01	Leipzig	1	Sten Bielke	UA Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1657	İstanbul	17+çift nüshalar	Kral Hazretleri	UA Turcica c. 2
1658.07.09	Länna	1	Kral Hazretleri	UA Turcica c. 3
1660-1679		çeşitli	Per Brahe	UA Skoklostersamlin gen II:E 8146, E 8236 (basıldı HSH 9:235)
1660.03.13	Göteborg	1	Mihail Kapsalis için	UA Biographica Rålamb R 40
1661.04.09	Uppsala Şatosu	1	kâhya Jon Pedersen	UA Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1661.05.22	Stockholm	1	sekreter Mårten Månsson Lindström	Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1661-1664	Uppsala, Stockholm, Länna	7	Sigrid Bielke	UA Bielkesamlingen
1662.01.12	Uppsala	1	Svea Hovrätt	UA Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1662		1	Mattias Biötnklou	UA Mattias Biörn klous arkiv E 3259
1664.04.04	Länna	1	Şansölye (Magnus Gabriel de la Gardie)	UA Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1664	Uppsala	2	Carl Gustaf Wrangel	UA c. E 8461
1668.08.12	Stockholm	1	kâhya Jon Pedersson	UA Rålambska stiftelsens arkiv c. 1
1674.08.05	Stockholm	1	Ulf Bonde	UK Autografsaml.
1675		1	Gustaf Soop	UA Kungl. Arkiv, Hedvig Eleonoras livgedingsacta, c. K 700
1677.10.03, 10.06		2	Magnus Gabriel de la Gardie	UA Stafsundsarkivet, Autografsaml. c. 36
1682		1	Johan Rabel	UA Rydboholmssam lingen. Königsmarck- Rabelska brevsamlin gen
1682, 1694, 1695		3	Carl Gyllenstierna	UA Kungl. Arkiv, Hedvig Eleonoras livgedingsacta, c. K 820. 1694: UK Autografsaml.
1693		1	Anna Maria Soop & Axel Wachtmeister	UA Stafsundsarkivet Ax. UA Wachtmeister c. 11

Hedar (1945, s. 60), Claes Rålamb tarafından 25 Ocak 1689'da Beate-lund'dan oğlu Hans'a gönderilen, oğlunun yakın dönemdeki evliliğini ve genel davranış tarzını şiddetle eleştiren bir mektubu alıntılar. Hedar, Ulusal Kütüphane'deki Rålamb koleksiyonuna atıfta bulunur, ama orada böyle bir mektup bulunamadı.

Ulusal Arşiv'deki (Turcica c. 2) Rålamb mektuplarının ve diğer belgelerin ayrıntıları

Elçi Claes Rålamb & Gotthard Velling'in Majestelerine mektupları, 1657. Çeşitli mektuplar şifreli ve genellikle satırlar arasında yorum içerir. Bazı mektuplar iki ya da üç nüshadır.

Drestor* mektubu ayrı bir kâğıt destesinde yer alıyor.

Rålamb'ın mektupları genellikle İsveççe, Velling'inkiler Almancadır.

				folyo
Viyana	1657.03.17	Claes Rålamb		1-2
Viyana	1657.03.18	Claes Rålamb		3-4
Krakova	1657.04.05	Gotthard Velling		5-6
Alba Julia	1657.04.15	Claes Rålamb	Şifreli	7-8
Silistre'de Drestor	1657.05.01	Claes Rålamb	şifreli, yorumsuz	+1-2
Targoviç	1657.05.20	Gotthard Velling		9-12
İstanbul	1657.05.22	Claes Rålamb	Şifreli	13-16
İstanbul	1657.05.27/06.06	Claes Rålamb	Şifreli	17-19
İstanbul	1657.06.03	Claes Rålamb	Şifreli	20-21
İstanbul	1657.06.12	Claes Rålamb	Şifreli	22-25
İstanbul	1657.06.13	Claes Rålamb		26-27
İstanbul	1657.06.13	Gotthard Velling		28-30
İstanbul	1657.06.13	Gotthard Velling		32-33
İstanbul	1657.06.19	Claes Rålamb		34-35
	1657.06.15	Claes Rålamb	Kaymakama Latince mektup	36-37
İstanbul	1657.07.12	Claes Rålamb, Gotthard Velling	Şifreli, Friedrichsodde karargâhında alındı, 03.12.1657	38-40
İstanbul	1657.08.05	Claes Rålamb, Gotthard Velling	Şifreli, Wismar'da alındı, 29.10.1657	41-44
İstanbul	1657.11.27	Claes Rålamb, Gotthard Velling	Şifreli, Göteborg'da sunuldu, 29.04.1658	45-47
İstanbul	1657.11.27	Claes Rålamb		49-50
İstanbul	1657.12.03	Claes Rålamb		51-52
İstanbul	1657.12.24	Claes Rålamb, Gotthard Velling	Göteborg'da sunuldu, 29.04.1658	53-54
		Claes Rålamb	Sadrazama Latince mektup	55

* Rålamb'ın Silistre'den gönderdiği mektup kast ediliyor -ç.n.

Kraliyet Kayıtları Dairesi'nde ("Riksregistraturet") bulunan, elçiliğe ilişkin kral mektupları.

yer	tarih	içeriği	onay imzası?	bulunduğu yer
Frauenburg	1656.09.23	Rålamb'a talimat	M. Biörenklou	c. 308, 1362arka-1372ön; E00611, 6/9
Marienburg	1656.11.28	Ek	E. Ph[ilipson] talimatlar	c. 309. 2016ön-2018ön; E00612, 19/28
Marienburg	1656.12.05	Aynı		c. 309. 2087ön-2088ön; E00612, 21/28
Marienburg	1657.01.27	Aynı	E. P.	c. 310. 113arka-114ön; E00613, 5/16
Marienburg	1657.02.03		E. P.	c. 310. 174arka-175ön; E00613, 7/16
Marienburg	1657.02.13			c. 310. 289arka-290ön; E00613, 10/16
Thorn	1657.06.22	Rålamb & Velling için talimatlar	F. Joel	c. 312. 1281ön-1285arka; E00615, 13/15
Otteusen	1657.07.25	Aynı	F. Joel	c. 313. 1513ön-1514ön; E00616, 7/8
Wedell an der	1657.08.02	Aynı	F. Joel	c. 314. 1574arka-1575arka; E00617, 1/13
Wolgast	1657.10.03	Aynı	E. Philipson	c. 315. 1954arka-1955arka; E00618, 2/22
Wisnar	1657.12.17	Aynı	E. Philipson	c. 316. 2752arka-2753arka; E00619, 7/15

Diğer belgeler

Edirne ordugâhı	Tarihsiz [20 Şubat 1658]	Sadrazam Mehmed'den Kral X. Karl Gustaf'a.	Rålamb'ın elçilik görevine resmi cevap 27 Mayıs 1658'de Göteborg'da sunuldu. Kırmızı ipekli mahfaza.	Zetterstéen, Türkische, tatarische und persische Urkunden im schwedischen Reichsarchiv, 1945, no. 56
-----------------	--------------------------	--	--	--

Rålamb'ın aile arşivi - Rålambska stiftelsens arkiv

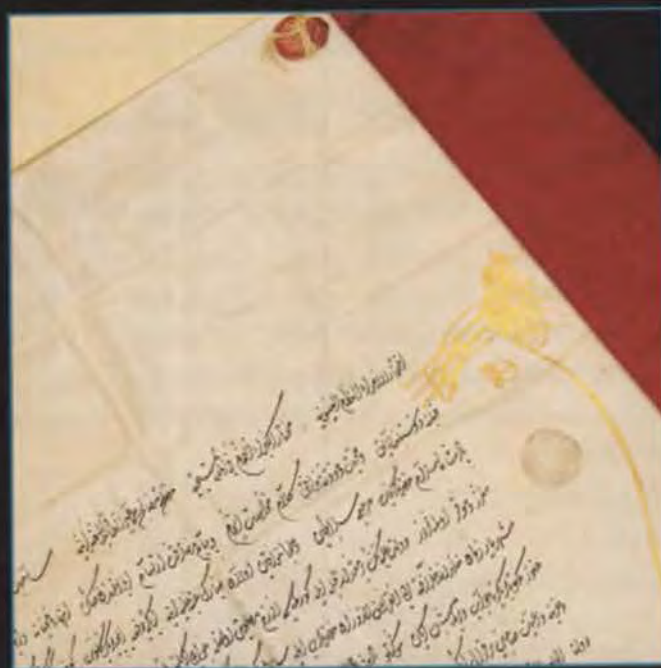
"Rålamb portrelerini ve diğer aile objelerini ebedi koruma ve bir arada tutma vakfı," yani Rålamb Aile Vakfı 1931'de kurulmuştu ve Soylular Evi Müdürlüğü tarafından yönetiliyor. Arşivlerin Ulusal Arşiv'de muhafaza edilmesi gerekiyordu ve bunlar 1939'da Ulusal Arşiv'e resmen teslim edildi. 1965'te arşivin, 83 ciltten oluşan bir listesi çıkarıldı.

Cilt	I. Rålamb ailesi mensuplarına ilişkin belgeler
1	Claes Rålamb (1622-98)
2	Gustaf Rålamb (1675-1750)
3-4	Anders Rålamb (1678-1762)
5-10	Claes Gustaf Rålamb (1705-65) ve karısı Christina Sofia Sack
11-14	Anders Sigfrid Rålamb (1753-1841) ve karısı Christina Sofia Sack
15-17	Claes Gustaf Rålamb (1786-1859) ve Emerentia von Lantinghausen
18	Carl Fredrik Rålamb (1795-1876) ve Charlotta Fredrika Hamilton, iş hayatıyla, malvarlığının bölünmesiyle ilgili evrak
19	Sigfrid Albrekt Rålamb (1826-85), malvarlığı envanteri vb.
20	Erik Axel Rålamb (1829-1908) ve Sofia Charlotta Fredrika Rålamb (1848-1925), mektuplar vb., malvarlığı envanteri yok
21	Çeşitli aile mensuplarıyla ilgili evrak, malvarlığı envanterleri mevcut değil
	II. Lantinghausen ailesi mensuplarına ilişkin belgeler
22	Jakob Albrekt & Albrekt von Lantinghausen, çizimler
23	Mektuplar, Albrekt von Lantinghausen'den (1751-1820) sonra malvarlığının bölünmesi vb.
24-25	Prences Hedvid Elisabeth Charlotta'dan mektuplar
26-30	Lantinghausen ailesiyle ilgili çeşitli evrak
	III. Değişik kişilere ilişkin belgeler
31	Sack ailesi, mektuplar, malvarlıklarının bölünmesi vb.
32	Beata Gyllenstierna, Axel Duvall'dan sonra dul, malvarlığının bölünmesi, 1740-50'ler.
33	Gustaf Hamilton (1778-1854), malvarlığının bölünmesi. Çeşitli evrak. Kont Fleming'in Stockholm resim, gravür, heykel vb. koleksiyonunun envanteri, tarihsiz
	IV. Malikâne belgeleri
34	Granhammar, çeşitli evrak
35	Granhammar, 1755 envanteri
36	Granhammar, çeşitli evrak, 1857 müzayedesıyla ilgili liste
37-38	Granhammar, çeşitli evrak
39	Sundby, 1872-1883 envanteri
40-42	Sundby ve diğer malikânelere ilişkin belgeler
43	Fleminsberg ve diğer malikânelere, Blasieholmen no. 21'deki eve ilişkin belgeler, 108-1813

- 45-49 Högsjö malikânesi ve demir-çelik fabrikasıyla ilgili belgeler, 1639-1794
- 50 Ingeborg Rålamb'dan (kızlık soyadı Sperling) sonra Lundby malikânesinin malvarlığı envanteri, 1764
- 51-52 Väderbrunn grange, Nyköping rezidansı, Revelsta malikânesi üstüne belgeler
- 53-54 Bysta malikânesi ve Breven demir-çelik fabrikası üstüne belgeler
- 55-57 Segersjö malikânesi, Stenkulla madeni, Älverstorp vb.
- 58-61 Björkvik malikânesi üstüne belgeler
- 62-68 Strö malikânesi ve Kolaverga subay rezidansı üstüne belgeler

V. Çeşitli belgeler

- 69 Askeri ve diğer belgeler, 1500-1900
- 70 Strö malikânesi kitaplığındaki kitap ve yazmaların listesi
- 71 Strö ve Granhammar'daki kitap ve yazmaların listesi
- 72 Şiirler, söylevler vb.
- 73 Harita ve çizimler
- 74-75 Eskizler
- 76 Sikke ve madalyaların çizimleri
- 77 Yabancı devlet başkanlarının ve başka önemli insanların gravürleri
- 78 Yemek kitapları vb.
- 79 Çeşitli yazmalar
- 80 Özgünbaskı: *Les agrements de Campagne...* Amsterdam 1750.
- 81 Çizimler içeren iki basılı Çin kitabı. Çin imparatoru K'ang-his'in 60. doğumgünü vesilesiyle 1713'te basılan 120 ciltlik büyük bir eserin 41.-42. bölümleri. Eserin başlığı *Wan shou sheng tien*'di. Baskı yılı belirtilmemiş. Kitapta imparatorun doğum gününün çeşitli eyaletlerde nasıl kutlandığı tasvir edilir.
- 82 Aile soyağaçları
- 83 Kont Nils Thuresson Bielke'nin soyağacı

Türkiye arşivlerinde Osmanlı-İsveç ilişkilerine dair belgeler

Zeki Kavanoz

OSMANLI-İSVEÇ ilişkileri 16. yüzyılda başlamış, 17. yüzyılın ilk yarısında, özellikle Demirbaş Şarl'ın Bender'de ikameti döneminde yoğunlaşmıştı. Her iki ülkede bu ilişkileri belgeleyen birçok doküman mevcuttur. İsveç arşivlerindeki belgeler birkaç İsveçli bilim adamı tarafından incelenmiş, fakat Türk arşivlerinde bulunan belgeler ihmal edilmiştir.¹

Osmanlı-İsveç münasebetlerine dair resmi belgeler genelde iki arşivde yer alır: Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Topkapı Sarayı Arşivi. İstanbul'da bulunan bu iki arşiv sadece diplomatik ilişkilere dair belgeleri değil, imparatorluğun altı yüzyıllık dönemini kapsayan iktisadi, idari, sosyal vs konulardaki birçok belgeyi bünyelerinde barındırır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan intikal eden en değerli belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Divan-ı Hümayun, Bâb-ı Defteri, Bâb-ı Âsafî ya da Bâb-ı Âli defterlerinin ve bunların alt birimlerinin belgeleri mevcuttur.

Bu belgeler sadece Türkiye için değil, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde olup, günümüzde bağımsız birer devlet olan, milli ve ortak tarihlerini yazmak isteyen diğer milletler için de otantik ve eşsiz tarihsel kaynak niteliğindedir. Fakat Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok farklı ve uygunsuz tasnif sistemleri uygulandığından, belgeler için ortak bir araştırma yöntemi yoktur; bu da karışıklığa neden olmakta ve araştırmaları zorlaştırmaktadır. Bu sorun diplomatik ilişkilerle ilgili belgeleri

¹ Bkz. K. V. Zetterstéen, *Türkische, tatarische und persische Urkunden im Schwedischen Reichsarchiv verzeichnet und beschrieben*, Uppsala, 1945. Zetterstéen ayrıca Upsala Üniversitesi kütüphanesinde (Carolina Rediviva) bulunan Türkçe belgelerin bir katalogunu yayınlamış ve bu konuda makaleler yazmıştır. Bu konuda makaleler yazan bilim adamları arasında C. F. Tornberg, T. Westrin ve Elzbieta Swiecicka'ı da sayabiliriz.

araştırırken daha belirgin hale gelir. İsveç milli arşivinden farklı olarak Osmanlı arşivi ülkelere göre düzenlenmiş ayrı bir diplomatik koleksiyona sahip değildir.

Fiziksel olarak arşivdeki belgeler üç ana kategoriye ayrılabilir: Defterler, dosyalar, her türlü evrak.

Divan-ı Hümayun'da karara bağlanan emir ve hükümler genel Mühimme Defterleri'ne kaydedilirdi. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1553-1905 arasını kapsayan 266 adet Mühimme Defteri bulunmaktadır. Ayrıca yanlışlıkla farklı defter serilerine konmuş 17 adet Mühimme Zeyli defteri mevcuttur. Mühimme Defterleri, Osmanlı tarihi için en önemli kaynaklardan birini teşkil eden, hüküm, ferman, berat ve name suretlerinin kaydedildiği bir çeşit resmi mektup defteridir. Padişah ve vezir-i azamı seferde olduğu zaman iki ayrı defter tutulurdu: Askeri karargâhta Ordu Mühimmesi, İstanbul'da Rikâb Mühimmesi.² Her defterdeki kayıtlar ve defterler kronolojik olarak düzenlenmiştir. Fakat 17. yüzyıldan sonra bu kronolojik düzen zaman zaman ihmal edilmiştir.³ Bu defterlerde yer alan İsveç'le alakalı kayıtların tümü Kral Demirbaş Şarl'ın Bender'deki ikametiyle ilgilidir. Bu kayıtlara 116, 119, 120 ve 122 no'lu dört Mühimme Defteri'nde rastlanır. Bu kayıtlar genellikle Özi valisine, vezirlere, Rumeli valisine, Kırım hanlarına gönderilen ve kralın Bender'de, elçilerinin İstanbul'da ağırlamasıyla ilgili hükümlerin birer suretleridir. Belgeler, Osmanlı Devleti ile İsveçli elçiler arasındaki yazışmalar, Bender'e malzeme nakliyatı, krala mali yardım ve kendisinin İsveç'e dönmesi için güvenli bir koridor bulma çabaları ile ilgili muhtelif bilgileri ihtiva etmektedir. Bu hükümlerden biri olan ve Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'ya ve Bostancıbaşı Ahmed'e gönderilen hüküm şöyledir:

Dergâh-ı muallam yeniçeri ağası Mustafa Ağa dâme ulüvvühü ve hassa bostancı başı Ahmed dâme mecdühüya hüküm ki, İsveç Kralının Âsitâne-i Saâdetimden meks üzre olan küçük elçisi kıdvetü'l-umerâi'l-milleti'l-mesîhiyye Martin von Neugebauer hutimet avâkıbehü bi'l-hayr südde-i saâdetime arz-ı hâl gönderüb Âsitâne-i saâdetimde mukîm olan sâir müste'men elçilerine hamr için emr-i şerif verile gelmekle işbu bin yüz yirmi bir senesinde elçi-i mûmâ-ileyh dahî kefâf-ı nefsiçün İstanbul'a karîb iskele ve yalılardan beher medresi onar kıyye olmak üzre hamr mübâyaa ve menziline nakline mûmânaat olunmayub zâbitlerden ve âhardan haraç ve avâid nâmıyla akçe talebiyle rencîde olunma-

² I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988, s. 82.

³ H. Sahillioğlu, *Topkapı Sarayı Arşivi, H. 951-952 tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul, 2002, s. IV.

mak bâbında emr-i şerîfim ricâ eylemeğin vech-i meşrûh üzre iki bin müdre hamr nakline mümânaat olunmamak için yazılmışdır. Fî evâsıt-ı N 1121.⁴

Mühimme Defterleri'ndeki kayıtlar sadece 1709-1714 arasını kapsamaktadır. 1714 yılından sonraki kayıtlar ise diğer bir defter serisi olan Düvel-i Ecnebiye Defterleri'ne kaydedilmiştir. Düvel-i Ecnebiye Defterleri, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişki kurduğu devletlerle ilgili kayıtları içerir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde toplam 122 Düvel-i Ecnebiye Defteri vardır. Bu defterler Osmanlı döneminde Âmedî Kalemî'nde tutulmuştur. Divan-ı Hümayun'a bağlı kalemlerden biri olan Âmedî Kalemî, her tür anlaşma ve ahidname metnini, görüşme mazbatalarını, protokolleri, ayrıca elçilere, konsoloslara ve yabancı tüccarlara ait yazışmaları hazırlamakla görevliydi. Her hükmün ve ahidnamenin birer sureti bu defterlere kaydedilirdi. Defterlerde yabancı elçi ve tüccarlarla ilgili yol izinleri, nizamnameler, izn-i sefine (İstanbul ve Çanakkale boğazlarından geçmek için, yabancı gemilerin almak zorunda olduğu ferman) ve son dönemlerde elçi, konsolos ve tercümanlarının oğullarına ve yardımcılarına tanınan imtiyazları içeren hüküm ve berâtlar da vardır. Bu defter serisinde üç İsveç defteri mevcuttur:

	No.	Yıl
İsveç Ahidnâme Defteri	49/1	1736-1758
İsveç Ahkâm Defteri	50/2	1758-1826
İsveç Ahkâm Defteri	51/3	1827-1912

49/1 no'lu defter 162 sayfa, 483 hüküm; 50/2 no'lu defter 194 sayfa, 196 hüküm; 51/3 no'lu defter ise 175 sayfa ve 227 adet hüküm ihtiva etmektedir.

Bu defterlerden bir hüküm örneği şöyledir:

Boğazhisârları nâiblerine ve dizdârlarına hüküm ki
 Âsitâne-i saâdetimde mukîm İsveç elçisi olan Celsing hutimet avâkıbehu bi'l-hayr Südde-i saâdetime mühürlü arz-ı hâl gönderüp İsveç kapudanlarından Sonberg nâm kapudan süvâr olduğu bir kıta kalyonuyla getürdüğü ve alup götürdüğü emtiasının ahidnâme-i Hümayun mücebince gümrüğün edâ ve yedine edâ tezkiresi virülüp girü vilâyetine avdet itmekle mu'tâd üzre Boğaz hisârla-

⁴ BOA, MD 116, s. 265. BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, MD: Mühimme Defteri. İsveç Elçisi Martin von Neeugebauer'e şarap satın alması, nakletmesi ve bunu yaparken kendisine dokunulmaması için verilen izin hakkında hüküm. Bu hükümlerin büyük bir kısmını Ahmet Refik yayınlamıştır. Bkz. Ahmet Refik Altınay, *Memalik-i Osmaniye'de Demirbaş Şarh*, İstanbul, 1332. Kitap ayrıca İsveççeye Zetterstéen tarafından çevrilmiştir. Bkz. *Carl Järnhuvudet i Turkiet*, Uppsala, 1923.

rında bir def'a yoklanup memnûâtdan metâ' olmadıkça kat'â eğlendirmeyüp âminen ve sâlimen mürûruna mûmânaat olunmamak bâbında hükm-ı Hümayunum recâ itmeğin ahidnâme-i Hümayun mücebince vech-i meşrûh üzre amel olunmak için emr-i şerif yazılmışdır.

Fî evâsıt-ı Ca sene 1175.⁵

İsveç'le ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir diğer defter serisi de Name-i Hümayun Defterleri'dir. Yabancı devletlerin kral ve hâkimlerine gönderilen her namenin sureti, yabancı devlet kral, kraliçe ve hâkimlerinden gelen mektupların tercümeleri bu defterlere kaydedilirdi. Bu serideki bazı defterler ise, tamamen yabancı devletlerle yapılan ahidnamelere tahsis edilmişti. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1687-1918 arasını kapsayan toplam 18 defter bulunmaktadır. 1, 2, 4, 6-18 no'lu defterlerde İsveç kral ve kraliçelerine gönderilen name-i Hümayun suretleri vardır.

Mukteza Defterleri Osmanlı-İsveç münasebetleri açısından faydalı bir kaynak niteliğindedir. Divan-ı Hümayun'dan çıkacak yabancı devlet ve azınlıklarla ilgili herhangi bir kararın, devlet kanunlarına ve anlaşmalara göre nasıl olması gerektiğine dair kayıtlar bu defterlerde tutulmaktaydı. 1-5, 7-9, 11, 13-15, 17-18, 20-22, 25-27, 29-31 ve 34 no'lu defterler Osmanlı-İsveç münasebetlerine dair kayıtları içerir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde değişik defter serileri içinde İsveç'le ilgili kayıtlara rastlanılan birçok defter vardır. Aşağıda bu defterlerden bazıları liste halinde verilmiştir:

D.BŞM no. 1164: Bender'de ikamet eden Demirbaş Şarl'a gönderilen günlük tayinat. 1710

D.BŞM no. 1172: Bender'de ikamet eden Demirbaş Şarl'a gönderilen günlük tayinat. 1710

D.BŞM no. 1222: Bender'de ikamet eden Demirbaş Şarl'a gönderilen günlük tayinat. 1713

K.K no. 2032: Demirbaş Şarl ve elçileri le ilgili kayıtlar.

K.K. no. 673/M2: Elçiler Martin von Neugebauer ve Tomas Funck ile ilgili teşrifat kayıtları.

D.TŞF no. 26038: İsveçli elçilere verilen kaftanlara dair kayıtlar. 1748.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Osmanlı-İsveç ilişkileriyle ilgili çalışmalara katkıda bulunabilecek, kaynak niteliğinde dosya koleksiyonuna sahiptir.

⁵ BOA, Düvel-i Ecnebiye 50/2, s. 10: İsveçli kaptan Sonberg'e izn-i sefine verilmesi hakkında hüküm.

Bâb-ı Defteri, Başmuhasebe, Ordu Hazinesi'nde bulunan 1 ve 2 no'lu dosyalar Demirbaş Şarl'ın Bender'de ikamet ettiği dönemle ilgilidir. Yaklaşık 300 adet olan bu belgeler, kralın günlük ve aylık masraflarını içermektedir.

Bâb-ı Âsafî, Düvel-i Ecnebiye belgeleri serisinde 1742 ile 1837 yılları arasını kapsayan 11 dosya vardır. 500 belgeyi aşkın bu seri, Osmanlı-İsveç münasebetlerine dair birçok konuyu ihtiva etmektedir. Bâb-ı Âli Evrak Odası, Divan-ı Hümayun Kalemi, Düvel-i Ecnebiye serisinde de İsveç'le ilgili 200'den fazla belgeyi içeren üç dosya vardır.

Osmanlı Hariciye Nezareti'nin belgeleri de Osmanlı-İsveç diplomatik münasebetlerine ışık tutacak birçok dosyayı içerir. 1836 yılında ayrı bir daire olarak kurulan nezaretin 19. yüzyıl boyunca resmi dili Fransızca idi ve belgeler Fransızca yazılmaktaydı. Nezaretin alt birimlerinden bazılarının belgeleri, dosya sistemine göre konu başlıkları verilerek tasnif edilmiştir. Bu konu başlıklarından bir bölümünü Hariciye hukuk, hariciye siyasi, hariciye mütenevvia oluşturur. Bu üç alt birimde İsveç'le ilgili kırktan fazla dosya bulunmaktadır. Belgeler, Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki diplomatik, hukuki ve ticari konularla ilgilidir. Özellikle hariciye-siyasi belgeleri, 1905'te İsveç ile Norveç arasındaki birliğin dağılmasıyla ilgili önemli bilgiler içermektedir. O dönemin İsveç Elçisi Şerif Paşa'nın raporları hariciye-siyasi belgelerinin en önemli kısmını teşkil eder. Bu belgeler, Osmanlı Devleti'nin dağılmayı yakından izlediğini göstermektedir.

İsveç'le ilgili diğer belgelere Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde farklı tasnifler içinde rastlanmaktadır. Dolayısıyla bu belgelere ulaşabilmek için araştırmacı, katalogların büyük bir kısmını gözden geçirmek zorundadır. Ali Emiri tasnifinde belgeler, padişahların saltanat sıraları esas alınarak tasnif edilmiştir. Bu tasnifte hemen hemen her konuyla ilgili belgeler mevcuttur. İsveç'le ilgili 1709-1817 arasını kapsayan belgeler, kralın Bender ve Dimetoka'da ikamet ve İstanbul'a gelen İsveç elçilerinin yazışmalarını içermektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki diğer önemli bir tasnif de Hatt-ı Hümayun'dur. Bu tasnif sadece hatt-ı Hümayunları değil, her türlü emir ve raporları da ihtiva etmektedir. Bu tasnifteki belgelerin büyük bir kısmı III. Selim ve II. Mahmud dönemlerine aittir. Dolayısıyla belgelerin büyük bir kısmı 18. ve 19. yüzyıl meseleleriyle ilgilidir. Burada İsveç'le ilgili 500'den fazla belge bulunmaktadır.

Büyük bir kısmı 18. ve 19. yüzyıl belgelerini ihtiva eden Cevdet tasnifinde de İsveç'le ilgili belgeler bulunmaktadır. Bu tasnifteki belgeler, 17 genel konu başlığı altında toplanmış olup, İsveç'le ilgili belgelere hariciye, askeriye, bahriye, maliye ve iktisat konu başlıkları altında rastlanmaktadır. Cevdet tasnifi, endeksli 34 ciltlik katalogdan oluşmakta ve İsveç'le ilgili 500'den

fazla belgeyi içermektedir. İbnülemin tasnifinde de, Demirbaş Şarl ve İsveçli elçilerin Bâbîâli ile yazışmalarını içeren birkaç belge vardır.

Osmanlı Devleti'nin 1839 yılından sonraki dönemine ait belgelerin büyük bir kısmı İrade tasnifinde kronolojik olarak düzenlenmiştir. Belgeler konularına göre dahiliye, hariciye gibi konu başlıkları altında toplanmıştır. İsveç'le ilgili belgelere en fazla hariciye, dahiliye, hususi ve taltifat konu başlıkları altında rastlanır. Bu tasnifte Osmanlı Devleti ile İsveç arasındaki muhtelif meselelere dair birçok belge vardır.

II. Abdülhamid'in 30 yıl süren saltanat dönemine ait belgeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Yıldız tasnifini oluşturur. Koleksiyonda evrak, defter ve gazeteler vardır. Bu koleksiyonda Osmanlı-İsveç münasebetlerine dair birçok belge vardır. Abdülhamid kendisine sunulan jurnalleri de büyük bir itinayla saklamıştır. Bu jurnallerin tasnifi 31 Mart ayaklanmasından sonra başlamış, fakat bu çalışma daha sonra yarıda bırakılmış, belgelerin çoğu politik sebeplerden dolayı imha edilmiştir. Dolayısıyla jurnallerin büyük bir kısmı eksiktir ve Yıldız tasnifinde çok azı vardır. Tasnifte, Ali Nuri (Gustaf Noring) hakkında da raporlara rastlanmaktadır. Ali Nuri, Rotterdam'da Osmanlı Devleti adına başkonsolosluk yapmış İsveç asıllı bir mühtedir. İsveç'le ilgili 2000'den fazla belgeyi içeren Yıldız, bu konuda en zengin belge tasnifidir.

Dahiliye Nezareti belgeleri ve Hariciye Nezareti belgeleri, İsveç'le ilgili birçok belgeyi ihtiva etmektedir. İsveçli şahıslar ve şirketler hakkındaki belgeler, Dahiliye Nezareti belgelerindedir. Osmanlı Devleti'nde telefon hatları kuran Ericsson hakkındaki birçok belge de bu tasnifte yer alır.

Topkapı Sarayı Arşivi'nde de İsveç'le ilgili bir miktar belgeye rastlanabilir. Padişahlar ile krallar arasındaki yazışmalar ve diplomatik konularla ilgili raporlar bu belgelerin konusudur. Bazı önemli belgeler aşağıda verilmiştir:

İsveç krallarının mektupları: E.2055; E.4624; E.5926; E.7069; E.4932; E.5716; E.4914; E.4916; E.5165; E.4919.

İsveç kralından I. Mahmud'a gelen mektupların tercümeleri: E.5926; E.1685; E.7681.

Osmanlı Devleti ile İsveç arasında münasebetler: E.5170; E.537; E.2940; E.2937; E.1968; E.6095; E.1967.

İsveç'e gönderilen elçi Mehmed Said'in raporları ve İsveç kralına gönderilen hediyeler: E.1549; E.6498.

Yukarıdaki belgeler Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan İsveç'le ilgili belgelerin küçük bir kısmıdır. Burada konuyla ilgili daha fazla belge olduğunu tahmin ediyoruz, fakat arşivde araştırma imkânlarının kısıtlılığından dolayı belgelerin hepsi tespit edilememiştir.

Hem İsveç, hem de Türkiye arşivlerinde bulunan zengin belge kaynakları, İsveç-Osmanlı münasebetleri konusunda daha çok çalışmanın yapılabileceğini gösteriyor. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yürütülen tasnif çalışmalarını bittiğinde, konuyla ilgili yeni belgeler bulmayı ümit ediyoruz.

Başbakanlık Osmanlı arşivinden Claes Rålamb ve Gotthard Wellingk'le ilgili belgeler

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde maalesef Claes Rålamb ve Gotthard Wellingk ve İstanbul'daki ikametleri konusunda çok az kayda rastlanmıştır. Aşağıda verilen dört defterde bu iki elçi hakkında kayıtlar vardır.

D.BŞM no.209 (Başmuhasebe Kalemi)

KK no.1857 (Kâmil Kepeci Tasnifi)

KK no.1946 (Kâmil Kepeci Tasnifi)

KK no.1947 (Kâmil Kepeci Tasnifi)

Defterlerdeki kayıtların hemen hepsi mali konularla ilgilidir. Bu kayıtlar elçilere yiyecek, içecek ve kiraladıkları mekânların döşenmesi için verilen günlük tayinata dairdir. Elçiler kayıtlarda isim olarak zikredilmemiş, Rålamb için "elçi-i İsveç" veya "İsveç-i atık" (eski İsveç elçisi), Wellingk için ise "elçi-i İsveç-i cedid" (yeni İsveç elçisi) diye kayıt düşülmüştür. 26 Mayıs 1657 tarihli kayda göre Rålamb'a bir kaftan ve kuşaklık kumaş verilmiştir.⁶

Aşağıda bu kayıtların tam bir transkripsiyonu verilmiştir:

Berâ-yı elçi-i İsveç

Hilat

Kuşaklık

Sevb

1

BOA, D.BŞM 209, s. 2

Berâ-yı Ali Çavuş ve tevâbi'-i elçi-i İsveç

Hilat

Altın Gümüş

Sevb

4

Ala sevb

3

Fî 13 Şaban sene 1067

⁶ BOA, D.BŞM 209 s. 2

BOA, D.BŞM 209, s. 2.

Be cihet-i

Döşeme-i oda-i elçi-i İsveç ber-müceb-i defter-i Ahmed Ağa Zaim-i İstanbul el-vâki' fi 6 N sene 1067 ber-müceb-i tezkire-i Ali Efendi

Akçe

...

An mahsûl-ı zâim-i İstanbul an yed-i Ahmed Ağa zâim-i İstanbul

BOA KK 1946, s. 7

Nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 10 Şaban sene 1067 ilâ 16 Şaban sene-i minhü an hızâne-i âmire dâde fermûde bâ-fermân-ı şerif el vâki' fi 12 Şaban sene 1067 bâ-tezkire-i Ali Efendi teşrifâtı

Fî yevm

7

Beher Yevm 2000

Akçe 14000

Ali Çavuş an hızâne

BOA, KK 1857, s. 42

Be cihet-i

Bahâ-i döşeme-i hâne-i elçi-i İsveç ber-müceb-i defter-i zâim-i İstanbul fi 15 Şaban sene 1067

Akçe

...

An mahsûl-ı zâim-i İstanbul an yed-i Ahmed Ağa zâim-i İstanbul

BOA, KK 1946, s. 7

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 17 Ş sene 1067 ilâ 23 Şaban sene-i minhü an hızâne-i âmire dâde fermûde bâ fermân-ı şerif el-vâki' fi 19 Ş sene 1067 bâ tezkire-i Ali Efendi teşrifâtı

Fî yevm

7

Beher yevm

2000

Akçe

14000

Ali Çavuş an hızâne

BOA, KK 1947, s. 10

Becihet-i

Edâ-i akçe-i akçe-i mesârif-i elçi-i İsveç ki piş
ezîn an tahvil-i Ahmed bin Salih an silahdârân-ı zâim-i İstanbul
vâcib-i sene 1067 an yed-i hod maa .. 6 Ramazan sene 1067
22000 akçe be ruznamçe-i Hûmayun kayıd şüde bud feristâde müyesser şu-
de ezan sebab-i tezkire-i edâ nüvişte fermûde ber mûceb-i tezkire-i akçe
Akçe 22000(12000)

An akçe-i mukataa-yı gümrük-ı İstanbul an yed-i Siyavuş Ağa

BOA, KK 1946, s. 108

Be-cihet-i

Nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 24 Ş sene 1067
ilâ gurre-i N sene-i minhü an hizâne-i âmire dâde fermûde bâ-fermân-ı
şerif el-vâki' fî Şaban sene 1067 bâ-tezkire-i Ali Efendi teşrifâtî

Fi yevm

7

Beher yevm

2000

Akçe

14000

Ali Çavuş an hizâne

BOA, KK 1947, s. 10

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât-ı elçi-i İsveç-i sâni an 6 N sene 1067 ilâ 12 N sene-i
minhü el-vâki' fî 10 N sene 1067 ber mûceb-i tezkire-i Ali Efendi teşrifâtî

Yevm

7

Akçe

14 000

Ali Çavuş

BOA, KK 1946, s. 9

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât-ı elçi-i İsveç an gurre-i şehir-i N sene 1067 ilâ 7 N se-
ne-i minhü fi 17 N sene 1067 bâ-tezkire-i Ali Efendi teşrifâtî

Yevm fi 2000

7

Akçe

14000

Ali Çavuş an hızâne

BOA, KK 1946, s. 17

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlâtı ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 8 N sene 1067 ilâ 14 N sene-i minhü fi 17 N sene 1067 bâ-tezkire-i Ali Efendi Teşrifâtı

Ali Çavuş der miyân 14000

BOA, KK 1946, s. 11

Bahâ-i nafaka-i me'kûlât-ı elçi-i İsveç el-vâki' fi 17 N sene 1067

Akçe

5000

Ali Çavuş an hızâne

Der miyan 14000

BOA, KK 1946, p. 12

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât-ı elçi-i İsveç an 8 N sene 1067 ilâ 14 N sene-i minhü fi 17 N sene 1067 ba tezkire-i Ali (Efendi) teşrifati

Beher yevm

2000

Akçe

14000

Minhâ yevm fi 13 N sene 1067

Akçe

5000

Yevm 17 N sene 1067

Akçe

5000

.... Akçe

4000

Ali Çavuş

BOA, KK 1946, s. 22

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât-ı İsveç-i atik fi 15 N sene 1067 ilâ 19 N sene-i minhü el-vâki' fi 29 N sene

1067 ber-mûceb-i tezkire-i Ali teşrifâtî

Akçe

.....

Ali Çavuş an hızâne

Der miyân

21000

BOA, KK 1946, s. 23

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 29 N sene 1067 ilâ 27 L sene-i minhü el-vâki' fi 24 L sene 1067 bâ tezkire-i teşrifâtî

Akçe

35 000

Ali Çavuş an hızâne

der miyân-ı

42000

BOA, KK 1946, s. 26

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât-ı elçi-i İsveç-i cedîd an 13 N sene 1067 ilâ 26 N sene-i minhü fi 29 N sene 1067

bâ-tezkire-i Ali Efendi teşrifâtî

Yevm 14

Akçe

28000

Ali Çavuş

BOA, KK 1946, s. 34

Bahâ-i nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 16 Ca sene 1068 ilâ 23 Ca sene-i minhü an hızâne-i amire dâde fermûde bâ-fermân-ı şerîf el-vâki' fi 17 Ca sene 1068 bâ-tezkire-i Süleyman Efendi teşrifâtî

Fî yevm 8

Beher yevm 1500 akçe 12000

Baha

Ali Çavuş an hızâne

BOA, KK 1947, s. 79

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlâtı ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an 21 Ca sene 1068 ilâ gur-

re-i C sene-i minhu an hızâne-i âmire dâde fermûde bâ-fermân-ı şerîf el-vâki' 28 Ca sene-i minhü bâ-tezkire-i Süleyman Efendi teşrifâtî

Fî yevm

8

beher yevm 15000

akçe 12000

Tercümân an hızâne

BOA, KK 1947, s. 82

Be cihet-i

Nafaka-i me'kûlât ve meşrûbât-ı elçi-i İsveç an hızâne-i âmire dâde fermûde bâ-fermân-ı şerîf el-vâki' fî 3 C sene 1068 bâ-tezkire-i Süleyman Efendi teşrifâtî

Akçe

4000

merdumân-ı elçi-i mezbûre an hızâne

BOA, KK 1947 s. 84

Ayrıca konuyla ilgili İsveç Ulusal Arşivi'nde bulunan ve Köprülü Mehmed Paşa tarafından Kral X. Karl'a yazılan mektup da bu iki elçinin İstanbul'daki misyonunun başarısızlığını özetler. Osmanlılar, kralın Erdel Voyvodası Rákóczy ile ittifak edip Polonya üzerine yürümesine tepki duymuşlardı. Mektupta Rákóczy'den "yalancı" olarak bahsedilmektedir; kralın "şevketlü pâdişâhımızın ednâ reâyâsı ve mülk-i mevrûsu olan Erdel vilâyetinin sâbıkâ voyvodası Rakoci Görgi'ye mutâba'at idüp ve söylediği kelimât-ı kâzibesine i'timâd olunup il ve memleket ve hazîne ve raiyyet sâhibi bir kral iken öyle bir adamın sözüyle hareket" etmesi Osmanlılar tarafından kabul edilemez bir davranış olarak görülmüştü. Kralın işleri ile sözlerinin birbirine uymadığı belirtilmiştir.

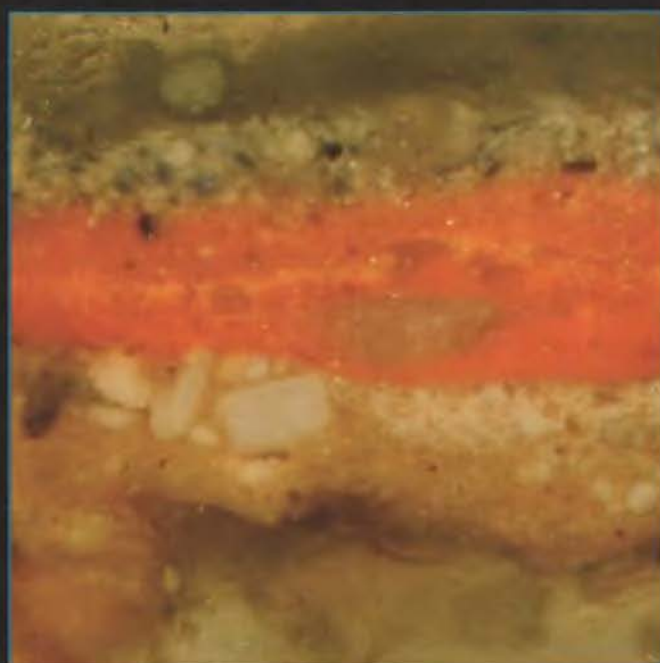
Aşağıda belgenin tam bir transkripsiyonu verilmiştir:

İftihâru'l-umerâ'l-izâmu'l-İseviyye muhtârû'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-mesîhiyye musallih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-nasrâniye sâhib-i ezyâlî'l-himmeti ve'l-vakâr sâhib-i delâyili'l-iftihâr bi'l-fiil İsveç kralı olan hutimet avâkıbuhû bi'l-hayr kıbeline dostluğa lâıyk ve muhabbet ve meveddete muvâfık kelâm-ı muhâleset-encâm ve peyâm-ı musâdekat-irtisâm iblâğından sonra inhâ-i muhibbâne ve inbâ-i dostâne oldur ki bundan akdem yeryüzünün halîfesi şevketlü ve azametlü ve kudretlü efendimiz pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin merci-i selâtîn ve melce-i havâkîn olan mübârek atabe-i aliyyelerine iki defa elçileriniz gelüp günderdiğiniz mektublar tercüme olunup nazar-ı Hümayunlarına mazhar ve elçileriniz rikâb-ı Hümayunlarına yüz sürmekle muazzez ve muvakkar olmuşlardır devlet-i aliyyenin bir mikdar acele ile görülmesi lâzım maslahatı olmağla cevâbı eğlendirilüp hâliyâ ol umûr-ı mehâm hayr ile ihtimâm bulmağla elçileriniz gönderilmiştir gelen mektublarınızda sa'âdetlü ve mehâbetlü efendimiz şehir-i yar-i zamân halledallahu hilâfe-

tehû ilâ inkirâzi'd-devrân hazretleri ile sâir mülûk-ı nasârâ gibi dostluk idüp Âsitâne-i devlet-âşiyânelerine tereddüd murâd eyledüklerin iş'âr eylemişsiz lâ-kin işleriniz sözlerinize uymayıp henüz mektûblarınıza cevâb verilmemiş iken şevketlü pâdişâhımızın ednâ reâyâsı ve mülk-i mevrûsu olan Erdel vilâyetinin sâbıkâ voyvodası Rakoci Görgi'ye mutâba'at idüp ve söylediği kelimât-ı kâzi-besine i'timâd olunup il ve memleket ve hazîne ve raiyyet sâhibi bir kral iken öyle bir adamın sözüyle hareket ve rızâ-yı Hûmayun-ı pâdişâhiye muhâlif Leh üzerine götürüp memâlik-i mahrûsaya tabur ve asâkir havâle eyledüğünüz ecil-den devletlü efendimiz halife-i ru-yı zemîn eyyadallahu te'âlâ devletehû ilâ yevmi'd-dîn hazretleri dahi devlet-i aliyyesinin hayır-hâh bir kulu olan cenâb-ı emâret-meâb Kırım hânı olan hân-ı âlî-şân hazretlerine işâret-i aliyyeleri olup fermân buyurmalarıyla yerleri ve gökleri yaratan cenâb-ı perverdigârın inâyât-ı bî-gâyâtı ve iki cihân güneşi server-i enbiyâ peygamberimiz Muhammedü'l-Mustafâ sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin kut-ı mu'cizât ve berekâtı muâveneti ile devlet-i ebed-peyvend-i Âl-i Osman'ın kuvvet ve kudreti ve pâdişâh-ı rub'-ı meskûnun muktezâ-yı mantûkı ne idüğün gördüler imdi Âl-i Osman pâdişâhı ulu pâdişâh olup dostuna dost ve düşmanına düşmandır bu âna değin dostluk idenler dâimâ düşmanları üzerine zafer bulup bir rahne görmemişlerdir ve görseler de imdâd ve iânetlerinde bulunmuşlardır iki sözlülük ve iki yüzlülük olmaz dostlukları sadâkat üzere mübeyyendir ve sadâkat ile dostluk idenler dâima refâh-ı hâl ve fera'-ı bâl tahsil idüp muazzez ve muhterem olgelmışlerdir bu hanedân-ı azîmü'ş-şân dâimâ sadâkât üzre olup dîn-i Muhammedî muktezâsınca sözleri derûnlarına muvâfık olmağla her işlerinde hazret-i Allah'ın ihsânı ve peygamberimiz tâc-ı enbiyâ Muhammedü'l-Mustafa'nın mu'cizât-ı bî-pâyânı ile muvaffak ve müeyyed olup her ne murâd buyursalar İnşaallahu te'âlâ husûle gelür Hazret-i Allah kuvvet ve kudret ve şevketlerin kıyamete dek günden güne ziyâde idüp Âsitâne-i sa'âdet-âşiyânların melâz-ı âmme-i ibâd eyleye söz birliği ve doğruluk iki cihânda yüz aklığı ve dünyâ ve âhiret devleti tahsiline medâr-ı kavî olduğu hafi ve nihân değildir ve Bâb-ı sa'âdet meâb-ı mülûkâneleri dost ve düşmana küşâd olduğu ma'lumları oldukda sadâkat üzre dostluk murâd idenlere redd yoktur sadâkat üzre dostluk murâd ise yine siz dostumuz bilirsüz el-bâki e'd-duâ ve's-selâm alâ men ittebe'a'l-hüdâ.

Bi-Medîne-i Edirne el-mahrûsa.⁷

⁷ RA, Orientaliska Dokument no.56.

Rålamb'ın tablolarının teknik tahlili ve Q tablosunun konservasyonu

Sara Ellenius

Teknik İnceleme: G tablosu

Giriş

1657-58 YILLARINDA İstanbul'a elçi giden Claes Rålamb'la ve Rålamb koleksiyonu diye anılan koleksiyonla ilgili olarak 2004 yılında bir proje başlatılmıştı. Koleksiyon yirmi resim içerir, bunlardan on beşi Rålamb Vakfı'na ait olup 1937'den bu yana Nordiska Museet'e sürekli ödünç verilmiş durumdadır. Kalan beş resim Nordiska Museet tarafından 1988'de bir müzayedede satın alınmıştır. Rålamb koleksiyonundaki on beş resmin on dördü günümüzde müzenin bir merdiven boşluğunda sürekli sergilenmektedir. Yakın zamanda alınan beş resim kötü durumdadır ve sergilenmeden önce onarımdan geçirilecektir.

Tablolarda padişah ve maiyeti İstanbul sokaklarından alayla geçerken resmedilir. Tabloların üstlerindeki harfler resimlerin sırasına işaret eder. İmgelerin alt kısımlarındaki beyaz etiketlerde, sahnedeki figürleri gösteren rakamlarla birlikte, sahneyi tasvir eden metinler yer alır.

Günlüğüne göre Claes Rålamb, alayı 1657'de seyretti ve katılanların ayrıntılı bir tasvirini yazdı. Ama ne resimlerin nerede yapıldığını, ne ressamın adını biliyoruz. Sorunu biraz aydınlatmak ve sanat tarihi araştırmasına yardımcı olmak için, resimlerden birinin teknik incelemeyi geçirmesi kararlaştırıldı. Teşhirde olmadığından, dolayısıyla incelemeye hazır bulunduğundan G tablosu seçildi.

Malzemenin teknik incelemesi:

Resimlerin yapısı ve inceleme yöntemleri

Teknik inceleme, resmi yaratırken kullanılan malzemelerin tahlilini gerektirir. Geleneksel bir tabloda taşıyıcı, astar, boya tabakası ve bazen vernik olur. Pigment ve bağlayıcı, resmin nerede ve ne zaman yapılmış olduğunu gösterebilir. Kimi zaman taşıyıcı da sanat eserinin kökenine dair bir şey aktarabilir.

Şövale resimlerinde, 15. yüzyıldan bu yana taşıyıcı olarak tuval formunda keten kullanılmıştı. O zamana kadar şövale resimlerinin taşıyıcısı ahşap levhalardı. Tuvalin dokusu, yoğunluğuna, kullanılan lifin cinsine ve ipliklerin kalınlığına bağlıdır. Dokuma örgüsü, resmin kökenine dair bir ipucu sunabilse bile, bize kaynağını ya da tarihini söylemeye yetecek kadar bulgu sağlamaz. Tuvalin enini belirleyen, dokuma tezgâhının enidir; işte bu nedenle, büyük resimlerin tuvaleri çoğu zaman birbirine dikilmiş parçalardan yapılır.

Şövale resimleri, ortaçağ İtalya'sında tutkal ve alçıtaşıyla astarlanır, Alp-ler'in kuzeyinde ise bunun yerine tutkal ve tebeşir ya da toz kireçtaşı karışımı kullanılırdı. Yalnızca beyaz astar hazırlanırdı. Daha sonraki dönemlerde hem beyaz, hem renkli astarda yaygın olan bileşenler alçıtaşı ve tebeşirdi. 16. yüzyılın ortasında, genellikle kırmızı ve ya da kahverengi olan koyu astarlar meydana çıktı. Sanatçılar artık astar atarken kurutucu yağ* kullanmaya başladılar, böylece esnek tuvalere daha uygun, kolay çatlamayan bir astar elde ettiler.

Boya tabakası bağlayıcı ve pigmentten meydana gelir. Bağlayıcı, esas olarak pigmenti bağlamaya ve taşıyıcıyla temasını sağlama almaya yarar. 20 yüzyıla kadar yumurta temperası, tutkal, arapzamlı, balmumu ve kurutucu yağlar gibi doğal bağlayıcılar kullanılmıştı. Şövale resminde bir kurutucu yağ kullanma yöntemi 15. yüzyılda türedi ve 16. yüzyılın başına gelindiğinde yağlıboya baskın resim aracına dönüşmüştü.

Birçok pigmentin ne zaman ortaya çıktığını ve başkalarının ne zaman ortadan kaybolduğunu bildiğimizden, bir pigment tahlili, resimlerin yapılmasının mümkün olmadığı dönemleri elememizi sağlayabilir. Aynı zamanda resimlerin kaynağına işaret edebilir. Gelgelelim, bir resmin dönem ve kökeni yalnızca pigmentlerin tahliliyle belirlenemez; üsluba ilişkin bir tahlilin de dikkate alınması gerekir.

Yüzeyin altında ne bulunacağını görmek için kızılötesi ışık ve röntgen kullanılabilir, böylece bir resim hakkında daha fazla bilgi elde edilir. Bu yöntemler alttaki çizimleri, motif değişikliklerini ya da yüzeyin altındaki başka bir resmi gözler önüne serebilir.

* Verniklemede kullanılan malzemelere verilen ad -ç.n.

Rålamb koleksiyonundaki yirmi resim aynı renk düzeni içinde gerçekleştirilmiş görünüyor. Çıplak gözle bakıldığında, resimlerin, belki çeşitli sanatçılar eliyle olsa da, aynı biçimde tasarlandığı görülebilir. Tabloların hepsinin keten bir tuvali, 118 cm boyu ve 200 cm'ye kadar çıkan bir eni var. Boya tabakası, tuvalin orijinal kenarlarına kadar uzanıyor. Çeşitli resimlerin kompozisyonu sağdan soldan kesilmiş görünüyor, bunun sonucu kimi figürler yarıya inmiş. Diğerlerinden ayrılmış olan beşi dışında tüm tablolar, mevcut olanlardan daha küçük şasilere yerleştirildiğini gösteren izler taşıyor. Resimlerden birinin, E tablosunun bir köşesi kesilmiş.

**G tablosundan
ayrıntı.** Boya
tabakasındaki tahribat,
resmin, daha küçük bir
şasiye uydurmak için
katlandığı yeri gös-
teriyor.
Foto: Mats Landin,
Nordiska Museet.
[solda]

**G tablosundan
ayrıntı.** Oklar, örnek-
lerin alındığı yerleri
gösteriyor.

Taşıyıcı

Tuvalin boyu 118, eni ise 148 cm'dir. Tuval, ortadan yatay olarak geçen bir dikişle birbirine dikilmiş iki parçadan oluşur. Taşıyıcı, her santimde 7 atkı ve 11 çözgü ipliği bulunan bir düz dokuma* ketendir. Kenarlar dikiş yerinin ortasında 1 cm eninde bir kenar baskısıyla birleşir.

Bu resim 1930'larda Nordiske Museet'e getirildiğinde daha küçüktü; kenarlarda, daha küçük bir şasinin üstüne 10-15 cm katlanmıştı. Müzeye gelmesinden sonra çerçeveden çıkarılmış ve yeni keten tuval şeritleri (şeritleme) yoluyla güçlendirilmiş, böylece, belki orijinal olmasa da önceki büyüklüğüne kavuşmuştu. Kenarlar, resmin arkasına yapıştırılmıştı ve burada orijinal tuvalin 10 cm üstüne biniyordu. Ön tarafta, yanlarda 2 cm ve altta 4 cm şeritleme yapıldığı görülüyor, ama üst kenarda yeni bir tuval görülüyor. Ye-

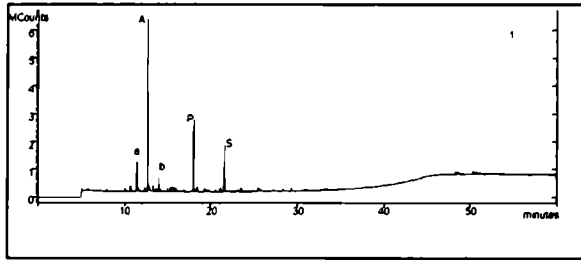
* En basit dokuma türü olup bezayağı diye de anılır: Burada çözgü ve atkılar bir alt, bir üst ilkesine göre iç içe dokunur -ç.n.

ni kenarlar dahil resmin büyüklüğü artık 122 x 152 cm'dir. Resim, yalın bir çam çerçeve içinde yeni bir şasiye geçirilmişti. Artık müzeye emanet edilen on beş resmin hepsi için geçerlidir bu.

Bağlayıcı

Resim verniklenmemiş ve fırça darbelerinin kısmen görülebildiği mat bir renk tabakasına sahip. Boya tabakası, ilk bakışta çok düşük miktarda yağ bağlayıcı içeriyor görünüyordu. İlk testler yapıldığında yağ ya da başka herhangi bir bağlayıcı teşhis etmenin zor olduğu ortaya çıktı ve bir teori, boya tabakasının, muhtemelen ayrışan birden çok bağlayıcıdan meydana geldiği.¹ Örnekler, ek incelemeler için Danimarka'ya, Brede kentinde bulunan Ulusal Müze Konservasyon Bölümü'ndeki Mads Christensen'e gönderilmişti. Bağlayıcıya ilişkin inceleme orada, baskın bağlayıcının ham beziryağı olduğunu kanıtlayan GC-MS² kullanılarak gerçekleştirilmişti. Az miktarda protein de teşhis edilebildi, astarın hayvan tutkalı da içerdiğini gösteriyordu bu.³ Reçine izine rastlamak mümkün olmadı. Önceden tutkallanmış tuvalde iki tabaka var, bir astar, bir de ilk boya katı. Alt astar grimsi-kahverengimsi bir tona sahip, buna karşılık üsttekinin yoğun kırmızı bir tonu var.

Q tablosunda astarın GS-MS kromatogramı.
Azelaik asit (A) ile palmitik asit (P) arasındaki ilişki yak. 2:1 ve palmitik asit (P) ile stearik asit (S) miktar arasındaki ilişki 1'dir. Bu, ketenyağının kompozisyonuna denk düşer.

Röntgen tahlili

Röntgen tahlili yoluyla, belki tuval üstündeki muhtemel astar tabakaları, üstü kapatılmış değişiklikler ya da resmin başka özellikleri bulunabilirdi. Özellikle bir imza açığa çıkarılabilirdi. Ulusal Müze'yle temas kurulmuş ve

¹ Kate Tronner, A. G. Nord.

² Gaz kromatografi-kütle spektrometresi. Uçucu organik maddeler gaz kromatografisinin (GC) yardımıyla ayrıştırılır. GC ile birleştirilmiş bir kütle spektrometresi (MS), ayrışan maddelerin kesin olarak ortaya çıkmasını ve analizini sağlar.

³ Mads Chr. Christensen.

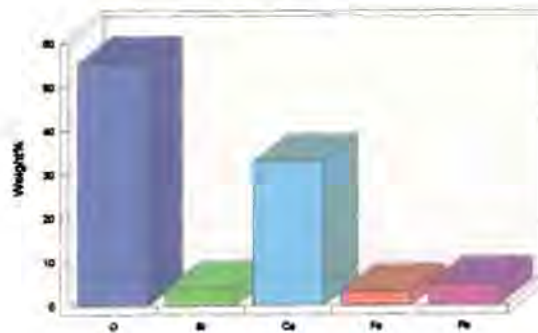
G tablosu inceleme için müzeye nakledilmişti. Gelgelelim sonuçlar olumsuzdu. Ne üstü boyanmış bir resim, ne bir imza vb bulunabildi.

Pigment İncelemesi

Bir resimde pigmentler incelenirken, ufacık renk örneklerinin enine kesitleri bir polarizasyon mikroskobunda tahlil edilir. Bu incelemede, pigmentlerin biçimleri arasındaki farklara, donukluk derecelerine ve kırılma endekslerine bakılarak pigment tiplerine ait ipuçları elde edilir. Stockholm, İsveç Ulusal Miras Kurulu Konservasyon Bölümü'nden Kate Tronner ve Anders G. Nord, mikro röntgen tahlili (SEM/EDS)⁴ için bir LINK-EDS birimli tarayıcı bir elektron mikroskobuyla örnekleri inceledi.

Quantitative results

Grafik, Ulusal Miras Kurulu, Stockholm. G tablosundaki gökyüzünden alınan bir örneğin SEM/EDS'i. Sütun yükseklikleri, tahlil edilen kesimdeki her bir unsurun miktanna işaret eder.

⁴ Tarayıcı Elektron Mikroskobu/Enerji Yayıcı Spektroskopisi (SEM/EDS), bir örneğin bir elektron ışınıyla bombardıman edilmesini gerektirir. Bir örneğin atomlarındaki elektronlar röntgen ışınlarının oluşmasına neden olur ve karakteristik röntgen ışınları daima kendine özgü bir enerji ya da dalga uzunluğuna sahip olduğundan, röntgen ışınlarının dalga kuşağı, örneğin içerdiği unsurları teşhis etmeyi mümkün kılar, bu da pigmentleri tahlilde yardımcı olabilir.

Gökyüzü için kullanılan mavi

Gökyüzü için kullanılan mavi pigmentin, büyük miktarda üstübeç ve biraz tebeşirle karıştırılmış smalt'tan meydana geldiği kanıtlandı. Smalt, 15. yüzyılda bulunan ucuz ve popüler bir pigment olup 19. yüzyılın sonuna kadar kullanıldı, o dönemde kobalt mavisi ve sentetik ultramarin yaygın hale geldi. Prusya mavisiyle (1725) birlikte bu pigmentler, günümüze kadar kullanılmaya devam edilen pigmentlerdir. Smalt çok saydamdır ve bir mikroskop altında ezilmiş cam parçaları görülebilir. Gökyüzünde, üstübeç ve smalt dışında az miktarda demir trioksit ve sülügen içeren uçuk pembe renkli bir de bulut var.

Astar ve çatılar için kullanılan kırmızı

Yoğun kırmızı astar incelenmiş ve başlıca pigment olarak sülügen kullanıldığı kanıtlanmıştı. Sülügen, üstübecin ısıtılmasıyla üretilebilen portakal rengi bir tozudur. Çok eski zamanlardan beri kullanılmaktaydı ve yapay üretilen kırmızı pigmentlerin muhtemelen en eskisidir.

Kırmızı rengin yakından incelenmesi için arka plandaki kırmızı çatıların birinden bir örnek alınmıştı. Bu örneğin zincifre ve pek az miktarda demir trioksitten meydana geldiği anlaşıldı. Zincifre, doğal minerale denk gelen kırmızı bir cıva sülfürdür. Astar boya olarak doğrudan bir pigment halinde tatbik edilebilir, ama zincifre uzun süre yapay olarak da üretildi. Ayrıca demir oksit de doğada bulunur ve tarihöncesi çağlardan bu yana bir renk temel maddesi olarak kullanıldı. Bugün bile, ister doğal, ister yapay üretilsin, en önemli pigmentlerden biridir.

Yeniçeri başlıkları için kullanılan sarı

Yeniçerilerden birinin başlıklarından alınan sarı renk örneklerinin, üstübeç, kurşun-kalay sarısı ve aşiboyasından meydana geldiği görüldü. Kurşun-kalay sarısı 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geniş çapta kullanılmış dayanıklı bir pigmentti, 18. yüzyılda ise Napoli sarısı, aşiboyası bir yana en yaygın sarı pigment haline geldi. Sarı aşiboyası, demir hidroksit bazlı bir toprak pigmentidir ve Avrupa resminin tüm dönemleri boyunca renk üretici bir madde olarak kullanıldı. Yıkayıp arıtıldığı zaman, bütün pigmentlerin en iyi ve en dayanıklı olanlarındandır.

Giysilerde kullanılan yeşil

G tablosundaki "Yeniçeri Efendisi" (resimde no. 2), yani yeniçeri ağasının sırtındaki giysinin yeşili, üstübeç, aşiboyası, kurşun-kalay sarısı ve smaltın karışımından oluşur. En sağdaki figürün sırtındaki açık yeşil giysiden

G tablosundaki "Yeniçeri Efendisi"nin yeşil giysisinden online kesit. Kesitte en alt tabaka astardır. Kırmızı tabaka, başlıca sülüğüenden meydana gelen ikinci bir astardır. Üst kat smalt, kurşun-kalay sarısı, üstübeç ve aşiboyası içerir. Foto: Sara Ellenius.

de bir örnek alınmıştı. Bunda üstübeç, kurşun-kalay sarısı, aşıboyası, siena ve muhtemelen yeşil toprak bile keşfedildi. Son ikisi doğal toprak pigmentleridir.

Zeminde kullanılan gri

Gri boyalı zemin büyük miktarda üstübeç, kömür grisi, tebeşir ve aşıboyası içerir. Üstübecin bir kısmı giderek siyah-kahverengimsi bir kurşun dioksit halinde oksitlenmiş olabilir, bu da rengi koyulaştırmıştır. Metinlerin yer aldığı etiket, antikçağdan itibaren kurşundan üretilen beyaz pigmentlerin en eskisi olan üstübeçle boyalıdır. Şövale resminde 19. yüzyılın ortasına kadar kullanılan tek beyaz pigment buydu.

Teknik inceleme'nin sonucu

Söz konusu resimde şu ana kadar keşfedilen pigmentlerin hiçbiri ya da bağlayıcı, 17. yüzyıl Kuzey Avrupa resminde tipik olanlardan farklı değil. Keten tuval, sülüğen, zincifre, smalt, kurşun-kalay sarısı, üstübeç, kömür grisi ve toprak renkleri alışımlı pigmentlerdi, keza renkler ve zeminler için bağlayıcı olarak kullanılan beziryağı da.

Özet

Resimlerin büyüklüğü, enleri farklı olsa da aynı boyda olması, kompozisyonların yanlarda kesilme tarzı, başlangıçta özel bir iç mekânda bir duvara asılmak üzere üretilmiş olduğu fikrini kuvvetle destekler. Resimlerin ölçülerini belirleyen, söz konusu mekânın duvarları, köşeler, kapılar, pencereler, iç dekor vb. arasındaki mesafeler olmuş, enlerini ise duvarların sağladığı boşluk belirlemişti. Resimlerin çerçeveden çıkarılıp daha küçük şasilere uydurulmasının, modadaki değişikliklerden mi, yoksa mekân değişikliğinden mi kaynaklandığını bilmek zor ve bu sorular yalnızca teknik tahlile dayanarak kolay kolay cevaplandırılmaz. Kompozisyonların başlangıçtaki yerleştirme sırasında mı, yoksa daha sonraki bir vesileyle mi kesilip kırıldıklarını kararlaştırmak da aynı derecede zordur.

Bu çapta bir siparişin (müşteri son derece sabırlı değil idiyse) bir tek sanatçı tarafından gerçekleştirilmesi pek mümkün değildi. Eğer resimler bir atölyede üretildi ise, imzaların yokluğu böylece açıklanabilir.

Türkiye'de bugün benzer resimlerin bulunmadığını,⁵ ayrıca tuval, bağlayıcı, pigment ve tekniğin, resimlerin Kuzey Avrupa kökenli olduğuna işaret ettiğini belirtebiliriz. Akla yakın bir ihtimal, resim dizisinin, muhtemelen Claes Rålamb'ın titiz notlarının yardımıyla İsveç'te gerçekleştirildiğidir; ayrıntı zenginliği, eskiz ya da modellerin İstanbul'da yerinde yapıldığını gösterir.

Claes Rålamb'ın alayı seyretmesi ile İstanbul'dan ayrılması arasında geçen zaman yalnızca dört aydı. Yirmi büyük tuvalden oluşan siparişin boyutu ve bağlayıcının durmadan kuruyacak olması olgusu, resimlerin Kuzey Avrupalı bir sanatçı tarafından İstanbul'da yapılıp sonra İsveç'e nakledilebilmesinin pek mümkün olmadığını gösterir. Üstelik, 17. yüzyıl Avrupa'sında muhtemelen riskli bir girişim olurdu bu.

Resimlerin kökeni nihai olarak belirlenemedi, ama gerçekleştirilen teknik inceleme, sanat tarihi yorumlarıyla birlikte, ilave araştırmalar için bir temel oluşturabilir.

Q Tablosunun Konservasyonu

Unutulan beş resim

RÅLAMB KOLEKSİYONUNDAKI beş resim 20. yüzyılın başında diğerlerinden ayrılmıştı. Resimler şans eseri yeniden keşfedildi ve Nordiska Museet 1988'de bir müzayedede onları satın almayı becererek koleksiyonu tekrar aynı kurumda birleştirdi.

Beş tablonun konstrüksiyonu koleksiyondaki diğerlerinden farklı değil, ama bunlar daha kötü durumda ve daha küçük şasilere geçirilmiş olduğunu akla getiren hiçbir şey yok. Resimler 1988'de müzeye getirildiğinde, bol miktarda hayvan tutkalıyla kontrplak levhalara yapıştırılmış durumdaydı. Resimlerin ön yüzleri de, muhtemelen bir kurutucu yağ ve reçine karışımıyla yapıştırılmıştı. Astar ve boya katlarında büyük kayıp vardı, tuval örgüsü kırışık ve tümsekliydi, ayrıca yüzey renkleri fena halde bozulmuştu. Resimlerin birçoğunda tuvalde delik ve yırtıklar, ayrıca koyu rötuşlar vardı.

⁵ Her ikisi de İstanbul'da çalışan konservatör Hadice Nalçabasmaz ve Profesör Zeynep İnankur'dan alınan kişisel bilgi.

Q tablosunun gördüğü zarar

Proje, beş resimden birinin, 118 x 139 cm ölçüsündeki Q tablosunun konservasyonunu içeriyordu. Konservasyon atölyesine getirildiğinde tablo çok kötü durumdaydı. Resme tatbik edilen tutkal, çatlak yüzeyi yoğun, kahverengi bir film tabakası gibi kaplıyordu. Tutkal, aynı zamanda tümsekli örgüyü sertleştirip kırılğan kılmıştı. Resmin büyük bölümünde taşıyıcı görülebiliyordu. Bütün yüzey, resim fırçalandığında kopup sağa sola taşınmış boya parçacıklarıyla kaplıydı. Tuval örgüsünde, küçük yırtıklar ve rengi bozulmuş rötuşlardan oluşan başka zararlara rastlandı.

Konservasyon

Taşıyıcıyı kontrplak levhasına sabitleyen hayvan tutkalı fazlasıyla bozulmuştu, böylece tuvalin örgüsü, levhadan kolayca ayrılabilirdi. Resmin dış kenarlarına yeni keten şeritler eklenmiş ve yırtıklar Paraloid B72 ile tamir edilmişti. Bunun ardından tuval, tümsekli örgüyü dikkatle düzeltmek için

**Q tablosundan
ayrıntı.
Konservasyondan
önce.**

Foto: Mats Landin,
Nordiska Museet.
[solda]

**Yansıyan ışık altında
Q tablosundan
ayrıntı.**

Foto: Sara Ellenius.
[sağda]

ısı, nem ve basıncın ayarlanabildiği bir ısı emme masasına konmuştu. Boya tabakasını güçlendirmek için çok fazla bağlayıcı eklemek gerekmedi. Resimdeki tutkal ıslah edildi. Boya tabakası güçlendirildiğinde, koyu tutkal ve vernik filmini uzaklaştırmak mümkün oldu. Şerit biçimindeki beyaza boyalı etiket temizlendiği sırada, siyah metnin, resmin kalanını temizlemekte kullanılan çözeltiyle temizlenemeyeceği açıkta. Bağlayıcı, resmin kalan kısımlarındaki kadar sağlam değildi, oysa neden böyle olduğunu söylemek zor, çünkü resmin röntgen tahlilinde, şeridin altındaki kompozisyonda bir değişiklik görülmedi.

Koyu tabaka kısmen kaldırıldıktan sonra Q tablosundan ayrıntı.

Foto: Sara Ellenius.

Nordiska Museet'teki Rålamb koleksiyonu resimlerinden arta kalanların hepsinde, astar şu ya da bu ölçüde yok olmuştu. Q tablosu diğer resimlerle birlikte sergileneceğinden, bitmiş sonucu boşluklar, yüzey, çerçeveleme vb. bakımından gözden geçirmek önemliydi. İşte bu nedenle, resmin alt tarafındaki şeritleme işleminin aşağı yukarı 4 cm'lik kısmı görünebilir halde bırakılmış, resim yeni bir şasiye geçirildiğinde kalan resimlere uyması için hafifçe renklendirilmişti. Küçükler olduğu gibi bırakılırken, en büyük ve en rahatsız edici boşlukların rötuştan geçirilme nedeni de buydu. Diğer resimler vernikli değildi, ama yüzeydeki farklı perdahı eşitlemek için bu tabloda ince bir mat vernik tatbik edildi.

Konservasyondan
önce Q tablosu.

Foto: Sara Ellenius. [üstte]

Konservasyondan
sonra Q tablosu.

[altta]

Claes Rålamb'ın mektupları

Claes Rålamb'a ilişkin arşiv belgeleri listesine (sayfa 300-301) ek:

Claes Rålamb'ın Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde saklanan mektupları

Yazılan mektuplar

Gyldenstolpe, Nils (1642-1709), Hollanda elçisi 1679, saray kançıları 1687

Karl X Gustaf, İsveç Kralı 1654-1660

Karl XI, İsveç Kralı 1660-1697

Oxenstierna av Eka & Lindö, Erik Carlsson (1616-1662), Skaraborg eyaleti valisi 1657-1660

Scheffer, muhtemelen: Johan (1653-1717), aşağıdaki bölge hakiminin oğlu, 1689

Schefferus, Johannes (1621-1679), hukuk profesörü, dilbilimci, Uppsala

Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi yazma koleksiyonundaki diğer mektuplar

Yıl	Yazıldığı yer	sayı	yazıldığı kişi	Yeri
1661		1	Erik Oxenstierna	UUB E.158i
1663		1 (kopya)	Magnus Gabriel de la Gardie	UUB U.40:2
[1664]	Sten Bielke ile birlikte yazılmış	1 (kopya)	Magnus Gabriel de la Gardie	UUB U.40:3
1665, 1668, 1669		3	Johannes Schefferus	UUB G.260d
1678			Karl XI	UUB N.239
1679	Jönköping	2 + 1 tarihsiz	Nils Gyldenstolpe	UUB N.459
tarihsiz (1681'den sonra)		1	Scheffer	UUB N.347
1682		2 + kopyaları	Karl XI	UUB E.493, E.512, N.239, N.315
N.195,				
1688	Jacob Fleming ile birlikte yazılmış	1 (kopyaları)	Karl XI	UUB Palmsk. 86
tarihsiz (1688)		1 (kopya)	Karl XI	UUB Palmsk. 86
tarihsiz		1 (kopya)	Karl XI	UUB N.239
tarihsiz	Knut Kurck ile birlikte yazılmış	1 (kopya)	Karl XI	UUB E.345h

Kaynakça

Basılı olmayan kaynaklar

Ulusal Arşiv [UA]/Riksarkivet (RA), Stockholm

Diplomatica

Turcica: Cilt 2, Envoyéerna Clas Rålamb och Gotthard Vellings bref till Kong. Maj:t 1657.

Cilt 95, Sveriges förhandlingar med Turkiet 1631-1796.

Svea Hovrätts arkiv, Adliga bouppteckningar, serie E IX b.

Rålambska Stiftelsens arkiv / Rålamb Vakfı Arşivi.

Stockholms Stadsarkiv (SSA):

Byggnadsritningar.

Klara församlings arkiv.

Ulusal Kütüphane (Kungl. Biblioteket), Stockholm

Rålamb coll. Fol. 55, 57, 135, 185, 195, 208, 209.

Rålamb 8:010.

Rålamb fol. 178a Stockholm cat.(Claes Rålamb kütüphanesi kataloğu, 1673'ten sonra tasnif edildi)

M. 290, 291.

Eugeström. CXVII 1.15.

Nordiska Museet Arşivi:

Granhammarsamlingen.

Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi (UUB):

N 439. Klinge, J., "Hans Kongl. Majtts. Ablegation till Turkiske hofvet uti een summa författat." Fol. 140-153.

Yazma U:281. Uppsala kat. (Länna'daki Claes Rålamb envanteri, Nisan-Mayıs 1690'da Samuel Person ve Samuel Palmerus tarafından tasnif edildi)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Basılı kaynaklar

- A relation of a journey* *A relation of a journey to Constantinople; ... being a Report made to the most Potent Prince, Charles Gustavus, King of the Swedes, Goths and Vandals by his faithful Servant and Subject Nicholas Rolamb...* Stockholm'de basılan İsveççe nüshadan çevrilmiştir. *A collection of voyages and travels, some now first printed from original manuscripts, others now first published in English in six volumes* içinde, Awnshan and Churchill, c. 5, Londra 1732.
- Åberg, A. *Karolinerna i Bulgarien*, Svenska Dagbladet 810712.
- Ådahl, Karin *Orientalismen i svensk konst*, 1990.
- Ådahl, Karin "The Rålamb paintings and the von Celsing collection at Biby manor. Turkish motifs from the 17th and 18th centuries in Sweden," *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi* içinde, c. I, s. 13-22, Ankara 1995.
- Aelius Aristides *Aristeidou Rhetorologoi duo... Orationem Aristidis utramque, de codice manuscripto; duosque artium oratoriarum libros, de vetustâ, eademque adhuc unicâ, editione Aldinâ; descripsit, edidit, versione latinâ, notisque necessariis, illustravit Laurentius Normannus*: A. 1688. Uppsalae, [1687, 1688].
- Almquist, J. A. "Clas Rålamb som rättsvetenskaplig författare," *Svensk-juridisk litteraturhistoria*, Stockholm 1946.
- And, Metin "17. yüzyıl Türk Çarşı Ressamlarının Padişah Portreleri," *Türkiyemiz*, No. 58, Haziran 1989, s. 4-13.
- And, Metin "17. Yüzyıl Türk Ressamları ve Resimlerinin Belgesel Önemi," *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi. Bildiriler* içinde, c. I, Ankara 1995, s. 153-62.
- Annerstedt *Upsala universitetsbiblioteks historia intill år 1702*, Stockholm 1894. (Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar, N.F. 12: 2).
- Anrep, G. *Svenska adelns ättar-taflor, avd. III*, Stockholm 1864.
- Anrep, Gabriel *Svenska adelns ättartaflor*, 1-5, Stockholm 1858-64.
- Apak, Melek, Filiz O. Gündüz ve Fatma Ö. Eray *Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri*, Ankara 1997.
- Arte et marte*: *meddelanden från Riddarhuset*. Stockholm 1959.
- Arif Paşa *Mecmu'a-i Tesavir-i Osmaniyye. Les anciens costumes de l'Empire Ottoman*. Paris 1862.
- Arne, T. J. *Svenskarna och österlandet*, Stockholm 1952.
- Asker, B. "Rålamb, Clas," *Svensky biografiskt lexikon*, Del 31, s. 168-73.
- Atasoy, Nurhan *Osmanlı Kıyafetleri. Fenerci Mahmud Albümü*, İstanbul 1986.
- Mustafa Sertoğlu
- Atasoy, N. *Ipek. Imperial Ottoman Silks and Velvets*, İstanbul 2001.
- ve başkaları
- Babinger, Franz *Zwei Stambuler Gesamtansichten aus den Jahren 1616 und 1642*, Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse, Abhandlungen, Neue Folge, Heft 50, Münih 1950.
- Bagrow, Leo *Vingboon's maps in Sweden*, Stockholm 1948 (Anecdota cartographica; 2).
- Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män*, Upsala, Örebro 1835-1857, 23 cilt.
- Björkman, W. "Die schwedisch-türkischen Beziehungen bis 1800," *Festschrift für Georg Jacob zum 70. Geburtstag*, Leipzig 1932.

- Bobovius, Albertus *Topkapı. Relation du sérail du Grand Seigneur* (Fransızca yazma "Serai Enderun..."dan. Harvard University Houghton Library. ms. Fr. 103). Edition présentée et annotée par Annie Berthier et Stéphane Yerasimos. Paris 1999.
- Brendemoen, Bernt "Some remarks on Claes Brodersson Rålamb and His Contemporaries." *Turcica et Orientalia, Studies in honour of Gunnar Jarring on his eightieth birthday* içinde. Transactions of the Swedish Research Institute in Istanbul. c. 1. Stockholm 1988.
- Broomé, Bertil *Handskriftssamlarna och de svenska arkiven 1700-1950: [Yazma Koleksiyoncuları ve İsveç Arşivleri 1700-1950], Stockholm [1977] (Acta Bibliothecae regiae Stockholmiensis; 29).*
- de Busbecq,
Ogier Ghislain *Turkish Letters*, Oxford Univ. Press 2001.
- Caert-Thresoor: *tijdschrift voor de historische kartografie in Nederland*, Alphen aan den Rijn, 1982- utgivning: Jaarg. 1.
- Callmer, Christian, ed. "Diarium eller Rese-book Innehållande alt det som märckvärdigt förlupit är på den Constantinopolitanska Resan," *Historiska handlingar, Del 37*, Stockholm 1963.
- Carlander, Carl Magnus *Svenska bibliotek och ex-libris*. 2. bas., Stockholm, 1904.
- Codex Upsaliensis Graecus 28:* *Geschichte und Beschreibung der Handschrift nebst einer Nachlese von Texten/Eine Gemeinschaftsarbeit von Mitgleidern des byzantinisch-neugrichischen Seminars an der Freien Universität Berlin unter Leitung von Gustav H. Karlsson*, Stockholm 1981. (Bibliotheca Ekmaniana Universitatis regiae Upsaliensis; 69).
- Dahlberg, Eric *Suecia Antiqua et Hodierna*, 1698-1715.
- Dahlgren, S. "Karl XI:s envælde – kameralistisk absolutism?," uppsats i Dahlgren, S., m. fl., "Makt och vardag. Hur man styrde, levde och tänkte under svensk stormaktstid," Malmö 1998.
- Dardel, N. "Stockholms överståthållare, Friherre Clas Rålamb," *Personhistorisk Tidskrift*, 1902.
- Elgenstierna, Gustaf *Den introducerade svenska adelns ättartavlor I-IX*, Stockholm 1925-36.
- Englund, P. *Den ööverninnlige – Om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt*, Stockholm 2000.
- Englund, P. *Det hotade huset – Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*, Stockholm 1989.
- Evliya Çelebi *Im Reiche des goldenen Apfels; Des türkischen Weltenbummlers Evliya Çelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien, anno 1665*, (çev. Richard Kreutel), Graz-Viyana, Köln 1957.
- Feigl, F. *Spot Tests in Inorganic Analysis*. Amsterdam 1970.
- Feller, Robert L. *Artists' Pigments*, İngiltere 1986.
- Finkel, Caroline *Osman's Dream*, Londra 2005.
- Franzén, F. M. Minne av Konl. Rådet, Friherre Clas Rålamb," *Svenska akademiens handlingar ifrån 1796, Del 13*, Stockholm 1830.
- Freely, John ve Ahmet Çakmak *Byzantine Monuments of Istanbul*, Cambridge 2004.
- Galland, Antoine *Antoine Galland, Istanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673)*, ed. Charles Schefer, tr. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1987.
- Galland, Antoine *Voyage à Constantinople (1672-1673)*, ed. Charles Schefer, Paris 2002.
- Gasslander, Olle *Bystad och Brevens Bruk – Från ränteförvaltande säteri till storgods med industri*, (teksir).

- Geijer, A. *Oriental Textiles in Sweden*, Kopenhag 1951.
- Geijer, A. & C. J. Lamm *Orientalische Briefumschläge in schwedischem Besitz*, Stockholm 1944.
- Goelgel *Historisch-Politisch und Geographische Beschreibung des Königreichs Schweden*, 1, 1707.
- Granhammar *Katalog över boksamlingen på Granhammar, Västra Ryds socken, Uppsala län*. Stockholm 1935.
- Granhammar: *Granhammar biblioteket*. Stockholm: Thulins antikvariat [1965] , 152 s. (Katalog/Thulins antikvariat; 111) – Utarbedat av Richard Du Rietz.
- Grelot, Guillaume Joseph *Relation nouvelle d'un voyage à Constantinople*, Paris 1681.
- Günay, Umay *Historical Costumes of Turkish Women*, Istanbul 1986.
- Gürsu, N. *The Art of Turkish Weaving, Designs through the Ages*, İstanbul 1988.
- Gürtuna, Sevgi *Osmanlı Kadın Giysisi*, Ankara 1999.
- Hadorph, J. Preface to the *Historia S. Olavi* edition 1675. Sanct Olaffs saga på swenske rim... item några norske foreningar medh Sverige, eller hyllnings bref på k. Carl Cnütson sampt några erchiebiskopsstadgar i Upsala för Iemteland och andra bref uplagde i Stockholm / af Johan Hadorphio. - [Stockholm:], [1675]: [Nicolaus Wankifj]. - [Ded. T. Clas Rålamb undert. S. 4:] Stockh. Den 25. martij åhr 1675. Johan Hadorphius.
- Hallström, Björn *Måleriets material*, Borås 1986.
- Hayes, Colin *The Complete Guide to Painting and Drawing Techniques and Materials*, Oxford 1979.
- Hedar, Samuel *Högsjögård: en sörmlandsherrgård och dess ägare*, Stockholm 1945.
- Heyet *Resimli Haritalı Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Istanbul 1960, cilt IV (Mehmed IV) s. 2000-2001 ve sultanın Edirne'ye gidişi; 2078).
- Hiltebrant, C. J. *Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise (1656-1658)*, Herausgegeben und erläutert von Franz Babinger, (Historiska Handlingar del 30:2), Leyden 1937.
- Horie, C.V. *Materials for conservation*, Great Britain 1987.
- Image of the Turks* *Image of the Turks in 17th century Europe*, Sabancı Müzesi kataloğu, İstanbul 2005.
- Islam* *Islam. Konst och kultur*. Statens Historiska Museum 1985.
- İhsanoglu, E., ed. *History of the Ottoman State, Society & Civilization*, Istanbul 2001.
- İpşirli, Mehmet "Ottoman state organization," *History of the Ottoman State, Society and Civilisation* içinde, ed. E. İhsanoğlu, c. 1, İstanbul 2001, s. 133-282.
- Jacobovsky, C. Vilh. "Var Albertus Bobovius-Ali Bec, den lärde "Polniske Turcken" miniatyrmålare," *Svenska Orientsällskapets Årsbok* 1937.
- Jarring, G. "Claes Brorson Rålamb. 1600-talsresenär, diplomat och kultursperson lighet." *Meddelanden från Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul*, 11/1986.
- Karman, G. "Claes Rålamb's resa till Konstantinopel 1657-1658," *magisteruppsats vid Skandinaviska Institutet, ELTE Universitetet*, Budapest 2002 (teksir).
- Kinross, Lord *The Ottoman Centuries, The Rise and Fall of the Turkish Empire*, 1979.
- Klingspor, Carl Arvid *Svenska slott och herresäten. Högsjögård*, Stockholm 1885.
- Klingspor, Carl Arvid & Bernhard Schlegel *Uplands herregårdar med beskrivande text*, Stockholm [1877] 1881.
- Koçu, Reşat Ekrem *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Ankara 1969.
- Kuhn, Hermann *Conservation and Restoration of Art and Antiquities*, vol. 1. Butterworths, England 1985.

- Laine, M. "Audienstavlorna på Biby" i *Minnet av Konstantinopel. Den osmansk turkiska 1700-talssamlingen på Biby*, Stockholm 2003, s. 113-146.
- Leijonhufvud, Sigrid *Ur svenska herrgårdsarkiv: bilder från karolinska tiden och frihetstiden*, Stockholm 1902.
- Lindberg, Sten G. "Boksamlarna gjorde biblioteket. Några 1600- och 1700-tals samlingar som bildar huvuddelen av Kungl. Bibliotekets äldre litteratur. With a summary in English," *Biblis* 1976, s. 55-131.
- Lindroth, S. "Svensk lärdomshistoria. Stormaktstiden," *Del III*, Stockholm 1980.
- Luttermelt, R. van *De "Turkse" schilderijen van J. B. Vanmour en zijn scholl de verzameling van Cornelis Calkoen, ambassator bij de Hoge Porte 1725-1743*, Istanbul 1958.
- Magalotti, L. *Sverige under år 1674*, Stockholm 1986 (tıpkıbasım).
- Mansel, Philip *Constantinople*, 1997.
- Mastai, Marie-Louise d'Otrange *Illusion in art : trompe loeil : a history of pictorial illusionism*. New York 1975.
- Muharrem Fevzi Bey *Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları*, İstanbul 1932-33.
- Mullaney, K. *Fåglarna – Alla Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält*, Trento 1999.
- Müller-Wiener, W. *Bildlexikon zur Topographie Istanbuls*, Tübingen 1977.
- Nicolas de Nicolay *Dans l'Empire de Soliman le Magnifique*, ed. Marie-Christine Gomez-Géraud ve Stephané Yerasimos, Paris 1989.
- Nielsen, Lauritz *Dansk bibliografi: med saerligt hensyn til dansk bogtrykkerkunsts historie*, Kopenhagen 1919-35, 3 cilt.
- Nisbeth, Åke *Björkvik, i Svenska slott och herresäten*, Östergötland 1971.
- Nord, A.G. ve Kate Tronner *Analysrapport 2005-05-03, Riksantikvarieämbetet*, Stockholm 2005
- Opitz, Eckardt *Österreich und Brandenburg im Swedisch-Polnischen Krieg, 1655-1660: Vorbereitung und Durchführung der Feldzüge nach Danemark und Pommern*, Boppard am Rhein, 1969.
- Ottoman Costumes *Ottoman Costumes. From Textile to Identity*. Ed. Suraiya Faroqhi ve Christoph K. Neumann, İstanbul 2004.
- Pakalın, Mehmed Zeki "Alay" and "Alay-ı humayun," *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1946, c. I, s. 44-45.
- Petrasch, E., R. Sängner, E. Zimmermann, H. G. Majer *Die Karlsruher Türkenbeute*. Badisches Landesmuseum Karlsruhe, Münih 1991.
- Pipes, R. *Vixi – memoirs of a non-belonger*, New Haven & Londra 2003.
- Portraits from the Empire *Portraits from the Empire*, Pera Müzesi Yayınları No. 1, İstanbul 2005.
- Pufendorf, Samuel *De rebus a Carolo Gustav Sueciae regegestes Commentatorium*, Nürnberg 1696.
- Pufendorf, Samuel *Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragder. Med förträffliga bilder sirade och med nödigt register försedda*, Stockholm 1913-15.
- Rålamb, C. *Observationes juris practicae. Thet är, åtskillige påminnelser uthi rät tegångs saker, grundade uthi Gudz ord, Sweriges lagh och recesser...*, Stockholm 1679.
- Rålamb, C. *Kort Beskrifning om thet som wid then Constantinopolitanska Resan är föralup-pit*, Stockholm 1679.
- Rålamb, Claes "A relation of a Journey to Constantinople; Giving an Account of divers Occurences... to the most Potent Prince, Charles Gustavus, King of Swedes, Goths, and Vandals by His faithful Servant and Subject Nicholas Rolamb... transl. from the copy printed in Swedish at Stockholm etc." *A collection of voy-ages and travels* içinde, cilt 5, ed. Londra 1732.

- Rålamb, Claes *Diarium under resa till Konstantinopel 1657-1658*, ed. Chr. Callmer, Historiska Handlingar Del 37:3, Stockholm 1963.
- Renda, Günsel *Ankara Etnoğrafya Müzesindeki Minyatürlü Yazma ve Albümler*, Ankara 1980.
- Roberts, Michael, ed. *Sweden as a Great Power: Government, Society, Foreign Policy*, Londra. 1968.
- Roy, Ashok. *Artists' Pigments*, İngiltere 1993.
- Rysrad, G. Johan Gyllenstierna, Rådet och Kungamakten" (Avhandling), *Bibliotheca Historica Lundensis II*, Lund 1955.
- Rystad, G. *Johan Gyllenstierna*, Stockholm 1957.
- Rystad, G. *Karl XI – en biografi*, Falun 2001.
- Sahillioğlu, H. *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul 2002.
- Samfundet S:t Eriks SBL *Samfundet S:t Eriks årsbok*, Stockholm 1903-63.
- Schick, Leslie Meral *Svenskt biografiskt lexikon*, Stockholm 1918, Claes Rålamb [maddesi].
- Schick, Leslie Meral *Ottoman Costume Albums in a Cross-cultural Context*, Art Turc/Turkish Art içinde], *10e Congrès international d'art turc*, Cenevre 1999, s. 625-28.
- Schick, Leslie Meral "Osmanlı Kıyafet Albümleri," *Toplumsal Tarih*, 116 (2003), s. 84-90.
- Schramm, H.P. *Historische Malmaterialien und ihre Identifizierung*, Akademische Verlagsgesellschaft, Graz, Dresden, 1989.
- Sinemoglu, Nermin "17. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen bir Osmanlı kıyafet albümü," *Aslanapa Armağanı* içinde, İstanbul 1996, s. 169-82.
- Sint Nicolaas, E. ve başk. *An Eyewitness of the Tulip Era, Jean Baptiste Vanmour*, İstanbul 2003.
- Skilliter, Susan *Life in Istanbul 1588. Scenes from a traveller's picture book*, Oxford 1977.
- Söderberg Bengt, G. *Beatelund*, Uppland 1967.
- Söderberg Bengt, G. *Brogård*, Uppland 1967.
- Söderberg Bengt, G. *Högsjögård*, Södermanland 1968.
- Söderberg Bengt, G. *Bysta*, Närke 1969.
- Stockholms gatunamn* *Stockholms gatunamn*, Stockholm 1982 (Monografier/utgivna av Stockholms kommun; 50).
- Strand, A. *Textila material i Riksarkivet*, Göteborgs Universitet, Ins. för miljövetenskap och kulturvård, 2001.
- Stout, Georg L. *The Care of Pictures*, New York 1975.
- Svenska Slott* *Svenska Slott och herresäten*, Stockholm 1931-1934.
- Sysyn, Frank *Between Poland and the Ukraine: The Dilemma of Adam Kysil, 1600-1653*, Cambridge, Mass., 1985.
- Taeschner, Franz *Alt-Stambuler Hof- und Volksleben. Ein türkisches Miniaturalbum aus dem 17. Jahrhundert*, Hannover 1925.
- Tarim-Ertuğ, Zeynep "Osmanlılar'da Teşrifat," *Türk Dünyası Kültür Atlası, Osmanlı Dönemi I* İstanbul 1999, s. 428-477.
- Tarim-Ertuğ, Zeynep "Minyatürler ve tarihi belge özellikleri," *Osmanlı 11, Kültür ve Sanat*, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 180-185.
- Tarim-Ertuğ, Zeynep "Osmanlı Devletinde resmi törenler ve birkaç örnek," *Osmanlı 11, Kültür ve Sanat*, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 139-142
- Taşçıoğlu, Muhaddere *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*, Ankara 1958.
- Tessin, Carl Gustaf *Tessin och Tessiniana: biographie med anecdoter och reflexioner: saml. Utur C. G. Tessins egenhändig manuscripter*, Stockholm 1819.

- Tevkii Abdurrahman Pasa "Osmanlı Kanunnameleri," *Milli Tettebular Mecmuası*, I/3, İstanbul AH 1331, s. 497-544.
- Thersner, Ulrik *Skånska utsigter*, Stockholm 1817-23 (Fordna och närvarande Sverige; 1).
- Tuğlacı, Pars *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, İstanbul 1984.
- Tuğlacı, Pars *Osmanlı Saray Kadınları/The Ottoman Palace Women*, İstanbul 1985.
- Uzunçarşılı, İ. H. *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İ. H. *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1948, (protokol tartışması için sayfa 58-59'a bakınız).
- Uzunçarşılı, İ. H. "Alay," *IA*, İstanbul 1950, s. 293-294.
- Uzunçarşılı, İ. H. *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1965.
- Ünver, Süheyl *Geçmiş Yüzyıllarda Kıyafet Resimlerimiz*, Ankara 1987.
- Walde, Otto *Storhetstidens litterära krigsbyten: en kulturhistorisk-bibliografisk studie*, Uppsala 1916-20, 2 cilt.
- von Wallich, J. U. *Religio Turcica et Mahometis vita*, 1664.
- Warner, Levinus *Levini Warneri De rebus turcicis: Epistolae ineditae*, ed. G. N. du Rieu, Leiden, 1883.
- Wehlte, Kurt *The Materials and Techniques of Paintings*, Van Nostrand Reinhold Company, USA 1982.
- Wrangel, F. U. *Blasieholmen och dess innebyggare*, 1894.
- Yerasimos, S. *Les voyageurs dans l'empire ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara 1991.
- Zajczkowski, Ananiasz *Un album des Costumes Turcs du XVIIe siècle*, "Rocznik Orientalistyczny," XXX, 1 (1966).
- Zetterstéen, K. V. *Türkische, tatarische und persische Urkunden im Schwedischen Reichsarchiv, verzeichnet und beschrieben von...*, Uppsala 1945.

Dizin

Abdülhamid II 312
 Acem 248; kadını 249
 acemioğlanlar 130,
 132, 210, 261;
 kethüdası 220
 Ahmed (Bostancıbaşı)
 308
 Ahmed III. 174
 Ahmed Paşa (Melek)
 12, 272
 ak hadım 158
 Akdeniz 63-65
 alay çavuşu 86, 138,
 142
 Alay Köşkü 170
 alay-ı hümayun 85, 174
 Alberto Bobovio bkz.
 Bobowsky, Wojciech
 Albertus Bobovius bkz.
 Bobowsky, Wojciech
 Albertus Bobowski
 bkz. Bobowsky,
 Wojciech
 Ali Ağa 9, 39
 Ali Nuri (Gustaf
 Noring) 312
 Ali Ufki Bey bkz.
 Bobowsky, Wojciech
 Anadolu Beylerbeyi 78
 Anadolu kazaskeri 78,
 173
 And, Metin 202
 Apafiy, Mihail 72
 Arz Odası 171
 asesbaşı 86, 128
 aşçı 78, 92, 160, 220
 aşçıları sakası 92, 160
 Atmeydanı 63
 avcı 214
 Avcı Mehmed bkz.
 Mehmed IV
 Avusturya 32, 197
 Aya İrini 179
 Ayasofya 179
 Aydın 62
Bâb-ı Hümayun 179
 Bâbüâli 11, 16, 29, 32,
 44-45, 47, 50, 66-67,
 276
 Babinger, Franz 20

Babüssaade 170-171,
 ağası 222
 Balat 14, 92
 Balkanlar 71-72
 baltacı (kaplan postlu)
 215
 baltacı 130, 212
 Baltık 32; eyaletleri 29
 bayram alayı 170
 bekçi 251
 Bektaşî dervişleri 86,
 138
 Belgrad 50
 Bender 307-308, 311
 berber 212
 Berlin 12
 Berthier, Anne 16
 beşik alayı 170
 Bethlen, Gabor (Erdel
 Prensi) 68
 Bielke, Sten 36, 65
 Bizans 65
 Bobowsky, Wojciech
 16, 18, 24, 48, 62, 84,
 95, 96, 106, 202
 Boğdan 12; elçilileri
 14; Sarayı 14-15;
 voyvodalığı 71, 275
 Boğdanlı (Moldavyalı)
 216
 Boo Bovius bkz.
 Bobowsky, Wojciech
 48
 boruzen 158, 244
 bostancı 77, 219
 bostancıbaşı 218;
 katibi 219
 Bozcaada (Tenedos) 67
 Brandenburg 29
 Bremen 171
 Breslau 50
 Britanya 16
 Budin 17, 48-50
 Burgonya şövalyeleri
 68
 Bursa 271
 Busbecq, Ogier
 Ghislain de 20

Callmer, Christian 18
 Casimir, Johan (Kral)
 11, 13, 40
 cebeci 221
 cebeci başı 86, 130, 176
 cellat 211, 266
 Celsing, Gustaf 267;
 Celsing Biraderler
 274; kaftanı 273;
 resimleri 274
 Cem (Sultan) 68
 Cenevizler 14, 68
 Cenovalı tacirler 14
 Cethisius, Theodor 12,
 36
 Cuma selamlığı 170
 cüceler 78, 92, 154, 229
 çalpara satıcısı 234
Çanakkale 62, 309;
 Boğazı 63; seferi 173
 çarşı ressamı 202
 çasnigir 225; ağalar
 176-177; başı 170, 227
 çavuş 138, 140, 173
 çavuşbaşı 140, 204, 227
 Çemberlitaş 14
 çengi 245, 260
 çeyiz alayı 170
 çorbacı 86, 132, 138,
 241
 çökelek satıcısı 210
 çuhadar 86, 156, 170
Danimarka 34, 52, 288
 Davutpaşa 85, 170, 75,
 173
 defterdar 170, 172,
 176-177; vezareti 177
 deli 172, 211
 dergâh-ı âli çavuşları
 176-178
 dergâh-ı âli
 kapıcıbaşıları 170
 dervişler 173
 Dillich, Wilhelm 101
 dilsiz 221, 246
 Dimetoka 311
 divan hâceleri 170
 divan katipleri 177
 Divan-ı Hümayun 169

dizgin kullanan nefer
 249
 doğancı 224
 doğancıbaşı , 158, 229
 doğancılar 78, 85, 92,
 158
 Don Kazakları 64
 Dresden 36, 171
 duacı 236
 düğün alayı 170-171
Edirne 15, 17, 48, 67,
 75, 81, 84, 106, 115,
 172-173, 176
 Edirne Kapısı 85
 Edirnekapı 92
 Eflak 12, 38; voyvo-
 dalığı 71, 275
 Ege 62, 64, 67
 Eğri Fetihnamesi 174
 Eğri seferi 174
 Ekberiler 70
 Elçi hanı 14
 Erdel (Transilvanya)
 11, 61, 66, 72, 173;
 Beyliği 37-38, 67;
 büyükelçisi 47; prensi
 71; vilayeti 318
 Erik XVI 117
 Ermeni 213, 243; kadın
 214, 239
 esnaf alayı 170, 174
 eyerci 226
falakacı 215
 Fener 14, 71, 92; bey-
 leri 71
 Ferhad Paşa (Serdar-ı
 Ekrem) 174
 Ferriol, Marquis de
 (Fransa Elçisi) 92
 François I 68
 Fransa 46, 64, 68, 197,
 274, 276; büyükelçisi
 43, 276; Sarayı 14, 16
 Frauenburg 11, 32
Galata Kulesi 14, 92,
 110
 Galland, Antoine 20,
 172, 179

- gelin 238
Girit 65
Göteborg 17-18, 50, 276
Grand Rue de Pera (İstiklal Caddesi) 14
Grelot, G. J. 20, 101
Gustaf II Adolf (Kral) 11
Gustaf Vasa (Kral) 11
Gustavus Adolphus 27, 65
Gülhane Parkı 170
Güney Asya 69
- Habsburg imparatoru** 68
Habsburglar 11, 20, 36, 46, 65; toprakları 66
hacı 262
hadımağaları 92
Hadrianapolis 75
Haliç 15, 92
hamal 255
hamlacı 232
Hansson, Olof 9, 12, 14, 21, 36, 94, 97, 106, 110, 267, 276
Harsany, Jacob Nagy de 61, 66, 72
haseki sultan 206
hasoda içoğlanı 233
hasodalı 156, 158
Hatice Turhan Sultan 63, 75
hatip 263
Haye, De la (Fransız Büyükelçisi) 45
hilat 171
Hiltebrant, Conrad
Jacob 15, 17, 20, 76, 85, 122-123
Hindistan 48, 68
Hollanda 46;
büyükelçisi 45; 14, 16
Hollandalılar 68
Hotin seferi 176
- İsfahan** 69
- İbrahim** (Erzurumlu) 60
İbrahim (Sultan) 84
İbrahim Müteferrika 60
İbrahim Paşa 172
içoğlanı (atlı) 237
içoğlanları 78, 173, 205; hekimi 234
imrahor 150
İngiliz büyükelçisi 43, 45
İngiltere 40, 46, 70, 197
İran 48, 274; Safevileri 68
İskandinavya 69
İspanya 276
İstanbul 11, 12, 15-17, 23-24, 27, 32, 46-47, 54, 59, 62, 65, 67, 70, 75, 81, 115, 170, 176, 267, 271, 309, 311, ağası 77, 132; kadısı 78
İstanbul 223
İsveç 9, 11, 15, 17, 29, 31-32, 65-66, 71, 75, 107, 112, 115, 197; Araştırma Enstitüsü 14; Başkonsolosluğu 14; Elçiliği 14; Sarayı 14
İsveçliler 67
İsveç-Polonya savaşı 287
İtalya 68, 197
- Jacobovvsky, C. V.** 96, 202
Johann III 65
- kadılar** 78
Kadızeliler 63, 69-70
Kadri Efendi (Rum ili kazaskeri) 177
Kahire 70
kahve 39
kahveci Türk kadını 258
kâhya kadın 243
Kaim Beg (Mugal Elçisi) 69
Kamaniçe (Kamaniecz) 72
Kandehar 69
kanuncu 245
kapağası 158, 222
kapıcı 228
kapıcıbaşı 78, 88, 146
kaplan postlu; baltacı 215; yeniçeri 138, 205, 216, 236
kaplan postu 172
Kapsalis, Mihail
Yeorgios 12, 36
Karl X Gustaf 9, 11-12, 15, 24, 27, 29-30, 32, 35-36, 39-42, 44-45, 48, 50, 54, 65-66, 104, 273, 318
Karl XI (Kral) 27, 52-54, 279
Karl XII (Kral) 21, 25, 27, 72, 121, 289
Kassel 171
Katip Çelebi 59-61, 70, 72
Kazaklar 29-30, 70
kazasker 170, 176; efendiler 177
Keere, Pieter van der 101
Kefeli Camii 14
kılıç 171, 177; alayı 169
Kırım 11; hanları 308; Hanlığı 66; tatarları 30, 64
kıyafet 182-195; albümü 23-24
kıyafetmane bkz. kıyafet albümü
kızlarağası 204
Klingstedt, Jonas 12, 21, 36
Kopenhag 34
Köprülüler 71-72
kös 158
Kösem Sultan 63
Krakova 29, 32
Kristina (Kraliçe) 27, 34-36, 65
kubbe veziri 172
Kutsal Roma imparatoru 66, 274
Küçükçekmece 9
- Lale Devri** 60, 70
Lehistan 18, 31, 41, 43, 46-47, 65, 276
Lehler 29, 30, 40
Leipzig 12
leopar postu 78
Letonya 15
levent 244
Leyden 20;
Üniversitesi 11, 34
Litvanya 67
Louis XVI 172
- Macar** 256- 257;
Macarlar 38, 62
Macaristan 12, 65
Mahmud II 311
Maltepe 171
Mecmua-i Saz u Söz 203
Mednyansky (Prens) 37-38
Mehmed (Şehzade) 174
Mehmed III 174
Mehmed IV 9, 11, 15, 63, 75, 81, 84, 172-174, 176
Mehmed Paşa (Köprülü) 11, 15, 39, 46, 63, 173, 273, 276, 318
mehter takımı 78, 92
mehterhane 158
Merian, Mathias 101
mevkib-ı hümayun 174
Mevlevi derviş 262
Mısır 63; paşası 172
Mısırlı 224; çavuş 225; sipahi 252; yeniçeri 238
Mohaç seferi 174
muhtesip 246
Murad III 65, 174
Murad IV 11, 65
musahip paşa 172
Muskovi Büyük Prensiği 64
Mustafa (Şehzade) 174
Mustafa Ağa (Osmanlı elçisi) 11, 31, 47
Mustafa Ağa (Yeniçeri Ağası) 308
Mustafa Paşa 172
müftü 78
müssa 86
müteferrika 86, 142, 173, 176;
ağaları 170
- Nakib Efendi** 78
Nakibü'l eşraf 150, 223
Neugebauer, Martin von 308
Neumark 50
New Haven (Connecticut) 70
Nicolas de Nicolay 20, 104
nişancı 170, 172, 176-177; vezareti 177
Nointel, M. De 172
Nordiska Museet 24, 75, 80, 94, 99, 115, 120, 125, 321, 323
- odalık** 208
Orta Kapı 171
Ortodoks Doğu Avrupa'nın yükselişi 71
Osman II 176
Osmanlı 47;
ansiklopediciliği dönemi 60;
İmparatorluğu 11, 17, 31, 50, 61, 68, 75, 172, 276; saray kıyafetleri 197; teşrifatı 169, toplumu 19
Osmanlılar 62
Osmanlı-Mugal ittifakı 68
Osnabrück 34
otağ-ı hümayun 170, 173
Otuz Yıl Savaşı 24, 34, 64-65
Oxenstierna, Axel 27, 33-34
Oxenstierna, Bengt Bengtsson 65
- Özi** 308
- padışah** 156, 169-172, 176, 204
Paris 34
Pera (Beyoğlu) 14
peykler 92, 154, 156, 170, 172, 247
Pipes, Richard 46
Polonya (Lehistan) 11, 17, 29, 31, 36, 38, 50, 61, 65-67, 72, 104, 197, 274, 276, 318; seferi 36
Ayrıca bkz. Lehistan Polonyalı 16

- Polonya-Litvanya
Uluslar Topluluğu
29-30, 47, 64, 66
Polonya-Tatar Birliği 68
Pomarenya 31
Posen (Poznan) 11, 31,
33, 287-288
Prag 12, 37
Pressburg (Bratislava)
37
Protestanlık 68
Prusya 11, 32
Pufendorf, Samuel von
17, 104
Püritenler 70
- Rakoczi, II. George**
(Erdel beyi) 15, 18, 29-
30, 32, 38, 40-41, 44,
47, 50, 66-67, 276, 318
Ralamb Aile Vakfı 80,
296, 321
Ralamb günlüğü 202
Ralamb Koleksiyonu
321
Ralamb resimleri 178-
179
Ralamb, Claes Brorson
9, 11-12, 14-15, 17-
19, 24, 27, 31-34, 36-
41, 43, 45-46, 48, 51-
54, 56, 60-61, 65-66,
68-69, 71, 75-76, 85,
92, 94-97, 99-100,
104-105, 107, 110-
111, 115-117, 119-
121, 125, 202, 267,
271-272, 274, 276,
279, 281-282, 287-
288, 321, 328
Ralamb, Gustaf 21
Ralamb, Sigfrid 11
Ralamb'la ilgili
Türkiye arşivlerinde-
ki belgeler 307-319
Ralamb kıyafetnamesi
197
reis efendi 176-177
Reusch, Jacob 36-38
Riga 15, 29
rikabdar 156
rikâb-ı hümayun
ağaları 176-177
Rosenberg 37
Rudbeckius, Olof 27
Rum 230, 242; kadını,
231, 241; Ortodoks
seçkinler 71
Rum ili kazaskeri 177
Rumeli 308
Rumeli beyi (atlı) 218
Rumeli beylerbeyi
(atlı) 250
Rumeli beylerbeyi 128
Rumeli çavuşu 250
Rumeli kazaskeri 78,
173, 242
Ruslar 29-30, 40-41,
47, 67, 71, 287
Rusya 64, 70, 121
- sadrazam** 154, 170-172
Safeviler 69
saka 212
sakabaşı 134
sakalar 77, 86, 134
samsoncu (arslan
tutan) 251
samsoncular 92, 154
sancak 132, 158
sancak-ı şerif 170-171,
173; arabası 170
Sandomir 33
saraç başı 253
saray çobanı 217
saray nakkaşanesi 202
saray tercümanları 71
Saray-ı Amire 85
Saruhan 62
Savoy şövalyeleri 68
Schick, L. M. 202
sedaret kaymakamı
170
sefer-i hümayun 177;
alayı 170, 176
seferli ağası 205
seferli ocağı 205
Selim III 311
serdar-ı ekrem 171
Siebenbürgen (Erdel
Beyliği) 12, 17, 29, 32,
37
silahtar 170, 205; ağa
156
Silistre 12, 38, 272
Silivri 66
sipahi 252
sipahiler 144
Slovenya 104
Sobieski, Jean 68
Solak, solaklar 78, 92,
156, 170, 172, 176-
177, 254
solakbaşı 92, 156
solaklar kâhyası 156
Soldau 11, 104
sorguç 171
Stettin (Szeccin) 12, 36
Stockholm 18, 21, 25,
33-34, 52, 75, 80, 107,
111, 118, 121, 197,
287, 289-290, 293;
yangını (1751) 290
Strassburg, Paul 11, 14
subaşı 86, 128, 253
surname-i hümayun
174
Süleyman I (Kanuni)
68
Süleymaniye camisi
267
Süleymanname 174
sünnet düğünü 174
- Şarl (Demirbaş)** 307-
308, 312
şatır 146, 228
Şehinşahname 174
Şehname-i Mehmed
Han 174
Şehname-i Nadiri 176
- şerbetçi 230
Şerif Paşa 311
şeyhülislam 170, 176,
261
- taburcu (çalgıcı)** 259
Taeschner Albümü 98,
101, 213
Tahtakule ile ceza-
landırılan tüccar 209
Tarabya 48
Tatar elçilik heyeti 104
Tatar hanı 11, 222
Teşrifat Defterleri 169
teşrifatçı efendi 169
teşrifatçılar 169
tirkeş 171, 177
Tokay 37; Şarabı 38
topçu 256
Tophane 14
Topkapı Sarayı 15, 19,
85, 92, 170, 202
Transilvanya 12, 37
tuğ 138, 172
tuğ-ı hümayun 170
Tuna 12
Tunca Irmağı 84
tüfekçi 257
Türk kadını (hamama
giden) 207
Türk kadını (sürahi ve
kadeh tutan) 208
Türk kadını 206, 207,
259-260
Türkiye 197
- Ukrayna** 29
Ulah 258
Ulusal Kütüphane 197
Uppsala 111, 117, 287
Uppsala Üniversitesi
11, 21, 34, 54, 279
- Üsküdar** 171
- valide sultan alayı** 171
Valle, Pietro della 202
Vanmoor, Jean-
Baptiste 92
Varşova 29;
Muharebesi 29
Venedik 46, 48, 64-65,
173, 276; Sarayı 14;
savaşı 43;
Venedikli Tacirler 14
Venedikliler 65, 68
Vestfalya Antlaşması
64
vezir ağaları 144
vezir-i azam 176-177
vezirler 170
Vilnius, 29
Viyana 12, 17, 32, 36-
37, 72, 171;
Kuşatması (İkinci) 68,
72
- Wallich, Johan Ulrich**
von 15, 21, 281
Warner, Levius 59
- Wellingk, Gotthard 15-
18, 20, 32, 46, 66, 76,
281
- Yahudi** 240
Yahudi kadını 239-240
yayabaşılar 138
yemişçi 209
Yeni Dünya 70
Yeni Saray 85
yeniçeri (kaplan
postlu) 138, 205, 216,
236
yeniçeri 128, 134, 136,
237; ağası 77, 86, 140,
176; ağası Kethüdası
132, 235; çavuşu 232;
efendisi 136; softası
235; ustası 217
yeniçeriler 86
Yerasimos, Stefanos 16
Yunanistan 197
- zağarcı** 156
Zaporizke (Ukrayna)
Kazakları 64, 66-67
zırh imalatçıları 77
zülüflü içoğlanı 233

Alay-ı Hümayun

“... At sırtında, altın işlemeli bir kaftan giymiş padişah, kavuğuna siyah balıkçıl tüylerinden iki sorguç takmış, biri alnının üstüne, diğeri sağ tarafına. Padişahla birlikte altın işlemeli kaftanları içinde iki kapıcıbaşı gidiyor. Padişahın bindiği ata baştan başa elmaslarla süslü, silme iri inciler dikilmiş görkemli bir örtü atılmış. Padişahın arkasından at sırtında giden içoğlanları üç köşeli başlıklar takmış ve kulaklarının önünden birer zülûf sarkıtmışlar, yalnızca bıyıkları var, hepsi de kırmızı kaftan giymişler. Arkalarından çeşit çeşit boru ve davullardan oluşan mehter takımı geliyor...”

1657’de, İsveç Kralı Karl X. Gustaf’ın elçisi Claes Ralamb, Sultan IV. Mehmed’in Edirne’ye ava gitmesi münasebetiyle düzenlenen alay-ı hümayunu kiraladığı bir evin penceresinden seyretmiş, günlüğüne ayrıntılarıyla kaydetmişti. Ocak 1658’e kadar İstanbul’da kalan Ralamb’ın görevi İsveç Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında iyi ilişkiler kurulmasını sağlamaktı. Elçi, bu görevinde pek de başarılı olamadı, ama bizlere çok önemli bir miras bıraktı. İsveççe ve İngilizce basılmış olan Ralamb’ın günlüğü Osmanlı başkentindeki gündelik yaşam hakkında ilginç ve ayrıntılı bilgiler içerir. Daha sonra, olasılıkla İsveç’te ismarladığı, bu alay-ı hümayunu ölümsüzleştiren yirmi tablo, ayrıca 121 suluboya resimden oluşan kıyafetname, bize rengârenk bir 17. yüzyıl İstanbul manzarası sunar.

KitapYAYINEVİ

Ralamb resimleri eşsiz birer 17. yüzyıl belgesidir, ayrıca İsveçlilerin Osmanlı dünyasına duyduğu ilgi ve hayranlığın resimlere yansıyan ilk örnekleridir.

